Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Кафедра політології та державного управління
Буковинський політологічний центр

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

ТОМ XVI

Тематичний випуск

Європейська інтеграція України в час нових викликів та загроз

Чернівці
Чернівецький національний університет
2019

УДК 324(477)"201"
П50

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий редактор – А. М. Круглашов

Рецензенти:
Гон М.М., д.політ.н., професор
Тихомирова Є.Б., д.політ.н., професор

Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць.
П50 Т. XVI. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 288 с.
ISSN 2309-7760

До збірника наукових праць увійшли статті дослідників, присвячені проблемам європейської інтеграції України в час нових викликів та загроз. Автори звертаються до аналізу сучасних проблем розвитку Європейського Союзу, взаємин України та ЄС у контексті регіональних процесів у країнах Центральної та Східної Європи, вивчення стану та завдань щодо європейської інтеграції України.

Видання розраховане на науковців, викладачів, державних службовців, аспірантів і студентів-політологів, державних управлінців, соціологів, міжнародників, істориків, усіх, хто цікавиться питаннями європейської інтеграції, викликів і загроз на європейському континенті, поступу України в реалізації її зовнішньополітичного курсу.

УДК 324(477)"201"

Адреса редколегії:
Кафедра політології та державного управління, факультет історії, політології та міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012,
тел.: (0372) 523053, факс: (0372) 557182, E-mail: eurostud@cv.ukrtel.ua

© Чернівецький нац. ун-т, 2019

Редколегія випуску:

Круглашов А. М. – *доктор політичних наук, професор (голова редколегії)*
Бурдяк В. І. – *доктор політичних наук, професор (заступник голови редколегії)*
Ротар Н. Ю. – *доктор політичних наук, професор (відповідальний секретар)*
Цікул І. В. – *кандидат політичних наук (науково-технічний секретар)*
Варзар І. М. – *доктор політичних наук, професор*
Горбатенко В. П. – *доктор політичних наук, професор*
Добржанський О. В. – *доктор історичних наук, професор*
Кармазіна М. С. – *доктор політичних наук, професор*
Кресіна І. О. – *доктор політичних наук, професор*
Лупул Т. Я. – *доктор політичних наук, професор*
Макар Ю. І. – *доктор історичних наук, професор*
Пірен М. І. – *доктор соціологічних наук, професор*
Федуняк С. Г. – *доктор політичних наук, професор*
Фісанов В. П. – *доктор історичних наук, професор*
Юрійчук Є. П. – *доктор політичних наук, доцент*

International Editorial Board

Anatoliy Kruglashov	Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Ukraine
Alexis Vahlas	Assoc. Professor, University of Strasbourg	France
Alicja Stępień-Kuczyńska	Professor, University of Lodz, Lodz	Poland
Karlos Amaral	Professor, University of Azores	Portugal
Anatoly Lysiuk	Professor, Brest State University named after A.S. Pushkin	Belarus
Elena Kocai	Assoc. Professor, Lithuanian *University* of *Educational* Sciences	Lithuania
Mircea Brie	Professor, University of Oradea	Romania
Olga Malinova	Professor, Moscow Institute of International Relations, MFA of Russia	Russia
Stefan Bielanski	Professor, Pedagogical University of Krakow, Krakow	Poland
Valentina Teosa	Professor, Moldova State University, Kishinev	Moldova

ЗМІСТ

ВСТУП …… 8

Розділ I. **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Magdalena Lesińska-Staszczuk. TOŻSAMOŚĆ EUROPEJSKA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ……. **10**

Ewa Godlewska. „EUROPA, KTÓRA CHRONI" – ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE PREZYDENCJI AUSTRII W RADZIE UNII EUROPEJSKIEJ W KONTEKŚCIE KRYZYSU MIGRACYJNEGO…… **22**

Віра Бурдяк. ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ ЄС ПРО РОЗШИРЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НА СХІД…… **35**

Наталія Ротар. ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РУМУНІЇ: ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ…….. **57**

Розділ II. **ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ**

Валентин Балюк. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА У ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ПОЛЯКІВ В 2004-2014 РОКАХ…… **70**

Сергій Швидюк. ДОСВІД ПОЛЬЩІ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ГРОМАДЯН ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ……... **89**

Маріан Токар. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РУМУНІЇ ТА УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ……. **101**

Розділ III. **СТАН І ЗАВДАННЯ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Ірина Цікул. ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ…… **114**

Андріана Костенко. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ…… **124**

Анастасія Репецька. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЛАДНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ…….. **133**

Наталія Нечаєва-Юрійчук. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ…… **144**
Анатолій Круглашов, Наталія Сабадаш. РЕФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ…….. **156**
Галина Манчуленко. ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ЛОКАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ……. **176**
Віталій **Чебаник.** ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА РИТОРИКА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ……. **189**
Андрій Конет. ПРАГНЕННЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ВИБОРЦІВ…… **201**

Розділ IV. **ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ: НАУКОВИЙ ТА ОСВІТНІЙ ВИМІРИ ПОСТУПУ**
Mircea Brie. ROMANIAN-UKRAINIAN COOPERATION IN THE EUROPEAN STUDIES. DIRECT INFLUENCE FACTORS…….... **216**
Ірина Равлик. РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ ОБМІНІВ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОСЛІДНИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ НТЕГРАЦІЇ…… **234**
Ігор Недокус. РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ……..... **242**
Тамара Богачик. ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ У СИСТЕМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ **251**

Рецензії та огляди
Наталія Ротар, Ірина Цікул. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ОНОВЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ …… **261**
Анатолій Павко. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР..…….. **265**

Хроніка діяльності кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича …….. **270**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ …… 284

CONTENT

INTRODUCTION…….. 8

Section I. **CURRENT ISSUES OF THE EU EVOLUTION**

Magdalena Lesińska-Staszczuk. EUROPEAN IDENTITY TOWARDS CONTEMPORARY CHALLENGES ……..…… **10**

Ewa Godlewska. **“**EUROPE THAT PROTECTS” – PROGRAMMATIC ASSUMPTIONS OF THE AUSTRIAN PRESIDENCY OF THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF THE MIGRATION CRISIS ……... **22**

Vira Burdiak. POLITICAL COMPONENT OF INTEGRATION PROCESSES AND POLICY DECISIONS FOR THE EXTENSION OF EU INTEGRATION TOWARDS THE EAST… **35**

Nataliia Rotar. PROCESS AND MAIN RESULTS OF ROMANIA'S EUROPEAN INTEGRATION: EXPERIENCE FOR UKRAINE ……..... **57**

Section II. **EU – UKRAINE RELATIONS IN A CONTEXT OF THE REGIONAL PROCESSES**

Valentin Baluk. EUROPEAN UNION AND UKRAINE IN THE PUBLIC OPINION OF THE POLES IN 2004-2014…… **70**

Sergiy Shvydiuk. POLAND’S EXPERIENCE IN FORMING OF CITIZENS’ POLITICAL COMPETENCE AND ITS IMPORTANCE FOR UKRAINE ……..…… **89**

Marian Tokar. FEATURES OF THE RELATIONSHIP OF INSTITUTES OF THE STATE AND CIVIL SOCIETY IN ROMANIA AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION …….. **101**

Section III. **GAINS AND GOALS OF UKRAINE’S EUROPEAN INTEGRATION**

Iryna Tsikul. APPLYING EUROPEAN EXPERIENCE OF COMMUNICATIVE INTERACTION BETWEEN PUBLIC AUTHORITIES AND CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN UKRAINE …….. **114**

Andriana Kostenko. EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTING EUROPEAN INTEGRATION REFORMS IN UKRAINE …….. **124**

Anastasia Repetska. LEGISLATIVE IMPLEMENTATION OF UKRAINIAN POWER INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION …….. **133**

Nataliya Nechayeva-Yuriychuk. THE ETHNOPOLITICAL DIMENSIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE ……... **144**
Anatoliy Kruglashov, Nataliya Sabadash. REFORMING THE YOUTH POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION ……... **156**
Halina Manchulenko. THE MEANING OF DECENTRALIZATION PROCESSES FOR EUROPEAN MODEL OF LOCAL GOVERNANCE FORMATION IN UKRAINE…… **176**
Vitaliy Chebanyk. THE EU INTEGRATION RHETORIC OF POLITICAL PARTIES IN UKRAINE AT THE CURRENT STAGE ……... **189**
Andriy Konet. PROMOTION OF UKRAINE'S ACCESSION IN THE EU AS ONE OF THE FACTORS OF MANIPULATION OF VOTERS' CONSCIOUSNESS …….. **201**

***Section IV*. EUROPEAN STUDIES, THEIR RESEARCH AND EDUCATIONAL DIMENSIONS IN A PROGRESS**
Mircea Brie. ROMANIAN-UKRAINIAN COOPERATION IN THE EUROPEAN STUDIES. DIRECT INFLUENCE FACTORS… **216**
Iryna Ravlyk. THE ROLE OF EUROPEAN EXCHANGE PROGRAMS IN PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION RESEARCHERS……. **234**
Ihor Nedokus. DEVELOPMENT OF EUROPEAN STUDIES IN POST-SOVIET SPACE STATES…….……. **242**
Tamara Bogachyk. INTEGRATION OF EUROPEAN STUDIES INTO THE SCHOOLING SYSTEM OF CHERNIVTSI REGION **251**

Reviews
Nataliia Rotar, Iryna Tsikul. EUROINTEGRATION PROCESS OF UKRAINE: A RENEWAL OF POLITICAL SCIENCE RESEARCH SPACE …… **261**
Anatoliy Pavko. TOPICAL ISSUES OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL AND POLITICAL PROCESS: UKRAINIAN DIMENSION …… **265**

Chronicle of Activities, Department of Political Science and Public Administration, Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University …… 270

INFORMATION ABOUT AUTHORS …… 284

В С Т У П

Можливо, зовсім спокійних, позбавлених конфліктів і протистоянь періодів в історії людства не було ніколи. Але очевидною ознакою нашого часу стає наростання невизначеності, небезпек і загроз. Поруч із військовими та політичними протистояннями, помітно зростає соціальна нестабільність, а економічні проблеми поглиблюються загостренням демографічних викликів та екологічними катастрофами. Європа в цьому відношенні перебуває на вістрі багатьох регіональних і глобальних суперечностей, які створюють значну небезпеку для мирного розвитку її народів та країн. Після досить тривалого успішного етапу розвитку європейського інтеграційного процесу зі значними проблемами в останні десятиріччя зустрічається Європейський союз. Не встигли у ньому подолати основні наслідки фінансової кризи 2008 року, як його солідарність та дієздатність випробовує російська гібридна війна, спрямована не тільки проти України, але й проти європейської системи миру та безпеки. За нею йде міграційна криза, породжена масштабною новою хвилею дестабілізації на Близькому Сході, і нарешті, залишається невирішеними проблеми, викликані референдумом Великобританії 2016 року.

Ці та інші питання викликають неабиякий інтерес в силу їх важливості та впливовості. Вони мають особливе значення для українського суспільства і держави, які після Революції гідності 2014 року та триваючої війни на сході країни перебувають в дуже складному стані, І хоча і після президентських, і позачергових парламентських виборів 2019 року нова влада декларує відданість курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, з їх практичним втіленням у зовнішній та внутрішній політиці виникає чимало труднощів і перешкод.

Вивчення цих проблем становить важливий виклик і для наукової спільноти. Тому зусилля дослідників та експертів мають бути спрямовані на пошук вирішення завдань збереження національної єдності, забезпечення кращих умов для подальшого розвитку української держави, зміцнення її сили, стійкості та витривалості. Відповідно до цього розуміння пріоритетних завдань, наприкінці 2018 року кафедра політології та державного управління разом із Науково-дослідницьким інститутом європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, за підтримки управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Чернівецької обласної державної адміністрації провели Міжнародну науково-практичну конференцію «Європейська інтеграція України в час нових викликів і загроз», на якій обговорили широкий спектр питань

стратегічного значення для майбутності України. Після її успішного проведення народилася ідея, в розвиток виголошених на ній доповідей, підготувати новий тематичний випуск наукових праць «Політологічні та соціологічні студії». Після тривалої підготовчої роботи авторів та редколегії, це видання виходить у світ, за підтримки Чернівецької обласної державної адміністрації, за що їй висловлюємо щиру вдячність.

До 16 випуску нашого Збірника наукових праць увійшли статті дослідників, присвячені проблемам європейської інтеграції України в час нових викликів та загроз. Автори розвідок звертаються до аналізу сучасних проблем розвитку Європейського Союзу, вивчення динаміки взаємин України та ЄС у контексті регіональних процесів у країнах Центральної та Східної Європи, розгляду стану та завдань щодо європейської інтеграції України. Приємно відзначити, що поруч із доробком вітчизняних вчених із Чернівців, Києва, Ужгорода тощо, видання також представляє праці дослідників із Польщі та Румунії, чий досвід і підтримка особливо важливі для нашої країни.

Сподіваємося, що колеги – науковці й викладачі, аспіранти і студенти, всі, кому небайдужі актуальні питання сучасного розвитку процесів європейської інтеграції, хто шукає відповіді на численні виклики і загрози на європейському континенті й прагне сприяти подальшому поступу України в реалізації її євроінтеграційного курсу знайдуть у цьому виданні те, що їх цікавить.

Голова редколегії проф. Анатолій Круглашов

РОЗДІЛ І
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Lesińska-Staszczuk Magdalena

TOŻSAMOŚĆ EUROPEJSKA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ

Streszczenie. Próbując zbadać, na czym opiera się tożsamość europejska, uzasadnione będzie wskazanie wspólnych wartości, które składają się na tożsamość kulturową i wspólne praktyki demokratyczne tworzące tożsamość polityczną. Analizę wielowymiarowej natury tej tożsamości należy rozpatrywać na dwóch poziomach - zarówno jednostkowych, jak i grupowych. Z jednej strony, jeśli chodzi o wymiar jednostki, należy skupić się na badaniu jej poczucia siebie. Z drugiej strony, podczas badania wymiaru wielostronnego należy wziąć pod uwagę dynamikę grupy, której jednostka jest częścią. W przypadku tożsamości europejskiej ważne staje się wykazanie wspólnych cech członków grupy, które odróżniają ich od innych grup. Podobnie jak w przypadku innych form tożsamości zbiorowej, tak ważne jest pytanie, z czego składa się tożsamość europejska i na jakich wartościach jest zbudowana. W ostatnich latach kwestia tożsamości europejskiej była wielokrotnie dyskutowana w sprawach politycznych i publicznych, zarówno w poszczególnych krajach członkowskich UE, jak i instytucjach europejskich. Tożsamość narodowa powinna pozostać punktem odniesienia dla rozważenia przyszłego kształtu tożsamości europejskiej. Celem nie jest zastąpienie tożsamości narodowych, ale ich uzupełnienie. W tym kontekście rozsądne wydaje się działanie na rzecz stworzenia tożsamości europejskiej, zarówno na podstawie elementu kulturowego, jak i politycznego. Świadomość istnienia wspólnych korzeni cywilizacji europejskiej, wspólnych wartości stanowiących tło projektu integracji europejskiej, a także możliwość aktywnego zaangażowania obywateli w proces kształtowania polityki europejskiej, powinna wskazywać na podstawowe determinanty współczesnej tożsamości europejskiej.

słowa kluczowe: tożsamość europejska, tożsamość narodowa, wartości europejskie, Unia Europejska.

Jedną z kluczowych cech europejskiej tożsamości była nieustanna pogoń za wciąż wymykającą się tożsamością (1, s. 187).

Uwagi wstępne

Określenie czym jest tożsamość europejska jest zadaniem trudnym, gdyż biorąc pod uwagę różnorodność narodów, kultur czy języków występujących w Europie jest na pewno pojęciem złożonym. Podejmując próbę zbadania na czym opiera się tożsamość europejska zasadnym będzie wskazanie wspólnych

wartości składających się na tożsamość kulturową oraz wspólnych praktyk demokratycznych budujących tożsamość polityczną. Analizując wielopłaszczyznowy charakter tożsamości trzeba rozpatrywać ją na dwóch poziomach - jednostki i grupy. Jeśli chodzi o poziom jednostkowy to należałoby skupić się na zbadaniu poczucia siebie danej osoby, na poziomie grupowym zaś - na opisaniu dynamiki w grupie, której częścią jest jednostka. W przypadku tożsamości europejskiej istotne staje się wykazanie cech wspólnych członków grupy, odróżniających ją od innych grup. Dlatego też kluczowym pytaniem, tak jak w przypadku innych form tożsamości zbiorowej, będzie to z czego składa się owa tożsamość europejska i na jakich wartościach jest zbudowana (2, s. 10, 15 - 16).

Pojmowanie tożsamości

Tożsamość europejską należy rozważać w kontekście tożsamości narodowej, której wyjaśnienie pozostaje zadaniem równie trudnym z uwagi na złożoność omawianego pojęcia. Po pierwsze, zgodnie z podejściem obiektywistycznym, tożsamość narodową należy rozumieć jako swoisty fenomen kulturowy odnoszący się do całokształtu wzorów zachowań rozpowszechnianych w danej zbiorowości, jako swego rodzaju styl dominujący w obrębie danej grupy, postrzegany i asymilowany przez jej członków. Dlatego też tożsamość narodowa jest tutaj badana poprzez analizę poszczególnych elementów kultury symbolicznej uznawanych za nośniki wartości podstawowych w danym narodzie.

Pojmowanie tożsamości w podejściu subiektywistycznym kładzie nacisk nie tyle na istnienie obiektywnych wyznaczników bytowania danej zbiorowości, ale na pewien sposób przeżywania wspólnotowości narodowej. Członkowie konkretnego narodu dostrzegają wówczas różnice występujące między nimi a obcymi (innymi narodami) oraz posiadają świadomość przynależności do własnego narodu (3, s. 38, 40).

Analizując pojęcie tożsamości narodowej warto zwrócić uwagę na jej związek ze stereotypami dotyczącymi danego narodu. Tożsamość ta stanowi bowiem pewien konstrukt społeczny przenikający życie narodu; jest zależna zarówno od stereotypów odnoszących się do narodu własnego, jak i innych, szczególnie sąsiednich narodów. Stereotypy narodowe stają się niejednokrotnie pomocne przy określaniu podstawowych cech narodu, których nie możemy potwierdzić faktami. Ponadto stereotypy będące wyobrażeniem o obcych zawsze zakładają pewne wyobrażenie o sobie i ocenę własnego narodu, ukazują również aktualną pozycję danej zbiorowości narodowej wobec innych. W okresach pokojowych nie występuje potrzeba uwypuklania negatywnych elementów w naszych stereotypach dotyczących obcych narodów, jednak w momencie poczucia zagrożenia, w związku ze zmieniającą się sytuacją polityczną czy ekonomiczną na świecie, dochodzi do wskrzeszenia już

istniejących lub wytworzenia się zupełnie nowych stereotypów (4, s. 19, 23 - 24).

Tożsamość kulturowa

Analizując tożsamość kulturową Europy należy rozpatrywać ją jako wspólnotę wartości wywodzących się ze wspólnego dziedzictwa kulturowego i wspólnych doświadczeń historycznych. W literaturze przedmiotu możemy spotkać kilka różnych definicji pojęcia „wartość". Wartością w ujęciu ogólnym jest każdy przedmiot szanowanego lub pożądanego dobra materialnego lub niematerialnego, wzorzec lub model ukierunkowujący działania i sposoby zachowania się ludzi, przejaw stosunku podmiotu do przedmiotu, który jest wyrazem jego oceny, kryterium oceny wszystkiego, co może być wartościowane z różnych punktów widzenia, np. naukowego, utylitarnego, etycznego, estetycznego, prakseologicznego, umożliwiające dokonywanie takich, a nie innych wyborów (5, s. 13 - 14).

Możemy wymienić kilka elementów charakteryzujących pojęcie wartości. Po pierwsze, musimy zdać sobie sprawę, że wartość jest zawsze wartością czegoś, nie jest terminem zewnętrznym w stosunku do danego przedmiotu, wyrasta bowiem z jego najgłębszej istoty. Po drugie, wartość oddziałuje zwrotnie na określony przedmiot, nadając mu swego rodzaju godność - *dignitas,* pozwalającą odróżnić przedmiot wartościowy od bezwartościowego. Ponadto należy stwierdzić, że wartości mają jakościowy charakter. Każdy człowiek docierając do tych jakości jest w stanie uchwycić specyficzne piękno, jakie pojawia się np. w dziełach poetyckich czy muzycznych (6, s. 75, 84). Ważnym aspektem naszej egzystencji jest budowanie relacji międzyludzkich w oparciu o uznawany świat wartości. Wartości życiowe są pojęciem bardzo szerokim, warunkowanym przez kontekst kulturowy, ideologię czy nawet modę. Mogą funkcjonować na kilku poziomach, pojawiać się w deklaracjach ludzi lub też określać ich zachowanie. Najogólniej wartości te możemy zdefiniować jako wszelkie aspekty życia ważne dla danej grupy osób. Za istotne wartości życiowe można uznać: zdrowie, spokój, bezpieczeństwo, wolność religijną, udaną pracę, wykształcenie, udział we władzy i poznawanie świata (7, s. 227 - 229).

Definiowanie wartości w aspekcie europejskim oznaczać będzie ciągłość określonych cech wspólnych narodom Starego Kontynentu i odrębnych w stosunku do innych kręgów kulturowych. Specyficznymi cechami kultury europejskiej są: stosunkowo wcześnie dokonany rozdział myśli religijnej i świeckiej, myśli filozoficznej i naukowej oraz naukowo - technicznej (8, s. 24).

Podejmując próbę analizy wspólnych wartości europejskich składających się na europejską tożsamość należy podkreślić, iż niemal od samego początku procesów integracyjnych zmierzających do utworzenia Unii Europejskiej (UE), elity polityczne sygnalizowały potrzebę wytworzenia poczucia przynależności obywateli do Europy jako przestrzeni współpracy nie tylko w wymiarze

ekonomicznym. W 1973 r. ministrowie spraw zagranicznych państw tworzących wówczas Wspólnoty Europejskie przyjęli Deklarację kopenhaską w sprawie tożsamości europejskiej. Wówczas definiując tożsamość europejską wzięto pod uwagę takie kwestie jak:

- przegląd wspólnego dziedzictwa, interesów i szczególnych zobowiązań dziewięciu państw członkowskich oraz stopnia jedności osiągniętego do tego czasu we Wspólnocie;
- ocenę zakresu w jakim ówczesne państwa członkowskie Wspólnoty występowały wspólnie w stosunku do reszty świata, a także wynikających z tego obowiązków;
- uwzględnienie dynamicznego charakteru jednoczenia Europy.

Ponadto w dokumencie podkreślona została potrzeba jedności Europy jako gwaranta przetrwania wspólnej cywilizacji. Do wspólnych zasad i wartości europejskich zaliczono wówczas: demokrację przedstawicielską, praworządność, sprawiedliwość społeczną i poszanowanie praw człowieka. Równocześnie potwierdzono, iż tożsamość europejska będzie ewoluować jako funkcja dynamicznej budowy zjednoczonej Europy (9, s. 19).

Mimo iż zagadnienie europejskiej tożsamości jest stale obecne w dyskursie publicznym od początku istnienia Wspólnot, to wydaje się, że dopiero w XXI w. zaczęto w pełni dostrzegać siłę płynącą z promowania tożsamości europejskiej jako wzmacniającej i zabezpieczającej proces integracji.

Podstawowe cele działania i wartości UE mają swoje odzwierciedlenie także w unijnym prawie pierwotnym. Istotny z punktu widzenia analizowanej tematyki jest art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), który stanowi, iż : „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne państwom członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn".

Ponadto art. 3 TUE stanowi, że Unia Europejska „zwalcza wyłączenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość społeczną i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn, solidarność między pokoleniami i ochronę praw dziecka".

Z art. 10 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) wynika natomiast, że „przy określaniu i realizacji swoich polityk i działań Unia dąży do zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną".

Na mocy art. 19 TFUE przewidziana została natomiast zmiana procedury legislacyjnej w dziedzinie niedyskryminacji w brzemieniu: „Rada, stanowiąc

jednomyślnie zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą i po uzyskaniu zgody Parlamentu Europejskiego, może podjąć środki niezbędne w celu zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną" [1] (10).

Niezwykle istotne znaczenie w kontekście potwierdzenia wspólnych europejskich wartości miała także Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (KPP)[2] - dokument, który na mocy art. 6 TUE uzyskał takie samo znaczenie prawne jak traktaty: " Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 roku, w brzmieniu dostosowanym 12 grudnia 2007 roku w Strasburgu, która ma taką samą moc prawną jak Traktaty". Karta stanowi potwierdzenie wyznawanych przez UE wartości związanych z godnością, wolnością, równością, solidarnością czy prawami obywatelskimi (11, s. 149 - 150).

Godność osoby ludzkiej zawarta w art. 1 KPP stanowi pierwszą z powszechnych i niepodzielnych wartości, na których opiera się UE. Jako wartość nadrzędna, godność człowieka nie może zostać naruszona nawet w sytuacji ograniczenia innego prawa. Wśród innych kwestii uregulowanych w tytule I Karty zatytułowanym: „Godność", znalazły się: prawo do życia, poszanowania integralności fizycznej i psychicznej człowieka, zakaz kary śmierci, tortur, poniżającego lub nieludzkiego traktowania albo karania, zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej i handlu ludźmi. „Wolność" stanowiąca tytuł II rozdziału Karty związana jest m.in. z prawem do bezpieczeństwa, poszanowaniem prywatności, ochroną danych osobowych, wolnością myśli, sumienia, religii, zgromadzania się i stowarzyszania. Wśród katalogu europejskich wartości znalazła się także „równość" zawarta w tytule III Karty, rozumiana jako równość wobec prawa, ale także przeciwdziałanie zjawisku dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Ponadto istotnymi kwestiami zawartymi w tytule III są: poszanowanie zróżnicowania kulturalnego, religijnego i językowego, prawa dzieci, osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych. W tytule IV Karty zatytułowanym: „Solidarność" znalazły się m.in., prawa pracownicze, zakaz

[1] Zmiana procedury miała istotny charakter, bo w miejsce konsultacji wprowadziła zgodę Parlamentu Europejskiego.

[2] Karta Praw Podstawowych została proklamowana na szczycie w Nicei w 2000 roku, mając charakter porozumienia międzyinstytucjonalnego między Parlamentem Europejskim, Radą i Komisją Europejską. Nie była aktem prawnie wiążącym. Dopiero podpisany 13 grudnia 2007 roku Traktat z Lizbony wzmocnił ochronę praw podstawowych w Unii Europejskiej poprzez nadanie Karcie charakteru prawnie wiążącego. Dokument ten składa się z preambuły i siedmiu rozdziałów: Godność, Wolności, Równość, Solidarność, Prawa Obywatelskie, Wymiar Sprawiedliwości a także Postanowienia ogólne dotyczące wykładni stosowania Karty.

pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego, ochrony zdrowia, środowiska czy ochrona konsumentów (12).

Z pojęciem wartości integralnie wiążą się ich pozytywne i negatywne funkcje, które pełnią w środowisku międzynarodowym. Jedną z podstawowych funkcji jaką wartości odgrywają w polityce jest integracja, zarówno na poziomie wspólnot państwowych, jak i organizacji międzynarodowych. W każdym z tych przypadków wartości pełnią rolę spoiwa łączącego podmioty tworzące daną grupę, a także źródła ich wzajemnej identyfikacji oraz przyczyniają się do kształtowania ich tożsamości i odrębności w stosunku do innych podmiotów działań politycznych (13, s. 438).

Kolejną funkcją wartości jest funkcja motywacyjna polegająca na stymulowaniu decyzji i działań podmiotów polityki, związanych ze sprawowaniem władzy i funkcjonowaniem państwa. Polityka ma więc służyć realizacji określonych, wyznawanych przez podmiot wartości. Oznacza to, iż realizacji konkretnych wartości są podporządkowane wizje polityczne danego podmiotu oraz wynikające z nich decyzje i działania. Do funkcji pozytywnych możemy zaliczyć także funkcję kreującą oznaczającą tworzenie takich układów i systemów korzyści, których osiągnięcie stanowiłoby przedmiot zainteresowania poszczególnych uczestników stosunków międzynarodowych. Należy podkreślić, iż wspólne cele i wartości sprzyjają podejmowaniu perspektywicznych, kolektywnych wysiłków na rzecz ich urzeczywistnienia. Dlatego też wartości polityczne pełnią funkcję standaryzacji, wskazując na najistotniejsze w danym momencie historycznym cele, których realizacja przez poszczególne podmioty podlega ocenie oraz funkcję ekspresyjną polegającą na ich popularyzowaniu wśród społeczeństwa, jak również na utrwalaniu przekonania o istotności konkretnych wartości międzynarodowych (14, s. 128 - 129).

Jeśli chodzi o funkcje negatywne jakie mogą pełnić wartości, należałoby wymienić funkcję dezintegracyjną wynikającą z odmiennych interpretacji poszczególnych wartości, co może z kolei prowadzić do rozpadu struktur i formowania się nowych organizmów politycznych. W takich sytuacjach realizacja wartości, jaką jest niepodległość czy suwerenność łączyć się będzie z dezintegracją systemu międzynarodowego lub państwa federacyjnego. Do funkcji negatywnych wartości zaliczymy również funkcję antagonizacyjną wypełnianą w warunkach sprzyjających powstawaniu rozbieżności i napięć między uczestnikami stosunków międzynarodowych. Zjawiska takie są najczęściej rezultatem zderzeń odmiennych interpretacji wartości i przyjmowaniu ich odmiennych systemów. Przyczynami konfliktów staje się bardzo często rywalizacja i walka o wartości; konflikty mogą pojawiać się także w momencie dążenia uczestników stosunków międzynarodowych do zrealizowania istotnych dla siebie wartości kosztem innych. Jedną z funkcji

negatywnych pełnionych przez wartości polityczne jest również izolacyjność polegająca na odcinaniu się uczestników stosunków międzynarodowych od świata zewnętrznego, najczęściej w celu ochrony najistotniejszych dla nich wartości. Za negatywną należy uznać także funkcję atomizacyjną wypełnianą przez wartości występującą głównie w związku z próbą bezkompromisowego egzekwowania wartości egzystencjalnych. Oznacza to arbitralne i absolutyzujące traktowanie niepodległości, suwerenności czy też racji stanu, czego skutkiem jest atomizacja społeczności międzynarodowej (15, s. 132 - 135).

Tożsamość polityczna

Pojmowanie Europy jako wspólnoty politycznej zakłada oddzielenie kultury od polityki tak, aby umożliwić rozwój ogólnoeuropejskiego poczucia przynależności. Najbardziej znaną koncepcją europejskiej tożsamości politycznej jest „patriotyzm konstytucyjny" oparty na założeniu, iż u ludzi powinno rozwijać się przywiązanie do instytucji liberalno - demokratycznych, nie zaś do kultury narodowej. Chodzi zatem o zdolność tworzenia więzi przez obywatelstwo demokratyczne, natomiast nie o identyfikację kulturową lub etniczną jednostek. Jest to szczególnie istotne we współczesnych państwach charakteryzujących się współistnieniem wielu tożsamości językowych, kulturowych i grupowych. W tworzeniu tożsamości politycznej niekwestionowaną rolę odgrywają struktury i instytucje demokratyczne oraz sam proces demokratyczny i czynne zaangażowanie jednostek w życie publiczne (16, s.17). Podstawowym założeniem patriotyzmu konstytucyjnego jest przekonanie, iż wspólnota polityczna może powstać tylko dzięki aktywnej interakcji między obywatelami w kontekście sfery publicznej, czego konsekwencją powinno być wytworzenie się demokratycznej kultury politycznej zakorzenionej w prawach obywatelskich i zaangażowaniu politycznym jednostek.

Programem promującym aktywne obywatelstwo europejskie stał się zapoczątkowany w 2007 r. program „Europa dla obywateli", służący zwiększeniu zaangażowania obywateli i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w proces integracji europejskiej oraz rozwinięciu poczucia przynależności do Wspólnoty. Wśród konkretnych celów programu znalazło się:
- umożliwienie obywatelom wzajemnych kontaktów i udziału w tworzeniu demokratycznej i otwartej na świat Europy zjednoczonej w różnorodności kulturowej (a przez to rozwijania obywatelstwa UE);
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze;
- umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE i jej obywateli;
- pogłębianie tolerancji i zrozumienia między obywatelami Europy szanujących swą różnorodność i wnoszących wkład w dialog międzykulturowy.

Warto zaznaczyć, że w budowaniu tożsamości europejskiej istotną rolę odegrała także koncepcja obywatelstwa europejskiego[3] formalnie ustanowionego Traktatem z Maastricht[4], umożliwiająca obywatelom UE głosowanie i kandydowanie w wyborach lokalnych i europejskich w państwie członkowskim zamieszkania bez względu na narodowość. W Traktacie lizbońskim[5] zaś wprowadzony został nowy instrument demokracji uczestniczącej tzw. europejska inicjatywa obywatelska, pozwalająca obywatelom proponować konkretne zmiany prawne w dziedzinach, w których Komisja Europejska może proponować nowe przepisy (17, s. 20 - 21).

Wśród priorytetów programu „Europa dla obywateli" na lata 2019 - 2020 znalazły się:

- pamięć o przeszłości (w ramach którego wsparcie mogą uzyskać projekty upamiętniające ważne momenty dziejowe w historii Europy, promujące rolę europejskiego dziedzictwa kulturowego, a także dziedzictwa lokalnego);
- demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie (dotyczące projektów nt. przyszłości Europy, eurosceptycyzmu, wzmacniania solidarności w sytuacjach kryzysu oraz dialogu międzykulturowego i zwalczania stygmatyzacji imigrantów i mniejszości) (18).

Rozpatrując przyszłość europejskiej tożsamości warto także podjąć jej analizę w kontekście zachodzących procesów migracyjnych we współczesnym świecie. Tożsamość zarówno jednostkowa jak i zbiorowa jest tworzona, jak już zostało wcześniej opisane, dzięki podwójnemu pragnieniu człowieka: bycia podobnym do innych członków swojej grupy, bycia przez nich akceptowanym, ale także odróżnianiu się od innych grup, bycia do nich w opozycji. Pragnienie to zawiera w sobie zarówno element afirmacji siebie i tzw. swoich oraz negacji, a nawet odrzucenia innych, uznanych za obcych. Możliwość dokonania wyboru kim chcemy być jest bowiem możliwa tylko wtedy, gdy możemy porównać siebie z innymi i dostrzec kim być na pewno nie chcemy. Ponadto zetknięcie z innymi, obcymi grupami należałoby rozpatrywać także w kategoriach pozytywnych, jako nowe doświadczenie, naukę czy możliwość przejęcia części ich dorobku kulturowego. Dlatego też wydaje się, że problemem dla współczesnej Europy nie będzie fakt, że jej tożsamość podlegać będzie zmianom spowodowanym napływem imigrantów lecz charakter tych zmian. Kwestią najistotniejszą pozostaje sposób włączania obcych elementów do kultury europejskiej (19, s. 390, 397).

Istotne w tym kontekście jest postrzeganie ludności napływowej w sposób nie nasiąknięty negatywnymi stereotypami mogącymi doprowadzić do uprzedzeń, dyskryminacji i wykluczenia. Uprzedzenia możemy zdefiniować jako negatywne postawy wobec danej grupy i każdej osoby, która jest

[3] Prawa obywateli UE stanowią treść uregulowań tytułu V Karty Praw Podstawowych UE.
[4] Podpisany 7 lutego 1992 r., wszedł w życie 1 listopada 1993 r.
[5] Podpisany 13 grudnia 2007 r., wszedł w życie 1 grudnia 2009 r.

spostrzegana jako jej członek. Dyskryminację natomiast możemy opisać jako niewłaściwe traktowanie poszczególnych jednostek z powodu ich przynależności grupowej, nieracjonalne różnicowanie ze względu na dane kryterium (20, s. 227 - 228).

Wartą przytoczenia w toku prowadzonej analizy jest teoria rzeczywistego konfliktu interesów zakładająca, że uprzedzenia powstają w momencie, gdy różne grupy społeczne zaczynają współzawodniczyć o trudno dostępne dobra i tym samym stają się wrogami rozgrywającymi grę o sumie zerowej. Ponadto uprzedzenia często najsilniej narastają wśród klas społecznych traktujących mniejszości czy imigrantów jak konkurentów w rywalizacji o pracę i inne zasoby. Zgodnie z teorią przeniesienia agresji zaś uprzedzenia powstają, gdy ludzie przenoszą na grupy mniejszościowe frustrację, której sprawca nie może być zaatakowany, gdyż jest abstrakcyjny, nieznany lub zbyt silny (21, s. 71 - 73).

Znalezienie równowagi między prawami nowych mniejszości a prawami większości kulturowej wymaga określenia jak daleko może sięgać prawo imigrantów do akceptacji przez prawo państwowe konkretnych przejawów ich kultury. Kluczowe staje się stworzenie stanu równowagi między troską o zachowanie tożsamości, a wymogami dialogu i otwartości na innych (22, s. 401).

Uwagi końcowe

Tożsamość europejska stanowi wielowymiarowy i wieloaspektowy obszar badawczy. Z całą pewnością jednak tożsamość Europy przekracza ramy czasowe wyznaczone przez istnienie Unii. Dzieje europejskiej tożsamości są przecież znacznie dłuższe niż obecne kłopoty z badaniem stopnia, w jakim mieszkańcy Starego Kontynentu identyfikują się ze współczesnymi koncepcjami integracji polityczno - ekonomiczno - kulturowej (23, s. 28). Zainteresowanie tym tematem wzrasta w sytuacjach napięć, konfliktów interesów czy podświadomie wyczuwanego kryzysu wspólnych wartości zjednoczonej Europy. W ciągu ostatnich kilku lat kwestia europejskiej tożsamości wielokrotnie była przedmiotem debat politycznych i publicznych w poszczególnych państwach członkowskich UE oraz na forum instytucji europejskich. Wydaje się, iż sytuacja ta związana była z wieloma kryzysami, z którymi w ostatnim czasie musiała mierzyć się Europa. Po pierwsze należy wymienić kryzys finansowy i tzw. kryzys imigracyjny, które dotknęły takich kwestii jak wartości europejskie i solidarność wewnętrzna UE, a także w jak dużym stopniu solidarność ta powinna być bezwarunkowa. Drugim istotnym wydarzeniem było głosowanie w sprawie Brexitu, podważające idee integracji europejskiej jako nieodwracalnego procesu. Ponadto trzeba wymienić polityczno - instytucjonalny kryzys samej UE, a także wzrost nastrojów populistycznych w państwach członkowskich Unii.

Wielość koncepcji na temat tego jak powinna rozwijać się Unia Europejska i w którym kierunku podążać implikuje z kolei różnorodne poglądy dotyczące roli tożsamości zbiorowej na szczeblu europejskim. Jedni całkowicie negują potrzebę istnienia europejskiej tożsamości inni - jej wzmacnianie uważają za jedyną właściwą drogę naprzód (24, s. 23).

Dla rozpatrywania przyszłego kształtu tożsamości europejskiej punktem odniesienia pozostaje tożsamość narodowa (25, s. 28). Nie chodzi jednak o zastępowanie tożsamości narodowych jedną tożsamością europejską lecz o ich dopełnienie. W tym kontekście zasadnym wydaje się być działanie zmierzające do budowania tożsamości europejskiej zarówno w oparciu o komponent kulturowy, jak i polityczny. Świadomość istnienia wspólnych korzeni cywilizacji europejskiej, wspólnych wartości, na których oparty został projekt europejskiej integracji, a także możliwość czynnego zaangażowania obywateli w proces kształtowania europejskiej polityki powinny stanowić podstawowe wyznaczniki współczesnej tożsamości europejskiej.

Przypisy

1. Z. Bauman, *Europa. Niedokończona przygoda*, Kraków 2005
2. M. J. Prutsch, *Badanie dla Komisji Kultury i Edukacji - Tożsamość europejska, Parlament Europejski, Departament tematyczny ds. Polityki Strukturalnej i Polityki Spójności*, Bruksela 2017
3. R. Zenderowski, J. Pieńkowski, *Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo - Wschodniej, Tom I. Zagadnienia teoretyczne*, Warszawa 2014
4. J. Berting, Ch. Villain - Gandossi, *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych: podejście interdyscyplinarne,* w: *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995
5. J. Sztumski, *Społeczeństwo i wartości*, Katowice 1992
6. Cz. Porębski, *Co nam po wartościach*, Kraków 2001
7. M. Falkowska, J. Lewandowska, B. Wciórka, *System wartości materialnych i niematerialnych*, w: *Polska Europa Świat. Opinia publiczna w okresie integracji*, red. K. Zagórski, M. Strzeszewski, Warszawa 2005
8. A. Czarnocki, *Europa jako region współistnienia Wschód- Zachód w latach 1972-1989*, Lublin 1991
9. M. J. Prutsch, *op. cit.*
10. *Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, http://oide.sejm.gov.pl/oide/?option=com_content&view=article&id=14429&Itemid=420 (dostęp: 22.03.2019)
11. A Czubik, *Pozycja jednostki w Unii Europejskiej*, w: *Unia Europejska u progu polskiej prezydencji*, red. P. Filipek, Kraków 2011
12. *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, http://oide.sejm.gov.pl/oide/?option=com_content&view=article&id=14428&Itemid=422, (dostęp: 22.03.2019)
13. M. Pietraś, *Aksjologiczne elementy polityki*, w: *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. M. Żmigrodzki, B. Szmulik, Lublin 2002
14. Cz. Maj, *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992

15. *Ibidem*
16. M. J. Prutsch, *op. cit.*
17. *Ibidem.*
18. *Program Europa dla obywateli*, https://europadlaobywateli.pl/o-programie/priorytety-2016-2020/ (dostęp 20.03.2019)
19. P. Mazurkiewicz, *Europa jako Kinder niespodzianka*, Kraków 2017
20. J.F. Dovidio, J.C. Brigham, B.T. Johnson, S.L. Gaertner, *Stereotypizacja, uprzedzenia i dyskryminacja: spojrzenie z innej perspektywy*, w: *Stereotypy i uprzedzenia, najnowsze ujęcie,* red. C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, Gdańsk 1999
21. B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002
22. P. Mazurkiewicz, *Europa jako…*
23. P. Mazurkiewicz, *Europeizacja Europy. Tożsamość kulturowa Europy w kontekście procesów integracji*, Warszawa 2001
24. M. J. Prutsch, *op. cit.*
25. P. Cichocki, *Wybrane problemy badań nad tożsamością europejską*, Zeszyty Instytutu Zachodniego, 53/2009, Poznań 2009

Lesińska-Staszczuk Magdalena

European identity towards contemporary challenges

Abstract. In an attempt to investigate what the European identity is based on, it will be justified to indicate the common values that make up cultural identity and common democratic practices creating the political identity. The analyze of the multidimensional nature of this identity, should be considered on two levels – both individuals and groups. On the one hand, concerning the dimension of the individual, one should focus on examining the person's sense of itself. On the other hand, during the examination of the multilateral dimension, the dynamics of the group which the individual is part of, should be considered. In the case of European identity, it becomes important to demonstrate the common features of group members that distinguish them from other groups. As in the case referring to the other forms of collective identity, the question of what makes up the European identity, and on which values it is built, is so important. In the last few years, the issue of European identity has been repeatedly debated in political and public affairs, both in the individual EU member states, and in the European institutions. The national identity should still remain the reference point for the consideration of the future shape of the European identity. The aim is not to replace the national identities, but to complete them. In this context, it seems reasonable to work for creation of a European identity, both on the basis of the cultural and political component. The awareness of the existence of common roots of European civilization, common values being the background of the European integration project, as well as the possibility of active citizen involvement in the process of shaping European

policy, should indicate the basic determinants of contemporary European identity.

Key words: European identity, national identity, European values, European Union

Лесінська-Сташчук Магдалена

Європейська ідентичність перед сучасними викликами

Анотація. У спробі дослідити, на чому ґрунтується європейська ідентичність, було б виправданим виявити загальні цінності, що становлять культурну ідентичність, та загальні демократичні практики створення політичної ідентичності. Аналіз багатовимірного характеру цієї ідентичності слід розглядати на двох рівнях – індивідуальному і груповому. З одного боку, що стосується виміру особистості, слід зосередитись на вивченні відчуття людиною самої себе. З іншого боку, під час вивчення багатостороннього виміру слід враховувати динаміку групи, до якої належить індивід. У випадку європейської ідентичності стає важливим продемонструвати загальні риси членів групи, що відрізняють їх від інших груп. Як і у випадку, що стосується інших форм колективної ідентичності, важливим є питання про те, з чого складається європейська ідентичність та на яких цінностях вона будується. В останні кілька років питання європейської ідентичності неодноразово обговорювалося в політичних та громадських справах як в окремих країнах-членах ЄС, так і в європейських інституціях. Національна ідентичність все ще повинна залишатися орієнтиром для розгляду майбутньої форми європейської ідентичності. Мета – не замінити національну ідентичність, а доповнити її. У цьому контексті представляється розумним працювати над створенням європейської ідентичності як на основі культурної, так і політичної складової. Усвідомлення існування спільних коренів європейської цивілізації, загальних цінностей, що є фоном проекту європейської інтеграції, а також можливість активної участі громадян у процесі формування європейської політики повинні вказувати на основні детермінанти сучасної європейської ідентичності.

Ключові слова: європейська ідентичність, національна ідентичність, європейські цінності, Європейський Союз.

Godlewska Ewa

„EUROPA, KTÓRA CHRONI" – ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE PREZYDENCJI AUSTRII W RADZIE UNII EUROPEJSKIEJ W KONTEKŚCIE KRYZYSU MIGRACYJNEGO

Streszczenie. 1 lipca 2018 roku Austria rozpoczęła prezydencję w Radzie Unii Europejskiej, przejmując ją od Bułgarii. Jej motywem przewodnim stało się hasło „Europa, która chroni". W dużej mierze odnosiło się one do sposobów rozwiązania kryzysu migracyjnego, z którym od kilku lat borykają się państwa członkowskie Unii.

Celem artykułu jest analiza poszczególnych założeń prezydencji Austrii odnoszących się do w/w kwestii oraz dokonanie jej bilansu. Istotnym pozostaje również wskazanie uwarunkowań takich założeń. Artykuł stanowi ponadto próbę nakreślenia pewnej wizji odnoszącej się pożądanego według austriackich władz modelu integracji w Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, migracje, prezydencja w Radzie Unii Europejskiej, bezpieczeństwo

Uwagi wstępne

1 lipca 2018 roku Austria rozpoczęła prezydencję w Radzie Unii Europejskiej, przejmując ją od Bułgarii. Funkcję tę objęła po raz trzeci. Po raz pierwszy pełniła ją w drugim półroczu 1998 roku, a następnie w pierwszej połowie 2006 roku. Trzecia z prezydencji Austrii przypadła na trudny dla Unii Europejskiej i państw członkowskich okres. W ostatnich latach mieliśmy do czynienia z kilkoma kryzysami, które podważyły zaufanie do całej organizacji, jako gwaranta bezpieczeństwa i solidarności w Europie. Pierwszy raz w historii wszczęto ponadto procedurę na podstawie art. 50 Traktatu o Unii Europejskiej, przewidującego opuszczenie przez państwo członkowskie struktur unijnych. W czerwcu 2016 roku odbyło się w Wielkiej Brytanii referendum, w którym obywatele opowiedzieli się za wyjściem z UE. Otworzyło to drogę do procesu potocznie nazywanego *Brexitem*. Dalsze negocjacje w sprawie zasad określających przyszłe relacje Wielkiej Brytanii z UE, stały się jednym z wyzwań austriackiej prezydencji.

Objęcie przez Austrię przewodnictwa w Radzie UE w drugiej połowie 2018 roku miało jednak zostać zdominowane przez tzw. kwestie migracyjne. Wzmożony napływ imigrantów do Europy w drugiej dekadzie XXI wieku uwidocznił bezsilność Unii Europejskiej oraz brak solidarności wśród państw członkowskich. Kryzys migracyjny wzbudził również szczególne zainteresowanie w Austrii. Od kilkunastu lat w państwie zaobserwować można wzrost odsetka grup napływowych, w tym szybki przyrost liczebności

społeczności muzułmańskiej. W wyniku niemieckiej *Wilkommenspolitik*, Austria stała się również głównym państwem tranzytowym dla przybywających do Europy imigrantów. Spory wokół reformy polityki imigracyjnej stały się przyczyną istotnych zmian na austriackiej scenie politycznej, jak również wzrostu popularności skrajnie prawicowej, uchodzącej za antyimigrancką Wolnościowej Partii Austrii (*Freiheitliche Partei Österreichs*, FPÖ).

Zdominowanie dyskusji publicznej w Austrii przez kwestie migracyjne miało wpływ na założenia programowe austriackiej prezydencji. Jej motywem przewodnim stało się hasło „Europa, która chroni". W dużej mierze odnosiło się one do sposobów rozwiązania kryzysu migracyjnego, z którym od kilku lat borykają się państwa członkowskie Unii.

Celem artykułu jest analiza poszczególnych założeń prezydencji Austrii odnoszących się do w/w kwestii oraz dokonanie jej bilansu. Istotnym pozostaje również wskazanie uwarunkowań takich założeń. Artykuł stanowi ponadto próbę nakreślenia pewnej wizji odnoszącej się pożądanego według austriackich władz modelu integracji w Unii Europejskiej.

Założenia programowe austriackiej prezydencji

Kilka tygodni przed objęciem prezydencji kanclerz Austrii Sebastian Kurz ogłosił rządowy program dotyczący przewodnictwa Radzie Unii Europejskiej (*Programme of the Austrian Presidency. Presidency of the Council of the European Union 1 July–31 December 2018*). Ogólną przesłanką programu był fakt, że Europa stoi w obliczu zagrożeń, które wymagają od państw członkowskich UE wspólnych, solidarnych działań. W tekście można było przeczytać, że „Globalizacja prowadzi do nasilonej konkurencji gospodarczej a konsekwencje konfliktów zbrojnych w sąsiednich regionach i globalne przepływy migracyjne stają się coraz trudniejsze do pokonania. Również ochrona klimatu jest coraz bardziej naglącą kwestią, a zagrożenia terroryzmem i radykalizacją rosną. Te kwestie należy rozwiązywać szybko, jeśli Europa chce chronić swoje osiągnięcia, wartości i europejski styl życia - i tym samym utrzymać poparcie swoich obywateli i pozostać globalną potęgą" (1, str. 6).

W programie podkreślono fakt, że podczas prezydencji Austrii powinny zostać rozstrzygnięte dwie niezmiernie istotne kwestie. Pierwszą z nich było zakończenie negocjacji w sprawie *Brexitu* i przyjęcie politycznej deklaracji w sprawie ram dla przyszłych stosunków UE – Wielka Brytania. W tym kontekście padła zapowiedź, że Austria dołoży wszelkich starań w celu zachowania jedności pozostałych 27 państw członkowskich oraz stworzenia podstaw do przyjaznych relacji z Wielką Brytanii. Drugą kwestią pozostawały negocjacje dotyczące przyjęcia unijnych wieloletnich ram finansowych na okres 2021 - 2027. Zwrócono ponadto uwagę na zbliżające się i mające się odbyć w 2019 roku wybory do Parlamentu Europejskiego.

Mimo powyższych okoliczności, jednym z głównych priorytetów prezydencji Austrii stały się kwestie migracyjne. O ich randzie może świadczyć fakt, że zostały one w programie wyszczególnione jako jedne z pierwszych. Co więcej – w dokumencie znalazło się dużo odniesień do kryzysu migracyjnego, nielegalnej imigracji i potencjalnych zagrożeń, które za sobą niesie.

W programie wskazano trzy obszary priorytetowe – bezpieczeństwo i migracje, zachowanie konkurencyjności oraz stabilizacja sytuacji w regionie. Odniesienia do badanych kwestii znalazły się przede wszystkim w pierwszym i trzecim obszarze.

Kanclerz Austrii określił sytuację z drugiej dekady XXI wieku, jako „największy kryzys migracyjny w Europie od czasów II wojny światowej". Wyzwaniem, które stoi przed państwami członkowskimi jest więc wypracowanie nowego wspólnego podejścia do walki z nielegalną imigracją i zapewnienie zdolności do skutecznego działania UE w tym obszarze. Austriackie propozycje dotyczyły przede wszystkim wzmocnienia Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej Frontex (*European Border and Coast Guard Agency*), co miało stanowić gwarancje skutecznej ochrony zewnętrznych granic UE. W tym kontekście poparto postulaty Komisji Europejskiej odnoszące się do zwiększenie liczby funkcjonariuszy agencji do 10 tys. oraz wzmocnienia mandatu Frontexu (2). Zwrócono również uwagę na konieczność usprawnienia rozwiązań obowiązujących w strefie Schengen, w tym poprawy funkcjonowania Systemu Informacyjnego Schengen (SIS) oraz możliwość ustanowienia dłuższych okresów wprowadzenia kontroli granicznych w przypadkach poważnego zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego (3)[6]. W założeniach programowych dotyczących prezydencji, Austria zwróciła również uwagę na konieczność szybkiego wdrożenie dwóch rozporządzeń: rozporządzenia w sprawie unijnego systemu informacji o podróży oraz zezwoleń na podróż ETIAS (*European Travel Information and Authorisation System*) (4), jak również rozporządzenia o systemie EES (***The Entry-Exit System*) (5).** W pierwszym systemie mają być zbierane dane podróżnych pochodzących z państw trzecich, których obywatele zostali zwolnieni z obowiązku posiadania wiz. Drugi ma generować dane dotyczące wjazdów i wyjazdów obywateli państw trzecich na terytorium UE. Zgodnie z założeniami system ETIAS i EES stanowić mają

[6] Obecnie kwestie te regulowane są kodeksie granicznym Schengen (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice, Dz. U. UE 2019, L 77/1). We wrześniu 2017 r. Komisja Europejska przedstawiła propozycję rewizji kodeksu. Zgodnie z projektem procedura określona w art. 29 miałaby pozostać niezmieniona, ale modyfikacja art. 25 i 27 pozwoliłaby wydłużyć dopuszczalny okres kontroli na granicach wewnętrznych z pół roku do roku, a w sytuacji stanu wyjątkowego o kolejne dwa lata. Łączny dopuszczalny okres kontroli wyniósłby zatem trzy lata. Jednocześnie Komisja zaproponowała zaostrzenie wymogów proceduralnych w tym zakresie, w tym m.in. nałożenie na państwa obowiązku przeprowadzania oceny ryzyka i ustalenia, czy nie istnieją skuteczniejsze metody przeciwdziałania zagrożeniom niż zamykanie granic.

wsparcie walki z przestępczością i terroryzmem, z nielegalną imigracją oraz narzędzie usprawnienia zarządzania granicami.

Z drugiej strony - zdaniem Austrii - rozwiązaniem powinna być ściślejsza i bardziej efektywna współpraca z państwami trzecimi, w tym państwami pochodzenia imigrantów. Konieczne są również wspólne wysiłki i współpraca państw członkowskich na rzecz zwalczania zagrożenia terroryzmem i radykalizacji niektórych środowisk.

W odniesieniu do jednego z priorytetowych dla austriackiej prezydencji obszaru, jakim była stabilizacja w regionie, zwrócono uwagę na strategiczne dla Unii znaczenie Bałkanów Zachodnich. Region ten gospodarczo, kulturowo i politycznie przynależy do Europy, a sytuacja na kontynencie w dużej mierze zależy od stabilności państw leżących na Półwyspie Bałkańskim. Mając powyższe na uwadze, prezydencja Austrii powinna być więc skoncentrowana na promowaniu silnych więzi między Unią Europejską a jej sąsiadami. Warto zwrócić uwagę, że po raz kolejny w programie prezydencji pojawiły się odniesienia do kryzysu migracyjnego. Kanclerz Austrii podkreślił, że partnerstwo z państwami bałkańskimi jest istotnych narzędziem powstrzymywania nielegalnej imigracji do Europy.

Formą wsparcia walki z nielegalnym napływem imigrantów do Europy miały być także wspólne działanie na rzecz stabilizacji w regionach objętych konfliktami, w tym przede wszystkim na Bliskim Wschodzie i w Afryce. Priorytetami były w tym zakresie wsparcie rozwoju gospodarczego, społecznego, promocja ochrony praw człowieka, w tym zwalczanie handlu ludźmi. Austria zwróciła również uwagę na konieczność ścisłej współpracy z państwami pochodzenia imigrantów, w celu wypracowania skutecznych metod umożliwiających ich powrót i reintegrację.

W odniesieniu do powyższych uwag Austria podkreśliła konieczność efektywnego wdrażania postanowień tzw. deklaracji maltańskiej (sformułowanej podczas **nieformalnego spotkania szefów państw i rządów UE, które odbyło się 3 lutego 2017 roku na Malcie) oraz rezolucji przyjętych podczas V Szczytu UE – Unia Afrykańska (który odbył się w listopadzie 2017 roku w Abidżanie, w Wybrzeżu Kości Słoniowej). Za priorytetowe uznano wówczas działania ukierunkowane na współpracę z państwami pochodzenia imigrantów, w tym przede wszystkim z państwami afrykańskimi: Libią, Etiopią, Nigerią, Mali, Nigrem i Senegalem.**

Sebastian Kurz zapowiedział również zwiększenie wysiłków mających na celu wypracowanie wspólnych zasad dotyczących polityki azylowej. Wyraził poparcie dla bardziej elastycznych, ale jednocześnie rygorystycznych rozwiązań, co miało się przyczynić do zmniejszenia presji na państwach członkowskich. Austriackie władze krytycznie odniosły się tym samym do skuteczności obowiązku realizacji systemu kwotowego. Stosowanie zachęt do

powrotu, szybsza procedura wydalania w przypadku naruszeń prawa do azylu, tworzenie ośrodków recepcyjnych poza obszarem państw członkowskich UE oraz skuteczniejsze egzekwowanie poszanowania „europejskich wartości" to niektóre z pomysłów, które miały zniwelować skutki kryzysu migracyjnego w Europie.

Priorytetem Austrii stało się bezpieczeństwo. Kwestii tej podporządkowano wszystkie w zasadzie punkty programowe prezydencji. Zwraca uwagę, że kluczowe pojęcie użyto jednak przede wszystkim w odniesieniu do zjawisk określanych mianem kryzysu migracyjnego w Europie. Wymownym w tym kontekście stało się hasło prezydencji – „Europa, która chroni". W programie uwypuklono bowiem zagrożenia, jakie niesie za sobą nielegalna imigracja. Jednymi z częściej przytaczanych haseł były zatem m.in. konieczność ochrony granic zewnętrznych, walka z radykalizacją, terroryzmem oraz przestępczością zorganizowaną, czy chociażby promocja i ochrona „wartości europejskich".

Większość z uwzględnionych w programie prezydencji postulatów nie dziwi przy uwzględnieniu wewnętrznej sytuacji Austrii. Kwestie dotyczący polityki imigracyjnej w ostatnich kilku latach zdominowały debatę publiczną w państwie. Spory wokół sposobów ich rozwiązania były przyczyną podania się do dymisji długoletniego kanclerza Wernera Faymanna (Socjaldemokratyczna Partia Austrii/*Sozialdemokratische Partei Österreichs,* SPÖ) oraz jego następcy Christiana Kerna. Ostatecznie również pozwoliły na wygraną Sebastiana Kurza (Austriacka Partia Ludowa/*Österreichische Volkspartei*, ÖVP) i zawiązanie koalicji ze skrajnie prawicową, uchodzącą za antyimigrancką Wolnościową Partię Austrii.

Zwycięskie partie, podczas kampanii wyborczej w 2017 roku, mocno akcentowały konieczność zmian w zakresie polityki imigracyjnej. Główne hasła sprowadzały się do takich zagadnień, jak bardziej rygorystyczna kontrola granic, ograniczeniem roli islamu w życiu publicznym oraz redukcja świadczeń dla cudzoziemców. To właśnie świadczenia socjalne miały być według przyszłego kanclerza jednym z czynników przyciągających imigrantów. Sebastian Kurz jeszcze w roli ministra spraw zagranicznych w rządzie Christiana Kerna miał niejednokrotnie poruszać temat zbyt dużych kosztów ponoszonych przez Austrię w związku z polityką imigracyjną.

Większość z postulatów wyborczych uwzględniono następnie w Programie rządu na lata 2017 – 2022 „Razem. Dla naszej Austrii" („*Zusammen. Für unser Österreich*"). Rząd wezwał w nim do skuteczniej ochrony granic zewnętrznych UE oraz skrytykował presję wywoływaną na państwach europejskich w związku z kryzysem migracyjnym. Zgodnie z koncepcją pomocniczości rząd Austrii domagał się „mniej Europy, ale z większą skutecznością"/„*Weniger, aber effizienter*" (6, s. 9, 23 – 25, 35).

W założeniach programowych austriackiego rządu dużo uwagi poświęcono ponadto integracji. Podkreślono znaczenie obowiązków leżących po stronie imigrantów. Znamienne jest również to, że kwestie poświęcone procesom integracyjnym umieszczone zostały w rozdziale dotyczącym porządku i bezpieczeństwa (*Ordnung und Sicherheit*). Ścisła korelacja między zjawiskiem imigracji (nielegalnej) a zagrożeniem dla bezpieczeństwa stała się wkrótce jedną z przesłanek założeń prezydencji Austrii w Radzie UE.

Trzeba również podkreślić, że część z haseł forsowanych było w Austrii jeszcze wcześniej. Na przełomie 2015 i 2016 roku ówczesny kanclerz Werner Faymann opowiedział się za wzmocnieniem kontroli granicznych oraz przyspieszeniem procedury deportacyjnej w przypadku osób, które nie spełnią warunków niezbędnych do otrzymania azylu. Nie wykluczył również użycia środków siłowych. Krytykował ponadto politykę otwartych drzwi wobec uchodźców i imigrantów (7, s. 49).

W programie prezydencji pojawiły się hasła odnoszące się do zwiększenia efektywności działań UE, z wyłączeniem jednak przymusowej relokacji imigrantów (przede wszystkim uchodźców). Zarzut braku skuteczności podnoszony był już przez poprzedników Sebastiana Kurza. Kanclerz Kern kilkukrotnie wzywał do współodpowiedzialności państw członkowskich. Jednocześnie opowiadał się, podobnie zresztą jak Werner Faymann, za ograniczeniem funduszy z budżetu UE dla państw, które odmawiają przyjęcia uchodźców. W lipcu 2016, po szczycie UE w Brukseli, wskazywał, że kryzys migracyjny jest wyzwaniem, którego w pojedynkę nie da się rozwiązać. Tylko wspólne działania w ramach Unii i solidarność państw członkowskich mogą przynieść rezultaty. Kryzys ten wymaga takiej samej solidarności jak zagrożenie terroryzmem, kryzys finansowy czy zmiany klimatyczne. Z drugiej strony podkreślił konieczność przemyślenia form pomocy uchodźcom na miejscu, w państwach ich pochodzenia (8).

Przedłużający się brak współpracy państw członkowskich w omawianym zakresie stał się jednak przyczyną bardziej zdecydowanej reakcji austriackiego rządu. Już wcześniej minister obrony Hans Peter Doskozil oświadczył, że Austria powinna wyjść z unijnego programu relokacji uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu. Decyzje dotyczące programu podjęte zostały w 2015 roku a ich podstawą miało być zachowanie solidarności i równych kwot. Nikt jednak nie trzymał się tej zasady. W marcu 2017 roku Kern poinformował natomiast o planach skierowania do przewodniczącego Komisji Europejskiej listu z wyjaśnieniem, dlaczego Austria nie powinna uczestniczyć w unijnym programie relokacji uchodźców (9).

List Kerna do Jean-Claude Junckera dotyczył odstąpienia od wcześniejszych zobowiązań Austrii przyjęcia blisko 2 tys. uchodźców z terenów Włoch i Grecji. Głównymi argumentami austriackiego kanclerza były właśnie

brak solidarności państw europejskich oraz duże obciążenia przyjęć na terytorium państwa w okresie wcześniejszym. Jego list spotkał się jednak z decyzją odmowną. Zdaniem przewodniczącego Komisji Europejskiej przytoczone argumenty nie są uzasadnieniem od odstąpienia od obowiązku państwa członkowskiego UE. Ostatecznie jednak procedura o naruszenie unijnych zasad przez Austrię nie została wszczęta. Rząd zadeklarował bowiem gotowość przyjęcia 50 osób z w/w państw.

Głosy krytykujące zasadę przymusowej relokacji uchodźców pojawiły się zatem w Austrii kilka lat temu. Brak zgody na takie rozwiązanie i propozycje austriackiej prezydencji są więc wynikiem konsekwentnej polityki w tej materii. Także pozostałe z propozycji nie są niczym nowym czy zaskakującym.

Realizacja założeń programowych

Jednym z głównych tematów austriackiej prezydencji w drugiej połowie 2018 roku były kwestie migracyjne. Austria jest państwem, które w ostatnich kilku latach pozostawała bardzo aktywna na forum europejskim. Jeszcze we wrześniu 2015 roku ówczesny minister spraw zagranicznych Sebastian Kurz podkreślał na spotkaniu szefów dyplomacji 28 państw członkowskich w Luksemburgu, że wzmożony napływ imigrantów do Europy to pewnego rodzaju dzwonek alarmowy i ostrzeżenie dla polityków unijnych (10). Na szczycie Rady Europejskiej w Brukseli w grudniu 2015 roku kanclerz Faymann zaproponował ograniczenie wsparcia z funduszy unijnych dla państw, które opowiedziały się przeciwko odgórnie ustalanych kwotom dotyczących rozdziału uchodźców (11).

Ze zrozumieniem ze strony Austrii spotkała się koncepcja dwustronnego planu UE – Turcja, zaproponowanego na szczycie unijnych przywódców w listopadzie 2015 roku, a zakładającego między innymi unijną pomoc finansową dla Ankary w wysokości 3 mld euro (12, s. 2). W marcu 2016 roku, podczas szczytu w Brukseli, wszystkie państwa członkowskie UE zaakceptowały również porozumienie z Turcją. Uzgodniony w Brukseli pakt miało powstrzymać napływ imigrantów i uchodźców przez Morze Egejskie do Europy. Zgodnie z ustaleniami wnioski o azyl miały być rozpatrywane na terytorium Turcji, a osoby przebywające w obozach dla uchodźców miały mieć możliwość przedostania się na terytorium UE w sposób legalny. W zamian za współpracę, UE zaoferowała Turcji wsparcie finansowe oraz ustępstwa w kwestiach wizowych i rozmowach akcesyjnych.

Podczas przewodnictwa Austrii w Radzie UE kwestie migracyjne były jednym z głównych tematów (poza *Brexitem* i polityką bezpieczeństwa) nieformalnego szczytu szefów państw i rządów państw członkowskich, który odbył się w Salzburgu w dniach 19 - 20 września 2018 roku. Podczas rozmów nawiązano do czerwcowego szczytu w Brukseli i do propozycji utworzenia specjalnych ośrodków recepcyjnych dla imigrantów. Ośrodki takie miałyby powstać w państwach członkowskich, które wyraziłyby zgodę na takie

rozwiązanie oraz w państwach Afryki Północnej. Zadaniem ośrodków miała być przede wszystkim wstępna kwalifikacja imigrantów pod kątem tego, czy spełniają warunki do uzyskania ochrony, czy też powinni być zawracani do państwa pochodzenia. W wyniku wcześniejszego braku zainteresowania takim rozwiązaniem ze strony państw członkowskich, w Salzburgu nie zapadły żadne decyzje z tym związane. Coraz śmielej zaczęto natomiast mówić o konieczności rewizji założeń programu przymusowej relokacji imigrantów. W efekcie w grudniu 2018 roku – podczas posiedzenia unijnych ministrów odpowiedzialnych za sprawy wewnętrzne Unia zrezygnowała z przymusowej relokacji uchodźców na rzecz dobrowolności ich przyjmowania. Minister spraw wewnętrznych Austrii miał wówczas powiedzieć, że „W kwestiach azylowych, które są jednymi z najbardziej wrażliwych na poziomie UE (…), celem jest wypracowanie tak szerokiego porozumienia jak to możliwe. Najgorsze co może się wydarzyć w UE, to parcie w kierunku głosowania kwalifikowanego. Bo na końcu może się okazać, że niektóre z państw nie dostosują się do tego porozumienia" (13).

W dniach 17 – 18 października 2018 roku Wiedeń był również gospodarzem Forum Wysokiego Szczebla Afryka – Europa. Uczestniczyli w nim przedstawiciele państw z obu kontynentów, Unii Europejskiej, Unii Afrykańskiej oraz przedstawiciele świata biznesu. Głównym celem było zacieśnianie więzi gospodarczych, biznesowych i inwestycyjnych, a tym samym wzmocnienie państw afrykańskich. Współpraca z państwami afrykańskimi to jeden z priorytetów prezydencji Austrii w odniesieniu do ograniczania nielegalnej imigracji do Europy.

Wymiernym efektem realizacji postulatów zgłaszanych przez prezydencję Austrii była rezygnacja z przymusowej relokacji. Kanclerz Sebastian Kurz dokonując bilansu półrocznego przewodnictwa Radzie UE przekonywał również, że dzięki naciskom na rzecz zwiększenia ochrony granic zewnętrznych UE oraz współpracy z państwami trzecimi udało się ograniczyć napływ nielegalnych imigrantów do Europy. W porównaniu do sytuacji w 2015 roku, liczba nielegalnych przyjazdów spadła o około 95%. Zmniejszyła się także liczba ofiar przemytu ludzi przez Morze Śródziemne (14).

Podczas prezydencji nacisk położono na wzmocnienie współpracy z państwami Bałkańskimi, przede wszystkim w kontekście ich przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej. Udało się otworzyć dwa nowe rozdziały negocjacyjne z Serbią i jeden z Czarnogórą. Kwestia umocnienie regionu poprzez integrację była jednym z priorytetów prezydencji Austrii.

Założenia prezydencji Austrii oraz wysiłki na rzecz ich realizacji mogły spotkać się z pozytywnym odzewem ze strony takich państw, jak Węgry czy Polska. Dotyczyło to przede wszystkim rezygnacji z unijnego programu przymusowej relokacji. Z drugiej jednak strony propozycje wzmocnienia

mandatu Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej spotkały się z obawami dotyczącymi suwerenności państw członkowskich. Fiaskiem skończyły się również pomysły stworzenia specjalnych platform dla uchodźców i imigrantów w Północnej Afryce.

Wymownym była również odmowa podpisania przez Austrię Światowego Paktu w sprawie Migracji (*Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*)[7]. Kanclerz Sebastian Kurz ogłosił taką decyzję pod koniec października 2018. Głównym zarzutem z jego strony był brak wyraźnego rozróżnienia miedzy uchodźstwem a imigracją zarobkową oraz migracji legalnej od nielegalnej. 10 grudnia 2018 roku w Marrakeszu pakt został podpisany. Przedstawiciel Austrii nie uczestniczył w spotkaniu. *"Austria pozwoliła tutaj, by wewnątrzpolityczny populizm wziął górę nad jej rolą w UE. Zaprezentowała się w ten sposób nie jako budowniczy mostów, co kanclerz Kurz ustawicznie obiecywał, lecz wprost przeciwnie - jako inicjator podziałów. Przykład ten zwiódł jeszcze inne państwa europejskie" – takie słowa krytyki padły na łamach niemieckiej lewicowej gazety Süddeutsche Zeitung (15).* Co ciekawe – wśród państw członkowskich UE podobnie jak Austria postąpiły m.in. Węgry, Czechy, Bułgaria, Włochy oraz Polska.

Uwagi końcowe

Austria uchodzi współcześnie za państwo imigracyjne, choć przez długi okres władze oficjalnie temu zaprzeczały. W przeszłości kilkukrotnie doświadczała nasilonych ruchów migracyjnych. Miały one jednak charakter przede wszystkim wewnętrzny, a dotyczyły okresu funkcjonowania monarchii austro - węgierskiej. Po II wojnie światowej Austria stanowiła również terytorium tranzytowe między państwami bloku wschodniego a światem zachodnim (m.in.. USA oraz Izraelem). Wymownym momentem był rok 1956, kiedy to po stłumieniu powstania węgierskiego do Austrii przybyło ok. 200 tys. Węgrów. Większe fale uchodźców odnotowano również po praskiej wiośnie w 1968 roku oraz po ogłoszeniu stanu wojennego w Polsce. W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku przyjmowano również uchodźców z objętego konfliktami Półwyspu Bałkańskiego. Napływ ludności był jednak rozciągnięty w czasie, a osoby decydujące się na pozostanie w Austrii stosunkowo łatwo się integrowały, przede wszystkim ze względu na bliskość kulturową czy religijną. Od lat sześćdziesiątych mieliśmy również do czynienia z polityką rekrutacji pracowników tymczasowych. Wbrew założeniom napływ ludności okazał się jednak zjawiskiem stałym. Szybki wzrost liczby imigrantów w ostatnich kilkunastu latach był jedną z przyczyn zmian strategicznych założeń polityki imigracyjnej Austrii. Spowodował również wzrost zainteresowania ze strony

[7] Plan zawarcia Paktu zaakceptowany został przez państwa członkowskie ONZ (z wyjątkiem USA) w lipcu 2018 roku. Pakt miał być pierwszym dokumentem kompleksowo regulującym międzynarodowe przepływy osób. Nie będzie miał mocy prawnie wiążącej, ma za to upowszechnić standardy i normy dotyczące migracji oraz ułatwić współpracę państw w tym zakresie.

opinii publicznej w Austrii. Kryzysy rządowe i umocnienie pozycji FPÖ na austriackiej scenie politycznej spowodowały, że kwestie migracyjne stały się jednym z głównych tematów debaty publicznej w państwie. Coraz częściej odnoszone je również do zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.

Uwzględniając powyższe uwarunkowania, założenia programowe prezydencji Austrii nie powinny dziwić. Zgłoszone propozycje stanowiły odzwierciedlenie polityki rządu Sebastiana Kurza, w pewnym sensie – również jego poprzedników. Pytaniem, które należy sobie postawić jest jednak to dotyczące efektów półrocznego przewodnictwa w Radzie UE. Niewątpliwym sukcesem – z punktu widzenia interesów Austrii - była rezygnacja z przymusowej relokacji i zmniejszenie presji na państwach członkowskich. W drugim półroczu 2018 roku zorganizowano również Forum Wysokiego Szczebla Afryka – Europa, co miało wzmocnić współpracę między kontynentami. Z drugiej strony w kwestiach uszczelnienia granic oraz mandatu Frontexu nie pojawiły się nowe ustalenia. Zwłaszcza ta druga kwestia budziła wśród państw członkowskich pewne obawy i zastrzeżenie. Austria poparła wcześniejsze propozycje Komisji Europejskiej w tym zakresie. W 2018 roku koncepcje te ciągle były jednak opracowywane. Należy jednak dodać, że prezydencja Austrii dała asumpt do dalszych dyskusji odnoszących się do przyszłego kształtu Frontexu. W lutym 2019 roku podjęto decyzję o rozpoczęciu negocjacji z Parlamentem Europejskim w sprawie wzmocnienia unijnej agencji. Zgodnie z propozycją do 2027 roku ma zostać utworzony stały korpus Frontexu, liczący do 10 tys. pracowników operacyjnych. Państwa członkowskie zachowają prawa do zarządzania swoimi granicami, a agencja i jej personel mają zapewnić pomoc techniczną i operacyjną pod warunkiem zgody zainteresowanych państw członkowskich. Zgodnie z proponowanymi nowymi przepisami pracownicy stałego korpusu rozmieszczeni w państwie członkowskim będą mogli przeprowadzać kontrole graniczne, jednak zawsze pod warunkiem uzyskania zezwolenia od państwa członkowskiego, w tym na użycie siły i broni. Nowy Frontex ma ponadto wspierać procedury powrotu w państwach członkowskich, na przykład przez identyfikowanie nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, uzyskiwanie dokumentów podróży i przygotowywanie decyzji nakazujących powrót (decyzje te będą podejmowane przez państwa członkowskie). Agencja ma też mieć możliwość - za zgodą państwa przyjmującego - podejmowania wspólnych operacji w państwach trzecich, w tym w krajach niesąsiadujących z UE i oddelegowania tam swojego personelu (16).

Podczas austriackiej prezydencji po raz kolejny zwrócono uwagę na państwa bałkańskie starające się o członkostwo w UE. Region ten od lat jest przez rząd Austrii traktowany priorytetowo. Dużym poparciem ze strony Wiednia cieszył się plan przystąpienie do UE Słowenii, a następnie Chorwacji.

Austria podejmuje również wysiłki na rzecz poszerzenia grona państw członkowskich o pozostałe państwa bałkańskie, co odbywa się poniekąd kosztem innych kandydatów, jak np. Ukrainy.

Fiaskiem prezydencji Austrii okazały się natomiast wysiłki na rzecz stworzenia tzw. platform imigracyjnych. Propozycja ta nie spotkała się z większym zainteresowaniem ze strony państw członkowskich Unii, jak również państw afrykańskich. Wymownym był również brak jednomyślności odnośnie Światowego Paktu w sprawie Migracji oraz brak przedstawiciela Austrii na spotkaniu w Marrakeszu. Trudno więc mówić o jakimś nowym wspólnym podejściu do kwestii kryzysu migracyjnego w Europie. Nie można zresztą przeceniać znaczenia prezydencji. Półroczny okres tej funkcji nie pozwala na realizację wszystkim założeń. Wydaje się ponadto, że współcześnie to jednak *Brexit* stanie się głównym wyzwaniem. Mając jednak na względzie dotychczasową aktywność Austrii na forum europejskim, można stwierdzić, że nie zrezygnuje ona z wysiłków na rzecz większej kontroli granic, ograniczenia napływu imigrantów do Europy oraz zaostrzenia polityki azylowej. Wydaje się, że zdaniem rządu Sebastiana Kurza są to jedne z podstawowych i niezbędnych warunków dla dalszej integracji w Europie.

Bibliografia

1. Programme of the Austrian Presidency. Presidency of the Council of the European Union 1 July–31 December 2018, Vienna 2018
2. Ogrodnik Ł., *„Europa, która chroni" – prezydencja Austrii w Radzie UE*, Biuletyn PISM Nr 94 (1667), 2018
3. Szymańska J., *Kontrole na granicach wewnętrznych strefy Schengen: wyjątki stają się regułą*, Biuletyn PISM Nr 17 (1590), 2018
4. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European Travel Information and Authorisation System (ETIAS) and amending Regulations (EU) No 515/2014, (EU) 2016/399, (EU) 2016/794 and (EU) 2016/1624, Brussels, 16.11.2016, COM (2016) 731 final
5. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing an Entry/Exit System (EES) to register entry and exit data and refusal of entry data of third country nationals crossing the external borders of the Member States of the European Union and determining the conditions for access to the EES for law enforcement purposes and amending Regulation (EC) No 767/2008 and Regulation (EU) No 1077/2011, Brussels, 6.4.2016 COM(2016) 194 final 2016/0106 (COD)
6. Regierungsprogramm 2017 – 2022, Zusammen. Für unser Österreich, https://www.bundeskanzleramt.gv.at/documents/131008/569203/Regierungsprogramm_2017%e2%80%932022.pdf/b2fe3f65-5a04-47b6-913d-2fe512ff4ce6 [24.02.2019]

7. Godlewska E., *Rząd Wernera Faymanna wobec kryzysu migracyjnego w Europie*, w: *Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości. Migracje i mniejszości*, red. Adamczyk A., Sakson A., Trosiak C., Poznań 2016
8. *Christian Kern: "Große Herausforderungen wie Migration, Sicherheit und Arbeitslosigkeit können nur gemeinsam bewältigt werden*", 2017, https://www.bka.gv.at/-/christian-kern-gro-e-herausforderungen-wie-migration-sicherheit-und-arbeitslosigkeit-konnen-nur-gemeinsam-bewaltigt-werden- [18.11.2018]
9. *Kern zwischen Dämpfer und Aufwind*, 2017, http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/oesterreich/politik/884060_Kern-zwischen-Daempfer-und-Aufwind.html [03.09.2018]
10. *Mści się błędna polityka UE*, 2015, http://www.tvp.info/21515521/msci-sie-bledna-polityka-migracyjna-ue-to-ostatni-dzwonek-alarmowy [12.07.2016]
11. *Austria zmienia politykę imigracyjną: Zapowiada zaostrzenie kontroli granicznych*, 2016, http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/918073,austria-imigranci-zaostrzenie-kontroli-granicznych.html [12.07.2016]
12. Szubart K., *Zaangażowanie międzynarodowe Austrii w kontekście kryzysu migracyjnego i konfliktu w Syrii*, Biuletyn Instytutu Zachodniego, Nr 216/2016, Poznań 2016
13. *Unia Europejska się opamiętała: Komisja Europejska stawia na dobrowolność w sprawie migracji*, 2018, https://wpolityce.pl/swiat/ 424483-ue-sie-opamietala-ke-stawia-na-dobrowolnosc-ws-migracji [15.03.2019]
14. Österreichs EU-Ratsvorsitz: Erfolge und Herausforderungen, Bilanz des österreichischen EU-Ratsvorsitzes 2018, https://www.bundeskanzleramt.gv.at/eu-ratsvorsitz-2018 [15.03.2019]
15. *Niemieckie media uderzają w austriacką prezydencję: Działała na rzecz podziałów UE*, 2018, https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/588036,niemcy-sz-austria-unia-europejska.html [15.03.2019]
16. *Kraje UE za stworzeniem liczącego do 10 tys. osób stałego korpusu Frontexu*, PAP 2019, https://www.pap.pl/aktualnosci/news,408821,kraje-ue-za-stworzeniem-liczacego-do-10-tys-osob-stalego-korpusu-frontexu [15.03.2019]

Godlewska Ewa

„Europa, która chroni" – założenia programowe prezydencji austrii w Radzie Unii Europejskiej w kontekście kryzysu migracyjnego

Abstract. On 1 July 2018, Austria began the presidency of the Council of the European Union, taking it over from Bulgaria. Its theme was the slogan "Europe that protects". To a large extent, they referred to the ways of solving the migration crisis, which the EU Member States have been struggling with for several years.

The aim of the article is to analyze individual assumptions of the Austrian Presidency and make a balance. It is also important to indicate the conditions of such assumptions. The article is also an attempt to outline a vision regarding the model of integration in the European Union desired by the Austrian authorities.

Key words: European Union, Austria, Migration, Presidency of the Council of the European Union, Security

Ґодлєвска Ева

“Європа, яка захищає” – програмні припущення австрійського головування у Раді Європейського Союзу в умовах міграційної кризи

Анотація. 1 липня 2018 року Австрія перейняла від Болгарії головування у Раді Європейського Союзу. Його темою стало гасло "Європа, яка захищає". Значною мірою вони посилалися на шляхи вирішення міграційної кризи, з якими країни-члени ЄС борються вже кілька років.

Мета статті – проаналізувати окремі припущення австрійського головування та зробити висновки. Також важливо вказати умови таких припущень. Стаття також є спробою окреслити бачення моделі інтеграції в Європейському Союзі, бажаної для австрійської влади.

Ключові слова: Європейський Союз, Австрія, міграція, головування у Раді Європейського Союзу, безпека.

Бурдяк Віра

ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ ЄС ПРО РОЗШИРЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НА СХІД

Анотація. Дослідивши політичну складову інтеграційних процесів та програмні рішення Європейського Союзу про розширення інтеграції на схід, автор робить висновок, що ЄС переживає у сучасний період, мабуть, найважчий етап у всій історії європейської інтеграції. На такий стан міжнародної спільноти впливають відразу декілька криз. Все ще доволі відчутними є наслідки економічної та фінансової кризи, кризи демократичної легітимності, міграційної кризи і кризи у відносинах з Росією, внаслідок Українського конфлікту. Причому, останні дві кризи розпочалися практично одночасно. Зазначено, що вплив цих криз на майбутнє європейської інтеграції не рівнозначний. Політична й економічна диференціація всередині ЄС виникли внаслідок непродуманого паралельного здійснення політики поглиблення та розширення європейської інтеграції. Проведення вказаної політики, в свою чергу, спричинило: незавершеність валютної та фіскальної конструкції при створенні єврозони; дефіцит демократичної легітимності, що виявляється в недовірі громадян не лише до наднаціональних структур і механізмів, а й до своїх урядів та еліт; зростання популізму та націоналізму, що представляють загрозу самій європейській ідеї. Водночас, незважаючи на появу невтішних сценаріїв щодо майбутнього Європейського Союзу, криза європейської інтеграції, викликана проблемами в світовій економіці і фінансах, стала каталізатором нових інтеграційних процесів і програмних рішень.

Ключові слова: Європейський Союз, держави-члени ЄС, розширення та поглиблення інтеграції, Східне партнерство, Європейська політика сусідства.

Вступ. Починаючи з 2004 р., Європейський Союз прийняв у свої ряди 13 нових членів, 11 з яких відносять до категорії «посткомуністичних» держав, що отримали незалежність після розпаду СРСР та Югославії в 1989-1991 рр. У 2004 р. до ЄС приєдналися вісім посткомуністичних держав: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія. У 2007 р. Євросоюз включив до свого складу Болгарію та Румунію, а в 2013 р. – Хорватію. Мальта і Кіпр, які також увійшли до Європейського Союзу у 2004 р., виходять за межі нашого дослідження, адже це держави, що не зазнали домінування комуністичної ідеології. Розширення ЄС на

пострадянський простір було амбіційним проектом, з точки зору, територіальних і демографічних надбань, а також стосовно тих вимог, які Європейський Союз висував до держав, що приєднувалися.

Вступ у силу Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. завершив період трансформації Європейського Союзу, розпочатий у 80-х рр. ухваленням Єдиного європейського акта. В результаті інституційної перебудови і формування політичного союзу внутрішньо зміцнений ЄС став більш підготовленим до ефективних відповідей на нові виклики, переходу до ролі глобального центру сили в постбіполярній системі міжнародних відносин. Втім, однією з найбільш вразливих складових європейської інтеграції залишається розширення об'єднання, здатність об'єднувати нових членів із збереженням поступальності інтеграційної розбудови.

Розширення ЄС мало прямий і тривалий вплив на економіку держав Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Економічний вплив виявився набагато більшим ніж політичний. Через 14 рр. після приєднання до ЄС і майже 30 рр. з початку демократичних трансформацій застосування правил єдиного європейського ринку дало можливість підвищити торговий оборот та реструктурувати цілі економічні галузі держав ЦСЄ. В результаті розвитку нових держав-членів, можна констатувати, що сучасне економічне становище держав ЦСЄ вище, ніж показники 2000-х рр. Проте, членство в ЄС, хоч і підвищує добробут держави, ще не веде до рівності у доходах. Крім того, членство в ЄС вносить певну асиметрію і в політичному плані. Включення держав ЦСЄ до Європейського Союзу виявило високий ступінь їх залежності від бажань та інтересів старих і більш розвинених в економічному плані держав-членів ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейський Союз значно вплинув на економічну сферу приєднаних держав, але на зміни політичної сфери нових членів, вплив цієї міжнародної організації не настільки помітний. Зокрема приєднання до Європейського Союзу мало позначилося на позиціях політичних партій [29, с. 75]. У справі боротьби з корупцією у найбідніших державах ЄС також не досягнули успіху, особливо це стосується Болгарії та Румунії. В Європейському Союзі не виявилося ефективних інструментів у боротьбі з корпоративізмом, що в цілому негативно позначилося на якості політичної конкуренції. Водночас вступ до Європейського Союзу позитивно позначився на формальній стороні політичного процесу. Підкреслимо, що держави-члени імплементували законодавство Євросоюзу, запровадили певні правові норми і процедури, які дозволили громадянському суспільству і його інститутам чинити опір державному домінуванню в окремих сферах розвитку держав ЦСЄ [25, с. 143].

Функціонування Євросоюзу пов’язане з різноманітними питаннями життєдіяльності нових держав-членів. Важливим аспектом його діяльності став захист демократичних цінностей, просування ліберальних реформ, здійснення впливу на держави-кандидати і на сусідні з Євросоюзом держави. З одного боку, Європейському Союзу не завжди вдається запобігти «відходу» держав від демократичних принципів як це сталося в Румунії й Угорщині, в яких уряди обмежували принципи стримувань і противаг, реформували політичну систему на недемократичній основі. З іншого боку, держави-члени Європейського Союзу домоглися запровадження принципів правової держави в тій же Румунії і запобігли подальшому демократичному «відкату» в Угорщині.

Зазначимо, що з точки зору політики, нові держави-члени Європейського Союзу зазнають значних труднощів у консолідації демократії. Більше того, приєднавши нові держави, ЄС отримав 100 млн нових громадян, які одночасно є і споживачами. Втім, не до кінця зрозуміло, наскільки потужність Євросоюзу зросла у світовій політиці. Сам факт того, що демократична консолідація у східних державах ЄС ще не увінчалася успіхом, ставить під сумнів заяву Нобелівського комітету 2012 р., який присудив Європейському Союзу премію миру за те, що ця міжнародна організація сприяла встановленню демократії в Європі [14].

Сильний економічний вплив Європейського Союзу і менш сильний політичний вплив позитивно відображає зміни становища держав ЦСЄ. Вступ цих держав до ЄС став, по суті, «великим розривом» з минулим і початком переходу від Сходу до Заходу. Невизначеність того, як посткомуністичні держави будуть надалі розвиватися під егідою Європейського Союзу, пов’язана з поділом Європи на Захід і Схід, який супроводжував розвиток Європи ще до початку «холодної війни». Дослідники писали, що коли «залізна завіса» поділила Європу, то європейська карта стала виглядати як більш старий варіант карти, на якій, з одного боку, виявилися розвинені держави, а з іншого – держави, що розвиваються [31, с. 117]. У свій час передача держав ЦСЄ східному блоку – СРСР, виглядала, в певному розумінні, логічним рішенням для лідерів держав Заходу, адже вони розглядали ці держави, як такі, що відрізняються в політичному, економічному і культурному плані.

Попри таке сприйняття східноєвропейських держав західними політиками є і більш сучасні думки щодо того, наскільки негативно позначилася на суспільній системі комуністична ідеологія. Зокрема, це виражалося в недовірі до політичних інститутів (партій, виборів тощо), цензури, відсутності розвиненого громадянського суспільства та загального обговорення значущих суспільних проблем. Щоб інституціоналізувати демократію, ринкову економіку і встановити правову

державу, державам ЦСЄ слід було провести масштабні реформи. З іншого боку, відкритими залишалися питання наскільки розширення Євросоюзу на Схід є бажаним для населення держав Східної Європи, і чи зможе таке розширення подолати розкол між Заходом та Сходом; як розширення держав Євросоюзу на Схід, у світлі поділу держав Європи на Схід і Захід, зможе задати принципово іншу траєкторію розвитку у державах ЦСЄ, в порівнянні з попереднім періодом. Розширення ЄС, що відбулося після закінчення «холодної війни», було якісно іншим, відмінним від більш ранніх спроб інтеграції та демократизації цього регіону Європи. Політична еліта нових держав-членів Євросоюзу вимушена була проводити глибокі ліберальні реформи. Всі загрози існуванню Європейського Союзу, які виникли за останні п'ять років не були пов'язані з державами ЦСЄ, а викликані появою єдиної валюти, яку створили західні держави. Відомо, що фінансово-економічна криза виникла у фінансових інститутах США і лише потім поширилася на Західну Європу. Крім того, проблеми, з якими стикаються східні держави Європейського Союзу (корпоративізм, «дефіцит» демократії, бюджетний дефіцит тощо), сповна можна віднести і до проблем багатьох західних держав.

Втім, поділ на Захід і Схід все ще залишається актуальним. Економічне зростання починається раніше і відбувається швидше на Заході. Економіки західних держав більш диференційовані, а політичні системи представляються більш децентралізованими. Більшість держав ЦСЄ значно бідніші у порівнянні з державами Заходу. Попри те, що після Другої світової війни Німеччина, Австрія й Італія, а потім і Греція з Португалією стали демократичними, демократизація держав ЦСЄ була відкладена аж до падіння комунізму [11].

Європейський Союз відіграв велику роль у справі реформування економік держав ЦСЄ. Приєднання до Євросоюзу означало для них лібералізацію торговельної політики, передбачену як первинним, так і вторинним правом ЄС. З одного боку, економічні реформи і торгово-промислова лібералізація держав ЦСЄ були наслідком природної еволюції перехідних економік, а з іншого – економічна трансформація багато в чому проходила під впливом Європейського Союзу. Держави ЦСЄ прагнули стати привабливішими для іноземних інвестицій, що теж сприяло проведенню реформ [12].

Приєднання держав ЦСЄ до Європейського Союзу призвело насамперед до масштабних змін у сфері торгівлі, що зумовлено входженням цих держав до єдиного ринку. Так само відзначимо, що серйозні наслідки приєднання до Євросоюзу відчули галузі сільського господарства, фінансової сфері. Зміни також торкнулися правил економічної конкуренції, державного регулювання промисловості тощо. У

фінансовій сфері важливим аспектом стали зміни правил у роботі центральних банків нових держав-членів. Однак, введені бюджетні правила Європейського Союзу, які забороняють державам мати високий бюджетний дефіцит, виявився безсилим перед викликами економічної кризи 2008 р.

Важливо підкреслити, що приєднання держав ЦСЄ до Європейського Союзу має тривалі економічні наслідки. Важливим є питання, чи зможуть ці держави впоратися з економічною нестабільністю. Іншими словами, розглядаючи приєднання в історичній перспективі, чи зможе лібералізація торгово-економічної політики нових держав-членів привести їх економіки до стійкого економічного зростання.

На наш погляд, позитивну відповідь на поставлені вище питання дати складно. Це пов'язано з тим, що різниця в продуктивних силах держав Західної та Центрально-Східної Європи не дозволяє в повній мірі реалізувати переваги вільної конкуренції. Іншими словами, більш технологічні і розвинені компанії Заходу з легкістю завойовують ринки ЦСЄ, приводячи, таким чином, місцеві компанії до банкрутства. А це, в свою чергу, веде до безробіття, зниження обсягів промислового виробництва, міграції кращих кадрів у більш розвинені держави Європейського Союзу. Держави ЦСЄ не мають значних економічних переваг, оскільки у них відсутні великі запаси природних ресурсів, не має досить вигідного географічного положення. Вони вимушені бути «периферією Європейського Союзу», розплачуючись за перебування у його складі своїм економічним суверенітетом [2, с. 76].

Вказані процеси, безперечно, позначаються на політичних аспектах держав ЦСЄ. Невдачі національних економік ведуть до розчарування виборців у доцільності перебування держав у Європейському Союзі. Постійно зростає кількість євроскептиків, збільшується авторитет і сила правих партій, які демонструють різні форм та прояви націоналізму. Водночас приєднання до Європейського Союзу посилило прагнення до демократичної консолідації в державах ЦСЄ. Демократичні трансформації, що розпочалися в державах регіону у кінці XX ст., проходили без прямої участі Європейського економічного співтовариства (прообразу ЄС). До певної міри, держави Західної Європи виступали для молодих демократій ЦСЄ привабливим зразком. Тож введення в 1993 р. т.зв. Копенгагенських критеріїв закріпило необхідний мінімум політичних вимог, що висуваються до кандидатів у члени Європейського Союзу.

Демократизація держав ЦСЄ після приєднання їх до Євросоюзу зіткнулася з новими викликами. Більш високі вимоги Європейського Союзу змушували політиків форсувати процеси трансформації в політичному і в економічному плані. Виходячи з цього, зрозумілими є

дискусії серед науковців щодо того, чи були готовими такі держави як Румунія, чи Болгарія стати членами Євросоюзу вже 2007 р., не продемонструвавши певних успіхів розвитку. На наш погляд, розширення Європейського Союзу на Схід мало в більшій мірі політичну складову. Вважаємо, що прагнення провідних європейських політиків будь-якою ціною розширити Європейський Союз на Схід, має як мінімум дві причини.

По-перше, розширення Європейського Союзу завжди мало економічне підґрунтя. Доступ до нових ринків збуту товарів, вироблених у провідних державах спільноти, – важливий стимул для розширення, про який не прийнято говорити вголос [23, с. 109].

По-друге, важливим аспектом розширення стала геополітична складова. На той момент, коли держави ЦСЄ вийшли з під контролю СРСР, що втрачав свою могутність та силу, держави Західного блоку природно вирішили взяти цей геополітичний регіон під свій контроль. Розширення НАТО на Схід закріпило гегемонію Заходу над Східною Європою у військовому відношенні, а розширення ЄС закріпило економічне домінування Заходу.

Підсумок п’ятнадцяти років перебування держав ЦСЄ у складі Європейського Союзу – неоднозначний. Східноєвропейські держави не стали по-справжньому «західними». Їх вступ до Європейського Союзу не став тією «чарівною паличкою», яка б миттєво підвищила рівень і стандарти життя громадян держав ЦСЄ. Хоча нові члени Європейського Союзу відчули економічні ефекти від членства в євроінтеграційній спільноті, ці наслідки були і позитивними, і негативними водночас. Економічна криза Єврозони 2008 р. разом з борговою кризою лише посилила негативні сторони євроінтеграції. Економічне домінування старих держав-членів Європейського Союзу стає все відчутнішим, а борги держав «другого ешелону» Євросоюзу – зростають [9, с. 131].

Приєднання до Європейського Союзу, на думку правлячих кіл, мало стати потужним чинником консолідації демократії в державах ЦСЄ. Однак, за багатьма параметрами, як, наприклад, рівень корупції і політичної конкуренції, нові члени Євросоюзу досі істотно відстають від західноєвропейських держав [28, с. 156-157]. Таким чином, у найближчому майбутньому ці проблеми будуть все сильніше нагадувати про себе, а подолати розрив між західними і східними державами-членами Євросоюзу волюнтаристським, директивним шляхом – неможливо. Виходить, що подолання цього розриву – найважливіша проблема, яка стоїть на порядку денному Європейського Союзу. Також ЄС зіткнувся і з низкою інших проблем, які заслуговують уваги. З часу, коли Європейський Союз увійшов у новий період розвитку, один з найскладніших в історії

європейської інтеграції, пройшло десятиліття. Започаткувала цей важкий період глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., яка й зумовила кризу в зоні євро та боргову кризу у Греції, а далі – поширилася на нові, неекономічні сфери. В Європі дедалі більш активними та впливовими стають євроскептичні політичні сили, що свідчить про комплексність кризових явищ усередині ЄС та потребу його істотного переформування.

Вказані причини сприяли появі нового дискурсу стосовно дезінтеграції ЄС, що, вочевидь, свідчить про фундаментальність нинішніх євроінтеграційних проблем. Наголосимо, що ці дискусії спонукали кризові явища в діяльності ЄС, міграційна криза, криза у зв'язку з брекзітом тощо. А найважливіше, що в спільноті відсутня чітка програма стосовно майбутнього Європейського Союзу, яка б вказувала на зміни, що його очікують у перспективі, щодо впливу Європейського Союзу на розвиток світової економіки, його місце у глобальному конкурентному середовищі. Для України наявність такої програми є надто бажаною, зважаючи на те, що стратегічний курс, якого дотримується держава з 2014 р., спрямований на кардинальні соціально-економічні та політичні перетворення. Адже держава чітко заявляє, що підтримує євроінтеграцію, а Угода про асоціацію України з ЄС стала ключовим механізмом, який визначає напрями та темпи українських реформ. Втім, на жаль, поглиблене вивчення цих проблем в Україні відбувається досить мляво та невиразно. Формальна та нерідко беззмістовна проєвропейська риторика стала не просто модним трендом, а навіть продукує своєрідні ідеологічно вмотивовані табу на будь-яку серйозну критику того, що відбувається в Європейському Союзі. І це небезпечно, оскільки не дозволяє бачити проблеми та перешкоди на шляху розвитку держави, а, отже, своєчасно вживати необхідних політичних заходів.

Внаслідок непродуманого паралельного здійснення поглиблення та розширення європейської інтеграції в ЄС посилилася економічна і політична диференціація, виявилися незавершеними проекти по зміцненню інститутів Союзу. У зв'язку з цим, глава Європейської комісії Жан-Клод Юнкер заявив про припинення політики розширення Європейського Союзу впродовж найближчих п'яти років. На його думку, в даний момент важко уявити, що будь-яка з держав-кандидатів, з якими ведуться переговори, вчасно виконає всі критерії по приєднанню до 2019 р. [16]. Причиною призупинення процесу розширення колишній прем'єр-міністр Люксембургу назвав необхідність консолідації зусиль вже наявних 28 держав-членів Європейського Союзу. Ініціатива Ж.-К. Юнкера фактично означала повернення до французького варіанту – спочатку поглиблення європейської інтеграції, а потім її розширення. Причин мораторію на

розширення ЄС є декілька. По-перше, це – криза і дефіцит довіри до Брюсселю, які можуть в умовах розширення завдати непоправної шкоди європейській інтеграції. По-друге, це – уповільнені темпи розширення, не в останню чергу, через двосторонні суперечки держав на Балканах. По-третє, це – проблеми з інституційними реформами ЄС. По-четверте, це – труднощі з адаптацією держав до acquis communautaire, обов'язкової для держав-кандидатів сукупності правових норм ЄС. Попри відмову від розширення, глава Європейської комісії зазначив, що ЄС не збирається припиняти вже розпочаті переговори про вступ до міжнародної спільноти ряду держав, особливо балканських, адже саме вони більшою мірою «потребують європейської перспективи».

Основні положення щодо розширення Європейського Союзу були закріплені у Висновку Ради ЄС про подальше розширення від 17 грудня 2013 р., які включають: визнання політики розширення як ключового напряму європейської інтеграції; необхідність консенсусу держав-членів щодо прийому нових членів на основі суворої і справедливої кондиційності; схвалення Радою переговорів з державами-кандидатами у сфері правосуддя і внутрішніх справ; зміцнення правових засад у сфері прав людини, свободи та безпеки, захисту прав меншин; схвалення Радою фінансової підтримки процесу розширення через Instrument for Pre-Accession [26].

Нині у статусі кандидатів на вступ до Європейського Союзу перебувають Ісландія, держави Західних Балкан та Туреччина. Ісландія подала заявку на вступ у 2009 р., але у травні 2013 р. новий ісландський уряд, сформований коаліцією т.зв. євроскептиків, прийняв рішення про заморожування переговорів щодо вступу держави в ЄС. Це рішення прийняли на тлі напруги у відносинах між ЄС та Ісландією, яка виникла через риболовну політику ЄС, яка передбачає квоти на вилов риби, що категорично не влаштовує Рейкьявік [10].

Інші п'ять держав, що мають статус кандидата це: Албанія (подала заявку в 2009 р.), Македонія (2004 р.), Сербія (у 2009 р.), Туреччина (1987 р.) і Чорногорія (у 2008 р.). При цьому Македонія і Албанія ще не почали переговорів про приєднання. Втім, держави Західних Балкан підписали Угоду про стабілізацію й асоціацію, яка вже набула чинності для Албанії, Македонії, Сербії та Чорногорії і яка зазвичай передує подачі заявки на членство.

Чорногорія була другою після Хорватії за рівнем відповідності Копенгагенським критеріям, і, за припущеннями експертів, вступ цієї держави міг відбутися ще до 2014 р. Однак, одностороннє використання євро як національної валюти викликало заперечення Єврокомісії і Європейського центрального банку. Вони заявили, що подібне

одностороннє введення євро не відповідає встановленій процедурі та європейському законодавству. Європейський Союз наполягає на суворому дотриманні Маастрихтських критеріїв (участь впродовж двох років в Європейському механізмі обмінних курсів). Тож, все ще залишається відкритим питання, чи потрібно Чорногорії відмовитися від євро і ввести власну валюту для вступу в ЄС, а потім в Єврозону. У грудні 2015 р. Чорногорію офіційно запросили розпочати переговори про те, щоб держава стала 29-м членом НАТО. В умовах мораторію на членство в ЄС, для Чорногорії це вигідна можливість інтегруватися у структури Заходу за моделлю держав ЦСЄ: спочатку членство в НАТО, а потім в Європейському Союзі [24].

12 жовтня 2011 р. Європейська комісія опублікувала доповідь про ступінь відповідності Сербії Копенгагенським критеріям, в якій радила надати їй статус держави-кандидата на вступ до ЄС за умови продовження реформ у політичній сфері і поліпшення відносин з Косово. Сербія і Косово підписали угоду 24 лютого 2012 р., за якою самопроголошена республіка отримала право брати участь у регіональних міжнародних форумах з питань Балканського півострова та домовилися про спільне управління пунктами пропуску на адміністративному кордоні. Через чотири роки, у жовтні 2015 р. Європейська комісія рекомендувала Європейській Раді до кінця року відкрити перші переговорні глави з Сербією, зважаючи на зусилля держави з врегулювання кризи біженців і по нормалізації відносин з Косово. Вже 14 грудня 2015 р. Сербія відкрила для переговорів главу 32 з фінансового контролю і 35 по взаєминах з Косово. Громадяни підтримали європейський вибір Сербії на позачергових парламентських виборах у січні 2016 р. [3].

Надто складну і важку проблему для Євросоюзу створює Туреччина. Ця держава важлива для ЄС у світлі балканського транзиту нелегальної міграції до Європи, яка домагається членства в Європейському Союзі з 1987 р. У кінці листопада 1993 р. був підписаний протокол Ради Асоціації, що зумовив перехід Туреччини до режиму Митного союзу, шляхом прийняття і введення у дію ряду законів, які відповідають нормам Євросоюзу. У грудні 1999 р. на засіданні Європейської Ради в Гельсінкі, Туреччині надали статус держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу. Втім, вона залишилася при своїй особливій думці, заявивши, що приймає пропозицію про дотримання критеріїв вступу, але категорично не згідна з необхідністю поступок щодо спірних питань з Грецією. Саміт Європейської ради, що пройшов у Брюсселі у грудні 2004 р., згідно принципу консенсусу одноголосно прийняв рішення про дату початку переговорів (3 жовтня 2005 р.) і радив Європейській комісії надати «Рамки для переговорів з Туреччиною».

На початку 90-х рр. і прихильники поглиблення європейської інтеграції (Німеччина), і її противники (Великобританія) дотримувалися прямо протилежних поглядів, виступаючи за членство Туреччини в ЄС. Німеччина вважала, що вступ молодої, в плані віку населення, і динамічної Туреччини зміцнить Європейський Союз найперше в економічному плані. Водночас лідери Німеччини сподівалися, що Брюсселю вдасться безболісно поєднати процеси поглиблення і розширення інтеграції. Керівництво Великобританії, що завжди скептично відносилося до федералістських тенденцій Європейського Союзу, навпаки сподівалося на те, що вступ Туреччини спровокує розпуск ЄС. Втім, ця позиція почала змінюватися з приходом до влади ісламістської Партії справедливості і розвитку, яка переглядає світські настанови кемалістської Туреччини. Противники членства Туреччини в ЄС висловлюють різні аргументи. По-перше, вони наголошують, що з розширенням репресивного законодавства, Туреччина, яка набула небаченого розмаху при Реджипі Ердогані (спочатку займав посаду прем'єр-міністра, а потім Президента Турецької Республіки) не дотримується ключових норм і принципів Європейського Союзу. По-друге, провал мультикультуралізму в державах ЄС викликає побоювання, що мусульмани не зможуть інтегруватися в європейські суспільства. Ще 2004 р. майбутній Глава Європейської Ради Герман Ван Ромпей заявляв, що «Туреччина – не частина Європи і ніколи не стане її частиною. Розширення ЄС за рахунок Туреччини не можна прирівняти до будь-яких розширень, які мали місце в минулому. Універсальні цінності, які втілюють могутність Європи і які є фундаментальними цінностями християнства, втратять силу з приєднанням великої ісламської держави – такої, якою є Туреччина» [5]. Крім того, такі видатні діячі європейського масштабу, як Валері Жискар д'Естен, попереджали, що прийняття Туреччини в ЄС відкриє процес розширення для інших неєвропейських держав і зробить його безконечним. На його думку, слідом за Туреччиною в Союз можуть попроситися держави Близького Сходу і Північної Африки, і найперше Марокко [22].

Міграційна криза, що перетворила Туреччину в транзитну державу і змусила Брюссель до угоди з Анкарою, дала Р. Ердогану потужні важелі тиску на Євросоюз. 25 травня 2016 р. президент Туреччини оголосив, що парламент заблокує угоду з ЄС, якщо Брюссель не введе безвізовий режим для турецьких громадян. Напередодні радник Р. Ердогана Йігіт Булут заявив, що Анкара може призупинити всі угоди з Євросоюзом, якщо Брюссель «продовжить політику подвійних стандартів» [21]. Причиною шантажу з боку Р. Ердогана було рішення Європейського парламенту від 11 травня 2016 р. про призупинення роботи над скасуванням віз, після

відмови Президента Туреччини зміцнити законодавство по боротьбі з тероризмом.

В укладенні угоди щодо міграції між ЄС і Туреччиною головну роль відігравала А. Меркель, яка стала мішенню для критики з боку супротивників цієї угоди у самий розпал скандалу між Брюсселем і Анкарою. 2 червня 2016 р. депутати бундестагу схвалили резолюцію, яка визнала геноцидом злочини проти вірмен в Османській імперії у 1915 р. [1]. За підтримку резолюції проголосували практично одноголосно: один парламентарій виступив «проти», ще один утримався. Це рішення викликало новий виток напруги у відносинах з Туреччиною, але продемонструвало, що Німеччина не піддасться на шантаж Р. Ердогана. Хоч А. Меркель, міністр закордонних справ Франк-Вальтер Штайнмаєр і віце канцлер Зігмар Габріель не були присутні на голосуванні, очевидно, що така ініціатива виходила від вищого керівництва Німеччини. В свою чергу, Девід Кемерон, перебуваючи на посаді прем'єр-міністра Великобританії, яка раніше була активною прихильницею вступу Туреччини в ЄС, заявив в інтерв'ю телекомпанії ITV, що «навіть віддалено не передбачається, що Туреччина стане членом Європейського Союзу найближчим часом. Вони подали заявку в 1987 р. Згідно з сьогоднішнім рівнем прогресу [в переговорах – *В.Б.*] вони, ймовірно, зможуть вступити приблизно в 3000 р., згідно з останніми прогнозами» [13]. Звісно ж, що сьогодні Туреччина, як ніколи, далека від вступу в ЄС. Зазначимо, що відносини між Туреччиною та державами ЄС суттєво погіршилися після невдалої спроби путчу в липні 2016 р., коли в цій державі почалися масові арешти та скорочення. Під час дії режиму надзвичайного стану були заарештовані близько 50 тис. осіб, а понад 140 тис. – звільнені з державної служби чи позбавлені військових звань. У відповідь на дії турецької влади Європарламент у липні 2017 р. рекомендував Європейській комісії призупинити переговори про вступ Туреччини до ЄС. Утім, поки що це рішення прийнято не було [7].

Отже, рішення Брюсселя про припинення політики розширення при збереженні формату переговорів з державами-кандидатами свідчить про те, що керівництво Євросоюзу буде переформовувати політику Брюсселя, з акцентом на поглиблення євроінтеграції.

Європейська політика сусідства. Дослідження програмних рішень **ЄС** про розширення інтеграції на Схід дає змогу наголосити, що перед найбільшою хвилею розширення, коли в 2004 р. до ЄС увійшли держави ЦСЄ, лідери спільноти наразилися на необхідність розробки стратегії щодо сусідніх країн, які залишалися за межами розширення. Така стратегія – Європейська політика сусідства (ЄПС), була розроблена й оприлюднена в травні 2004 р. Мета діяльності ЄПС – запропонувати своїм сусідам

привілейоване партнерство, засноване на спільній прихильності до загальних цінностей (демократія і права людини, верховенство закону, інноваційне управління, принципи ринкової економіки і сталий розвиток). «ЄПС виходить за межі звичайного партнерства, пропонуючи розвивати тісні партнерські відносини в політичній і економічній сферах» [8]. На нашу думку, попри добрі наміри, ця стратегія від початку мала певні недоліки. У 90-х рр. лідери ЄС розглядали сусідні регіони як єдине ціле без виділення чітких пріоритетів. ЄПС була адресована таким державам як Україна, Білорусь, Молдова, Вірменія, Азербайджан, Грузія, Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Марокко, Сирія, Туніс, а також Палестинській автономії. Саме тому, як своєрідна реакція на прорахунки ЄПС, виникли нові регіональні стратегії – Східне партнерство та Середземноморський союз (Союз для Середземномор'я).

Східне партнерство. Поява проекту Східного партнерства (СП) в ЄС була реакцією Брюсселя на недоліки Європейської політики сусідства, розчаруванням у лідерах «помаранчевих революцій» і в ефективності ГУАМ. У контексті сучасної кризи в Україні в Брюсселі намітилися зміни в політиці СП. Здебільшого нові акценти в позиції Євросоюзу пов'язані і з переглядом політики розширення, зокрема з введенням п'ятирічного мораторію на прийом у члени, і з визнанням неефективності політичних еліт трьох держав-лідерів СП (України, Молдови, Грузії) у проведенні реформ та боротьби з корупцією. Тобто, її можна пояснити небажанням Брюсселя перевантажувати власний порядок денний новими проблемами. Водночас обережність ЄС пов'язана і з зовнішнім фактором. Період, що минув з часу саміту у Вільнюсі, показав, що Росія володіє ресурсами для протидії тим стратегіям, які її лідер трактує як загрозу національним інтересам держави. І нині, на відміну від Вільнюського саміту, і ЄС, і деякі держави-партнери змушені діяти з оглядкою на РФ [17].

Зважаючи на ці причини, Ризький саміт СП, який відбувся у травні 2015 р., мав дещо символічний характер. Брюссель хотів продемонструвати державам-учасницям, що він не втратив інтересу до проекту і, як і раніше, схильний до ідеї зближення східних партнерів з ЄС. Саміт знову акцентував увагу на недоліках, які були в СП спочатку – відсутність кінцевої мети для держав, що встали на шлях болісних реформ. У Ризі визначили, що СП – частина Європейської політики сусідства, яка не передбачає членства в ЄС. Для України, Молдови і Грузії таке визнання стало «холодним душем». Угоди про асоціацію, які вони підписали, багато в чому були скопійовані з Угод про стабілізацію й асоціацію з балканськими державами, зокрема з Македонією та Хорватією, в преамбулах яких їх назвали потенційними кандидатами. Ризький саміт

остаточно вніс ясність у це питання і положення підсумкової декларації про європейську перспективу держав СП – доступно це пояснило.

Крім того, саміт з усією наочністю продемонстрував різнорідність держав-учасниць, з точки зору, цілей їх участі у Східному партнерстві, яке пропонувало доволі різним народам і державам єдину ідеологію. Як зазначалося, три лідери – Україна, Молдова і Грузія – бачили кінцеву мету у вступі в ЄС. Білорусь, партнер Росії по ОДКБ і ЄАЕС, не була зацікавлена в політичних реформах, передбачуваних СП, її мета полягала в знятті санкцій і отриманні будь-яких економічних дивідендів. Вірменія, також союзниця Росії по ОДКБ і ЄАЕС, навпаки, була схильна лише до політичної частини Угоди про асоціацію. Азербайджану, як і Білорусі, не були потрібні політичні реформи, як і членство в ЄС. По суті, Азербайджан набагато краще вписується у формат Угод про асоціацію з середземноморськими державами. Його головний інтерес пов'язаний з енергетичною складовою Угоди, зокрема з проектом «Південного газового коридору», особлива роль у створенні якого належить Баку [18]. З цієї точки зору, Азербайджан може бути цілком задоволений результатами саміту, який підтвердив зацікавленість ЄС у даному проекті.

Відмінності між державами-учасницями проявилися і в узгодженні тексту підсумкової декларації в частині положення про анексію Росією Криму. На саміті стався розкол між Україною, Молдовою, Грузією, з одного боку, і Білоруссю та Вірменією, з іншого боку, що можна було передбачити. Азербайджан також залишився вірним своїй лінії на рівновіддаленість. Запрошуючи Білорусь і Вірменію до участі в СП, керівництво ЄС хотіло, очевидно, уникнути антиросійської спрямованості свого проекту. Без цих двох держав Східне партнерство обмежувалося б лише країнами ГУАМ – угрупованням, створеним для протидії політиці Росії на просторі СНД. Однак залучення союзників Росії зробило більш наочним штучність формату СП (нагадаємо, що ГУАМ – регіональна організація, яку створили в 1997 р. республіки Грузія, Україна, Азербайджан і Молдова. У 1999-2005 рр. в організацію також входив Узбекистан. Хартія організації була підписана у 2001 р., а статут – в 2006 р. Назва організації склалася з перших букв назв держав, що входять до неї. До виходу з організації Узбекистану вона називалася ГУУАМ).

Конкретним досягненням даного саміту стало надання Києву чергового траншу макроекономічної допомоги на суму 1,8 млрд євро. Водночас обіцяний Україні та Грузії безвізовий режим для короткострокових поїздок в ЄС, на кшталт того режиму, який Молдова отримала ще в 2015 р., вступив у дію значно пізніше. Так, Грузія отримала безвізовий режим 28 березня 2017 р. [4], а Україна – 11 червня 2017 р. [6]. Неврегульованість конфлікту на Україні ставить питання про контроль

Києва на східному кордоні з РФ. Крім того, наплив нелегальних мігрантів з Північної Африки і Азії в Євросоюз створює несприятливі умови на рівні держав-членів ЄС для прийняття такого рішення. Як показав Ризький саміт, щоб уникнути тихого згасання, СП вимагає переосмислення і змін. РФ раділа з невиразного саміту СП, але відсутність успіху одних, не обов'язково означає перемогу інших. Політичне суперництво Росії та Заходу на просторі СНД, незалежно від того, хто його почав, може привести до нових конфліктів. Нині в ЄС неофіційно визнають, що було помилкою не запросити Росію до участі в цьому проекті. При мирному врегулюванні Українського конфлікту можливе переформування СП у контексті тристоронніх переговорів ЄС, Росії та України з питань економічної частини Угоди про асоціацію.

Середземноморський напрям Європейської політики сусідства. Цей напрям в ЄПС включав такі держави Південного Середземномор'я, як Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Сирія, Туніс, Туреччина та Палестинська Національна Автономія. Лівія і Мавританія отримали статус спостерігачів. Переговори Туреччини про членство в ЄС розпочалися 1 жовтня 2005 р. Мета нової регіональної стратегії полягала в формуванні загального економічного простору з Євросоюзом, створенні зони безпеки і процвітання у сусідніх з ЄС регіонах. Поява даної стратегії зумовлена потребою виробити підхід до сусідніх держав, які залишалися поза межами розширення ЄС на держави ЦСЄ, Кіпр і Мальту. До створення ЄПС Євросоюз вже мав досвід співпраці з державами Південного Середземномор'я, включеними в Барселонський процес чи Євросередземноморське партнерство (Євромед-ОМР), сформоване на установчій конференції міністрів закордонних справ у Барселоні в листопаді 1995 р. До цієї декларації торгово-економічне співробітництво ЄС і Південного Середземномор'я розвивалося в основному в двосторонньому форматі.

Барселонський процес представляв собою всеосяжний комплекс зв'язків і поєднував багатосторонні регіональні та двосторонні відносини (Євросередземноморські Угоди про асоціацію і вільну торгівлю уклали Європейський Союз і ряд держав Південного та Східного Середземномор'я: Алжир (2005 р.), Єгипет (2004 р.), Ізраїль (2000 р.), Йорданія (2002 р.), Ліван (2006 р.), Марокко (2000 р.), Сирія (веде переговори), Туніс (1998 р.), а також Палестинська Національна Адміністрація (1997 р.) і Туреччина (Митний Союз). Статус спостерігачів отримали Ліга арабських держав, Союз арабського Магрибу, Лівія, Албанія і Мавританія в 2004 р.). Основними цілями Барселонської декларації, яку підписали 15 держав-членів Євросоюзу та 12 держав Південного Середземномор'я, стало створення нової регіональної системи,

спрямованої на економічне зростання і лібералізацію в державах партнерах, довгостроковy політичну й соціальну стабільність та безпеку в межах нової європейської концепції міжнародної співпраці [20, с. 16]. Втім, поставлені цілі не були досягнуті через триваючий арабо-ізраїльський конфлікт, латентну напругу між окремими державами-учасниками Євромед (Туреччиною і Грецією) і повільними темпами структурних реформ у державах Південного Середземномор'я.

Фактично ЄПС стосовно Південного Середземномор'я стало розвитком Євромед у нових умовах і альтернативою подальшому розширенню ЄС. Ця політика повинна була посилити існуючі форми співпраці з державами сусідами, прискорити регіональні та субрегіональні інтеграційні процеси і забезпечити поступовий вихід на внутрішній ринок ЄС, основу якого складають чотири свободи: вільне переміщення людей, товарів, послуг і капіталів [32]. З кінця 2006 р. в ЄПС були включені пропозиції щодо інтенсивнішої інтеграції сусідніх держав, включаючи арабські держави Середземномор'я, в єдиний ринок Євросоюзу. В рамках угод з Євросоюзом середземноморські держави практично відразу відкрили свої ринки для експорту з ЄС, тоді як процес вільного доступу товарного експорту з цих держав у ЄС розтягнувся на 10-12 рр., тобто у торгових відносинах двох регіонів існує асиметрична лібералізація. Втім, завдяки Угодам про асоціацію експорт середземноморських держав подвоївся з 1995 р. по 2008 р., а торговий дефіцит зменшився з 20% до 7% [15].

У 2007 р. з ініціативи чинного на той час Президента Франції Ніколя Саркозі, була висунута ідея створення Середземно-морського союзу (згодом, Союз для Середземномор'я). Союз повинен був об'єднати лише ті держави, які мали вихід до Середземного моря (європейські держави і держави Північної Африки). Установчий саміт Середземноморського союзу відбувся в Парижі 13 липня 2008 р., на якому було представлено 43 держави. З проекту виключили близькосхідні держави, що мали вихід до Середземного моря, як найбільш проблемні. Цікаво відзначити, що і за часом появи, і по суті ідея Н. Саркозі дуже нагадувала середземноморську версію Східного партнерства. Ідея СП, яка була вперше висунута в 2007 р. Швецією і Польщею, виключала з кола учасників найбільш проблемну для Європейського Союзу державу – Російську Федерацію. Французьку ініціативу з певними застереженнями підтримали Іспанія, Італія, Греція, держави Магрибу, Єгипет і Туреччина. Середземноморський союз мав на меті створення субрегіонального угруповання, що складається з найбільш розвинених південних сусідів. Н. Саркозі також запропонував направити 2/3 коштів з європейського бюджету Європейської політики сусідства [20, с. 37] на розвиток південних середземноморських держав, а решту суми –

східним сусідам, що свідчить про певні регіональні пріоритети більшості держав-членів Європейського Союзу.

Втім, економічна та фінансова криза Європейського Союзу, а потім і «арабська весна» завдали удару по середземноморському виміру Європейської політики сусідства. Саме кризові явища в південних державах єврозони, найбільш зацікавлених у співпраці з середземноморськими сусідами, позначилися на відносинах між двома регіонами. Уповільнення темпів зростання ВВП у державах Євросоюзу, боргова криза і затяжний спад на півдні Європи в першу чергу позначилися на економічній ситуації в державах Магрибу та Єгипті, традиційно орієнтованих на торговельну та інвестиційну співпрацю з Європейським Союзом. У державах Євросоюзу знизилися доходи від туризму, експорту та надходження від трудових мігрантів. Криза, що продовжується в Європі, може привести, за оцінками МВФ, до зниження ВВП держав Південного Середземномор'я на 3,25% [30]. Крім того, певна ренаціоналізація спільної зовнішньої політики Європейського Союзу у період кризи привела до односторонніх дій окремих держав ЄС. Так, Франція засудила геноцид Туреччини проти вірмен, на загал ускладнивши відносини між Брюсселем та Анкарою. Німеччина заблокувала допомогу Європейського інвестиційного банку державам Близького Сходу і Північної Африки, ослабивши можливості Європейського Союзу у сприянні державам «арабської весни». Італія при прем'єр-міністрі С. Берлусконі підтримала виключення «Південного потоку» з Третього енергетичного пакету, прийнятого Європейським Союзом, послабивши проект «Набукко», який повинен був диверсифікувати поставки газу в Європу.

Що стосується реакції ЄС в цілому на «арабську весну», то проголошена підтримка демократії в державах «арабської весни» була вкрай суперечлива. З одного боку, держави-члени ЄС підписали спільну стратегію підтримки змін у регіоні в травні 2011 р., засновану на трьох принципах – «гроші, ринки, мобільність» (money, markets, mobility). З іншого боку, очевидно, що держави ЄС не змогли повністю здійснити стратегію допомоги. На думку експертів з «Європейської ради з міжнародних відносин», нового плану Маршалла не вийшло, адже фінансова допомога здійснювалася головним чином у формі позик, а не в списанні боргів чи прямої допомоги [27]. Більша частина допомоги здійснювалася за рахунок коштів ЄС, призначених для держав Азії і Латинської Америки. Додаткові кошти передбачалося виділити за рахунок перерозподілу позик Європейського інвестиційного банку в межах ЄПС зі сходу на південь, що викликало заперечення ФРН, Словаччини та Польщі. Принцип «мобільності» через побоювання радикалізації громадської

думки і зростання націоналістичних настроїв у державах ЄС був зведений до полегшення візового режиму для студентів. Питання про відкритість ринків Євросоюзу для країн Південного Середземномор'я залишається невирішеним через обструкції південних членів ЄС, які побоюються конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції [27]. Але головне – ЄС не зміг сформулювати довгострокову концепцію нових взаємин з південними сусідами, оскільки він спирався на свій досвід в ЦСЄ, ситуація в якій разюче відрізнялася від ситуації в державах «арабської весни». Відмовившись від прагматичної політики status-quo, спрямованої на збереження світських авторитарних режимів, керівництво і лідери провідних держав ЄС не змогли прийти до єдиної думки про те, що таке демократія в арабському світі, і чи потрібно беззастережно підтримувати революційні сили тільки тому, що вони знаходяться в жорсткій опозиції до існуючих режимів. Якщо криза у взаєминах Європейського Союзу і Росії навколо України завдала удару по політиці Східного партнерства, то міграційна криза серйозно ускладнила розвиток середземноморської політики ЄС. Очевидно, що інтенсивність міжрегіональних зв'язків не буде настільки ж високою, як раніше, а двосторонні відносини і національні пріоритети держав Євросоюзу знову можуть вийти на перший план, як це буває в кризових ситуаціях [19, с. 106]. Повернення до більш активної політики ЄС на середземноморському напрямі буде залежати і від подолання наслідків економічної та боргової кризи, перш за все, в південних державах ЄС, найбільш послідовних прихильників середземноморської співпраці, і від ефективного переформування середземноморської співпраці з урахуванням нових викликів європейській інтеграції.

Висновки. Майбутнє європейської інтеграції як унікального проекту залишається у фокусі уваги європейських політиків і науковців. Брекзіт, загострившись дискусію про майбутнє Євросоюзу, ще ясніше показав, що частина держав ЄС (Німеччина, Франція, Бельгія, Італія і Іспанія) виступають за поглиблення європейської інтеграції, натомість інші члени ЄС (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина Ірландія, Нідерланди, Швеція та Данія) прагнуть повернення частини повноважень національним урядам. Водночас брекзіт об'єктивно посилив позиції Німеччини в Європейському Союзі, хоча Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, а також Австрія й Італія продовжують виступати проти міграційної політики А. Меркель, а Італія, Іспанія, Греція, Кіпр та Мальта, при підтримці Франції, виступають і проти її політики жорсткої бюджетної економії.

Попри те, що концепція розширення залишається незмінною, пропонуючи перспективу членства в Європейському Союзі по мірі виконання державами-кандидатами вимог, які пред'являються

інтеграційною спільнотою, все ж кризові явища в Євросоюзі внесли певні корективи в європейські плани. У листопаді 2014 р. Європейська комісія ввела п'ятирічний мораторій на розширення Європейського Союзу, хоч і не припинила переговорний процес з державами-кандидатами. Процес передбачає трансформацію політичної, економічної і соціальної систем держав-кандидатів при строгому дотриманні принципу підтримки приєднання нових членів населенням у самих державах-кандидатах та державах-членах Європейського Союзу.

На нашу думку, в найближчій перспективі Німеччина збереже роль лідера в ЄС. Після брекзіту вона буде і надалі зміцнювати свою роль локомотива європейської інтеграції за участю Франції та Італії, при підтримці інших держав. Німецька держава продовжить пошуки ефективної моделі виходу з системної кризи на основі формули «більше Європи» (збереження цілісності Європейського Союзу, продовження його подальшого поглиблення і «стриманого» розширення з перспективою переходу до політичного союзу).

Список використаних джерел:

1. Бундестаг признал геноцидом преступления против армян в 1915 году. *Информационно-аналитический портал «Lenta.ru»*. URL: https://lenta.ru/news/ 2016/06/02/genozid/ (Bundestag priznal genocidom prestuplenija protiv armjan v 1915 godu. Informacionno-analiticheskij portal «Lenta.ru». URL: https://lenta.ru/news/ 2016/06/02/genozid/).
2. Буторина О. Европейский союз после кризиса: упадок или возрождение? *Вестник МГИМО*. 2013. № 4 (31). С. 71-81. (Butorina O. Evropejskij sojuz posle krizisa: upadok ili vozrozhdenie? *Vestnik MGIMO*. 2013. № 4 (31). S. 71-81).
3. Венцислав Буїч, директор Фонду євроатлантичного співробітництва Сербії. Серйозною проблемою для Сербії є проросійська «глибока держава». URL: https://www.ukrinform.ua/ rubric-world/2668355-vencislav-bujic-direktor-fondu-evroatlanticnogo-spivrobitnictva-serbii.html (Ventsyslav Buich, dyrektor Fondu yevroatlantychnoho spivrobitnytstva Serbii. Serioznoiu problemoiu dlia Serbii ye prorosiiska «hlyboka derzhava». URL: https://www.ukrinform.ua/ rubric-world/2668355-vencislav-bujic-direktor-fondu-evroatlantic-nogo-spivrobitnictva-serbii.html).
4. Вступил в силу безвизовый режим Украины с ЕС. URL: https://korrespondent.net/ukraine/politics/3860584-vstupyl-v-sylu-bezvyzovyi-rezhym-ukrayny-s-es (Vstupil v silu bezvizovyj rezhim Ukrainy s ES. URL: https://korrespondent.net/ukraine/politics/3860584-vstupyl-v-sylu-bezvyzovyi-rezhym-ukrayny-s-es).
5. Господин председатель: малоизвестный бельгийский политик возглавил 500-миллионное содружество наций. *Информационно-аналитический портал «Lenta.ru»*. URL: https://lenta.ru/articles/2009/11/20/eu/ (Gospodin predsedatel': maloizvestnyj bel'gijskij politik vozglavil 500-millionnoe sodruzhestvo nacij.

Informacionno-analiticheskij portal «Lenta.ru». URL: https://lenta.ru/articles/ 2009/11/20/eu/).
6. Грузия получила безвизовый режим с ЕС. URL: https://lb.ua/world/ 2017/03/28/362375_ gruziya_poluchila_bezvizoviy_rezhim_es.html (Gruzija poluchila bezvizovyj rezhim s ES. URL: https://lb.ua/world/2017/03/28/ 362375_gruziya_poluchila_bezvizoviy_rezhim_es.html).
7. Губар О. Єврокомісія дала «зелене світло» переговорам про вступ Албанії та Македонії до ЄС. URL: https://www.dw.com/uk/european comission. (Hubar O. Yevrokomisiia dala «zelene svitlo» perehovoram pro vstup Albanii ta Makedonii do YeS. URL: https://www.dw.com/uk/european comission).
8. Европейская политика добрососедства. *Официальный сайт Представительства Европейского Союза в России*. URL: http://eeas.europa.eu/ delegations/russia/what_eu/ neighbor_hood_policy_eastern_partnership/index_ru.htm (Evropejskaja politika dobrososedst-va. *Oficial'nyj sajt Predstavitel'stva Evropejskogo Sojuza v Rossii*. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/what_eu/ neighbor_hood_policy_eastern_partnership/index_ru.htm
9. Заславская Н. Институциональные аспекты финансового кризиса в Еврозоне. *Вестник СПбГУ*. 2013. Серия 6. № 3. С. 129-133. (Zaslavskaja N. Institucional'nye aspekty finansovogo krizisa v Evrozone. *Vestnik SPbGU*. 2013. Serija 6. № 3. S. 129-133).
10. Исландия отзовет заявку на членство в ЕС. *Ведомости*. URL: http://www.vedomosti.ru/politics/news/2015/01/05/islandiya-otzovet-zayavku-na-chlenstvo-v-es (Islandija otzovet zajavku na chlenstvo v ES. *Vedomosti*. URL: http://www.vedomosti.ru/politics/news/2015/01/05/islandiya-otzovet-zayavku-na-chlenstvo-v-es).
11. Концепт «Європа» : навчальний посібник / Ващенко А.В., Гаврилов В.М., Дятлов В.О., Казимір В.А., Кеда М.К., Коваленко О.О., Соломенна Т.В. Чернігів : Десна Поліграф, 2018. 296 с. (Kontsept «Ievropa» : navchalnyi posibnyk / Vashchenko A.V., Havrylov V.M., Diatlov V.O., Kazymir V.A., Keda M.K., Kovalenko O.O., Solomenna T.V. Chernihiv : Desna Polihraf, 2018. 296 s.).
12. Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти : монографія / К.С. Козловський та ін. ; за заг. ред. Є.В. Бевзюка, О.О. Гріна. Ужгород: ЗакДУ, 2010. 368 с. (Krainy Tsentralno-Skhidnoi Yevropy v umovakh hlobalizatsii: istoryko-metodolohichnyi, polityko-pravovyi ta ekonomichnyi aspekty : monohrafiia / K.S. Kozlovskyi ta in. ; za zah. red. Ye.V. Bevziuka, O.O. Hrina. Uzhhorod: ZakDU, 2010. 368 s.).
13. Кэмерон сомневается, что Турция вступит в ЕС до 3000 года. *Ведомости*. URL: http://www.vedomosti.ru/politics/news/2016/05/22/641880-kemeron (Kjemeron somnevaetsja, chto Turcija vstupit v ES do 3000 goda. *Vedomosti*. URL: http://www.vedomosti.ru/ politics/news/2016/05/22/ 641880-kemeron).
14. Нобелівську премію миру 2012 року присудили Європейському Союзу. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/nobel-peace-prize/1525294.html (Nobelivsku

premiiu myru 2012 roku prysudyly Yevropeiskomu Soiuzu. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/nobel-peace-prize/1525294.html).
15. *Официальный сайт Европейской комиссии*. URL: http://trade.ec/europa.eu/ doclib/press/index.cfm (*Oficial'nyj sajt Evropejskoj komissii*. URL: http://trade.ec/europa.eu/doclib/press /index.cfm).
16. Председателем Еврокомиссии избран Жан-Клод Юнкер. *Информационно-аналитический портал «Геополитика»*. URL: http://geopolitics.by/news/ predsedatelem-evrokomissii-izbranzhan-klod-yunker (Predsedatelem Evrokomissii izbran Zhan-Klod Junker. *Informacionno-analiticheskij portal «Geopolitika»*. URL: http://geopolitics.by/news/predsedatelem-evrokomissii-izbranzhan-klod-yunker).
17. Рижский бальзам для Украины или трещины «Восточного партнерства». *Информационно-аналитический сайт «DeutscheWelle».* URL: www.dw.de/p/1FVF4 (Rizhskij bal'zam dlja Ukrainy ili treshhiny «Vostochnogo partnerstva». Informacionno-analiticheskij sajt «DeutscheWelle». URL: www.dw.de/p/1FVF4).
18. Рижский саммит поддержал строительство газопровода в обход России. *Информационно-аналитический портал «Lenta.ru»*. URL: http://lenta.ru/news/2015/05/22/southwaygas/ (Rizhskij sammit podderzhal stroitel'stvo gazoprovoda v obhod Rossii. *Informacionno-analiticheskij portal «Lenta.ru».* URL: http://lenta.ru/news/2015/ 05/22/southwaygas/).
19. Трофимова О.Е. Средиземноморская политика ЕС: факторы влияния. URL: http://www.sov-europe.ru/2014/1/Trofimova3.pdf (Trofimova O.E. Sredizemnomorskaja politika ES: faktory vlijanija. URL: http://www.sov-europe.ru/2014/1/Trofimova3.pdf).
20. Трофимова О.Е. Эволюция средиземноморской политики Евросоюза: путь от сотрудничества к интеграции. М.: ИМЭМО РАН, 2011. 122 с. (Trofimova O.E. Jevoljucija sredizemnomorskoj politiki Evrosojuza: put' ot sotrudnichestva k integracii. M.: IMJEMO RAN, 2011. 122 s.
21. Турция пригрозила разорвать соглашение с ЕС по мигрантам из-за виз. *Информационно-аналитический портал «Lenta.ru».* URL: https://lenta.ru/news/2016/06/07/turkey_politics/ (Turcija prigrozila razorvat' soglashenie s ES po migrantam iz-za viz. *Informacionno-analiticheskij portal «Lenta.ru»*).
22. Турция хочет развалить Европу. *КоммерсантЪ.* URL: http://www.kommersant.ru/doc/350241 (Turcija hochet razvalit' Evropu. Kommersant##. URL: http://www.kommersant.ru /doc/350241).
23. Тэвдой-Бурмкли А. «Велосипед на болоте»: уроки и перспективы расширения ЕС в XXI веке. *Вестник МГИМО*. 2013. № 4 (31). С. 106-112. (Tjevdoj-Burmkli A. «Velosiped na bolote»: uroki i perspektivy rasshirenija ES v XXI veke. *Vestnik MGIMO*. 2013. № 4 (31). S. 106-112).
24. У лютому НАТО почне переговори з Чорногорією про її вступ до альянсу. URL: https://ukr.segodnya.ua/world/v-fevrale-nato-nachnet-peregovory-s-chernogoriey-o-ee-vstuplenii-v-alyans-686748.html (U liutomu NATO pochne perehovory z Chornohoriieiu pro yii vstup do aliansu. URL:

https://ukr.segodnya.ua/world/v-fevrale-nato-nachnet-peregovory-s-chernogoriey-o-ee-vstuplenii-v-alyans-686748.html).
25. Dimitrova A., Buzogány A. 'Post-Accession PolicyMaking in Bulgaria and Romania: Can Non-state Actors Use EU Rules to Promote Better Governance? *JCMS*. 2014. Vol. 52. №1. P. 139-156.
26. Europe agreement. European Comission. URL: www.ec.europa.eu.
27. European Foreign Policy Scorecard 2012. «Европейский Совет по международным отношениям» – CFR. URL: http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_SCORECARD_2012_WEB.pdf
28. Grajewski A. Balast po komunizmie. Instytucjonalne rozliczenie komunizmu w krajach Europy Środkowej – opis struktur oraz okoliczności ich powstania. *Pamięć i sprawiedliwość*. 2013. №2 (22). S.153-182.
29. Haughton T. Money, Margins and the Motors of Politics: The EU and the Development of Party Politics in Central and Eastern Europe. *JCMS*. 2014. Vol. 52. №1. P. 71-87.
30. IMF World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Remain. Официальный сайт Международного валютного фонда. URL: http://www.imf.org/external/pubs/ft/ weo/2012/01/
31. Janos A. East Central Europe in the Modern World: The Politics of the Borderlands from Preto Postcommunism. Stanford, CA: Stanford University Press, 2000. 351 p.
32. New Neighbourhood Policy. Strategy Paper. *Официальный сайт Европейского парламента*. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2004)0373_/com_com(2004)0373_en.pdf

Burdiak Vira

Political component of integration processes and policy decisions for the extension of integration towards the east

Abstract. Having studied the political component of integration processes and policy decisions of the European Union on the expansion of integration towards the East, the author concludes that in the modern period the EU is going through, perhaps the most difficult stage in the history of European integration. This state of the international community is affected by several crises. The consequences of the economic and financial crisis, the crisis of democratic legitimacy, the migration crisis and the crisis in relations with Russia as a result of the Ukrainian conflict are still quite tangible. Moreover, the last two crises began almost simultaneously. It is noted that the impact of these crises on the future of European integration is not equivalent. Political and economic differentiation within the EU has emerged as a result of implementing ill-considered parallel policies of deepening and expanding the European integration. The implementation of this policy, in turn, has led to: the incompleteness of the monetary and fiscal structure in the creation of the Eurozone; the lack of democratic legitimacy, which is manifested in the distrust

of citizens not only in supranational structures and mechanisms, but also in their governments and elites; the growth of populism and nationalism, which pose a threat to the very European idea. At the same time, despite the emergence of unflattering scenarios regarding the future of the European Union, the crisis of European integration caused by problems in the world economy and Finance, has become a catalyst for new integration processes and policy solutions.

The crisis in the Eurozone has led to the transfer of broad powers to the supranational level, making the creation of a political Union a real possibility. Both the EU leadership and the leaders of some EU member States have spoken about the leading role of Germany and the need to create a "Federation of Nations". Their call for "more Europe, more integration" was based on the conviction that the solution to the economic and institutional crisis can only be European. Such a solution could not emerge from the existing institutional system, which was not up to date. However, speaking about the political Union as a lifeline, many politicians have different ideas about what is a political Union and what its priority should be in the development of European integration.

Key words: European Union, EU member States, expanding and deepening of integration, Eastern partnership, European neighborhood policy.

Ротар Наталія

ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РУМУНІЇ: ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено дослідження процесу європейської інтеграції Румунії та його основних результатів в контексті досвіду для України. Доведено, що успіх європейської інтеграції залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є політична воля національних еліт, відповідність копенгагенським критеріям та громадська підтримка євроінтеграційного поступу держави. Для України особливо важливим є вивчення румунського досвіду вироблення та реалізації національної політики в умовах асоційованого членства і членства в ЄС та процесу участі у функціонуванні політичних інститутів ЄС, які є як ареною артикуляції й зіткнення інтересів національних держав, так і простором узгодження та вироблення спільної європейської позиції в умовах глобалізації.

Ключові слова: європейська інтеграція, Україна, Румунія, членство в ЄС.

Румунія стала державою-членом Європейського Союзу 1 січня 2007 р. завершивши, тим самим, процес, розпочатий в середині 1990-х років. З повалennям режиму Н. Чаушеску у 1989 р., в румунському політикумі сформувалося стійке переконання в необхідності використання географічного розташування країни між Сходом і Заходом як геополітичного та геостратегічного ресурсів у зовнішньополітичних відносинах. Першим кроком на цьому шляху стало підписання торговельної угоди між Румунією та ЄС у жовтні 1990 р. Тоді ж румунська делегація звернулася з проханням надати Румунії статусу асоційованого члена ЄС [23]. Через три роки, у лютому 1993 р. в Брюсселі було підписано угоду про приєднання Румунії до ЄС як асоційованого члена, а в лютому 1995 р. угода набула юридичної сили. Одразу, у 1995 р. у Румунії розпочався процес інституціонального забезпечення відносин з ЄС. Зокрема, буда створена Рада з асоціації Румунія – ЄС на рівні міністрів, змішана парламентська комісія, до складу якої увійшли 11 румунських та 21 європейський парламентарі [20], в уряді Румунії був утворений Департамент з європейській інтеграції.

Будуючи формат відносин з ЄС на принципах Угоди про асоціацію, Румунія пройшла складний та тривалий шлях до набуття повноправного членства у ЄС (Див. Додаток А). Вивчаючи досвід країни-сусіда на шляху до членства в ЄС, варто звернути увагу на те, що основні проблеми, які

довелося долати Румунії для досягнення відповідності копенгагенським критеріям, сьогодні є завданням внутрішніх реформ в Україні. Насамперед, це макроекономічна стабілізація. З метою досягнення макроекономічної стабільності, в Румунії була утворена спеціальна Група з реалізації середньострокового плану розвитку, а 28 грудня 2000 р. румунський парламент затвердив урядову Програму реформування економіки і просування в НАТО і ЄС [10, p. 240], яка презентувала стратегію реформування економіки та законодавчої бази, відповідно до вимог ЄС. Ядром макроекономічної стабілізації було визначено поєднання бюджетної жорсткості, адекватних цін на енергію, послідовної фінансової політики, зорієнтованої на скорочення дефіциту поточних рахунків і тиску внутрішнього споживання. Наслідком такої економічної політики румунського уряду стало: (1) найвище в регіоні зростання експорту і ВВП; (2) зростання приватних інвестицій у виробництво товарів народного споживання, орієнтованих на експорт, (3) помірне зростання заробітної плати в народному господарстві, (4) зниження інфляції, і оздоровлення банківської системи, (5) скорочення бюджетного дефіциту, (6) скорочення податків на соціальне страхування та зниження податку на додану вартість і податку на прибуток [3, p. 107]. Проте, проблемними залишалися питання розвитку малого та середнього бізнесу, стримування приватизації в нафтовидобувній, нафтопереробній, газовій, енергетичній та банківській сферах та недостатня відкритість румунської економіки [4, p. 242].

Оцінюючи прогрес Румунії на шляху до ЄС, в доповіді Європейської комісії у 2003 р. зазначалося, що попри ознаки економічної стабілізації, відставання Румунії від інших країн-кандидатів за окремими параметрами навіть збільшилася: Румунія залишалася єдиною країною-кандидатом з інфляцією близько 20 % на рік. Причинами цього, на думку експертів Європейської комісії, були ендемічна корупція і нефункціональная економіка [1]. Для подолання стримуючих факторів євроінтеграції, Європейська комісія прийняла рішення про надання Румунії 3 млрд євро на період 2004–2007 рр. в рамках програми «Фаре». Проте, ця найбільша сума, яка коли-небудь виділялася ЄС на подібні цілі, не завжди витрачалася раціонально, її значна частина йшла на утримання постійно зростаючого бюрократичного апарату інтеграційних структур, а процес витрат не завжди мав прозорий характер [8, p. 1180].

Європейська комісія констатувала, що в Румунії «корупція є широкою і системною проблемою, яка підриває правосуддя, економіку і віру громадян в державу, яка не вживає необхідних заходів у подоланні цього явища» [12, p. 31]. Більше того, корупція та злочинність в країнах ЦСЄ була визнана «загрозою стабільності не тільки для цієї зони, але і для Європейського союзу в цілому» [11, p. 24]. З метою подолання корупції в

румунському суспільстві, 31 березня 2003 р. румунський парламент прийняв пакет антикорупційних законів. Зазначимо, що активний процес подолання корупції, який має суспільну підтримку, триває в Румунії до сьогодні.

Одним з найважливіших механізмів подолання нефункціонуючої економіки було визначено необхідність пожвавлення руху капіталів. В рамках переговорів Румунія – ЄС (квітень 2003 р., Брюссель), Румунія взяла на себе зобов'язання пройти два перехідних етапу лібералізації руху капіталів упродовж семи років та підготувати юридичні умови для можливості придбання громадянами ЄС і ЄЕП сільськогосподарських і лісових угідь в Румунії [3, p. 108]. Відповідно, статті Конституції, що забороняють іноземним громадянам ставати землевласниками в Румунії, були виключені ще до вступу Румунії до ЄС. З метою більш активного залучення іноземних інвестицій, румунський Сенат навесні 2003 р. ухвалив положення, відповідно до якого мінімальна сума іноземних інвестицій знижувалася зі 100 тис. до 70 тис. євро для інвесторів, які мають намір стати акціонерами, і до 50 тис. євро для участі в товаристві з обмеженою відповідальністю [21, p. 152]. Отже, Румунія почала процес лібералізації руху капіталів за чотири роки до приєднання.

Важливо згадати ще про один аспект вступу Румунії до ЄС – недостатнє, на думку експертів, дотримання прав національних меншин. В документах Ради Європи неодноразово вказувалося на недотримання в Румунії прав угорців Трансільванії. Румунська влада, офіційно заперечуючи подібні твердження, тим не менш, не відповідала критеріям, необхідним для успішної інтеграції, оскільки у численних моніторингах фіксувалося постійне напруження в міжетнічних відносинах [19, p. 217].

Тільки після того, як Румунія стала відповідати усім необхідним критеріям членства в ЄС, 25 квітня 2005 р. у Люксембурзі відбулося підписання Договору про вступ до Європейського Союзу Румунії та Болгарії. Упродовж 2005–2007 рр. тривав процес ратифікації Договору усіма країнами-членами ЄС та виконання заходів, які мала виконати Румунія до 1 січня 2007 р. – часу набуття членства в ЄС.

Починаючи з 2007 р., базовим пріоритетом членства Румунії в ЄС є ствердження та укріплення репутації Румунії як країни-члена об'єднання, яка ґрунтується на фундаментальних європейських цінностях та консолідації європейського простору. Відповідно, Румунія підтримує дії ЄС, спрямовані на стабільність внутрішнього ринку й економічне зростання та закріплені європейською стратегічною політикою. У даному контексті національні інтереси Румунії передбачають:

- Скорочення розриву в економічному розвитку Румунії та інших держав-членів ЄС;

- Повне функціональне приєднання Румунії до Шенгенського простору та інтеграція до єврозони. На національному рівні був створений спеціальний комітет під керівництвом прем'єр-міністра, до якої були залучені всі національні установи, що відповідають за цю діяльність. Комітет розробляє план роботи з підготовки румунської економіки до приєднання до зони євро;
- Активну участь у пошуку відповідей на актуальні питання для ЄС, зокрема щодо політики в сфері міграції та внутрішньої європейської безпеки;
- Забезпечення стабільного, безпечного та ефективного сусідства в рамках Східного партнерства, особливо у ствердженні європейського шляху Республіки Молдова;
- Підтримка прогресу, досягнутого країнами-кандидатами, в їх просуванні європейським шляхом для забезпечення продовження процесу розширення ЄС;
- Укріплення відносин ЄС зі стратегічними та глобальними партнерами, а трансатлантичне партнерство залишається однією з головних цілей зовнішньої політики Румунії;
- Румунія, як ініціатор Стратегії ЄС для Дунайського регіону **(**SUERD) [6], прагне до реалізації цієї макрорегіональної ініціативи на рівні проектів. Основний інтерес Румунії до SUERD полягає в тому, щоб відродити роль Дунаю як транспортного маршруту у поєднанні з розвитком портів, туризму та інфраструктури відпочинку;
- просування ідеї спільної сільськогосподарської політики і підтримувати її адекватне фінансування на рівні ЄС;
- просування своїх інтересів в контексті нової Енергетичної стратегії та дій, спрямованих на реалізацію цілей цієї стратегії. Особливий інтерес для Румунії представляє вимір енергетичної безпеки, розвиток енергетичної інфраструктури шляхом диверсифікації джерел і маршрутів транспортування енергії;
- представництво Румунії в EEAS та інших європейських інститутах з метою ефективного просування національних політичних, економічних пріоритетів та пріоритетів безпеки як частини загальних європейських інтересів [13].

Румунія, як член ЄС, зобов'язана корелювати національні програми та стратегії розвитку з відповідними програмами та стратегіями ЄС. Розгортаючи ідеї, закладені Пактом стабільності та зростання [16], 12 травня 2010 р. Європейська комісія оголосила про те, що країни-члени ЄС будуть координувати свою економічну і фіскально-бюджетну політику [6]. Документ під назвою «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого та всеохоплюючого зростання» [9] відображав переконання лідерів ЄС, що

тільки спільні дії всіх держав-членів допоможуть Європі успішно вийти з економічної кризи. Стратегія «Європа 2020» орієнтувала національні держави-члени ЄС на такі основні чинники зміцнення економіки: (1) *розумне зростання* – розвиток економіки, заснований на знаннях і інноваціях, що передбачало підвищення якості освіти та досліджень, підтримка поширення інноваційних технологій і знань, збільшення доступу до інформації та технологій, використання інноваційних технологій з метою досягнення глобальних соціальних цілей; (2) *стійке зростання* – створення економіки, заснованої на доцільному використанні природних ресурсів, поліпшення екологічної ситуації і конкурентоспроможності в економіці, використовуючи лідерство Європи в розробці нових процесів і технологій; (3) *всеохоплююче зростання* – сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, створення нових можливостей за допомогою високого рівня зайнятості, інвестицій в знання і навички, боротьби з бідністю і ринку праці, навчання та соціального захисту, які сприяють створенню більш соціально однорідного суспільства [9].

Стратегія визначала конкретні результати, яких повинен досягнути ЄС до 2020 р., зокрема 75 % населення у віці від 20 до 64 років повинні бути працевлаштовані; 3 % ВВП ЄС має бути інвестовано в дослідження і розробки; досягнення цілей енергетичної політики і політики в сфері зміни клімату, насамперед 30 % зниження забруднення навколишнього середовища; частка учнів, що полишили навчання у школі, не повинна перевищувати 10 %; не менше 40 % молоді повинні мати вищу освіту; скорочення кількості людей, що перебувають за межею бідності, на 20 млн. осіб.

Європейська Комісія запропонувала державам-членам ЄС розробити національні стратегії розвитку відповідно до стратегії «Європа 2020», наголошуючи на необхідності конвергенції національних бюджетів і національних програм реформ. З метою визначення структурних реформ та пріоритетів розвитку, у липні 2010 р. в Румунії була ухвалена Національна програма реформ, яка визначила набір кінцевих національних показників, відповідно до європейських показників, зафіксованих стратегією «Європа 2020». Отож, до 2020 р. Румунія поставила перед собою такі цілі: 70 % населення у віці від 20 до 64 років повинні бути працевлаштовані (по ЄС – 75 %); 2 % ВВП Румунії (1 % державних коштів, 1 % – приватних) має бути інвестовано в дослідження і розробки (по ЄС – 3 %); 20 % зниження забруднення навколишнього середовища (по ЄС – 30 %); частка учнів, що полишили навчання у школі, не повинна перевищувати 11,3 % (по ЄС – 10 %); частка населення у віці від 30 до 34 років з вищою освітою має становити 26,7 % (по ЄС – 40 %); скорочення кількості людей, що

перебувають за межею бідності, на 580 тис. осіб (загалом по ЄС – 20 млн. осіб) [14].

Моніторинг реалізації Стратегії «Європа 2020» та відповідних Національних програм реформ відбувається в рамках Європейського семестру – послідовної низки подій: (1) публікація Європейською комісією звіту про зростання; (2) весняне засідання Європейської ради, на якій визначають, чи приймають держави-члени запропоновані Європейською комісією пріоритети; (3) літнє засідання Європейської ради, на якому означаються конкретні рекомендації для кожної держави-члена [22].

27 лютого 2019 р. Європейська комісія опублікувала звіти, у яких представлена щорічна оцінка соціально-економічної ситуації в державах-членах ЄС у контексті прогресу в досягненні цілей Стратегії «Європа 2020» і виконання рекомендацій для конкретних країн держав-членів. Звіт по Румунії за 2019 р. відображає тенденції економічного зростання, динаміку цін, ринку праці, соціальних питань, державних фінансів, регіональні відмінності, інвестиції, зовнішнє позиціонування, рівень інфляції і розвиток фінансового сектору [7].

Комісія зазначає, що в Румунії з початку 2011 р. 59 % рекомендацій досягли щонайменше «певного прогресу», а деякі реформи тривали навіть за часів економічних труднощів. Модель економічного зростання Румунії, заснована на споживчих витратах, впливає на здатність країни поступово досягати життєвого рівня ЄС. Зафіксоване скорочення темпів зростання ВВП у 2018 р. до 4 % (7 % у 2017 р.) виявило межі моделі економічного зростання Румунії. Збільшення заробітної плати, зменшення кількості робочої сили та нестача кваліфікованих працівників знижують потенціал країни у конкуренції на міжнародному рівні. До того ж, довіра інвесторів підривається відтворюваною нестабільністю законодавчої бази, непередбачуваним процесом прийняттям рішень, низькою якістю інституцій та постійним послабленням боротьби з корупцією. Нерівність і бідність залишаються високими та підсилюються зростанням регіональних диспропорцій. Забезпечення неперервності реформ і переорієнтація національної моделі зростання економіки на інвестиції може сприяти наближенню Румунії до стандартів життя ЄС та допомогти зменшити соціальну нерівність.

Водночас, у 2018 р. Румунія досягла обмеженого прогресу у вирішенні рекомендацій в реалізації Стратегії «Європа 2020» у таких сферах, як: дотримання податкового законодавства, реєстрація сертифікованих касових апаратів та оцінка ризиків для перевірки платників податків; сфера державних закупівель (створення центрального органу закупівель та перехід до електронних закупівель є позитивними тенденціями, але інші зобов’язання щодо реформ були зупинені або навіть

скасовані); соціальний діалог залишається формальним; доступ до якісної освіти нерівний, а набуття базових та цифрових навичок обмежено; у системі охорони здоров'я обмежуються перспективи переходу на амбулаторне лікування та догляд; підготовка та визначення пріоритетів державних інвестиційних проектів відбувається повільними темпами [7]. Що стосується прогресу у досягненні національних цілей у рамках Стратегії «Європа 2020», то Європейська комісія констатувала, що найбільші успіхи Румунії помітні у сфері зайнятості, національного контролю викидів парникових газів, відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та вищої освіти.

У 2018 р. Румунія не досягла прогресу у сфері фіскальної політики, включаючи прийняття річного бюджету; мінімальна заробітна плата продовжує встановлюватись урядом у спеціальному порядку, тоді як закон, що встановлює мінімальний дохід, ще не набрав чинності; процес прийняття рішень залишається вкрай непередбачуваним (суперечливий законодавчий акт приймається за допомогою надзвичайних постанов, без оцінки впливу або консультацій із зацікавленими сторонами); корпоративне управління державними підприємствами піддається ризикам [7].

Попри тривалий характер реформ як умови євроінтеграціного поступу та членства Румунії в ЄС, населення країни постійно демонструє більш високий рівень довіри до ЄС, порівняно з середніми показниками по ЄС. За даними Євробарометра, у 2017 р. 50 % румунів довіряли ЄС, тоді як середній показник довіри по ЄС становив 41 %. Прихильність румунів до ЄС та Європи залишається стабільною в часі: і в 2007 р., і в 2017 р. 39 % румунів вказували на те, що вони відчувають свій зв'язок з ЄС, а 16 % відчували дуже сильний зв'язок з ЄС. Рівень оптимізму серед населення Румунії щодо майбутнього ЄС залишився досить стабільним і після приєднання країни до ЄС: така позиція була характерною для 57 % румун у 2007 р. та 59 % у 2017 р. Проте, частка тих, хто визначив власні оцінки майбутнього ЄС як дуже оптимістичні, знизилася з 18 % у 2007 р. до 7 % у 2017 р. На тлі високих показників ідентичності з ЄС, підтримка європейської політики дещо знизилася з 72 % у 2007 р. до 58 % у 2017 р. [2].

Членство в ЄС передбачає формування та відтворення політичних ідентичностей з ЄС, що відображається в характеристиках участі у процесі формування представницьких органів влади. У таблиці 1 наведено динаміку рівня активності громадян Румунії на виборах до Європейського парламенту.

Таблиця 1

Динаміка участі у виборах до Європейського парламенту, Румунія (2007–2019)

Рік	Румунія	Європейський Союз
2007	29,47%	42,31
2009	27,67%	42,97%
2014	32,44%	42,61%
2019	51,07%	50,97%

Джерело: складено за: [15].

Дані, наведені у таблиці 1 вказують на те, що процес формування орієнтацій на участь у виробленні політики ЄС через участь у представницьких політичних інститутах об'єднання формувався у громадян Румунії більш повільними темпами, ніж орієнтації на членство країни в ЄС. Упродовж 2007–2014 рр. кількість громадян Румунії, які брали участь у виборах до Європейського парламенту становила близько третини тих, хто має право голосу, і тільки на останніх виборах 2019 р. активність громадян Румунії наблизилася до середніх показників по Європейському Союзу та досягла позначки 51,07 %. Беручи участь у виборах до Європейського парламенту, громадяни Румунії опановували ідеологічний спектр європейського простору (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка орієнтацій громадян Румунії на політичні групи в Європейському парламенті, 2007–2019

Політичні групи в Європейському парламенті	**Роки**			
	2004–2009	**2009–2014**	**2014–2019**	**2019–2024**
PSE (**Соціалістична група в Європейському парламенті)**	10	-	-	-
Verts/ALE (Зелені / Європейський вільний альянс)	1	-	-	-
ALDE (Група Альянсу лібералів і демократів для Європи)	6	5	3	3
PPE-DE **(Група Європейської народної партії (Християнські демократи) і європейські демократи)**	18	-	-	-
PPE (Група Європейської народної партії (Християнські демократи)	-	14	13	13
C&D (Група Прогресивний альянс соціалістів та демократів у Європейському парламенті)	-	11	13	13
CRE (Група європейських консерваторів і реформістів)	-	-	2	2
NI (Незалежні члени)	-	3	1	1

Джерело: Складено за: [17].

Дані, наведені у таблиці 2 вказують на те, що у продовж 2007–2019 рр. відбулися як суттєві зрушення в політичних уподобаннях громадян

Румунії, так і сформувалися певні тенденції в характеристиках політичних орієнтацій румунського населення. По-перше, на виборах до Європейського парламенту громадяни Румунії демонструють стабільно високу підтримку соціалістичної ідеї, при чому з 2014 р. збільшується кількість депутатів від цієї групи, обраних в Румунії (з 10 у 2007 р. до 13 – у 2019 р). По-друге, висока підтримка Альянсу лібералів і демократів для Європи, продемонстрована на перших для Румунії виборах у 2007 р., упродовж наступних років постійно зменшувалася (з 6 у 2007 р. до 3 у 2019 р.). По-третє, з 2014 р. сформувалася орієнтація на підтримку групи європейських консерваторів і реформістів. По-четверте, частка незалежних членів європейського парламенту, обраних в Румунії є незначною.

Зауважимо, що позитивна динаміка зростання кількості громадян Румунії, які беруть участь у виборах до Європейського парламенту, суттєво не вплинула на інтеграцію до простору електоральних уподобань інших політичних груп, представлених у даному представницькому інституті ЄС.

Опанування європейського політичного досвіду відбувалося і через активне опанування Румунією інституціоналізованих практик узгодження інтересів, характерних для ЄС. З 1 січня по 30 червня 2019 р. Румунія перший раз головувала в Раді Європейського Союзу. Головування відбувалося на тлі масштабних подій, які визначають формат майбутнього ЄС, стратегічні рамки дій об'єднання після 2019 р. та роль ЄС в реалізації глобальної політики безпеки. Під час головування в Раді Європейського Союзу, Румунія діяла «як справжній і чесний посередник у пошуку рішень, які дозволять реалізувати європейську програму» [18]. Робоча програма румунського головування зосереджена на чотирьох основних ідеях, відображених в конкретних діях:

По-перше, це європейська конвергенція – забезпечення конвергенції та згуртованості для сталого та справедливого розвитку для всіх громадян та держав-членів шляхом підвищення конкурентоспроможності, соціального прогресу, сприяння інформатизації, стимулювання підприємництва та зміцнення промислової політики.

По-друге, це безпечніша Європа – зробити Європу безпечнішою шляхом посилення згуртованості між державами-членами, що стикаються з новими викликами у безпеці громадян, та підтримки ініціатив співпраці в цій сфері.

По-третє, це Європа, як сильний глобальний суб'єкт – посилення глобальної ролі Європи шляхом продовження роботи над імплементацією Глобальної стратегії, забезпечення доступності ресурсів, необхідних на рівні ЄС, сприяння політиці розширення та впровадження глобальних зобов'язань ЄС.

По-четверте, це Європа спільних цінностей – стимулювання солідарності та згуртованості ЄС шляхом сприяння політиці боротьби з

дискримінацією, заохочення рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок та підвищення участі громадян у європейських дебатах [18].

Таким чином, Румунія під час свого головування в Раді ЄС сприяла спільним зусиллям для визначення шляхів вирішення основних проблем, з якими стикається ЄС, і формування стратегії розвитку на наступне десятиліття. Особлива увага приділялася посиленню зв'язків між громадянами та ЄС шляхом активного залучення громадян до європейських справ та наближення їх до процесу прийняття рішень. Відображенням посилення політичної ролі Румунії в ЄС стало проведення 9 травня 2019 р. в румунському м. Сібіу Саміту ЄС, який став важливим етапом формування більш сильної, об'єднаної, згуртованої та демократичної Європи.

Таким чином, румунський досвід процесу європейської інтеграції доводить, що його успіх залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є політична воля національних еліт, відповідність копенгагенським критеріям, особливо в частині макроекономічних показників та економічної відкритості, громадська підтримка євро інтеграційного поступу. Для України особливо важливим є вивчення румунського досвіду вироблення та реалізації національної політики в умовах асоційованого членства і членства в ЄС та процесу участі у функціонуванні політичних інститутів ЄС, які є як ареною артикуляції й зіткнення інтересів національних держав, так і простором узгодження та вироблення спільної європейської позиції в умовах глобалізації.

Додаток А

Хронологія вступу Румунії до Європейського Союзу

Дата	Подія
1 лютого 1993	Підписання Угоди про асоціацію Румунії з Європейським Союзом (Європейська угода).
1 лютого 1995	Набуття чинності Угоди про асоціацію ЄС (Європейська угода).
Червень 1995	Румунія подає офіційну заявку на членство в ЄС.
Липень 1997	Європейська Комісія представляє «Висновок щодо офіційного звернення Румунії про членство».
Листопад 1998	Європейська Комісія представляє перший Звіт про прогрес Румунії щодо виконання критеріїв приєднання.
Грудень 1999	Європейська рада в Гельсінкі вирішує відкрити переговори про вступ з Румунією (поряд з шістьма іншими країнами-кандидатами).
Лютий 2000	Міжурядова конференція Румунія – ЄС. Переговорний процес приєднання Румунії до Європейського Союзу розпочався офіційно.
Грудень 2002	Європейська Рада в Копенгагені висловлює підтримку вступу Румунії до ЄС у 2007 р.
Червень 2003	Європейська рада в Салоніках висловлює підтримку закриття переговорів про вступ Румунії в 2004 р.
Грудень 2003	Європейська Рада в Брюсселі встановлює графік вступу Румунії до Європейського Союзу: завершення переговорів у 2004 р., підписання Угоди про приєднання якомога швидше у 2005 р. та вступ до Європейського Союзу у січні 2007 р.

Продовження дод. А

Червень 2004	Європейська рада в Брюсселі підтверджує графік приєднання Румунії у період 2004-2005-2007 рр.
Жовтень 2004	6 жовтня 2004 р. Європейська Комісія представляє щорічний звіт про Румунію за 2004 р. та Документ стратегії щодо перспектив процесу розширення. Документи підтверджують тверду підтримку Європейської Комісії про завершення переговорів з Румунією про вступ до кінця 2004 р.
14 грудня 2004	Завершення переговорів про вступ в рамках конференції з питань приєднання на рівні міністрів (технічні питання).
16–17 грудня 2004	Європейська Рада в Брюсселі підтверджує завершення переговорів з Румунією про приєднання і підтверджує графік вступу: квітень 2005 р. – Підписання Договору про вступ; 1 січня 2007 року – вступ до ЄС.
Квітень 2005	Румунія отримує згоду Європейського парламенту на підписання Договору про вступ.
25 квітня 2005	Підписання в Люксембурзі Договору про вступ до Європейського Союзу Румунії та Болгарії.
16–17 червня 2005	Перша Європейська Рада, в якій Румунія бере участь у новій якості спостерігача.
21 червня 2005	Ратифікація Договору про вступ Словаччиною.
26 вересня 2005	Ратифікація Угоди про вступ Угорщиною.
29 вересня 2005	Ратифікація Договору про вступ Словенією.
25 жовтня 2005	Європейська Комісія видає Комплексний моніторинговий звіт щодо Румунії, а також Композиційний документ для Румунії та Болгарії. Документи підтверджують важливий прогрес у внутрішній підготовці та вказують на заходи, які необхідно вжити для того, щоб дати можливість приєднатися 1 січня 2007 р.
27 жовтня 2005	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Республікою Кіпр.
2 листопада 2005	Ратифікація Угоди про вступ Румунії до ЄС Грецією.
16 листопада 2005	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Естонією.
6 грудня 2005	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Чеською Республікою.
14 грудня 2005	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Іспанією.
24 січня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Мальтою.
26 січня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Латвією.
16 лютого 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Об'єднаним Королівством.
8 березня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Португалією.
30 березня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Польщею.
9 травня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Швецією.
11 травня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Австрією.
16 травня 2006	Європейська Комісія видає звіт з моніторингу для Румунії та Болгарії.
13 червня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Нідерландами.
19 червня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Фінляндією.
21 червня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Ірландією.
29 червня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Люксембургом.
26 вересня 2006	Європейська Комісія опублікувала свій останній звіт з моніторингу щодо Румунії та Болгарії, яким підтвердила дату приєднання двох країн до ЄС до 1 січня 2007 р.
3 жовтня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Францією.
13 жовтня 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Бельгією.
30 березня 20066	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Литвою.
21 листопада 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Данією.
24 листопада 2006	Ратифікація Договору про вступ Румунії до ЄС Німеччиною.
14–15 грудня 2006	Європейська Рада підтверджує приєднання Румунії до ЄС 1 січня 2007 р.
1 січня 2007	Румунія стає повноправним членом Європейського Союзу.

Джерело: [5].

Список використаних джерел

1. 2003. Regular Report on Romania's progress towards accession. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2003/rr_ro_final_en.pdf
2. Adascalitei D. Cohesion policy and EU identity in Romania. The COHESIFY project (February 2016-April 2018) has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 693127. http://www.cohesify.eu/wp-content/uploads/2018/06/RO_Romania.pdf
3. Anghel M. G., Manole A., Stoica, R. Correlation between direct foreign investments and import – quantitative model of analyse // Romanian Statistical Review. 2016. № 10. P. 106–109.
4. Asaftei G., Parmeter C.F. Market power, EU integration and privatization: The case of Romania, Journal of Comparative Economics. 2010. Vol. 38. P. 340–356.
5. Chronology of Romania-EU relations. URL: http://www.mae.ro/sites/default/files/file/userfiles/file/pdf/chronology_romania_ue.pdf
6. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Sosial Committee of the regions. European Union Strategy for Danube Region {SEC(2010) 1489 final} {SEC(2010) 1490 final} {SEC(2010) 1491 final}. Brussels, 8.12.2010 COM(2010) 715 final. URL: https://www.danube-region.eu/images/Communication_from_the_Commission_2010.pdf
7. Country Report Romania 2019 Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. 2019 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No 1176/2011 {COM(2019) 150 final}.Brussels, 27.2.2019 SWD(2019) 1022 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-romania_en.pdf
8. Dodescu A., Chirila L.F. Regional innovation governance in the context of European integration and multi-level governance challenges, A Case Study of North-West Region of Romania // Procedia Economics and Finance. 2012. Vol. 3. P. 1177–1184.
9. European Commission. Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010 COM(2010)2020. URL: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf
10. Gherman M. G. The Impact of the European Funds in Romania. The Examination of the Problems and Solutions. International Journal of Academic Research in Accounting // Finance and Management Sciences, 2012. Vol. 2, Is. Special 1, P. 233–237.
11. Hix S., Goetz K. Introduction: European integration and national political systems // West European Politics. 2000. Vol. 23. № 4. P. 1–26.
12. Manole A, Dumitrescu D. and Dumitrescu D. V. Impact of EU funds absorption in ensuring macrostability // Romanian Statistical Review. 2016. № 9. P. 30–35.

13. Priorități ale României în UE. URL: http://www.mae.ro/node/1579
14. Programul Naţional de Reformă. URL: http://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2019/2019_pdf/pnr_2019_ro.pdf
15. Rată de participare în funcţie de an România – Rezultate provizorii. URL: https://rezultate-alegeri.eu/rezultate-nationale/romania/2019-2024/
16. Resolution of the European Council on the Stability and Growth Pact (Amsterdam, 17 June 1997) // Official Journal C 236 of 02.08.1997. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISS UM:l25021&from=EN
17. Rezultatele alegerilor. URL: https://www.alegerile-europene.eu/rezultatele-alegerilor
18. Romanian Presidency program for the Council of the European Union. 1 January – 30 June 2019. URL: https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/imce/romanian_presidency_programme_20190101-20190630.pdf
19. Saurugger S., Radaelli, C. The Europeanization of Public Policies: Introduction // Journal of Comparative Policy Analysis, 2008. Vol. 10, № 3. P. 213–219.
20. Sedelmeier U. Europeanisation in new member and candidate states // Living Reviews in European Governance. 2006 1 (3). URL: http://www.livingreviews.org/lreg-2006-3
21. Sedelmeier U. Pre-accession Conditionality and Post-accession Compliance in the New Member States: A Research Note // Wajciech Sadurski/Jacques Ziller/Karolina Zurek (ed.), Après Enlargement: Legal and Political Responses in Central and Eastern Europe. Florence: EUI – Robert Schuman Centre, 2006. P. 145–160.
22. The European Semester. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester_en
23. Zaman Gh., Georgescu G. Romania's association with European Union. Integration perspectives. 15 November 1994. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/79840/1/MPRA_paper_79840.pdf

Rotar Nataliia

Process and main results of Romania's european integration: experience for Ukraine

Abstract. The article contains a study of the European integration process of Romania and its main results in the context of experience for Ukraine. It is proved that the success of European integration depends on many factors, among which the most important are the political will of national elites, compliance with Copenhagen criteria and public support for the European integration policy of the state. For Ukraine, it is especially important to study the Romanian experience in developing and implementing national policies in terms of associate membership and membership in the EU and the process of participation in the functioning of EU political institutions, which are both the arena of articulation and collision of interests of national states, as well as the area of coordination and development of a common European position. in the context of globalization.

Key words: European integration, Ukraine, Romania, EU membership.

Розділ ІІ
ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Балюк Валентин

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА У ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ПОЛЯКІВ В 2004-2014 РОКАХ

Анотація. У статті проводиться аналіз результатів опитування громадської думки Польщі, проведених провідними польськими соціологічними центрами, у контексті ставлення громадян до членства в ЄС та до України і українців. У першому випадку це відображало геополітичний та цивілізаційний вибір громадян, а в другому відносини з сусідами та регіональні пріоритети Польщі. На основі зібраного матеріалу встановлено, що членство Польщі в ЄС та успішність демократичного транзиту позитивно вплинули на підтримку поляками цієї організації. Громадська думка Польщі поступово змінювала своє ставлення до України та українців з негативного на помірковано позитивне під впливом Помаранчевої революції та Революції гідності.

Ключові слова: громадська думка, поляки, українці, ЄС, Польща, Україна.

В демократії суспільна думка це барометр не тільки суспільно-політичних настроїв громадян, але й дороговказ для політиків, запобіжник непродуманих та волюнтаристських дій. Американський політолог Ганс Й. Моргентау підкреслив важливе значення суспільної думки у процесі прийняття рішень, але з іншого боку вказав також на неприпустимість гальмування усього процесу [26, с. 427].

Процес пізнання буде спрямований на вивчання громадської думки Польщі (об'єкт дослідження), а предметом дослідження буде ставлення польських громадян до ЄС, України та українців. Ставлення поляків до ЄС дасть змогу в нашому дослідженні представити геополітичний та цивілізаційний вибір громадян, а відношення до України та українців будемо розглядати у ракурсі сусідських відносин та регіональних пріоритетів Польщі. Нашою метою не є безпосереднє опитування громадян, а лише представлення та політологічний аналіз результатів дослідження відомих у Польщі осередків вивчення суспільних настроїв (CBOS, TNS OBOP, PBS)[8]. Тому більше уваги будемо приділяти функціям

[8] CBOS (Centrum Badań Opinii Społecznej) – Центр дослідження громадської думки; TNS OBOP (TNS Oиrodek Badac Opinii Publicznej) – Осередок Дослідження Громадської Думки; PBS (Pracownia Badań

які виконує суспільна думка (Донато Коффредо) [26, с. 427], зокрема пізнавальній, переконування та політичній.

За визначенням польського дослідника Францішка Ришкі громадська думка це комунікат (повідомлення, заява) або збір упорядкованих комунікатів, зміст яких має в першу чергу характер орієнтації, котра є результатом емоційної або продуманої реакції у контексті політичних дій [2, с. 347]. Найбільш популярним визначенням громадської думки є представлення цього явища як суми відповідей наданих громадянами підчас репрезентативних досліджень. Дехто з дослідників підкреслює, що це не є лише сума індивідуальних думок, а також результат впливу різних чинників на процес формування поглядів [37, с. 217-218].

Дослідження громадської думки дає можливість перевірити обізнаність та зацікавленість громадян у колі важливих суспільних і політичних проблем, ознайомитися з системою цінностей, позицією та очікуваннями суспільства. Дослідження проводяться зокрема з метою вивчення ставлення суспільства до подій та процесів, особливо в період кризи та потрясінь, ознайомлення з реакцією громадян на поточні події, перевірки апробати або дезапробати громадянами політичних, економічних та суспільних подій [38, с. 148-148]. Крім того дають можливість ознайомитися з ставленням громадян до політичних інститутів та міжнародних акторів і організацій, а також до представників інших національностей.

Багато науковців підкреслює, що сучасна демократія це не лише суверенність народу, але й верховенство громадської думки, яка відіграє дуже велике значення в сучасних політичних системах у зв'язку з інтенсивним розвитком системи суспільних комунікацій.

Ставлення поляків до ЄС

Польща на початковому етапі трансформації обрала модель європейського транзиту, що було обумовлено також геополітичним вибором Варшави, котра орієнтувалася на Європейські Спільноти та НАТО. У суспільстві та серед політичної еліти відносно швидко сформувався консенсус у питанні членства Польщі в ЄС. Однак це не означає, що крім поділу на прихильників та противників європейської інтеграції не існує інших суттєвих ліній розмежування. До таких можемо віднести поділ громадян та політичної еліти на прихильників: 1) формування ЄС як міжнародної організації котра об'єднує самобутні народи Європи та суверенні держави та 2) федеративної моделі ЄС та формування європейської ідентичності. Потрібно також згадати, що у Польщі фактично збігалися два процеси, демократичного транзиту та

Społecznych) – Майстерня суспільних досліджень. Громадська думка досліджувалася переважно на репрезентативній вибірці повнолітніх громадян від 1000 до 2000 осіб.

європейської інтеграції. Тому інтеграція з ЄС розглядалася громадянами як цивілізаційний вибір.

Перед вступом Польщі до ЄС різні осередки дослідження громадської думки інтенсифікували вивчення суспільних настроїв. Дослідження з квітня 2000 року, проведені центром ОВОР, засвідчили низький рівень поінформованості громадян щодо Спільноти. Лише третина опитаних була відносно добре поінформована про євроінтеграцію, тоді як дві третини громадян вважали себе недостатньо або слабо ознайомленими. П'ята частина респондентів взагалі відмовилася приймати участь в референдумі, а готовність проголосувати виразила лише третина опитаних. Велика кількість осіб які ще не визначились була обумовлена переконанням, що Польща ще не готова до вступу в ЄС та повинна спочатку провести відповідні реформи. Серед опитаних які визначились з участю у референдумі 72% підтримало вступ до ЄС. Швидке завершення процесу інтеграції без озирання на реформи підтримало лише 17%, а 68% опитаних пов'язувало інтеграцію саме зі структурними змінами [25, с. 246-268].

Польові дослідження проведені в червні 2000 року фірмою PBS засвідчили, що серед головних геополітичних центрів впливу Поляки віддають перевагу саме ЄС (43% опитаних), тоді як союз з США підтримувало 13%, а з Росією 11% респондентів. Рівень підтримки вступу до ЄС сягав позначки 50%, тоді як групи противників лише 13%. Вступ до ЄС у переважної більшості респондентів асоціювався зі складним процесом переговорів, а не боротьбою за зони впливу [5]. Тому громадяни у питаннях євроінтеграції та забезпечення польських інтересів покладалися на уряд.

Польща подала заявку на вступ до Європейської Спільноти ще у 1994 році, тоді Європейська Рада та країни претенденти визначили план дій (стратегію) щодо членства, котрий передбачав співпрацю в істотних з точки зору інтеграції сферах та галузях. У контексті євроінтеграції відносини Польщі та ЄС базувалися на реалізації річних планів дій. В процесі підготовки до вступу Польща у період 1994-2004 років ухвалила приблизно 270 законодавчих актів, які пристосували польське законодавство до європейського.

Потрібно зазначити, що в польському суспільстві у другій половині 90-х не було достатньої інформації та обізнаності про усю складність процесу євроінтеграції. В той період домінувала тенденція невпевненості та переконання, що на цьому в значній мірі виграє владна еліта, а в програші залишаться селяни, робітники та дрібні підприємці. Незважаючи на це польські еліти більш стриманіше ставилися до євроінтеграції в порівнянні до суспільства.

Щоб заповнити прогалини в інформаційній політиці щодо євроінтеграції на зламі століть розгорнулася широка дискусія на тему позитивних та негативних аспектів інтеграції. Весною 2001 року президент Олександр Кваснєвський створив спеціальну «Групу Роздумів», в роботі якої приймали участь представники парламентських партій, уряду, церкви та експерти науково-дослідних інститутів. У свою чергу прем'єр міністр Лєшек Міллер створив форум «Разом про майбутнє Європи» [9, с. 43]. Вище згадані та багато інших ініціатив влади та громадських організацій позитивно вплинули на поширення інформації про інтеграцію та публічні дискусії на цю тему.

Рівень підтримки громадянами Польщі вступу до ЄС в період 2001-2003 років стабільно утримувався у проміжку 55-60% опитаних. Постійно зростала кількість поінформованих громадян. Дослідження з жовтня 2002 року показали, що справами європейської інтеграції цікавилися 67% громадян. Високий рівень поінформованості підтвердили 12% респондентів, а 42% вказали на середній рівень обізнаності. Однак й надалі 44% опитаних вказували на недостатній рівень поінформованості. Польові дослідження показали, що в значній мірі інформаційна політика уряду була спрямована на пропагування ідеї інтеграції та лише частково заспокоїла потреби громадян щодо отримання виваженої інформації про здобутки та втрати від приєднання до ЄС [25, с. 260].

Польща «європейський референдум» провела, після завершення процесу переговорів та офіційного запрошення приєднатися до ЄС, на початку червня 2003 року. Явка виборців склала 58,8%, а рівень підтримки вступу до ЄС сягнув позначки понад 77% громадян. Беззаперечно такий результат можна вважати успіхом прихильників європейської інтеграції. Найбільшу підтримку вступу Польщі до ЄС висловили мешканці західних та північних регіонів (на рівні 77-84%), а найменшу мешканці східних регіонів (на рівні 63-70%). Проти вступу висловилося 22,5% громадян, які приймали участь у голосуванні [12]. Більшість прихильників вступу до ЄС спостерігалося серед електорату таких політичних сил як Громадянська платформа, Союз лівих демократів, Право та справедливість, а менше бажаючих підтримати приєднання країни до ЄС було в рядах виборців Селянської партії, Самооборони та Ліги польських родин. Серед ієрархів та вірних Римо-католицької церкви у Польщі були прихильники та противники євроінтеграції, але офіційна підтримка вступу до ЄС з боку Церкви та особисто Івана Павла II допомогло значно збільшити рівень підтримки. Соціологічні дослідження показали, що серед різних суспільних верств противники переважали прихильників вступу лише серед селян (відповідно 38% і 31%) [33, с. 35-66].

На підтримку своєї позиції противники вступу до ЄС наводили ряд аргументів: 1) перевага американського капіталізму над європейським (забюрократизованим), 2) потреба очолити процес інтеграції національних держав в Центрально-Східній Європі, 3) погіршення економічної ситуації в країні (падіння виробництва та зростання безробіття), 4) домінація західного капіталу та скуповування землі, 5) незрозуміле майбутнє ЄС та втрата культурної ідентичності і незалежності [15, с. 276-277].

Люблінська дослідниця Малгожата Подоляк підкреслює, що вперше в історії ІІІ Речі Посполитої перед референдумом відбулася спільна мобілізація політичної еліти, засобів масової інформації, неурядових організацій та Церкви у питаннях як найбільшої участі громадян у голосуванні під час проведення референдуму. Прихильники євроінтеграції звертали увагу на переваги які отримає Польща, зокрема на зростання добробуту, зменшення безробіття, збільшення інвестицій, кращий правовий порядок та соціальний захист, збільшення заробітної плати та можливість працевлаштування в країнах ЄС [15, с. 276-277].

Більшість поляків сприймала ЄС як економічний союз, а не політичну або культурну спільноту. Поляки не бажали передавати значну частину своїх суверенних прав до Брюсселя, а лише обмежену кількість справ пов'язаних з охороною довкілля, захистом споживача, обороною, охороною кордону та митницею.

В травні 2004 року 77% поляків вважали себе європейцями, але лише 23% вважали що є носіями європейської ідентичності [13]. У громадян Польщі формується подвійна ідентичність. З одного боку 97% респондентів вказали на національну ідентичність, а з іншого 65% зазначили також важливість європейської ідентичності. У 2007 році це був один з найвищих показників у ЄС. Для пересічного громадянина країн ЄС європейська ідентичність це спільна валюта (40%), демократичні стандарти (37%), історія (24%) та ряд інших чинників (дослідження «Eurobaromer», «TNS OBOP») [23, с. 8-11].

Високий рівень підтримки серед громадян членства Польщі в ЄС зберігався на протязі десяти років (див. табл. 1), а кількість противників рівня 15-20% досягла лише у 2012-2013 рр.

Таблиця 1

Рівень підтримки членства Польщі в ЄС
в період 2006-2013 рр. (%)

	2006	2007		2008			2009			2010	2011	2012		2013		
	X	IV	VII	IV	VII	XI	I	III	VI	IV	IV	VII	XII	II	V	XI
Так	88	86	89	88	85	80	85	83	85	86	83	77	81	78	72	81
Ні	6	7	5	7	10	12	9	11	10	9	11	14	15	15	21	12
Не знаю	6	8	6	5	5	8	6	6	5	5	6	9	4	7	7	7

Джерело: Komunikat z badań CBOS, nr 158/2013, s. 1.

За цей період найбільша кількість прихильників ЄС (97%) та найменша кількість противників (2%) була серед виборців Громадянської платформи. Серед електорату Союзу лівих демократів цей показник становив відповідно 88% і 8%, Селянської партії – 82% і 16% та Права і справедливості – 72% і 18%.

У 2008-2009 роках поляки підтримали ініціативу свого уряду в рамках східної політики ЄС (від 73% до 77%). В 2013 році цей показник знизився до 64% опитаних. Найбільше прихильників ідеї східного партнерства було серед виборців Союзу лівих демократів та Громадянської платформи (відповідно 84% і 81%), а меншим цей показник був серед електорату Селянської партії та Права і справедливості (відповідно 70% та 59%). Електорат Права та справедливості не стільки критично ставився до самої ідеї Східного партнерства скільки до політики своїх головних опонентів. Натомість Селянська партія, у цьому питанні мала іншу точку зору від свого коаліційного партнера Громадянської платформи, пропагуючи підхід як частина правлячої коаліції, прохолодно ставилася до цієї ідеї демонструючи підхід *Russia first.*

Таблиця 2

Рівень підтримки членства України у ЄС серед виборців у Польщі

Виборці	Чи Україна повинна бути членом ЄС ?			
	Так, швидко	Так, майбутнє	Ні не повинна	Не знаю
	%			
Громадянська платформа	31	60	6	3
Селянська партія	26	39	16	19
Право і справедливість	22	53	11	14
Союз лівих демократів	16	66	10	8

Джерело: Przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie, „Komunikat z badań CBOS", 158/2013.

Дослідження громадської думки у 2013 році засвідчили, що поляки підтримують членство України в ЄС (74%), в тому числі не проти швидкого вступу було 20% опитаних. Натомість 54% респондентів вважало, що Україна у майбутньому може стати членом ЄС. Позначка противників європейського майбутнього України показала низький рівень (лише 9%) [20].

У 2014 році рівень підтримки членства Польщі у ЄС сягнув в березні позначки 88% опитаних. Серед електорату основних політичних партій цей показник склав відповідно для Громадянської платформи – 100%, Союз лівих демократів – 97%, Право і справедливість – 91% і Селянська партія – 90% опитаних. Дослідження показали, що після десяти років членства Польщі в ЄС значна частина громадян (62%) вважає, що позитивні наслідки інтеграції переважають негативні. Лише 13% громадян

було протилежної думки, а 20% вважало, що втрати та здобутки врівноважуються.

Серед позитивних наслідків євроінтеграції громадяни найчастіше згадують відкриті кордони (31%), кращий доступ до ринку праці країн ЄС (17%) та економічну вигоду (надходження коштів ЄС – 30%, інвестиції – 11%, розвиток сільського господарства – 13%, розвиток економіки – 10%). Серед негативних наслідків респонденти найчастіше вказали на обмеження суверенних прав держави (зауваження щодо європейського права та бюрократії – 12%, обмеження суверенітету – 8%) та негативні наслідки для економіки (в сільському господарстві – 6%, у промисловості – 5%) [1].

Позитивна динаміка щодо підтримки членства Польщі в ЄС зберігалася також на протязі наступних років. Так у 2017 р. цей показник утримувався на високій позначці 88% опитаних, тоді як противників було лише 8% (CBOS). Громадська думка відображає стан задоволення з приєднання Польщі до західних структур (ЄС, НАТО) та зі здобутків економічного розвитку країни. Політичні партії які бажають реально боротися за владу не можуть не брати до уваги суспільних настроїв. Тому, як ми вже згадували вище, головною лінією соціально-політичного поділу залишається поділ на прихильників «Європи суверенних держав» (Право та справедливість) та «Федеративної Європи» (Громадянська платформа).

Україна та українці у громадській думці Польщі

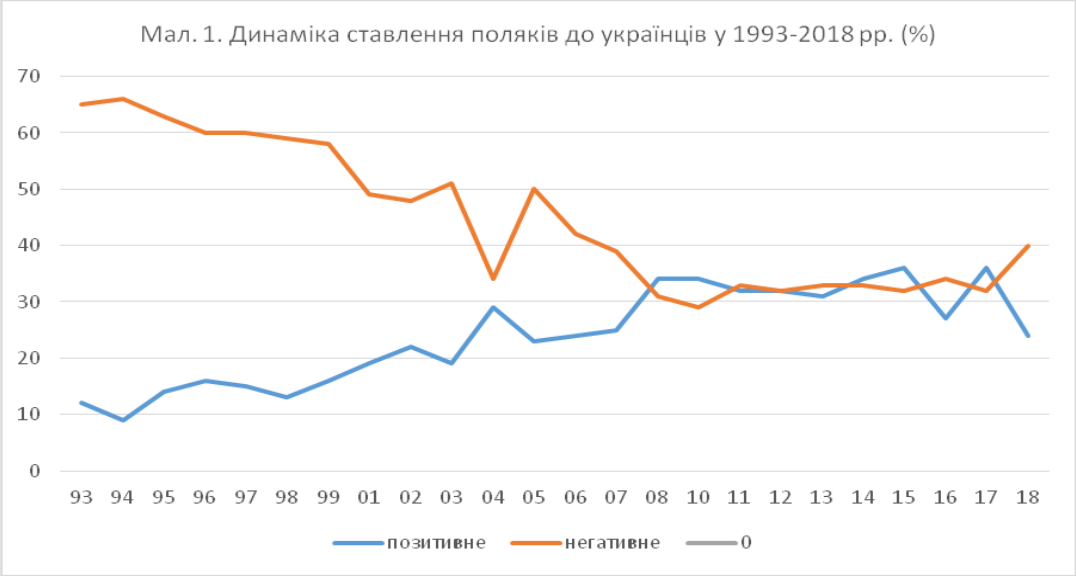
Ставлення поляків до українців змінювалося в еволюційний спосіб на протязі двох декад з негативного на помірковано позитивне під впливом ряду чинників та важливих подій. Негативний образ українця у громадській думці Польщі на початку 90-х років був зумовлений історичними подіями (Волинська трагедія, втрата територій, «обмін населенням»), стереотипами та частково синдромом стихійної базарної торгівлі.

В сучасному польському публіцистичному дискурсі можна виокремити кілька образів та стереотипів України та українців, які можна умовно поділити на кілька груп: політичні, історичні, культурні та економічні. При цьому потрібно згадати, що так звану волинську дискусію дослідники зараховують до категорії історично-політичних стереотипів [8].

Польські дослідники підкреслюють, що перед 2004 роком у громадській думці Польщі домінував негативний образ України та українців. Цей образ, котрий почав формуватися на зламі 80-х та 90-х років XX століття, асоціювався у площині національного характеру (для 36% громадян) з одного боку з самобутніми народними традиціями та культурою, гостинністю, дружбою та прихильністю, але з іншого з ворожим ставленням до поляків, нетолерантністю, агресивністю та безгосподарністю. Для 39% громадян перші асоціації пролягали у

історичній площині, в тому числі з УПА (20%), СРСР та комунізмом (5%), козаками та Хмельницьким (5%), землями колишньої Речі Посполитої (3%). На третьому місці виявилися асоціації економічно-суспільного плану (29%), такі як бідність, занепад, безгосподарність, низький рівень культури та цивілізації. Сприйняття України як держави також було негативним. Домінуючою була точка зору, що еліта погано керує державою, де високий рівень корупції, злочинності та не захищені права людини [3, с. 72-73].

Наведені вище дослідження були проведені польським вченим Яном Блушковським у 1999 році та показали, що крім українців поляки негативно оцінили також росіян та литовців, більш-менш позитивно словаків та чехів, тоді як німці та інші народи західної Європи отримали позитивні відгуки [3, с. 72-73].

Джерело: Stosunek do innych narodów, „Komunikat z Badań CBOS" 2018, nr 37.

Підвищенню інтересу поляків до України на початку XXI століття сприяв візит Папи Римського Івана Павла II до Києва та Львова, що також позитивно вплинуло на динаміку зміни ставлення поляків до українців (дивись малюнок 1). В травні 2001 року 64% поляків вважали можливим польсько-українське примирення, тоді як іншої думки було 35% опитаних. Потрібно вказати, що у порівнянні з попереднім періодом серед громадян Польщі зросла частка тих хто прихильно ставився до можливості примирення між двома народами (малюнок 2).

На передодні 60-ї річниці Волинської трагедії центр дослідження громадської думки (ОВОР) провів опитування яке засвідчило, що 49% громадян узагалі нічого не чула про трагічні події років II світової війни. Трохи більше половини громадян (51%) були обізнані з Волинською трагедією (в тому числі: добре – 14%, достатньо – 20%). Частина громадян (9%) вважала, що жертвами в цій трагедії є виключно поляки, 14% думала, що поляки та частково українці, а наступних 14% опитаних, що поляки та багато українців [30].

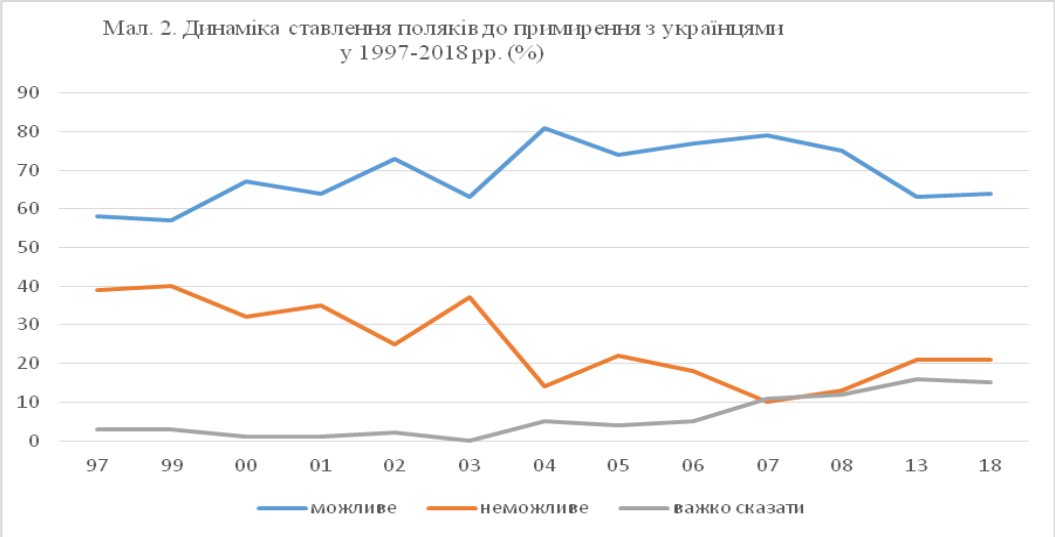
Черговою подією яка прикула увагу поляків до України була Помаранчева революція. Дослідження проведені в грудні 2004 року (CBOS) показали, що 52% опитаних цікавилися розвитком ситуації в Україні. Громадяни чітко вказали, що підтримка польськими політиками України буде сприяти двостороннім відносинам (60%), інтересам ЄС (55%) і Польщі (47%) та зашкодить польсько-російським відносинам (64%). Значна частина поляків (67%) вважала, що в інтересах Польщі є тісні відносини України з ЄС, а меншість (9%) вказувала на тісні взаємини України з Росією. Більшість респондентів підтримала українську опозицію на чолі з Віктором Ющенко (54%), тоді як рівень довіри до кандидата від влади Віктора Януковича становив усього 2% [21].

Вищезгадані події та системна робота представників влади та громадянського суспільства у напрямку формування польсько-українського діалогу спричинили позитивні зміни у ставленні поляків до українців (дивись малюнок 1). Значно зросла частка громадян які позитивно ставилися до українців та зменшився відсоток негативно налаштованих. Сприяли цьому зокрема: 1) проголошення і становлення стратегічного партнерства (1994-1996), 2) підписання президентами Декларації примирення (1997), 3) церковна Декларація українсько-польського взаємного прощення (“Вибачаємо і просимо прощення”), 4) спільні обходи 60-річниці “Волинської трагедії” (2003), 5) урочисте відкриття Личаківського цвинтаря (2005), 6) панахида за участю президентів двох країн в Павлокомі (2006), 7) освячення у Кракові в костьолі “Божого милосердя” каплиці польсько-українського примирення (приуроченого 60 – й річниці “Акції Вісла” у 2007 р.) 8) спільне засудження “Акції Вісла” президентами Л. Качинським і В. Ющенко (2007).

Весною 2007 року Україна та Польща отримали право організації та проведення європейського чемпіонату з футболу «Євро 2012». Крім спортивної та економічної складової спільне проведення чемпіонату з популярного виду спорту могло сприяти зближенню двох народів. Думаю, що вибір гасла («творимо історію разом») та символів (Славек і Славко) заходу був невипадковим. Дослідження громадської думки показали, що значна частина поляків (від 60% у 2008 році до 81% в липні 2012 року) була задоволена зі спільного проведення чемпіонату, тоді як кількість невдоволених була невеликою (в середньому не більше 5%) [22]. В зв’язку з політичними проблемами в Україні, які були пов’язані з переслідуванням опозиції режимом Януковича, з’явилися пропозиції бойкоту української частини чемпіонату з боку європейських та польських політиків. Поляки однозначно висловилися проти бойкоту (72%), тоді як підтримати таку ідею готових було лише 12% опитаних [16].

Зростання націоналістичних настроїв та політика національної пам'яті Польщі та України поступово почали змінювати загальний фон взаємин. Присвоєння Степану Бандері звання героя України (2010) негативно сприймалося польськими політиками та суспільством. В зв'язку з цим у Польщі зросла зацікавленість Волинською трагедією. На зламі 2011 та 2012 років зродилася ідея створити фільм «Волинь», зйомки якого розпочалися в середині 2014 року та тривали два роки [8]. Дослідження проведені уже в червні 2013 року показали, що 69% громадян знають або чули про ці страшні події. Серед опитаних 51% вважало, що жертвами були виключно поляки, а лише 9% вказувало на представників двох народів. Провину за ці події поляки покладали на українців (29%), українських націоналістів, бандерівців та УПА (21%), а також на окупаційну владу Німеччини та СРСР (20%) [31]. Цьому слугував загальний дискурс в польських ЗМІ, в якому історики відкидали тези про радянську або німецьку провокацію та селянське повстання [10, с. 326]. В 2018 році 65% опитаних у Польщі вважали жертвами поляків та стільки ж відсотків покладало провину на українців.

Незважаючи на це переважна більшість поляків у 2013 році вказувала на можливість польсько-українського примирення (63%), тоді як протилежної точки зору було 21% респондентів. Дослідження показали також спад прихильників примирення з 88% у 2004 році до 75% у 2008 році. Серед проблем вказувалися зокрема історичне минуле, яке скоріш ділить ніж єднає (47%) та однозначно ділить (7%). Тільки 23% опитаних вважало, що історія об'єднує. Переважна частина опитуваних громадян (46%) вважала, що польсько-українські відносини не можна назвати добрими або злими. Добрими взаємовідносини назвали 20% респондентів, а 13% недружніми [31].

Джерело: Wołyń pamięć przywraca, „Komunikat z Badań CBOS" 2018, nr 84.

Вступ Польщі до ЄС посилив тенденцію пов’язану з виїздом на Захід поляків у пошуках кращих заробітків. Поступово їхнє місце на ринку праці почали займати українці. Поляки були не проти того, щоб в ситуації коли не вистачає польських робітників на роботу до Польщі запрошувати українців, білорусів та росіян (26% - так, 48% скоріше так). Протилежної думки була меншість громадян (13% - скоріше ні, 5% - ні). Після Помаранчевої революції зросла кількість осіб які перетнули польсько-український кордон з 12 164 тис. (2004) до 17 825 тис. (2005). У період 2005-2008 років частка поляків серед цієї категорії становила приблизно половину осіб. Враз зі входженням Польщі до шенгенської зони вагомо знизилися показники перетину кордону (з 19 202 тис. у 2007 р. до 11 666 тис. у 2009 р.). Підписання між Польщею та Україною угоди про малий прикордонний рух (2009) сприяло пожвавленню та зростанню відвідин (16 766 тис. у 2013 р.). Потрібно зазначити, що це відбувалося за рахунок громадян України, так як частка поляків постійно скорочувалася (у 2013 р. становила 13%.) [6, с. 79]. Російська агресія, політична та економічна криза в Україні призвели лише до посилення цих тенденцій. За підсумками 2014 року польсько-український кордон перетнуло 17 705 тис. осіб (частка поляків 11%), в тому числі 2 400 тис. перетнуло кордон на підставі малого прикордонного руху та залишило у Польщі близько 700 млн злотих. Потрібно згадати, що у 2018 році згідно даних прикордонної служби Польщі українці відвідали країну 5,6 млн разів залишаючи там приблизно 2 млрд злотих [24].

Українці приїздили до Польщі в пошуках роботи, усе частіше сплачуючи податки, на навчання, за покупками та на відпочинок. Взаємні відвідини сприяли тому, що не лише історична пам'ять та висвітлення української проблематики в польських ЗМІ формували ставлення до сусідів, але й безпосереднє спілкування. Образ агресивного українця не співпадав з образом переважно нормального робітника, студента та туриста. З цього приводу змінювалося ставлення до конкретного українця та українців як спільноти. Дослідження громадської думки показали, що вже у 2013 році у ставленні поляків до українців відбулися суттєві зміни. Однак значним залишався відсоток негативних асоціацій. Незважаючи на це можна припустити, що образ України та українців не формується в значній мірі лише під впливом історичного чинника, а все частіше набирає сучасного вигляду [6, с. 85].

Україна і російська агресія у громадській думці поляків

Динаміка зацікавлення конфліктом серед громадян Польщі починаючи з лютого по жовтень 2014 року нагадує синусоїду. В лютому подіями в Україні цікавилося 65% опитаних (10% - багато, 55% - трохи). В березні в зв’язку з російською анексією Криму цей показник зріс до 88%

(28% - багато, 60% - трохи). В наступні два місяці частка поляків, які слідкували за подіями у сусідній державі зменшилася відповідно до 85% в квітні (21% - багато, 64 % – трохи) та 79% у травні (18% - багато, 61% - трохи). В червні та липні цей показник був самим низьким, відповідно 71% (14% - багато, 57% - трохи) та 68 % (10% - багато, 58% - трохи). Починаючи з серпня після того, як регулярні частини російської армії вторглися на територію України частка зацікавлених знову зросла до 83% у серпні (24% - багато, 59% - трохи) та 88% у вересні (27% - багато, 61% трохи). В жовтні цей показник зменшився до 83% (22% - багато, 61% - трохи) [36, с. 1]. Якщо переважна більшість поляків слідкує за подіями в Україні то цей показник в Чехії ледь перевищує 53% (13% - багато, 40% - трохи).

Аналізуючи результати, які отримав польський Центр дослідження громадської думки, можемо побачити, що зацікавлення Україною зростало у відповідності до подій в сусідній державі. Внутрішні українські проблеми («Євромайдан», президентські вибори) привертали меншу увагу польських громадян, як проблеми міжнародного характеру (анексія Криму та «гібридна війна» Росії проти України).

Головним джерелом інформації для поляків було радіо та телебачення (93%), від рідних та знайомих - 52 %, з газет та журналів - 49%, з інтернету - 49% [36, с. 1].

За **подіями на Майдані** слідкувало 65% опитаних. Свою підтримку протестувальникам висловили 63% поляків, 31% вагалися з відповіддю і тільки 1% опитаних підтримало Віктора Януковича. Переважна більшість поляків вважала, що Польща повинна підтримати демократичні та європейські перетворення в Україні. Значна частина громадян Польщі (53%) вважала, що це потрібно робити в рамках ЄС, 12% сповідувало польський месіанізм по відношенню до України, 29% опитаних наполягало на незаангажованості [28].

Переважна більшість поляків (59%) вважала, що події в Україні мають велике значення для Польщі. Однак 60% опитаних не пов’язували цього з загрозами безпеки, а протилежної думки було 30%. Оцінюючи розвиток подій в лютому 2014 року найбільш вірогідними сценарієм для опитаних здавалось поновлення переговорів з ЄС (52%) або запровадження надзвичайного стану (50%), 45% вважало, що Україні загрожує громадянська війна і тільки 32% сподівалося російської агресії [17].

«Кримська криза» збільшила зацікавленість поляків подіями в Україні. 82% опитаних вважали, що ці події мають дуже велике значення для Польщі. В російській агресії загрозу національній безпеці Польщі вбачали 72% опитаних, Європи – 66%, світу – 52%. Переважна більшість поляків (67%) висловилося за те, щоб Польща разом з іншими країнами

підтримала новий уряд України. Особливої підтримки вимагали 8% опитаних, а 21% не бажали заангажованості їхньої країни.

В зв'язку з прийняттям верхньою палатою російського парламенту рішення про використання збройних сил РФ на території України переважна більшість поляків підтримала дипломатичний тиск на Росію (78%), надання Україні фінансової допомоги (70%), запровадження економічних санкцій проти Росії (60%), надання Україні військової допомоги (за - 40%, проти – 47%). Проти анексії Криму Росією висловилося 65%, а 13% підтримало відокремлення півострова [18].

Переважна більшість поляків (52%) підтримувала політику польського уряду спрямовану на підтримку України під час «кримської кризи», а 25 % опитаних ставилися до неї критично [14].

В березні 2014 року польська газета «Факт» провела вуличне опитування жителів Варшави, щодо подій в Україні. Думки громадян розділилися на кілька груп. Перша група не підтримувала дії польських політиків (Громадянської платформи, Права і справедливості) спрямованих на беззастережну підтримку України, тому що це могло призвести до війни з Росією та економічних втрат. Друга група була налаштована на всебічну підтримку України вважаючи, що «вчора Грузія, сьогодні Україна, а завтра Польща може стати об'єктом російської агресії». Третя група зайняла позицію «моя хата скраю» вважаючи, що Польща не повинна втручатися у внутрішні справи України та російсько-українські відносини [32].

«Гібридна війна» Росії проти України була широко представлена в польських засобах масової інформації. Безпосередніми учасниками виступали з одного боку збройні формування сепаратистів так званих Донецької та Луганської народних республік, котрих підтримувала Росія, а з другого боку Збройні сили України, Національна гвардія України та добровольчі батальйони, котрі проводили антитерористичну операцію.

Дослідження з травня місяця показали, що 40% опитаних підтримували прихильників територіальної цілісності України. Позитивне ставлення до сепаратистів висловило 3% громадян, а 52% не підтримувало жодної зі сторін. В липні зросла частка прихильників цілісності України до 48%, а сепаратистів до 4% опитаних. Жодної зі сторін не підтримувало 42% опитаних [29]. Переважна більшість поляків підтримала Україну у протистоянні з сепаратистами та Росією.

Запровадження ЄС санкцій проти Росії підтримувало 64% поляків (33% - повністю, 31% - частково). Серед опитаних 56% вважало, що Росія боляче відчує запроваджені санкції, а 25% вважало, що для російської економіки це не буде мати вагомих наслідків. Однак переважна більшість поляків (63%) не сподівалася, що санкції ЄС зможуть зупинити Росію, а

протилежної думки було 21% опитаних. У відповідь Росія запровадила санкції проти країн ЄС, а більшість поляків очікувала, що вони будуть мати негативні наслідки для їхньої держави (88%) та ЄС (73%). Думки респондентів, щодо того хто більше втратить від запровадження санкцій розділились. Більшість передбачала, що обидві сторони (41%), 26% - назвали ЄС і 22% Росію [7, с.4-8].

Оцінюючи політку Володимира Путіна значна частина поляків вважала, що Росія не зупиниться на анексії українських територій. У жовтні 2014 р. такої думки було 57%, а протилежної 31% опитаних. Думки поляків розділилися, щодо можливих сценаріїв розвитку подій в Україні:

- Україна поверне усі утрачені території – 4%
- Україна утримає свою незалежність, але без Криму – 20%
- Україна втратить території, які контролюються сепаратистами – 15%
- Україна втратить не тільки окуповані території, але і інші регіони – 13%
- Україна буде змушена надати східним регіонам автономію – 10%
- Росія підпорядкує Україну – 18%
- Вагалися з відповіддю – 20% [36, с. 3].

Порівнюючи відношення до російської агресії в Україні серед громадян країн Вишеградської четвірки зауважимо, що поляки більше від інших переймаються безпекою регіону. Переконаних у тому, що політика Росії спрямована на відновлення впливу в країнах Центрально-Східної Європи було 62% поляків (ні – 21%), 27% словаків (ні – 51%) і 41% угорців (ні 40%). Відповідаючи на запитання хто повинен допомогти Україні в розв'язанні кризи:

- ООН – 75% поляків і 53% чехів;
- ЄС – 78% поляків і 38% чехів;
- США – 57% поляків і 22% чехів;
- Росія – 34% поляків і 28% чехів;
- Польща, Чехія – 53% поляків і 11% чехів [35, с. 4-5].

Наведені вище дані однозначно засвідчують про підтримку абсолютною більшістю громадян Польщі сусідньої держави у її боротьбі за територіальну цілісність та незалежність. Поляки вчергове переконалися, що Україна це не Росія. На позицію громадян вплинула послідовна політика Польщі спрямована на підтримку нових незалежних держав після розвалу СРСР, в якій Україна займала особливе місце. Наступним чинником такого ставлення була підтримка України в її протистоянні з Росією більшістю електронних та друкованих ЗМІ у Польщі, де відносно слабка російська пропаганда. Виразно проукраїнську позицію обрали газети «Річпосполита» та «Виборча». «Наш дзеннік» зайняв виважену проукраїнську позицію. Канали польського громадського телебачення

(TVP-1, TVP-2, TVP-Info) та радіо (Jedynka Polskie Radio, Dwójka Polskie Radio, Trójka Polskie Radio) також підтримували в інформаційних програмах Україну [11, с. 123-145]. У переважній більшості польські політики також підтримували Україну. Серед головних політичних сил Польщі проукраїнську позицію зайняла одна з правлячих партій (Громадянська платформа), тоді як інша (Селянська партія) дистанціювалася або сповідувала проросійські настрої. Найбільша тоді опозиційна партія, яка згодом здобуде владу, Право і справедливість однозначно виступила на боці України. Представники Союзу лівих демократів традиційно розділилися у своїх симпатіях на прихильників України (А. Кваснєвський) та групу підтримки Росії (Л. Міллер). До цієї групи журналісти зарахували також представників інших політичних сил (А. Ярубас, Я. Корвін-Мікке) [19]. Однак те, що дві найбільші політичні сили котрі боролися за владу в країні однозначно підтримали Україну також вплинуло на виборця та громадську думку [4, с. 101-122].

Незважаючи на підтримку України під час Революції гідності поляки відносно прагматично оцінюють польсько-українські відносини (дивись таблиця 3). Запевнення політиків про стратегічне партнерство двох держав без його матеріального наповнення каже громадянам обережно ставитися до декларацій.

Таблиця 3

Оцінка громадянами польсько-українських відносин (%)

Як Ви оцінюєте польсько-українські відносини ? (%)				
	VII 2013	VII 2014	II 2016	VI 2018
Добре	21	37	29	29
І недобре, і непогано	39	43	48	44
Погано	16	7	9	13
Важко сказати	24	13	14	14

Джерело: „Komunikat z Badań CBOS" 2018, nr 84

Потрібно також зазначити, що відносна більшість поляків за аби який стан польсько-українських відносин відповідальність покладає на українців (47%), провину у цьому двох сторін вбачає 40% респондентів, тоді як 7% вбачають у цьому вину лише Польщі [34].

Громадська дипломатія займається впливом суспільного ставлення на формування та реалізацію зовнішньої політики держави. Складність польсько-українських сусідських взаємин обумовлює те, що громадська дипломатія відіграє в них дуже важливу роль. На формування нового ставлення поляків до України та українців впливала також політична та інтелектуальна еліта, яка в своїй більшості підтримувала концепцію східної політики Єжи Ґедройця та Юліуша Мєрошевського, та за допомогою ЗМІ переконала у цьому суспільство.

Висновки

Підбиваючи підсумки нашого аналізу можна зауважити, що у громадській думці Польщі поступово змінювалося ставлення до України та українців з негативного на помірковано позитивне. Вагоме значення у цьому процесі мали важливі події в Україні пов'язані з Помаранчевою революцією та Революцією гідності. Такі події як спільне проведення Євро – 2012 та фільм «Волинь» істотно не вплинули на загальну тенденцію [8]. Потрібно згадати, що процес розпочався з візиту до України Івана Павла II. При аналізі матеріалів опитування громадської думки потрібно також враховувати ставлення поляків до інших народів та загальні тенденції суспільних настроїв. Так наприклад зменшення симпатій до українців у 2016 році було викликане тим, що у прокат потрапив фільм «Волинь», але уже зменшення позитивного ставлення у 2018 році було викликане загальною тенденцією. Крім українців вона проявилася також по відношенню до німців та євреїв. Однак експерти констатують, що в порівнянні з початком 90-х років ставлення поляків до «менш улюблених» народів поступово змінюється на краще, тоді як відношення до «більш улюблених» (італійців, американців, французів) дещо погіршилося [27]. Серед громадської думки Польщі можна констатувати зменшення амплітуди між симпатією та антипатією до інших народів, чому також сприяв вступ Польщі до ЄС та успішне завершення демократичного транзиту і стабільний економічний розвиток. Поляки поступово позбуваються комплексу меншовартості, котрий крім причин історичного характеру сприяв негативному ставленню до українців.

Польська дослідниця Йоана Конечна-Саламатін підкреслює, що у ставленні до інших народів значення має такий чинник, як економічний розвиток, приналежність до тих самих союзів та системи спільних цінностей. Початково у ставленні до українців поляки звертали увагу на низький економічний розвиток, корумповану політичну систему та складні сторінки спільної історії. Цей негатив важко було врівноважити лише культурною спорідненістю. Після Помаранчевої революції та Революції гідності поляки побачили, що українці прагнуть та готові захищати свободу та демократичні цінності [6, с. 86-87], бажають приєднатися до ЄС та НАТО. Поляки багато років боролися з поневоленням в період царської та більшовицької Росії, тому їхні симпатії незважаючи на складні історичні суперечки з українцями залишаються на боці України. Боротьба за нашу та вашу свободу та бажання належати до цивілізованого світу, а не до варварської євразійської імперії глибоко укорінилися у суспільній свідомості. Тому подібні прагнення та устремління інших народів, в тому числі українців, викликають повагу та симпатії. Ще більших змін у

ставленні поляків до українців зможе спричинити успішне завершення в Україні демократичних та економічних реформ.

На наведених прикладах (ставлення поляків до ЄС та України) можна констатувати, що громадська думка у Польщі виконує свої основні функції пізнавального, політичного характеру та переконування.

Список використаних джерел

1. *10 członkostwa Polski w UE*, „Komunikat z badań CBOS", 52/2014.
2. Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2000.
3. Brataniec K., *Narody i ich stereotypy a wizerunek Ukraińców w świadomości zbiorowej Polaków*, „Państwo i Społeczeństwo" 2016, nr 1.
4. Kirwiel E., *Polskie partie parlamentarne na temat konfliktu na Ukrainie (2013/2014)*, „Wschód Europy" 2015, nr 1.
5. Kolarska-Bobińska L., *Polacy wobec wielkiej zmiany. Integracja z Unią Europejską,* Warszawa 2001.
6. Konieczna-Sałamatin J. , *Kontakty polsko-ukraińskie a zmiany wzajemnego postrzegania Polaków i Ukraińców*, „Polityka i Społeczeństwo" 2016, nr 1.
7. *Konflikt ukraiński i wojna handlowa z Rosją*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 119/2014.
8. Makaro J. , *O sąsiedztwie polsko-ukraińskim. W reakcji na film „Wołyń" Wojtka Smarzowskiego*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 2018, nr 50.
9. Master B., *Unia Europejska w programach w programach głównych polskich ugrupowań politycznych po 2004 roku*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis" 2014, T. 12.
10. Motyka G., *Postawy wobec konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 1939-1953 w zależności od przynależności etnicznej, państwowej i religijnej*, [w:] W. Jasiewicz (red.), *Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodniej Rzeczypospolitej 1939-1953*, Warszawa 2002.
11. Martines A., *Ukrainian crisis in the Polish print media (November 2013 – February 2014)*, „Wschód Europy" 2015, nr 1.
12. *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 lipca 2003 r. o skorygowanym wyniku ogólnokrajowego referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu dotyczącego przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej*, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031321223
13. *O Polsce w Europie i w Unii Europejskiej*, «Komunikat TNS OBOP», Warszawa 2004.
14. *O sytuacji na Ukrainie przed akcjami separatystów*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 54/2014.
15. Podolak M., *Instytucja referendum w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej (1989-2012)*, Lublin 2014, s. 276-277.
16. *Polacy wobec politycznego bojkotu Euro – 2012*, „Komunikat z Badań CBOS" 2012, nr 77.

17. *Polacy o rozwoju sytuacji na Ukrainie*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 22/2014.
18. *Polacy o sytuacji na Ukrainie w czasie krymskiego kryzysu*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 35/2014.
19. *Prorosyjskie wypowiedzi naszych polityków*, http://wiadomosci.wp.pl /gid,17355150,gpage,7,img,17355225,kat,1342,title,Prorosyjskie-wypowiedzi-naszych-politykow,galeria.html
20. *Przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie*, „Komunikat z Badań CBOS", 158/2013.
21. *Reakcja na wydarzenia na Ukrainie*, „Komunikat z Badań CBOS", BS/191/2004
22. *Rok po Euro – 2012*, „Komunikat z Badań CBOS" 2013, nr 88.
23. Rotuska P., *Polak czy Europejczyk? – polska tożsamość narodowa a tożsamość europejska w dobie jednoczącej się Europy. Próba analizy zależności* „Analiza UniaEuropejska.org" Nr 7[8] / 2011.
24. *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2018 roku*, Materiały Głównego Urzędu Statystycznego.
25. Sędkowska E., *Badania opinii Polaków o Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania" 3/2007 (5).
26. Sokół W., Żmigrodzki M. (red.), *Encyklopedia politologii. Pojęcia, teoria i metody*, Warszawa 2016.
27. *Stosunek do innych narodów*, „Komunikat z Badań CBOS" 2018, nr 37.
28. *Stosunek do protestów na Ukrainie*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 21/2014.
29. *Stosunek Polaków do stron ukraińskiego konfliktu*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 103/214.
30. TNS OBOP, *Woiyc 1943-2003*, Warszawa, lipiec 2003 r.
31. *Trudna pamięć. Wołyń 1943*, „Komunikat z Badań CBOS", Warszawa 2013.
32. *Ukraina. Polacy nie wiedzą, co myśleć*, http://www.fakt.pl/opinie-polakow-na-temat-ukrainy,artykuly,448651,0.html
33. Wasilewski J., *Przewidywane zachowania wyborcze w referendum akcesyjnym i ich nieoczywiste determinanty*, „Studia Socjologiczne" 2002, nr 3.
34. *Wołyń 1943 – pamięć przywracana*, „Komunikat z Badań CBOS" 2018, nr 84.
35. *Wydarzenia na Ukrainie a poczucie zagrożenia w Europie Środkowo-Wschodniej*, nr 59/2014.
36. *Zainteresowanie sytuacją na Ukrainie i poczucie zagrożenia w październiku*, „Komunikat z Badań CBOS", nr 114/2014.
37. Zaller J., *Definicje opinii publicznej*, [w:] J. Szczupaczyński (op.), *Władza i społeczeństwo. Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, t 2, Warszawa 1998.
38. Zaręba A., *Badania opinii publicznej oraz doradztwo polityczne: teoria i praktyka*, „Political Preferences" 2014, No. 8.

Baluk Valentin

European Union and Ukraine in the public opinion of the Poles in 2004-2014

Abstract. The article analyzes the results of public opinion polls in Poland, conducted by the leading Polish sociological centers, in the context of the attitude of citizens to EU membership and to Ukraine and Ukrainians. In the first case it reflected the geopolitical and civilizational choice of citizens, while in the second case, it reflected relationship with neighbors and regional priorities of Poland. On the basis of the collected material it is established,
that Poland's membership in the EU and the success of democratic transit have had a positive impact on support of the Poles of this organization. The public opinion of Poland has gradually changed towards attitude to Ukraine and Ukrainians from negative to moderately positive due to the influence of the Orange Revolution and the Revolution of Dignity.

Key words: public opinion, Poles, Ukrainians, EU, Poland, Ukraine.

Швидюк Сергій

ДОСВІД ПОЛЬЩІ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ГРОМАДЯН ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Політична компетентність проявляється у здатності людини робити усвідомлений відповідальний вибір, а також готовності брати участь у політичному житті. Формування політичної компетентності відбувається шляхом соціалізації особи як члена громади і суспільства через засвоєння знань про соціум і політичну сферу, а головне – вироблення на основі цих знань відповідних умінь, навичок і ставлень, котрі дають змогу громадянину орієнтуватися у політичному просторі.

Аналіз польського досвіду у формуванні громадянської і політичної компетентності засвідчує, що попри тривалу історію громадянської освіти у цій країні на сьогодні залишається відкритою проблема формування політичних компетентностей, зорієнтованих на розвиток демократичного активного громадянина, здатного до дії на користь суспільства, і такого, що бажає бути активним. Незважаючи на те, що до освітніх програм включені положення, котрі охоплюють питання громадянства, практика їх реалізації показує, що в громадянській освіті у Польщі переважає вивчення громадянства замість формування громадянських і політичних компетентностей.

В Україні також необхідно удосконалити систему громадянської освіти та наповнити її компонентами, що забезпечують формування відповідних компетенцій. Тому нам варто враховувати польський досвід, у тому числі й негативний, з метою уникнення схожих помилок.

Ключові слова: компетентність, політична, громадянська, освіта, Польща, Україна

Постановка проблеми. Поширення абсентеїзму, політична і громадянська інертність, посилення популістських очікувань стали наслідками наявності у суспільстві значної кількості осіб з низьким рівнем громадянської і політичної компетентності, що проявляється відсутністю зацікавлення до політичного життя і пасивним громадянством чи поверховістю суджень про політичну сферу і переважанням емоційного вибору над усвідомленим та відповідальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблеми присвячені праці як зарубіжних, так і українських науковців, серед яких Г. Алмонд та С. Верба [1], Р.Даль [2], П. Депчинська [10], А. Євсюкава [4], З. Кіновська [11], В. Копінська [12], А. Пецєвіч [13], Н. Ротар [5],

С. Топалова [6], Б. Циборан [9], О. Цільмак [7], В. Шахрай [8], та інші. Попри те, що дослідження цих та інших авторів різною мірою присвячені питанням формування політичних і громадянських компетентностей, усе ж окремі аспекти цієї проблеми залишаються не розкритими.

Мета статті – розкрити досвід Польщі у формуванні політичної компетентності громадян та його значення для України. Для досягнення означеної мети необхідно: з'ясувати поняття політичної і громадянської компетентності; провести ретроспективний аналіз громадянської освіти у Польщі як головного засобу формування політичної компетентності; виокремити проблемні питання; проаналізувати українські реалії у контекст їх співставлення з польським досвідом та можливістю його імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін "компетентність" використовують у різних науках, серед яких педагогіка, політологія, соціологія. У дидактиці компетентність розуміють як "здатність особистості ефективно застосовувати набуті знання, уміння й навички у певній галузі професійної діяльності та повсякденній життєдіяльності" [7], або ж "рівень знань, навичок, досвіду суб'єкта в тій чи іншій галузі, що відповідає об'єктивним вимогам для реалізації сукупності встановлених повноважень (прав і обов'язків) суб'єкта, які визначаються формально (законами, іншими нормативними актами, інструкціями) чи неформально (традиції, звичаї, домовленості) [8, с. 124].

Виходячи з такого тлумачення можна говорити про певний набір компетентностей та їхню ієрархію. Зокрема політичну компетентність визначають як складову соціальної ключової компетентності людини поряд з комунікативною, правовою, рольовою та психологічною компетентностями. На думку О. Цільмак політична компетентність – це самоусвідомлення державної політики, її прийняття або неприйняття, знання символів держави (герб, прапор, гімн), уміння співвідносити свої інтереси з інтересами суспільства; націленість на вдосконалення і розвиток суспільства на принципах гуманізму, свободи і демократії; досвід суспільно-корисної громадської діяльності; наявність певної життєвої позиції і внутрішньої готовності до її реалізації. Це також здатність особи брати на себе відповідальність, брати участь у функціонуванні і поліпшенні демократичних інститутів. Тобто це особистісна активність і мобільність, її громадянська активність, повага до рішення більшості, піклування про справи громадян [7].

Варто зауважити, що близьким до поняття політичної є поняття громадянської компетентності. Громадянську компетентність особистості також трактують як сукупність готовності і здібностей, що дозволяють їй активно, відповідально і ефективно реалізовувати увесь комплекс

громадянських прав та обов'язків у демократичному суспільстві, застосовувати свої знання і вміння на практиці.

Ще одним, пов'язаним поняттям є "політична культура". Влучну типологію політичної культури запропонували Г. Алмонд і С. Верба. Вони виділили три чисті типи, а саме:

- Парохіальна (або патріархальна чи традиційна) політична культура. В таких суспільствах немає ніяких спеціалізованих політичних ролей. Обов'язки керівника племені, вождя клану, шамана – це розмиті або дифузні політико-економіко-релігійні ролі, і для членів таких суспільств політичні орієнтації відносно цих ролей невіддільні від релігійних і соціальних орієнтацій.
- Підданська політична культура. В такій системі підданий усвідомлює наявність спеціалізованої правлячої влади, він емоціонально зорієнтований на неї і при цьому можливо навіть гордиться нею або ж ставиться до неї неприязно, і він оцінює її як легітимну або не легітимну.
- Учасницька політична культура – це така культура, в якій члени суспільства схильні чітко і явно орієнтуватися на систему в цілому, як на "вхід", так і на "вихід" політичної системи. Індивідуальні члени схильні бути зорієнтовані на "активістську" роль, хоча їх почуття відносно до такої ролі і її оцінки можуть варіювати від прийняття і схвалення до повного відторгнення [1, с. 34-36].

Г. Алмонд і С. Верба наголосили, що жоден з трьох запропонованих типів політичної культури у чистому вигляді не існує, а зустрічається у поєднання її різних типів з історично домінуючим у даному суспільстві. У розумінні авторів якраз такі змішані типи політичної культури і є громадянською культурою [1, с. 51].

Поряд з "політичною компетентністю" громадян використовуємо також поняття "компетентний громадянин", яке на нашу думку має ширший зміст. Під компетентним громадянином мається на увазі демократичний, обізнаний у своїх правах, такий що має власний усвідомлений інтерес, співвідносить його з інтересами інших (громади або суспільства загалом) і здатний у співпраці з іншими громадяни відстоювати і захищати такі інтереси. Ці інтереси можуть бути різноманітними, наприклад економічними, соціальними, освітніми, культурними, екологічними чи політичним. Варто також зауважити, що відстоювання якраз політичних інтересів пов'язане з політичною участю і залученістю до політичної сфери, що у переважній більшості випадків потребує наявності статусу громадянина, тобто особливого інституціоналізованого зв'язку між особою й державою. Винятком є хіба що можливість участі не громадян у місцевих виборах у деяких країнах.

Тоді як для відстоювання неполітичних інтересів наявність громадянства не є обов'язковою.

Оскільки компетентність передбачає здатність до застосування на практиці набутих знань, шляхом перетворення їх в уміння та формування навичок, то вона формується у процесі навчання. При чому навчання у широкому сенсі, а не лише у розумінні освітнього процесу, обмеженого школою чи закладом вищої освіти. Набуття компетентності, у тому числі політичної і її розвиток вписуються в сучасну концепцію навчання упродовж життя. Ця концепція передбачає можливість і створення умов для здобуття знань і розвитку умінь та навичок у різні вікові періоди – від дитинства, й аж до похилого віку. При цьому на різних вікових етапах стоять різні завдання. Якщо для дитячого віку важливим є формування уявлень про себе, оточуючий природній світ і соціалізація дитини у малому колективі (сім'ї, групі, класі), то з віком на перший план виходять питання ширшої взаємодії з іншими, набуття знань про власні права та обов'язки, власну громаду та її потреби, структуру суспільства й держави, механізми їх функціонування, ролі різних соціальних і політичних акторів, усвідомлення суспільних інтересів, межі дозволеного тощо.

Аналізуючи проблеми формування політичної компетентності громадян, варто звернутися до думки американського дослідника Р. Даля, котрий стверджує, що життєздатність демократії як політичної моделі потребує певного рівня політичної компетентності громадян. Однак цьому перешкоджає незацікавленість більшості громадян політикою. І оскільки такі "добрі" чи "ідеальні" громадяни у суспільстві становлять меншість, то він пропонує замінити поняття "добрий громадянин" на термін "нормальний/адекватний громадянин" [2, с. 168]. У свою чергу українська дослідниця Н. Ротар підкреслює, що "процес формування значної кількості адекватних громадян в Україні був уповільнений недостатнім обсягом знань про політичні можливості інститутів демократії, тривалістю процесу усвідомлення власних інтересів у період переходу до демократії, нерозумінням механізмів політичного вибору, які дозволяють забезпечити ці інтереси, та відсутністю сильних спонукальних причин діяти відповідно до власних інтересів" [5, с. 156]. Зауважимо, що на перше місце авторка ставить недостатній обсяг знань, що на нашу думку зумовлено неситемністю громадянської освіти в Україні.

Мета громадянської освіти в демократії – виробити ставлення, яке характеризує зрілого громадянина, здатного приймати обґрунтовані рішення та брати активну участь у суспільному та політичному житті, усвідомлюючи спільну відповідальність за себе та за групу, до якої він належить. Він має знання про принципи функціонування демократичної системи, громадянського суспільства та ринкової економіки. Усвідомлює

переваги приналежності до суспільства, характеризується почуттям відповідальності за інших, за суспільне благо та цінності, які демократія приносить із собою [10, с. 82].

З точки зору громадянської участі розглядають політичну участь і суспільну участь. Щодо політичної участі, то яскравим її показником може бути показник виборчої явки. Традиційно у Польщі, зокрема на парламентських виборах цей показник достатньо низький, й сягає навіть 50%. На думку польського соціолога З. Кіновської у розвитку суспільного капіталу у Польща на достатньо низькому рівні. Особливу роль у подоланні цієї ситуації авторка вбачала в освітніх проектах, що розбудовують громадянську культуру [11, с. 4].

У Польщі інтерес до участі часто пов'язаний із фінансуванням численних ініціатив, спрямованих на розвиток громадянського суспільства та підтримку участі громадян у суспільному житті. Проте дані 2015 року показують, що поляки мають невеликий соціальний та громадянський досвід. Вони погано об'єднуються, рідко вживають заходів для інших людей, організацій та власних громад. У них не так багато можливостей вчитися організованій соціальній діяльності та набувати навички, необхідні для життя в громадянському суспільстві. Відсутність навичок є результатом поганого досвіду, а досвід не збільшується через брак навичок у цій галузі [9, с. 126].

Підкреслимо, що Польща – одна з не багатьох країн, які мають традицію громадянської освіти. У 1773 році, безпосередньо перед тим, як Польща втратила свою незалежність, було створено Комісію національної освіти – одне з перших міністерств освіти у світі. Для тодішніх державних шкіл одним з найважливіших завдань вважалося саме громадянське виховання [13]. Громадянське виховання ґрунтувалося на синтезі утилітарних і громадянських ідей просвітництва, традиційних релігійних і національних моделей.

За часів Польської Народної Республіки (1945-1989) реальної громадянської освіти не було. Основною метою шкіл того часу стало виховання громадян соціалістичної, квазітоталітарної держави. Проте, багато вчителів відверто або приховано дистанціювалися від такої місії, а деякі організації (наприклад, скаути) зберігали певну незалежність. Водночас молоді люди залишалися під сильним впливом католицької церкви, національних і сімейних традицій, а також дисидентських груп, що виникали у той період [13].

Діяльність польської "Солідарності", особливо нелегальна під час воєнного стану, а також вплив польської політичної еміграції позитивно вплинули на формування значного прошарку політично компетентних громадян. Згодом переговори круглого столу між комуністичною владою

та опозиційним рухом "Солідарність" дозволили змінити політичну систему. Трансформація охопила й громадянську освіту. З самого початку важливу роль у створенні бачення та практики громадянської освіти у Польщі стали відігравати неурядові організації.

У ході шкільних реформ у Польщі, неодноразово змінювалися національні навчальні програми, але фундаментальні питання залишалися в значній мірі незмінними: особистість у суспільстві, активне громадянство, політична система та суспільне життя, право та права людини, виклики для Європи та сучасного світу, а в середніх школах ще економіка, ринок і підприємництво. Проте протягом багатьох років домінувала освіта, що розумілася як передача знань, а ось уміння, навички і ставлення розглядалися як вторинна мета. І лише в національній навчальній програмі, яка набула чинності в 2008 році, чітко зазначається, що тема “Знання про суспільство” повинна поєднувати знання з навичками громадянства та відносинами. Ці цілі навчання відповідають також рекомендаціям Ради Європи та рекомендаціям Європейського Парламенту щодо ключових компетенцій для навчання протягом усього життя.

Національна програма загальної освіти в преамбулі зазначає, що місія школи полягає у формуванні поглядів, які обумовлюють ефективне та відповідальне функціонування в сучасному світі, підтримуючи особистий та соціальний розвиток учнів. Навчальний план містить такі цінності, як цілісність, відповідальність, самооцінка, підприємництво, бажання брати участь у колективній роботі та ставлення громадянства в цілому. Вона також передбачає, що школа вживає заходів для запобігання дискримінації [13].

Однак на практиці в школах зазвичай формально підходять до викладання цього предмету, і тому саме школу часто звинувачують у низькій участі та небажанні молодих людей до політики. Тому зауваження й запитання виникають не стільки до навчальної програми, скільки до роботи польських шкіл, які не створюють належних умов для молодих людей, щоб розвивати громадянські та соціальні навички у повсякденному житті свого класу, школи та місцевої громади [13].

Чергові зміни в освітній сфері Польщі, які запроваджені у польських школах з 2017 року, принесли певні зміни, однак особливого ентузіазму та оптимізму в дослідників цього процесу не викликали. Зокрема відкритим залишилося питання чи нарешті відбудеться перехід від громадянської освіти, зосередженої на передачі знань до розвитку громадянина, що бере участь [12, с. 203].

Аналіз нових навчальних програм засвідчує, що більшість передбачених ними навичок аналогічні тим, що були в старих програмах. У них відсутні конкретні вимоги, які підпадають під такі важливі категорії,

як, наприклад, здатність займатися з іншими громадською діяльністю та готовність до такої діяльності, здатність працювати у групі, здатність говорити публічно, здатність розуміти різні точки зору, здатність відстоювати власні погляди, висловлені публічно, здатність брати участь у демократичних процесах прийняття рішень (поза виборами) та готовність до цього, готовність змінити свою думку та досягти компромісу, підтримка різноманітності та соціальної згуртованості [12, с. 217].

По суті для шкільної громадянської освіти створено модель вивчення громадянства. Тому тут домінують когнітивні вимоги з одночасним нехтуванням навичок та поглядів. По суті така навчальна програма передбачає адаптивне та неактивне громадянство. Це демонструється відсутністю сильної артикуляції в навчальних програмах важливих соціальних навичок, необхідних для функціонування в демократичному суспільстві. Йдеться про такі навички та ставлення, як: здатність та готовність розуміти різні точки зору, здатність зайняти громадську позицію та захищати її, здатність вирішувати конфлікти, здатність домовлятися, можливість досягти компромісу, здатність та готовність брати участь у демократичному процесі прийняття рішень у різних середовищах, здатність конструктивно спілкуватися у різних середовищах, здатність та готовність займатися громадською діяльністю з іншими, зацікавленість міжкультурним спілкуванням.

В. Копіньська підкреслює, що “недостатньо знати, що таке громадянські чесноти, і як видатні поляки їх усвідомлювали, представляти цілі та форми діяльності неурядових та різних громадських організацій, знати форми впливу громадян на рішення місцевих органів влади. Це важливі знання, але цього недостатньо, щоб бути активним громадянином” [12, с. 223].

Громадянська освіта в Польщі крім формалізованої шкільної має ще одну форму – позашкільну, котра розуміється як діяльність установ, що здійснюють соціальні кампанії чи освітні програми, а також неурядових організацій, політичних партій чи інших громадських ініціатив [10, с. 88]. Проте неформальна громадянська освіта, що стосується громадян різного віку не має сильних позицій у Польщі, як і відсутня єдина політика у цій сфері. Іноді якісь тренінги чи навчальні курси проводять державні органи, зокрема парламент Польщі, канцелярія Президента, омбудсмен, представництво Європейської комісії та міністерства а також органи місцевого самоврядування. Натомість у багатьох місцях молодіжні ради або інші не урядові організації стають справжніми агентами громадянської освіти та залучення, прагнучи стати реальними партнерами місцевої влади [13].

Підкреслимо, що саме НУО змогли забезпечити важливість громадянської освіти в польських школах, незважаючи на кілька змін урядів, міністрів і домінуючих ідеологій. Вони розвивають правову, глобальну, антидискримінаційну, медійну, міжкультурну, європейську чи підприємницьку освіту, намагаються запровадити інтерактивні методи навчання, командні проекти, дебати, симуляції або рольові ігри [13].

Певну роль у громадянській освіті Польщі відіграють медіа, як традиційні, так і цифрові, але, як зазначає А. Пацєвіч, нерідко якість програм у публічних та приватних ЗМІ не заохочує їх слухати або дивитися, а інформаційно-розважальний стиль, повний агресивних і популістських висловлювань відштовхує як молодших, так і старших громадян від публічних дебатів і політики в цілому[13]. Слід також додати, що такі інститути соціального життя, як церкви, профспілки або політичні партії, не беруть значної участі у громадянській освіті. А ось багато музеїв і публічних бібліотек стали активними в цій сфері, поєднуючи історичну, культурну чи медіа-освіту з громадянською освітою.

А. Пацєвіч виділяє декілька викликів, що стоять перед польською громадянською освітою. По-перше, в школах бракує системного атидискримінаційного навчання. Існують окремі програми та вчителі, які залучені до освіти для рівності, але такі заходи недостатньо підтримуються Міністерством освіти та системою підготовки, моніторингу й оцінки шкіл. Серйозним викликом залишається навчання учителів. Вони потребують постійної методологічної підтримки, яку система не надає, а можливості для навчання, пропоновані НУО не задовольняють навіть невелику частку цих потреб. Більшість учителів бояться викликати суперечливі питання, вони не готові до поміркованих учнівських дебатів, багато з них не моделюють справжню громадянську участь [13]. Дослідниця вважає, що однією з причин такого стану справ є побоювання виступити у великих ідеологічних суперечках, що існують у Польщі (і в Європі взагалі), які можна коротко підсумувати таким чином: національна проти громадянської моделі суспільного життя, неоліберальна проти соціально-демократичної моделі держави і економіки, патріархальні цінності проти більш прогресивних моделей суспільства [13].

Наразі у Польщі, як і в Україні необхідна публічна дискусія, в якій громадянське виховання не постане як похідне від ідеологізації, індоктринізації чи політизації, а стане освітнім та соціальним явищем. За таких умов громадяни набуватимуть не лише конкретних знань, а й компетенцій та навичок у галузі громадянської освіти, що безпосередньо перетворюватиметься на прийняття обґрунтованого політичного вибору та рішень, участь у політичному житті та діяльність, спрямовану на перетворення суспільства на зріле громадянське суспільство.

Звернімося до українських реалій формування політичних і громадянських компетентностей через призму громадянської освіти. Передусім в Україні впродовж тривалого часу й аж до тепер відсутнє стратегічне бачення громадянської освіти. В Україні станом на 2019 рік немає Стратегії розвитку громадянської освіти, а є лише відповідна Концепція, прийнята у 2018 р. Одразу ж відзначимо, що ця Концепція підпорядковує громадянську освіту і виховання національно-патріотичному, повторюючи низку ідей і положень Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, прийнятої у 2015 р. Як зазначає С. Топалова, у Стратегії "не враховані ані європейський досвід, ані логіка виховання громадянина-патріота, ані потреби становлення політичної нації. Громадянське виховання згадується епізодично, громадянські якості і самі демократичні цінності та принципи підпорядковуються етнічним. Зміст документа свідчить не лише про підпорядкування громадянського виховання національно-патріотичному, а про фактичне відмежування виховання патріота від виховання громадянина. Тож практична реалізація Стратегії на рівні школи вже стала калькою з радянського військово-патріотичного виховання" [6].

Зауважимо також, що компетентнісний підхід, покладений в основу "Концепції Нової української школи", котрий має забезпечувати формування у тому числі й громадянських компетентностей принесе результати хіба що через десять років, коли випускниками будуть нинішні учні першого та другого класу Нової української школи.

Викликає занепокоєння й поступове згортання в Україні такого важливого елементу формування громадянських і політичних компетентностей у середовищі студентства як вивчення предмету Політологія. Упродовж останніх років цей предмет переведений до вибіркових дисциплін, а в умовах не завжди прозорої конкуренції за викладацькі ставки і нерідко поверхового ставлення керівництва "неспеціальних" факультетів до питань громадянської і політичної компетентності, Політологія для студентів більшості спеціальностей зникла.

Варто відзначити, що як і в Польщі, в Україні важливе значення у питаннях громадянської освіти відіграють українські та міжнародні неурядові організації. У цьому контексті важливою ініціативою є запровадження з ініціативи IFES Ukraine у низці українських університетів навчального предмету "Демократія: від теорії до практики" [3]. Запровадження цього курсу, побудованого за методикою інтерактивного навчання, забезпеченого навчально-методичними матеріалами і який впроваджується сертифікованими IFES Ukraine викладачами, у перспективі здатне збільшити кількість молоді, що володіє

громадянськими і політичними компетентностями і готової до активного відповідального громадянства.

Отже, формування громадянських і політичних компетентностей продовжує залишатися викликом як для польської та української системи освіти, так і для суспільства загалом. Досвід Польщі у запровадженні громадянської освіти засвідчує, що переважає вивчення громадянства замість формування в учнів умінь, навичок і ставлень, спроможних забезпечити перетворення звичайного громадянина на здатного робити усвідомлений відповідальний вибір, активного і відповідального, залученого до суспільного і політичного життя, готового брати у ньому активну участь. Польська система громадянської освіти, попри низку перетворень, поки що не забезпечує якісних змін у напрямку формування громадянських і політичних компетентностей, свідченням чого є, наприклад, низька явка поляків на виборах і невеликий відсоток, готових до участі у діях на корить своєї громади.

Українська ж система громадянської освіти також має свої недоліки, серед яких відсутність стратегії, домінування національно-патріотичного компонента над громадянським, охоплення компетентнісним підходом лише тих учнів, що навчаються за програмою Нової української школи, майже цілковите зникнення з навчальних планів університетів предмету Політологія. Ці недоліки породжують дилеми, які потребують розв’язання. Тому наприклад А. Євсюкова пропонує створити державний орган, який би здійснював моніторинг виконання завдань громадянської освіти та оцінку результатів її впровадження [4, с. 17].

Таким чином як для Польщі, так і для України залишається актуальним підвищення громадянських і політичних компетентностей громадян шляхом формування демократичних навичок і ставлень, котрі можуть стати основою усвідомленого вибору і активного відповідального громадянства.

У *перспективі подальших досліджень* варто звернути увагу на формування політичної компетентності громадян України та Польщі у регіональному вимірі.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / Г. Алмонд ; С. Верба ; пер. с англ. Е. Генделя. — Москва: Мысль, 2014. 500 с.
2. Даль Р.А. Проблемы гражданской компетентности / Р.А. Даль // Век XX и мир. – 1994. – № 7/8. – С. 167 – 168.
3. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу. Видання друге, доповнене. Міжнародна фундація виборчих систем. К.: Федоров «Друкарський двір Олега Федорова», 2019. 285 с.

4. Євсюкова А.В. Сучасний стан та перспективи розвитку громадянської освіти в Республіці Польща та Україні // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba – January #20, Part 2, 2018. С.17-20.
5. Ротар Н. Методологічні проблеми дослідження політичної участі в період постбіхевіоризму // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2011. Випуск 1. С. 149-158.
6. Топалова С. Впровадження шкільної громадянської освіти: млявий процес і мінімальний результат. // Лівий берег. 15 березня 2019 р. URL: https://ukr.lb.ua/blog/svetlana_topalova/422053_vprovadzhennya_shkilnoi.html (дата звернення: 6.12.2018)
7. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/30.pdf.pdf (дата звернення: 6.12.2018)
8. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства / В.М. Шахрай // Український соціум. – № 2(25). – 2008. – С. 123–134.
9. Cyboran B. Kształtowanie lokalnej polityki publicznej w duchu partycypacji obywatelskiej jako przestrzeń doświadczania dorosłości // Edukacja Dorosłych. 2017 №1. S. 125-135.
10. Depczyńska P. Model kształcenia politycznego w Niemczech – rekomendacje dla edukacji obywatelskiej w Polsce // Kultura i Polityka. 2014. №15. S. 77-97.
11. Kinowska Z., et al. Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce // Infos zagadnienia społeczno-gospodarcze. 2012. №22. S. 1-4.
12. Kopińska V. Zmiana czy status quo? Krytyczna analiza nowych podstaw programowych do wiedzy o społeczeństwie // Przegląd Badań Edukacyjnych, 2017. №25(2). S. 201-228. DOI: http://dx.doi.org/ 10.12775/PBE.2017.027 (дата звернення 14.11.2018)
13. Pacewicz A. Citizenship Education in Poland. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/82af/86194e55d3c39025b0a216a6b0f8b7c215ef.pdf (дата звернення 12.11.2018)

Shvydiuk Serhiy

Poland's Experience in Forming of Citizens' Political Competence and its Importance for Ukraine

Political competence is manifested in a person's ability to make informed choices, as well as a willingness to participate in political life. Formation of political competence occurs through the socialization of the individual as a member of the community and society through the acquisition of knowledge about the social and political sphere, and the development of appropriate skills and attitudes based on this knowledge that enable the citizen to navigate the political space.

An analysis of the Poland's experience in the formation of civic and political competence shows that, despite the long history of civic education in

this country, the problem of forming political competencies oriented towards the development of a democratic and active citizen capable to act for the benefit of society remains open. Although education programs include provisions that cover citizenship issues, the practice of implementing them shows that civic education in Poland is dominated by the study of citizenship rather than the formation of civic and political competences.

In Ukraine, it is also necessary to improve the civic education system and to fill it with components that provide for the formation of relevant competences. Therefore, we should take into account the Poland's experience, including the negative ones, in order to avoid similar mistakes.

Key words: competence, political, civic, education, Poland, Ukraine.

Токар Маріан

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РУМУНІЇ ТА УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Проаналізовано практичні аспекти взаємодії органів державної влади і неурядових громадських організацій в Румунії та Україні в порівняльному зрізі. Акцентовано увагу на законодавчих нормах діяльності громадських організацій. Вказано на різноманітність співучасті в державотворенні. Визначено особливості взаємин інститутів держави і громадянського суспільства в контексті європейської інтеграції. Окреслено напрями обміну національним та міжнародним досвідом між згаданими суб'єктами дослідження. Зроблено спробу систематизувати потенціал взаємовпливу органів державного управління, місцевого самоврядування та громадських організацій для визначення перспектив розвитку громадянського суспільства. Запропоновано схему інтеграції досвіду, ініціатив і можливостей всіх згаданих суб'єктів даного процесу. Акцентовано увагу на характерних особливостях і проблемах взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування й громадянського суспільства. Вказано на державотворче значення тісної співпраці між ними. Окреслено характерні особливості та проблеми взаємодії органів державної влади й громадянського суспільства. Виділено специфіку громадських організацій, акцентовано увагу на ефективному використанні їх досвіду для перспектив розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: Румунія, Україна, держава, неурядові організації, громадянське суспільство, взаємодія.

Взаємодія державних органів влади з національними інститутами громадянського суспільства, зокрема неурядовими (недержавними) громадськими організаціями є цементуючою основою демократичного суспільства, гарантією дієвого та ефективного розвитку громадянського суспільства. Надання державою управлінських можливостей представникам «третього сектору» виходить із базових принципів демократичного розвитку суспільно-політичних відносин. Для країн, які взяли курс на євроінтеграцію та демократизацію сфери публічної влади, поступово здійснюють децентралізацію системи управління, необхідно враховувати можливості громадянського суспільства у напрямку взаємодоповнення органів державної влади в реалізації планових завдань соціумного розвитку, в цьому контексті важливим є аналітичне співставлення критеріїв та механізмів взаємодії державних органів влади з

інститутами громадянського суспільства. Попри те, що державна політика розвитку сприймається частково як механізм впливу на громадянське суспільство, факт взаємодії інституційних суб'єктів повинен розумітися в контексті досягнення синергетичного ефекту як «додаткового результату, отриманого від тісної злагодженої взаємодії окремих елементів системи» [3].

Україні, яка перебуває на стадії розвитку громадянського суспільства та початкової децентралізації владних відносин, вкрай необхідно ефективно використовувати досвід сучасних демократичних країн, які пройшли подібний шлях й зуміли вийти на стабільний етап демократичного інституціонального функціонування. Власне, озвучена постановка проблеми і є метою нашої статті.

Подібну проблему пробували розв'язати у своїх матеріалах автори із «Open Government Partnership» [2], дослідники М. Назарук [5], Р. Стадник [13], Л. Усаченко [12] та ін.

Коротка історія становлення демократичних відносин. Румунія і Україна – сусідні держави Центрально-Східної Європи. Їх суміжний кордон простягається на відстань у 613,8 км. Одночасно це є зовнішній кордон Європейського Союзу на сході.

Суспільно-політичний розвиток як Румунії, так і України на межі 1980-х – 1990-х років був тісно пов'язаний із принциповими намірами громадян позбутися комуно-радянського минулого й вибудувати цілком нову демократичну політичну систему. Починаючи з другої половини 1980-х років у країнах робляться спроби демократизації соціально-економічної й, меншою мірою, суспільно-політичної сфери. А 1989 рік став особливо знаковим для кожної з названих країн. Його події стали переломними і багато в чому визначальними для подальшої долі громадян. Масовість, цілеспрямованість, організованість, динаміка та результативність громадської активності стали головними чинниками подальших суспільно-політичних перетворень. У Румунії, внаслідок повалення політичного режиму Чаушеску й революційної зміни влади, невдовзі встановлюється курс на демократизацію всіх напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, яка призвела до прийняття 1991 року нової Конституції Румунії [14]. В Україні впродовж 1988 – 1990 років активізувався масовий громадський рух, який породив перші неурядові громадські організації («Українська Гельсінська Спілка», «Народний рух України за перебудову» та ін.), котрі очолили національний процес відродження української державності, що врешті відбулося в 1991 році й було закріплено в національній Конституції 1996 року.

Попри те, що процес демократизації та розподілу публічної влади має своє особливе національне забарвлення й змістовну управлінську

специфіку, нівелювання наслідків негативної спадщини комуно-радянської системи державного управління й тотального контролю держави над суспільною сферою у кожній із досліджуваних держав було спільною ознакою перехідного періоду. Ще однією спільною особливістю перших років демократичного життя в країнах стали активні, масові та, водночас, хаотичні процеси творення нових інститутів держави та громадянського суспільства, відсутність чіткого правового регулювання їх діяльності в умовах трансформації суспільних відносин, політичної конкуренції та ідеологічного відчуження.

Однак, подальші суспільно-політичні процеси змусили рухатися Румунію та Україну різними шляхами. Румунія принципово і безповоротно обрала курс на євроатлантичну інтеграцію, що привело до успішного результату – у 2004 році, вже як стабільна демократична республіка, країна стала повноправним членом НАТО, а в 2007 році – Європейського Союзу. Натомість Україна пережила дві революційні хвилі (2004 – 2005 рр., 2013 – 2014 рр.) і понад чверть століття перебуває в зоні імперських інтересів Російської Федерації й на межі європейсько-азійської політичної ментальності, що й по сьогодні гальмує процес демократизації та реалізації євроатлантичних амбіцій української влади.

Разом з тим, події останніх майже тридцяти років у історії двох держав вказують на унікальний симбіоз внутрішніх і зовнішніх чинників формування та функціонування таких ключових інститутів громадянського суспільства як неурядові громадські організації. Значну роль у цьому процесі відіграють характер взаємодії влади і суспільства, ступінь впливу держави на розвиток громадського суспільства, мотивація громадян до виконання «допоміжних» функцій у державі й суспільстві, а також механізми синергетики, що сприяють формуванню цілісної програми, стратегії чи політики за допомогою сприяння державними інститутами діяльності різноманітних самоорганізованих громадських організацій для досягнення спільних державотворчих цілей. Отже, спробуємо порівняти ці важливі складові сучасного громадянського суспільства у Румунії та Україні.

Законодавче регулювання розвитку відносин між досліджуваними суб'єктами. Інституціоналізація органів державної влади й громадянського суспільства в Румунії проходила паралельними курсами на основі публічності й взаємної довіри. Визнаючи важливу роль громадян у трансформаційних процесах, державна влада прихильно відгукнулася на формування системи неурядових організацій, діяльність яких отримала відповідну легітимізацію в рамках нормативно-правового регулювання. Офіційно такі відносини регулюються низкою законодавчих актів, серед яких є так звані спеціальні, або ж цільові документи. Зокрема, пряму дію

мають Закон «Про соціальний діалог», Закон «Про прозорість ухвалення рішень в державному управлінні» та Закон «Про вільний доступ до інформації, що становить інтерес для громадськості», зміст яких максимально наближений до європейських демократичних стандартів і має відповідальну для держави і суспільства концепцію. Про серйозність намірів влади у напрямку сприяння ефективної взаємодії суспільно-державних інституцій свідчать і Рішення Уряду Румунії «Про заснування, організацію та функціонування комісій з питань соціального діалогу в рамках міністерств та префектур» [2].

Виходячи з того, що Румунія є членом Європейського Союзу, то за демократичними традиціями її нормативно-правова база була змушена змістовно наблизитися до вимог континентальної структури. Тому закони формувалися й схвалювалися відповідними владними інституціями згідно із принциповими вимогами ЄС. Ключовою ж метою змістовного наповнення законів та їх практичної реалізації було зростання ролі громадянського суспільства у здійсненні державної політики.

Важливою складовою політики спільних дій інститутів держави і громадянського суспільства, з метою динамічного розвитку демократії в Румунії, на чому наголошується в змісті названих та інших законодавчих документів, є надання консультативних, соціальних та інших послуг, підтримка законодавчих ініціатив вдосконалення правового поля, сприяння розвитку неурядових громадських організацій, збереження і примноження засадничих параметрів громадянського суспільства загалом та його взаємодії з державою.

У 2011 році на урядовому рівні було створено загальнонаціональну координаційну структуру – Тристороння національна рада соціального діалогу (ТНРСД) [2]. Функціональною метою її діяльності й було визначено актуальне коло питань, серед яких ключовими стали наступні: обговорення поточних проблем розвитку, розробка й впровадження проектних програм, пошук і тісна співпраця з партнерами, сприяння та координація їх роботи, формування бази даних про ініціативи та пропозиції всіх сторін-учасників, зокрема громадянського суспільства, в тому числі й законодавчі.

Створення на найвищому державному рівні подібної загальнодержавної структури, до складу якої увійшли представники уряду, Національного банку Румунії, лідери громадянських організацій та профспілкових конфедерацій, свідчить про неабияку зацікавленість всіх суб'єктів суспільно-політичного життя Румунії в її демократичному розвитку.

Україна, на відміну від Румунії, йшла дещо іншим шляхом. Виборовши собі місце в суспільно-політичній системі в безкомпромісній

боротьбі з комуно-радянською номенклатурою наприкінці 1980-х років, представники українських громадських організацій заявили про право впливу на прийняття суспільних рішень. Одним із наслідків такого успіху першопрохідців громадянського суспільства, що лише здіймався на ноги, стало прийняття у 1990 році Президією Верховної Ради УРСР постанови «Про порядок реєстрації громадських об'єднань». Редакція цього документу ознаменувала новий виток розвитку неурядових громадських організацій, діяльність яких вперше почала відокремлюватися юридично від політичних структур. Фактично ця постанова стала передзаконним актом, яким регулювалися питання створення та діяльності громадських організацій і позбавляла їх одержавленого статусу. Того ж року набув чинності Закон СРСР «Про громадські об'єднання», згідно з яким громадським об'єднанням визнавалися добровільні формування, що виникли на основі вільного волевиявлення громадян, котрі мають спільні інтереси [6, с. 19].

Основоположною ж точкою правового регулювання діяльності громадських об'єднань в незалежній Україні стали Закон України «Про об'єднання громадян» (1992 р.), Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» (1997 р.), Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (1997 р.), Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.). Про пожвавлення інтересу до проблем розвитку громадянського суспільства свідчать й інші тогочасні міністерські накази і постанови, серед яких «Тимчасові правила реєстрації благодійних фондів» (1993), «Про порядок легалізації об'єднань громадян» (1993), «Про порядок реєстрації філіалів, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій зарубіжних держав в Україні» (1993) [5].

Сформована правова база діяльності громадських організацій відштовхувалася від сформульованих в Конституції України від 1996 року демократичних принципів побудови нових держави та суспільства, хоча в самому тексті Основного Закону прямих посилань на законодавчу базу громадянського суспільства немає [4]. Саме у цей час закладаються правові підвалини інститутів громадянського суспільства, що знаходить своє відображення крім названих документів і в Цивільному кодексі України, інших законодавчих та підзаконних актах. Логіку нормотворчої взаємодії органів державної влади й громадських організацій у 2003 році продовжив Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», який конкретизував критерії діяльності різних організаційних інститутів громадянського суспільства, а 2013 року – Закон України «Про громадські об'єднання», який визначає правові та організаційні засади реалізації права

на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення діяльності громадських об'єднань [8]. Незважаючи на чисельні поправки цей правовий документ сформулював більш-менш чіткі визначення та межі функціонування громадських організацій в Україні й став результатом еволюції суспільно-політичних поглядів представників влади і громадянського суспільства.

Якщо ж порівнювати законодавче регулювання розвитку відносин і динаміку нормотворчої активності представників влади й суспільства в двох державах, що виражається у реалізації законодавчих ініціатив і впровадженні їх положень в життя, то варто зазначити, що в Румунії умови для стабільного та суспільно відповідального громадянського суспільства були створені краще й вчасно отримали хороший стимул з боку демократичних інститутів Європейського Союзу, рекомендації яких мали надзвичайно повчальний і практичний характер. Однак масштаби організаційно-структурної розбудови неурядових організацій в Румунії як і їх вплив на загальнонаціональні процеси не є значним.

Однак в Україні часом робляться спроби державної влади вплинути на контроль над «третім сектором», що призводить до того, що громадянське суспільство, відчуваючи «просторовий голод», розпочинає активну фазу самозахисту й активізує свою природну діяльність. Це особливо проявилося під час Помаранчевої революції та Революції гідності. Українці відчули, що громадські організації справді можуть виступати центрами захисту й реалізації їхніх прав і свобод, потреб та інтересів на засадах спільної громадської мотивації. Відповідну активізацію відчула й інтелігенція та наукова спільнота України, які зініціювали публічну дискусію з владою з приводу подальшого місця й ролі громадянського суспільства і, зокрема, громадських організацій у сучасних суспільно-політичних процесах.

Публічний доступ до інформації та синергетичний ефект взаємодії інститутів держави і суспільства. Для ефективної взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства потрібний принцип взаємної довіри та відповідальності перед державою, який можна виразити у формі публічного доступу до інформації. В Румінії та Україні, як у демократичних державах, питання публічності є важливим звітом перед європейською та національною спільнотою. Тому прозорість і публічність органів влади перед громадянами є важливим критерієм демократичності системи загалом. В Румунії у цьому контексті діє Закон «Про вільний доступ до інформації, що становить інтерес для громадськості», в якому розроблені положення про участь громадськості в розробці та прийнятті

суспільно важливих рішень, про доступність у засобах масової інформації та на власних інтернет-ресурсах інформації щодо програмної діяльності, інших дій інституцій, а також про обов'язковість реакції представників органів державної влади на різноманітні запити громадян та інститутів громадянського суспільства [2].

Як результат – відчутний синергетичний ефект взаємодії інститутів держави і суспільства. Напрацювання у сфері співробітництва між урядовими інституціями та громадськими організаціями мають сталі традиції в Румунії. Зокрема, таку діяльність координує управління громадянських проблем Департаменту з питань зв'язків з органами державної влади та громадянським суспільством Адміністрації Президента Румунії, а Міністерство юстиції Румунії активно взаємодіє з інститутами громадянського суспільства в питаннях боротьби з корупцією та подолання феномену бюрократії в сфері юстиції. Серед найбільш відомих неурядових громадських організацій, які виступають партнерами державних інституцій у напрямку надання послуг громадянам, можна назвати наступні: Центр юридичних ресурсів, Асоціація «За демократію», Альянс за європейську юстицію в Румунії, Ділова громадськість Румунії, Агентство з моніторингу преси, Румунська академічна асоціація, Асоціація суддів Румунії, Союз адвокатів Румунії, Союз нотаріусів Румунії [2].

Варто зазначити, що в Румунії загалом рівень дієвого авторитету «третього сектору» досить слабкий, а в контексті співпраці між урядовими і неурядовими інституціями надається перевага формуванню великих корпоративних союзів, зокрема для надання громадянам різного виду послуг. Такі корпорації стимулюються як державними, так і недержавними донорами. Щоправда, в такому тандемі перед веде все ж держава, оскільки вона ініціює вибіркову співпрацю для реалізації, в першу чергу, власних інтересів. Тому, попри дієвість демократії в країні, можливість реального впливу системи громадських організацій на життя держави і суспільства не є визначальним.

Щодо фінансування неурядових організацій, то в Румунії механізм матеріального підживлення громадських об'єднань здійснюється виключно в рамках чинного національного законодавства й має можливості покривати поточні витрати переважно з грантових програм і фондів. Державна ж підтримка може стосуватися тих неурядових організацій, які, внаслідок публічного конкурсу, співпрацюють з державними органами влади на контрактній основі з метою виконання спільних програм розвитку, або ж виконують допоміжні соціальні замовлення. Такі субсидії виділяються на покриття витрат, що пов'язані з наданням переважно соціальних послуг окремим видам громадян, котрі виступають у відповідних програмах цільовими групами [7]. Зокрема,

поширена практика Міністерства у справах молоді та спорту в Румунії, яке має право виділяти кошти громадським організаціям, які стимулюють молодіжний і спортивний напрями [1]. Загалом у Румунії державне фінансування таких програм становить близько 45 відсотків ресурсів «третього сектора» [12].

В країні досить активно використовується практика співпраці неурядових громадських організацій в мегакорпоративних грантах, які мають на меті виконання комплексних завдань спільно з іноземними партнерами, в тому числі й українськими. До таких міжнародних програм залучаються й різнорівневі владні інституції (від міністерств до регіональних державних структур, університетів, закладів культури та ін.), представництва органів місцевого самоврядування (мерії, громади та ін.) тощо. Фактично гарантами надання проектних субсидій у формі грантів виступають саме центральні органи державної влади. Тому, вважаємо, що в Румунії взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства регулюється відповідними законодавчими та управлінськими правилами.

Щодо України, то питання доступу до публічної інформації стало особливо актуальним і невідворотним у змісті демократичного поступу та подальшої відкритості взаємодії держави й суспільства вже в 21 столітті. Незважаючи на те, що першим документом-гарантом відповідного процесу в державі став ще у 1992 році Закон України «Про інформацію» [11], врахування публічності й доступності інформації для суспільства на основі відкритості та прозорості влади, адаптації до міжнародних правових стандартів, прослідковується у лише тексті нового Закону України «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.) [9], який значно підвищив ефективність державного публічного управління та авторитет, бодай частково, серед громадян. В Україні зазначають, що прийняття згаданого закону стало прикладом «відновленням взаємної довіри і відповідальності та сприяло створенню реальних умов для дієвого та конструктивного діалогу «громадськість – влада» [13, с. 212 – 214]. Адже, на наше глибоке переконання, характер взаємовідносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства повинен бути побудований крім іншого і на трьох невід'ємних один від одного принципах – демократичності публічного управління, соціальній взаємодії й правовій певності. А доступ до публічної інформації має гарантувати прозорість даних про діяльність представників влади та прийняті ними рішення, а також низку інших важливих демократичних процедур. У тому ж напрямі сприймається й ініціатива прийняття в 2011 році Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який покликаний забезпечити прозорість діяльності перш-за-все тих громадян,

які працюють у сфері публічної політики [10]. З точки зору законодавчої гарантії правових норм в Україні, згадані закони справді виконані на високому рівні. На практиці ж, з точки зору їх дотримання, на жаль, є певні проблеми.

Саме через це і з'являється головна прогалина у дієвій взаємодії між державою і суспільством в Україні. Синергетичний механізм формування і розвитку організаційної культури в Україні дещо дисонує з реальним бажанням влади посилити взаємодію держави із структурами громадянського суспільства, зокрема з неурядовими громадськими організаціями, які почали активно здійснювати контроль за дотриманням законодавства. Попри динамічний розвиток громадянського суспільства як самоорганізованої, хоча й дещо хаотичної, системи, для сучасної України характерний достатньо низький рівень державної підтримки і фінансування громадських інституцій. В даному конструкті важливим є постановка в центрі єднання зусиль загаданих суб'єктів еволюційних державотворчих цілей. Але відсутність синергетичного ефекту інтеграції держави і суспільства в Україні в процесі сприяння розвитку неурядових організацій ускладнює синхронність методів демократизації та децентралізації. Вважаємо, що саме на державу, яка повинна співпрацювати з громадянським суспільством, покладається функція законодавчого регулювання вмотивованої діяльності неурядових організацій. У цьому й полягає ефективність регулювання й взаємовигода процесу розвитку для інститутів держави і громадянського суспільства.

Ефективне використання новітніх інформаційних технологій також сприяє публічному налагодженню комунікації між різними гілками влади та громадянами. Громадські організації масово використовують соціальні мережі для поширення просвітницько-пропагандистської інформації про розвиток громадянського суспільства, афішують світовий досвід, намагаються здійснювати публічний контроль за діяльністю представників державної влади і місцевого самоврядування. Ці мережі також є важливим комунікатором у суспільному середовищі, що показали революційні події останніх років в Україні.

На сучасному етапі в Україні найбільш помітна співпраця органів державної влади і неурядових громадських організацій у соціально спрямованій грантовій діяльності. Сотні вітчизняних товариств, спілок, фондів, інших організацій та об'єднань, завдяки масштабній благодійній кампанії країн демократичного світу через посередництво різноманітних державних і недержавних фондів, корпорацій, громадських організацій, посольств, урядів країн Європейського Союзу, Великобританії, США та Канади матеріально стимулюються й залучаються до співпраці в чисельних грантових програмах. У великих грантах, як правило, задіяні й

державні інституції як загальнонаціонального, так і регіонального значення.

Важливим є усвідомлення того, що державна політика сприяння розвитку неурядових організацій в Україні зумовлюється ставленням самої держави до громадянського суспільства як союзника на шляху державотворення. Адже тільки спільними зусиллями всіх інститутів держави і суспільства можна прискорити процес демократичного розвитку України у всіх життєвоважливих сферах. Сьогодні, завдяки політиці децентралізації, розширюються можливості участі громадян у прийнятті рішень, лобіюванні місцевих інтересів, вирішенні чисельних поточних завдань і проблем. Крім неурядових громадських організацій вони задіяні в діяльності громадських рад, корпоративних об'єднань, центрів комунікації із громадськістю, кол-центрів тощо. Їх місія саме й полягає в налагодженні тісної співпраці з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами. І це матиме ефект успіху тоді, коли буде вміло використано синергетичний конструкт у процесі вдосконалення державної політики сприяння розвитку неурядових організацій в Україні.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведене, хотілося б найперше наголосити на позитивних аспектах досвіду європейських інституцій у правовому забезпеченні громадянської діяльності в обох країнах. Як в Румунії, так і в Україні процес демократизації суспільно-політичних відносин розпочався майже одночасно – на межі 1980-х – 1990-х років. І хоча процес подолання комуно-радянської спадщини відбувався з різними складностями, використання євроатлантичного досвіду неабияк прискорювало демократичну трансформацію держави і суспільства. Після приєднання Румунії до ЄС, країна в цілому змінилася у кращий бік. Україна ж, переживаючи чисельні суспільно-політичні та соціально-економічні кризи повільніше, але все ж рухається в напрямі реалізації євроатлантичних мрій. Своєрідним індикатором цих змін став характер взаємодії органів державної влади з національними інститутами громадянського суспільства в Румунії та Україні, законодавче регулювання діяльності неурядових громадських організацій, а також публічний доступ до інформації та синергетичний ефект взаємодії інститутів держави і суспільства. На наш погляд, саме ці критерії найбільш вдало змальовують цілісну картину синергетичного конструкту в процесі вдосконалення державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Румунії та Україні.

Список використаних джерел

1. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні: аналітична записка //

Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/811/ (Derzhavne finansuvannia hromadskykh orhanizatsij: zarubizhnyj dosvid ta rekomendatsii shodo vprovadzhennia v Ukraini: analitychna zapyska // Natsionalnyj instytut stratehichnykh doslidzhen. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/811/)

2. Досвід взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування // Open Government Partnership. URL: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf (Dosvid vzaiemodii derzhavnykh orhaniv krain svitu z instytutamy hromadskoho suspilstva, zaluchennia hromadskosti do formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky, protydii koruptsii, zabezpechennia elektronnoho uriaduvannia // Open Government Partnership. URL: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf)
3. Ковальов А., Гальченко К. Синергія. Синергетичний ефект // WEB-ресурс научно-практических конференций. VII Международная научно-практическая Интернет-конференция «АЛЬЯНС НАУК: УЧЕНЫЙ – УЧЕНОМУ» (15–16 марта 2012 года). URL: http://www.confcontact.com/2012_03_15/ek1_kovalev.php (Kovaliov A., Halchenko K. Synerhia. Synerhetychnyj efekt. URL: http://www.confcontact.com/2012_03_15/ek1_kovalev.php)
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/ konstitychiya.pdf (Konstytutsia Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. st. 141. URL: http://ufpp.gov.ua/content/PDF/ zakonodavstvo/konstitychiya.pdf)
5. Назарук М. П. Історичні аспекти становлення інституту громадських об'єднань // Науковий блог. Національний університет «Острозька академія». URL: https://naub.oa.edu.ua/2017/історичні-аспекти-становлення-інсти/ (Nazaruk M. P. Istorychni aspekty stanovlennia instytutu hromadskykh obiednan // Naukovyj bloh. Natsionalnyj universytet «Ostrozka akademia». URL: https://naub.oa.edu.ua/2017/історичні-аспекти-становлення-інсти/)
6. Новые законы СССР. М.: Юридическая литература, 1991. Вып. 3. 143 с. (Novyie zakony SSSR. M/ 1991. Vyp. 3 143 s.)
7. Попереднє дослідження правового регулювання питань державного фінансування діяльності НУО в Болгарії, Хорватії, Угорщині, Румунії й Словаччині: матер. конф. для державних службовців, неурядових організацій, юристів у сфері НУО (27–28 квітня 2001 р.) // Державне партнерство. Опатія, 2001. 245 с. (Poperednie doslidzhennia pravovoho rehuliuvannia pytan derzhavnoho finansuvannia diialnosti NUO v Bolharii, Uhorshyni i Slovachyni // Derzhavne partnerstvo, Opatia, 2001. 245 s.)
8. Про громадські об'єднання: Закон України станом на 22 черв. 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. ст.1. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 (Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy stanom na 22 cherv. 2018 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. № 1. st. 1. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17)

9. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI (станом на 13.01.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314 (Pro dustup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 r. № 2939-VI (stanom na 13.01.2011 r.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2011. № 32. St. 314)
10. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7.04.2011 р. № 3206-VI (станом на 13.03.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 40. Ст. 404 (Pro zasady zapobihannia I protydii koruptsii: Zakon Ukrainy vid 7.04.2011 r. № 3206-VI (stanom na 13.03.2012 r.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2011. № 40. St. 404)
11. Про інформацію: Закон України від 2.10.1992 р. № 2657-XII (станом на 09.05.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650 (Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 2.10.1992 r. № 2657-XII (stanom na 09.05.2011 r.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992. № 48. St. 650)
12. Усаченко Л. Зарубіжний досвід державного фінансування неурядових організацій // Демократичне врядування: Наук. вісник. 2009. Вип. 3. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik3/fail/+Usachenko.pdf (Usachenko L. Zarubizhnyj dosvid derzhavnoho finansuvannia neuriadovykh orhanizatsij // Demokratychne vriaduvannia: Nauk. visn. 2009. Vyp. 3. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik3/fail/ +Usachenko.pdf)
13. Стадник Р. Доступ до публічної інформації як основа демократичного стилю життя // Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2012 р., м. Київ) / упоряд.: В. М. Яблонський, О. А. Корнієвський, П. Ф. Вознюк. К.: НІСД, 2013. С. 212–220 (Stadnyk R. Dostup do publichnoi informatsii jak osnova demokratychnoho styliu zhyttia // Rozvytok vzaiemodii derzhavy i hromadianskoho suspilstva v konteksti vprovadzhennia evropeiskykh pryntsypiv vriaduvannia : zb. materialiv konf. K., 2013. S. 212–220)
14. Шімон І. П. Демократична революція в Румунії 1989 р.: передумови, зміст, особливості // Форум права. 2015. №1. С. 371–376. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_61.pdf (Shimon I. P. Demokratychna revolutsia v Rumunii 1989 r.: peredumovy, zmist, osoblyvosti // Forum prava. 2015. №1. S. 371–376. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_61.pdf)

Tokar Marian

Features of the Relationship of Institutes of the State and Civil Society in Romania and Ukraine in the Context of European Integration

The practical aspects of the interaction between public authorities and non-governmental organizations in Romania and Ukraine with the emphasis on the comparative consideration has been analyzed in the paper. The attention has been also paid to the legislative norms of public organizations activity. The collaboration diversity in the state formation has been also specified. The relationship between the state institutes and the civil society in the context of

European integration are determined. The author also outlines the exchange directions of national and international experience between the subjects of the research. An attempt was made to systematize the potential of mutual influence of public administration, local government and public organizations to determine the prospects of civil society development. The scheme of integration of experience, initiatives and opportunities of all mentioned subjects of the given process is offered. The emphasis is on the peculiarities and problems of interaction between public authorities, local self-government and civil society. It is indicated on the creation of the state of the importance of close cooperation between them. Characteristic features and problems of cooperation between public authorities and civil society are outlined. The specifics of civic organizations are highlighted, attention is focused on the effective use of their experience for the prospects of civil society development. The nature of state policy in a democratic society aims not so much at controlling or influencing the subjects of mutual relations, but rather at promoting, supporting, and developing the institutions. In other words, the public, social, and public content of politics is self-expression of the interaction of the state and society, when the interests of citizens are at the top priority. Therefore, the state policy should be public, focus on active participation of the public in its creation, dynamism, and promote the motivation of civil self-organization and initiative, etc.

Key words: Romania, Ukraine, state, non-governmental organizations, civil society, interaction.

Розділ ІІІ
СТАН І ЗАВДАННЯ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Цікул Ірина

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті здійснено аналіз європейського досвіду комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства і визначення можливостей його використання в сучасних українських реаліях. Автор зауважує, що у сучасних умовах спостерігається активізація уваги до комунікативної діяльності, оскільки вважається, що це нова хвиля, спрямована на вироблення сучасних підходів щодо практики публічних комунікацій. Головним у розумінні комунікацій виступає постулат, що публічне управління є специфічним видом спеціально побудованої діяльності, як особливого виду діяльності з соціального управління. Комунікативна діяльність, відповідно, має свої специфічні особливості та повинна бути спрямована на побудову міцних соціальних зв'язків. Комунікація в системі публічного управління у європейських країнах реалізується в межах чотирьох глобальних напрямів – *(1)* стратегічні комунікації; *(2)* кризові комунікації; *(3)* масові комунікації; *(4)* міжособистісні комунікації – які, у свою чергу, розподіляються на дві площини – комунікації з громадськістю та комунікації в межах управлінської системи. Для України особливо важливим є вивчення європейського досвіду комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства з метою використання практик формування комунікаційної політики як динамічної системи, що включена в усі види діяльності суб'єктів державного управління і спрямована на розвиток суспільного життя та реалізацію національних стратегій розвитку держави.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, комунікація, публічна комунікація, комунікація в системі публічного управління, комунікативна діяльність, комунікативна взаємодія

Постановка наукової проблеми та її значення. Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала вагомим кроком на шляху наближення до європейської спільноти. Таким чином, перед нашою державою постав цілий ряд вимог, основу яких складає

відповідність принципів державного будівництва та процесу трансформації політико-управлінської системи до європейських критеріїв відкритості й ефективності публічного управління. Внутрішні та зовнішні чинники активізували необхідність побудови ефективної комунікації між владою та інститутами громадянського суспільства. Тобто, успіх розпочатих реформ безпосередньо залежить від залучення громадськості до процесу змін.

Слід відмітити, що, на думку фахівців, сьогодні у світі активізується увага до комунікативної діяльності, оскільки вважається, що це нова хвиля, спрямована на вироблення сучасних підходів щодо практики публічних комунікацій. Головним у розумінні комунікацій виступає постулат, що публічне управління є специфічним видом спеціально побудованої діяльності, як особливого виду діяльності з соціального управління [13]. Відповідно і комунікативна діяльність має свої специфічні особливості та повинна бути спрямована на побудову міцних соціальних зв'язків.

Проблема взаємовідносин влади і суспільства хвилювала ще давньогрецьких філософів, ідеї яких отримали подальший розвиток у працях Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, Дж. Локка та інших мислителів. Активні дискусії, присвячені даній проблемі, велися в рамках теорій масового суспільства (Г. Лебон, Г. Тард, Х. Ортега-і-Гассет, К. Мангейм, Г.Блумер і ін.). Крім того, взаємовідносини в системі «керуючі – керовані» активно обговорювалася і в ході дискусій про громадянське суспільство, які в 90-х рр. XX ст. знову активізувалися на хвилі демократичних перетворень в колишніх соціалістичних країнах. Все це свідчить про досить високий інтерес до проблеми побудови діалогу між владою і суспільством.

Значення комунікації як однієї з основ управління осмислювалось вже в класичних теоріях управління та теоріях організації. Для дослідження питань, що стосуються комунікації в сфері публічного управління необхідно узагальнити потенціал багатьох наук і вивчити можливості використання їх в державно-управлінської діяльності. Найбільший внесок в розвиток уявлень про механізм і складові елементи політико-комунікативних процесів, на нашу думку, зробили представники таких методологічних підходів, як біхевіористський (Г. Лассуелл, П.Лазарсфельд), кібернетичний (Н. Вінер, К.Дойч), структурно-функціональний (Г. Алмонд, Дж. Коулман) і власне коммунікативістский (Ю. Габермас, Х.Арендт, М. Фуко). Проблемами масової комунікації займалися Д. Макквейл, Г. Тард, Е. Роджерс, А. Бандура та інші.

Аналізуючи поступальний розвиток поглядів на комунікативний процес в системі публічного управління, можна констатувати, що розгляд комунікації, як односпрямованого процесу впливу комунікатора на

аудиторію за допомогою різних засобів, змінився акцентуванням уваги на зворотний зв'язок, врахування якого забезпечує стійкість існування і ефективність розвитку політичної системи. Комунікація розуміється як найважливіша функція будь-якої системи. В кінцевому підсумку, дослідники прийшли до висновку про те, що будь-яка соціальна система (і політична в тому числі) є продуктом людської взаємодії, заснованому на досягненні взаєморозуміння, що є можливим, в першу чергу, в результаті комунікативних взаємодій.

У зв'язку з цим **метою** даної статті є аналіз європейського досвіду комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства і визначення можливостей його використання в сучасних українських реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. В рамках сучасних зарубіжних підходів до аналізу комунікацій і комунікативної діяльності, комунікація розглядається з позицій діяльності або діяльнісного підходу, що дає можливості багатьом державам сформулювати складові частини комунікаційних політик, стратегій, планів тощо. У даному контексті, на нашу думку, доречним буде розмежувати поняття «комунікативна політика» та «комунікаційна політика», які досить часто вживаються як синомічні. Зауважимо, що категорія «комунікаційна політика» є більш широкою, оскільки визначає особливості взаємодії з населенням шляхом використання ІТ-технологій [4; 5, с. 25]. У багатьох державах виокремлюється комунікативна політика, яка має принципи, цілі, рішення, правила, заходи, кодекси поведінки. Відповідно, кожна держава визначає для себе найбільш доцільний формат документу, який є основою для реалізації на практиці комунікативної політики та створений у відповідності з системою правового регулювання. Зокрема це може бути «Політика комунікацій», «Комунікаційна стратегія», «Стратегія комунікацій та План дій», «Координація комунікативної політики», «Політика урядової зовнішньої комунікації», «Комунікаційна стратегія громадськості» тощо.

У вітчизняній практиці комунікації суб’єктів публічного управління знаходяться переважно у площині накопичення, зберігання та надання інформації. Відсутня теоретична та практична підготовка професійних комунікаторів. Спостерігається перенесення державно-управлінських комунікацій у політичну площину [18].

Комунікація в системі публічного управління – це специфічна діяльність, яка реалізується в межах чотирьох глобальних напрямів:

1) *стратегічні комунікації;*
2) *кризові комунікації;*
3) *масові комунікації;*

4) *міжособистісні комунікації*.

Окреслені напрями, у свою чергу, розподіляються на дві площини – комунікації з громадськістю та комунікації в межах управлінської системи. Важливою складовою комунікації в системі публічного управління є PR-комунікація, що реалізується з трьох позицій: з громадянами; з державними установами; з зацікавленими сторонами.

Реалізація комунікацій у системі публічного управління передбачає використання низки методів, найбільш поширеними серед яких, на нашу думку, є пропаганда, переконання; залучення; освіта; пояснення; роз'яснення; діалог; медіація, інформування. Доречно зауважити, що інформування розглядається як один з методів реалізації комунікативної політики держави. Оскільки воно стосується передачі інформації для прийняття рішень і організаційної роботи, то виступає основним методом комунікації в межах управлінської системи.

Сьогодні у науковому дискурсі виокремлюються думки щодо розширення функцій законів держав, які на сьогодні мають не тільки дозвільні функції, а й комунікативні, оскільки громадяни отримали можливість впливати на формування змісту законодавчих актів [8]. Закон, відповідно, стає формою комунікації з населенням і переходить у площину комунікаційного підходу.

У практиці європейських держав розрізняються два блоки діяльності у сфері комунікацій, що мають за мету досягнення різних цілей, завдань та результатів. Перший блок стосується природних факторів розвитку суспільства які не можна змінити ні законодавчими актами, ні чиїмось бажанням або науковими уявленнями про те, що могло б бути, якби всі зробили так. Основні методи даного блоку спрямовані на: сприяння досягненню цілей національних стратегій; реагування на потреби місцевих громад; розширення прав і можливостей громадян для участі в прийнятті державно-управлінських рішень; вирішення потенційних проблем; формування відносин довіри; зміни поведінки населення; мотивації населення до участі у державних справах; формування ефективного партнерства; допомоги громадянам у розумінні їх прав і можливостей; формування відповідальної поведінки населення; захисту цінностей; обговорення повсякденних проблем населення; цінності соціальних зв'язків [1; 13]. Все це відноситься до соціального проектування, соціальної інженерії, соціального управління. Такі проекти, зазвичай, фінансуються державою, а також з приватних фондів і коштів громади.

Другий блок стосується обмеженого кола завдань, зокрема оцінки діяльності державного службовця та довіри до нього, що визначаються результатами його діяльності. Основу даного блоку складають PR-комунікації, яка спрямовані на покращення образу організації (установи);

завоювання довіри широкої громадськості; стимулювання лідерів громадської думки; залучення аудиторії через різні програми; забезпечення прозорості; доповнення недоліків інших форм зв'язку в системі публічного управління; розвиток суспільного інтересу [1; 13]. Загалом це стосується побудови суспільних відносин в сфері державного управління. Фінансування організаційних структур, які проводять таку роботу забезпечується з державного бюджету. Для досягнення цілей у цих двох площинах використовуються інформаційні офіси, сервіси надання інформаційних послуг, засоби масової інформації і комунікації, е-спілкування, е-управління, е-уряд, комунікаційні та соціальні проекти тощо.

Актуальність теорії і практики комунікацій у системі публічного управління не знижується протягом багатьох років. В основу практики комунікації у багатьох країнах світу покладено певні теоретичні концепції. На сьогодні багато розвинених демократичних країн можуть проілюструвати значний досвід щодо взаємодії органів публічної влади з громадськістю, використовують різноманітні технології та методики організації цього процесу. Звернемося до аналізу європейського досвіду комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Для прикладу, в рамках дослідження ключових характеристик режиму управління, проведеного у Великобританії в 2006 році, визначено наступні характеристики:

● лідери та уряд можуть досягти своєї мети;

● державні органи та установи реагують на потреби громадян, які відстоюють свої права;

● інститути громадянського суспільства і приватний сектор можуть притягнути до відповідальності державні установи та уряд на підставі їх звіту [8].

Все це ґрунтується на потужному урядовому зв'язку, основу якого складають методи комунікативної взаємодії: консультування, повідомлення, переконання, усвідомлення, поширення інформації, що має суспільне значення тощо [8]. Результатом цього стала побудова ефективних двосторонніх зв'язків. У дослідженні також наголошується на тому, що в країнах, які розвиваються багато проблем існує через низький рівень комунікації з суспільнозначущих питань і, як наслідок − низький рівень потужності держави.

На сьогодні значна частина діючих громадських організації Великобританії зайняті у сферах освіти, культури, відпочинку та соціальних послуг. Тільки на освіту припадає 42% всіх витрат третього сектору [3, с. 134-164]. Це, на нашу думку, є свідченням довгої традиції

британських публічних шкіл і незалежних університетів, а також трансформації урядових закладів освіти у приватні, що має місце в сьогоднішній Великобританії. 21% неприбуткових витрат йде на культуру й відпочинок, до того ж більшість − на клубну та спортивну діяльність. У сфері соціальних послуг інститути громадянського суспільства виконують функцію правового захисту та надання суспільно-важливих послуг. Третій сектор відіграє значну роль у наданні міжнародної допомоги, а також житловому питанні, де він має міцні традиції житлових товариств й житлових об'єднань для робітників [3, с. 134-164]. Узагальнюючи, можна зауважити, що інститути громадянського суспільства у Великобританії історично були основою широкого спектру суспільних рухів, якими залишаються і нині.

Із вищезазначеного випливає, що у Великобританії інститути громадянського суспільства є ефективними партнерами держави в розв'язанні гуманітарних та соціально-економічних проблем. Оскільки вони перебирають на себе окремі функції держави, то в обмін на більшу відкритість і контроль за своєю діяльністю з боку держави та суспільства мають отримувати від неї додаткові фінансові заохочення. Проте сьогодні британські інститути громадянського суспільства з державного сектора отримують майже 40% всіх доходів. Решту фінансування забезпечують поодинокі місцеві благодійники та іноземні донори. Так зокрема, третій сектор Великобританії зберігає традиційно високий рівень приватної благодійної підтримки. Загалом вона становить 12% загальних надходжень, а в таких сферах, як охорона здоров'я, соціальні послуги та охорона навколишнього середовища, коливається між 25 і 40% [6]. Цікавою є ситуація і у сфері вищої освіти, коли держава надає навчальним закладам фінансову підтримку з метою забезпечення громадянам більшого доступу до освіти, однак університети функціонують як приватні неприбуткові установи.

Аналіз британського досвіду взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства показує, що основним чинником впливу на розвиток третього сектора Великобританії є еволюція його відносин з державою. Свого часу прем'єр-міністр Великобританії М. Тетчер переклала значну частину суспільно значущих проблем на приватний сектор та громадські організації, внаслідок цього сталися зміни в різних сферах суспільного життя, а найбільш сприятливі зміни відбулися в середовищі громадських об'єднань [1]. Незважаючи на те, що більшість змін були сприятливими для інститутів громадянського суспільства, виникли й нові проблеми. Найкращим прикладом чого може слугувати перехід від системи грантів для громадських організацій, що надавали суспільно-важливі послуги, до контрактної системи оплати певних послуг,

який може призвести до зростання залежності громадських організацій від урядових структур. Таким чином, інститути громадянського суспільства змушені більш активно шукати підтримку приватних структур з метою збереження належного рівня незалежності.

З метою перегляду Закону про свободу інформації (2000 р.), липні 2015 р. міністром кабінету міністрів Великобританії Метью Генком було створено Незалежну комісію зі свободи інформації [2]. Комісією було розроблено 21 рекомендацію, частина з яких вимагала законодавчого забезпечення, а інша могла бути реалізована без внесення змін у законодавство.

Станом на 2016 р. для Великобританії у сфері комунікативної взаємодії органів влади та громадськості актуальними визначалися наступні проблеми:

- ефективна політика, яка здійснюється завдяки спілкуванню через ЗМІ;
- сучасні виклики до спілкування міністрів, їхніх радників і посадових осів;
- компетенції професійних комунікаторів;
- використання комунікацій урядом та іншими організаціями для здійснення ефективних стратегій і програм;
- досвід державних комунікаторів;
- розширення доступу до публічної інформації;
- створення хорошої практики по всьому світу тощо.

Для аналізу особливостей комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства показовим є досвід Франції. Так зокрема, Міністерством культури та масових комунікацій Франції було створено спеціальну агенцію (Агенція культура 360), яка займається питаннями комунікацій з населенням за широким переліком державних проблем [14]. У відповідності з указом від 26 квітня 2016 року, Міністерство культури і масових комунікацій вирішило створити постійний фонд підтримки, присвячений соціальній інформації ЗМІ. Ці засоби масової інформації (друковані видання, сайти новин, радіо, телебачення, веб-сайти тощо) є предметом особливої уваги, оскільки вони вносять вклад в силу місцевої демократичної дискусії, надаючи слово мешканцям міських і сільських територій. Наголошується, що інформаційний вектор впливає на фактор соціального об'єднання. Це сприяє поліпшенню іміджу територій, їх розвитку і дозволяє більш широкій аудиторії ознайомитись з журналістською практикою, приймаючи участь в поширенні медіа грамотності. З бюджетом в 1,5 мільйона євро в 2016 році фонд підтримав 128 засобів масової інформації [15].

Аналіз досвіду комунікативної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у деяких державах світу свідчить про наявність стратегії розвитку комунікацій суб'єктів публічного управління. Для прикладу, у Словенії, ще до вступу країни в Європейський Союз, з метою підвищення рівня обізнаності населення про європейську інтеграцію, надавалась інформація про ЄС та події, що там відбуваються. Інформація громадянам спочатку надавалась інформація у телефонному режимі та на веб-сайті, згодом було відкрито єдиний контакт-центр. Також інформація розповсюджувалась електронною поштою та шляхом безкоштовних публікацій та презентацій. Доступ до інформації забезпечувався і за допомогою мобільних бібліотек й інформаційного офісу (які стали складовою «євроавтобуса»), що дало можливість інформувати населення найбільш віддалених територій держави. Даний офіс здійснює свою діяльність у декількох напрямах, а саме забезпечує просування іміджу Словенії у світі, проведення комунікаційних проектів, інформування [17].

За даними урядового комунікаційного офісу, станом на сьогодні у процесах комунікації з громадськістю використовуються наступні інструменти:

- урядовий портал;
- презентації;
- співпраця з неурядовими організаціями;
- комунікативні кампанії та проекти [10].

З метою гарантування населенню отримання всебічної і чіткої інформації про дії уряду та органів державної влади, Естонія запровадила Комунікаційне бюро уряду. Бюро координує взаємодію міністерств, навчання посадових осів, працюючих у цій галузі. Також відповідає за надання громадянам інформації про державну політику, її цілі та пріоритети. В основі – спілкування і кризові комунікації [16].

Висновки. Отже, в Україні не можна залишати тільки інформаційну діяльність в публічному управлінні, а доцільним є перехід до комунікативної діяльності. Це у свою чергу потребує зміни підходів до законодавства України про комунікативну діяльність. В Україні варто сформувати комунікаційну політику як динамічну систему, котра включена в усі види діяльності суб'єктів державного управління і спрямована на розвиток суспільного життя та реалізацію національних стратегій розвитку держави. Доречно виробити довгострокову Національну комунікативну стратегію, яка може мати декілька рівнів функцій: основні, допоміжні, правові, організаційно-функціональні. В межах цієї стратегії варто визначити форму правового визнання комунікаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Баровська А. Інституційне забезпечення державної комунікативної політики: досвід країн Європи : аналіт. доп. / А. Баровська. К. : НІСД, 2014. 40 с.
2. Великобританія. Незалежна комісія зі свободи інформації. URL: : https://www.gov.uk/government/ organisations/independentcommission-on-freedom-of-information
3. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / [Ю. П. Сурмін та ін. ; за наук. ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненка] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Ін-т пробл. держ. упр. та місц. самоврядування. – К. : НАДУ, 2011. 386 с.
4. Драгомирецка Н.М. Сучасні тенденції комунікацій у сучасному світі / Н.М. Драгомирецька // Публічне урядування : збірник. № 1 (1). листопад 2015. Київ. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2015. С. 85-97 Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. / Н.М. Драгомирецька, К.С. Кандагура, А.В. Букач. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 180 с.
5. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством : дослідження. К. : Фенікс, 2011. 336 с.
6. “Let's talk about Europe” – Hungarian Reflection Plan. URL: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/nemzet/eu/hungarian_reflection_plan060110_jav.pdf
7. BRIEF FOR POLICYMAKERS : The Contribution of Government Communication Capacity to Achieving Good Governance Outcomes : The George Washington University's Elliott School for International Affairs Linder Commons Room, February 19, 2009, 9 am to 4 pm. URL: http://siteresources.worldbank.org/EXTGOVACC/Resources/ BriefGovCommCapacity
8. Communication and Electronic Public Administration: Some Issues in the Context of the Czech System of Public Administration. URL : http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/ unpan027501.pdf
9. EU for Citizen. URL : http://www.ukom.gov.si/en/ communication_of_eu_affairs/eu_for_citizens/
10. EuroPCom 2015: 6’s europcom-2015-conference. URL : http://cor.europa.eu/it/events/europcom/Pages/europcom-2015conference.aspx
11. European Affairs Information Department. URL : http://www.vlada.cz/en/ evropske-zalezitosti/organizace-utvaru/odbor-informovani-oez/european-affairs-information-department-17698/
12. Government Engagement and Communication Strategies with Communities. Institute for Strategic Dialogue. URL : https://www.counterextremism.org/ resources/details/id/540/government-engagement-andcommunication-strategies-with-communities

13. Ministère de la Culture. URL : https://www.culture.gouv.fr/
14. Projet de loi de finances 2016. URL : https://www.culture.gouv.fr/Nous-connaitre/Decouvrir-le-ministere/Budget/Projet-de-loi-de-finances-2016
15. Republic of Estonia. URL : https://valitsus.ee/en/government-communication
16. Republic of Slovenia : Goverment Communication Office. URL : http://www.ukom.gov.si/en/
17. The Return of Public Relations to the Public Administration Curriculum? // JPAE 15(4): 515–533 Journal of Public Affairs Education 515 The Return of Public Relations to the Public Administration Curriculum? Mordecai Lee University of Wisconsin-Milwaukee. URL : http://www.naspaa.org/jpaemessenger/Article/v15n4-lee.pdf

Tsikul Iryna

Applying European experience of communicative interaction between public authorities and civil society institutions in Ukraine

Abstract. The article analyzes the european experience of communicative interaction between public authorities and civil society institutions in order to determine the possibilities of its use in modern Ukrainian realities. The author notes that in modern conditions there is an increase in attention to communicative activity, since it is believed that this is a new wave aimed at developing modern approaches to the practice of public communications. The main point in understanding communications is the thesis that public administration is a specific type of purpose-built activity, as a special type of activity in the field of social management. Communicative activity, respectively, has its own specific features and should be aimed at building strong social ties. Communication in the public administration system in European countries is implemented within four global areas − *(1)* strategic communications; *(2)* crisis communications; *(3)* mass communication; *(4)* interpersonal communications − which, in turn, are carried out in two planes of the plane − communication with the public and communication within the framework of the management system. For Ukraine, it is especially important to study the European experience of communicative interaction between public authorities and civil society institutions in order to use the practice of forming a communication policy as a dynamic system that is included in all types of activities of government entities, aimed at developing public life and implementing national strategies for the development of the state.

Key words: state, civil society, institutes of civil society, communication, public communication, communication in the public administration system, communicative activity, communicative interaction.

Костенко Андріана

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті досліджено ефективність впровадження євроінтеграційних реформ в Україні шляхом аналізу виконання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та сприйняття результативності реформ суспільством. Євроінтеграція передбачає виконання багатьох зобов'язань, більшість яких, належить до сфери внутрішньої політики. Тому європейський вибір України є одним із визначальних чинників демократичних перетворень у нашій країні. Осмислення та аналіз змін у внутрішній політиці під впливом євроінтеграційних процесів авторка розглядає через призму європеїзації. Європеїзація трактується як вплив європейських інтеграційних процесів на національний рівень, а також здатність самої країни сприймати зазначені зміни. Авторкою запропоновано розглядати ефективність європеїзації на трьох рівнях: на рівні вибору правил у міжнародних переговорах і угодах, прийняття правил у вітчизняному законодавстві та застосування правил у вітчизняній політичній та адміністративній практиці. Крім інституційних змін пропонується проводити оцінку поведінкових змін, які настають слідом за інституційними перетвореннями.

Угоди про асоціацію між ЄС та Україною стали дорожньою картою для внутрішніх перетворень в Україні, яка вимагає імплементації понад 350 директив та регламентів Європейського Союзу. За результатами моніторингу у 2018 році Угода про асоціацію була виконана на 52% проте спостерігається досить виразна невідповідність офіційних оцінок результативності реформ та їх сприйняття населенням України. На думку авторки ключовими факторами, які зумовлюють такий стан справ є специфіка внутрішньополітичного контексту, яка не передбачає тлумачення та інкорпорування нових норм і правил у суспільстві.

Ключові слова: Україна, ЄС, євроінтеграція, європеїзація, Угода про асоціацію, інституційні зміни, поведінкові зміни, внутрішньополітичний контекст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Досвід європейських держав свідчить, що політичною умовою інтеграції є впровадження демократичних змін, створення надійних механізмів політичної стабільності, розвиток громадянського суспільства, тощо. Тобто євроінтеграція є не лише зовнішнім курсом, але й рушійною силою внутрішніх трансформацій [11, с. 159].

Зміна змісту європейської інтеграції із зовнішньополітичного курсу на внутрішню політику спостерігається в Україні після підписання Угоди про асоціацію. Тобто, все частіше з вуст посадових осіб, політиків чи

громадських активістів можемо почути трактування європейської інтеграції через призму впровадження внутрішніх реформ у політичній, економічній, соціальній та правовій сферах.

Справді, євроінтеграція передбачає виконання багатьох зобов'язань, при чому, більшість яких, належить до сфери внутрішньої політики. Тому європейський вибір України є одним із визначальних чинників демократичних перетворень у нашій країні. Виконання комплексу взятих на себе зобов'язань, в першу чергу, потрібне саме нам. Адже кінцевою метою впровадження реформ є викорінення корупції, проведення політичних та економічних трансформацій. Поряд з цим, актуальним залишається питання визначення конкретних критеріїв та індикаторів ефективності євроінтеграційного курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретики європейської інтеграції визначалися за практикою і, певним чином, віддзеркалювали інтеграційний процес у наукових підходах. Розгляду різних аспектів інтеграційних процесів у Європі присвячені праці таких західних дослідників, як М. Арах, С. Балмер і М. Бах [8], М. Денджерфілд, Дж. Стигліц, Ф. Тоді, Е. Хаас [10], Ф. Шіммельфенніг [12] та інших. Вагомий внесок у дослідження впливу євроінтеграційних процесів на політичні трансформації в Україні зробили такі вітчизняні вчені як А. Андрєйченко [1], М. Булик, П. Гайдуцький, В. Копійка [4], А. Круглашов, Н. Попова [6], В. Юрчишин, та інші. Разом з тим, незважаючи на значний доробок у дослідженні євроінтеграційних процесів, аналіз євроінтеграції як чинника впровадження реформ потребує наукового осмислення.

Метою статті є дослідження ефективності впровадження євроінтеграційних реформ в Україні. Відповідно до поставленої мети визначено наступні завдання:

- з'ясувати відмінність між поняттями європейська інтеграція та європеїзація;
- розкрити специфіку внутрішньополітичного контексту європеїзації;
- визначити критерії оцінки ефективності впровадження реформ, необхідних для інтеграції України до ЄС;
- проаналізувати виконання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною через призму інституційних та поведінкових змін.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Осмислення та аналіз змін у внутрішній політиці тієї чи іншої держави, що спричинені євроінтеграційними процесами відбувається в рамках теоретичних концепцій європейської інтеграції. При чому у науковій літературі досить часто ототожнюють європейську інтеграцію та європеїзацію й використовують зазначені терміни як синоніми.

П. Буряк та О. Лівіновська розглядають інтеграцію в розрізі трьох аспектів: інтегроване ціле, інтеграція-процес, інтеграція-результат [2]:

- інтегроване ціле передбачає єдність окремих складових інтеграції, їх співвідношення;

- інтеграція-процес визначає стадії об'єднання складових частин у певному проміжку часу, їх трансформацію відповідно до змін, що відбулися в системі;

- інтеграція-результат є наслідком проведення інтеграційного процесу певної системи і передбачає створення інтегрованого «блага».

Вітчизняний дослідник В. Копійка зазначає, що європейська інтеграція – це процес, завдяки якому європейські держави і суспільства об'єднують політичні, економічні та соціальні структури в загальний комплекс; кінцевий продукт цього об'єднання може виливатися у формальний політичний та економічний союз або неформальну конфедерацію держав [4, с. 673]. Тобто європейська інтеграція має трирівневий характер і передбачає як процес трансформації самого Європейського Союзу шляхом пошуку оптимальної моделі управління та прийняття рішень, так і просування відповідних рішень на рівень національних політик держав-членів та рівень політик держав-кандидатів на вступ до ЄС.

Е. Хаас підкреслює значну роль політичного чинника в процесі інтеграції. Дослідник зазначає, що політична інтеграція – це процес, у якому політичні складові національних держав на основі зміненого відчуття національної належності, спрямовують власні очікування й політичну активність до нового наднаціонального утворення, що володіє правом приймати рішення, які поширюються на відповідні національні центри. Кінцевим результатом політичної інтеграції є нова політична спільнота [10, с. 68].

Окремо варто зупинитися на категорії «європеїзація». К. Фізерстоун та Г. Казаміас бачать в європеїзації явище, що виходить за межі європейської інтеграції і пропонують розглядати її на трьох рівнях. Перший рівень – ЄС, який має на увазі розширення владної компетенції об'єднання, координацію зовнішньої політики та заходів із забезпечення безпеки континенту. Другий – інституційний, який діє на рівні національних держав-суб'єктів Європейського Союзу і має інкорпорувати закони, урядові постанови, етнічні та культурні особливості, а також інтереси країн. Третій рівень виходить за межі ЄС і поширюється на ті держави, які не є членами спільноти, але тісно пов'язані з нею [9, с. 6]. В свою чергу С. Балмер і М. Бах розглядають європеїзацію як вплив європейських інтеграційних процесів на національний рівень і, особливо, на національну систему органів управління [8].

Таким чином бачимо, що європейська інтеграція зорієнтована на загальноєвропейський рівень та передбачає міжурядову, міждержавну співпрацю, тоді як європеїзація зосереджена на національному рівні та стосується впливу європейської інтеграції на внутрішні зміни окремої

держави. Європеїзація визначає здатність ЄС формувати внутрішній розвиток інших країн, а також здатність самих цих країн сприймати процес європеїзації, приводити у відповідність до норм та стандартів ЄС власні, ставати частиною європейського простору спільних цінностей, установок та способів ведення справ [6, с. 150].

На нашу думку, аналіз євроінтеграції як чинника впровадження внутрішніх реформ, слід розглядати з позиції європеїзації. Авторка розуміє європеїзацію як процес змін, трансформацій у внутрішній політиці окремої держави під впливом європейської інтеграції. Європеїзація дозволяє нам осмислювати й аналізувати динаміку й особливості відносин між ЄС та Україною; визначити характер відносин, стимулів чи блокуючих чинників, механізмів взаємодії; розробляти критерії ефективності впровадження реформ та оцінювати їх. У статті ми зупинимося на визначенні критеріїв оцінки ефективності впровадження реформ, необхідних для інтеграції України до ЄС.

Ф. Шіммельфенніг та С. Лавенекс пропонують вимірювати ефективність європеїзації на трьох рівнях: на рівні вибору правил у міжнародних переговорах і угодах, прийняття правил у вітчизняному законодавстві та застосування правил у вітчизняній політичній та адміністративній практиці [12, с. 800-801]. При чому важливим є оцінювати ефективність європеїзації на кожному з цих рівнів окремо. В свою чергу, Т. Борзел наголошує, що вимірювання ефективності європеїзації крім інституційних змін включає й поведінкові зміни, які настають слідом за інституційними перетвореннями [7, с. 89]. Тому проведення інституціональних, політичних, правових, економічних реформ не є єдиним критерієм ефективності курсу євроінтеграції, важливим є також поведінкові зміни, які відбуваються шляхом укорінення демократичних традицій, принципів, практик.

Запропонований підхід є ключовим у нашому дослідженні. Оскільки інтеграція України до ЄС має суперечливий характер, а декларування європейського курсу, підписання угод часто супроводжується відсутністю реальних результатів та недостатнім рівнем готовності з боку України виконувати власні зобов'язання, тому з метою сталого євроінтеграційного курсу необхідною умовою є забезпечення моніторингу та оцінки впровадження євроінтеграційних реформ.

Ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, прийняття Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» стали дорожньою картою для внутрішніх перетворень в Україні. За своїм обсягом і тематичним охопленням Угода про асоціацію є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором із третьою країною, будь-коли укладеним Європейським Союзом. Угода про асоціацію між Україною та Європою

вимагає імплементації понад 350 директив та регламентів Європейського Союзу. У Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію окреслено всі завдання, що дає можливість розуміти стан виконання Угоди, планувати і визначати додаткові орієнтири.

Серед заходів, що визначають спільність внутрішніх та євроінтеграційних потреб вдосконалення політичної системи України, можна визначити такі: подолання суперечностей демократії і поліпшення її функціонування; заходи щодо усунення найбільш серйозних порушень у діяльності парламентської демократії; скорочення бюрократичного апарату; скорочення терміну дії депутатських мандатів; вплив на партії ззовні через наукові інститути, фонди тощо; посилення розвитку місцевого самоврядування; поступове впровадження моделі праймериз, тощо [1].

Відповідно до звіту уряду про виконання Угоди про асоціацію за 2018 рік, Угода була виконана на 52% та зазначено, що поступово виконуються завдання Угоди, які були не виконані в попередні роки, а сумарний результат виконання Угоди суттєво зростає [3]. За 2018 рік вдалося досягти позитивних змін в сфері децентралізації, реформуванні державної служби, є досягнення щодо фінансової прозорості, тощо. На Раді Асоціації визначено та деталізовано чотири пріоритетні напрями співпраці для посилення політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС: в галузях цифрового ринку, митної політики, енергетики, а також у сфері юстиції, свободи та безпеки. Очікується, що у першій половині 2019 року будуть ухвалені рішення щодо оновлення Угоди щодо секторальної інтеграції у єдиний спільний ринок ЄС. Поряд з цим недостатня інституційна спроможність міністерств, наявність спротиву окремих груп інтересів, безвідповідальне ставлення частини народних обранців до декларованих їхніми політичними силами намірів руху до ЄС, заважає виконувати завдання Угоди вчасно та в повному обсязі.

Незважаючи на результати, українські реформи є дещо неоднозначними за своїми реально досягнутими результатами. З цієї точки зору, процес українських реформ недостатньо оцінювати лише з позиції інституційних змін, але й варто вимірювати їх суспільний ефект. Власне порівняння оцінок результатів з боку українських реформаторів та їх європейських партнерів з оцінками українського суспільства дозволить виявити їх рівень ефективності.

За результатами дослідження Центру Разумкова бачимо, що існує досить виразна невідповідність офіційних оцінок результативності реформ та їх сприйняття населенням України, яке у кращому випадку просто не помічає результатів перетворень. А оскільки курс реформ тісно пов’язаний з проєвропейською орієнтацією країни, це створює потенціал дискредитації євроінтеграційного курсу України в очах широкого загалу населення. За таких умов може виникнути конфлікт неформальних

інституційних засад (ментально-ціннісних орієнтацій), які формують довіру чи недовіру до тих чи інших політик [5].

Таблиця 1

Порівняння оцінок українських реформ: офіційна українсько-європейська позиція та думка українського суспільства

Сфери або напрями реформ, які вважаються успішними (за результатами урядового звіту)	**Громадська думка,** % загального числа опитаних			
	«Нічого не знаю про цю реформу»	**Вплив реформи на особисте становище громадян**		
		позитивний	**впливу немає**	**негативний**
Реформа охорони здоров'я	77	10	33	57
Пенсійна реформа	-	-	-	-
Реформа державного управління	36	6	74	20
Децентралізація державного управління	58	23	58	20
Реформа державних закупівель	-	-	-	-
Реформа сфери охорони довкілля	-	-	-	-
Нові законодавчі норми, що стосуються приватизації та управління державними підприємствами	31	3	76	20
Удосконалення законодавства, що стосується національної безпеки	46	17	63	19
Реформа у сфері енергетики та ухвалення Енергетичної стратегії до 2035 р.	41	6	61	32

Таким чином бачимо невідповідність між оцінками щодо ефективності впровадження реформ з боку української влади та населення. Ключовими факторами, які зумовлюють такий стан справ, на нашу думку, є специфіка внутрішньополітичного контексту, яка не передбачає тлумачення та інкорпорування нових норм і правил в суспільстві. У цьому контексті доцільно виокремити два рівні в залежності від внутрішніх суб'єктів і структур, на яких проявляються особливості внутрішнього українського політичного контексту – рівень політичних еліт і рівень громадянського суспільства. Що стосується першого, то загальне сприйняття, оцінка та бажання реалізовувати євроінтеграційний курс України її політичною елітою є вельми суперечливими. А що стосується

громадянського суспільства, то воно все ще не відіграє своєї історичної ролі у комунікативному компоненті впровадження реформ.

На сучасному етапі зміст інтеграції змінюється у внутрішньополітичному та міжнародному контексті. Для українського суспільства європейська інтеграція набуває нового сенсу, трансформуючись із зовнішньополітичного курсу на комплексну внутрішню політику. Головна функція євроінтеграції – політична консолідація. У світлі актуальних політичних змін України, а також необхідності ратифікувати та реалізувати Угоду про асоціацію з ЄС європейська інтеграція повинна тлумачитися як політика внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правовій площинах. Ідея інтеграції на практиці перетворюється на набір інструментів для внутрішніх реформ, а процес інтеграції набуде прикладних форм. Відповідно ефективність можна буде визначати за цілком конкретними критеріями та індикаторами. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, рівень та характер української економіки. Все це відкриває нові можливості для зміни громадської думки. Якщо для пересічних українців наслідки євроінтеграції будуть ефективними і позитивними, то варто очікувати збільшення кількості прихильників європейського курсу в українському суспільстві. Якщо ж реформи будуть проводитися неефективно, то підтримка євроінтеграційної ідеї може зменшитися, а регіональні розколи – посилитися [1].

Висновки. Отже, аналіз євроінтеграції як чинника впровадження внутрішніх реформ, слід розглядати з позиції європеїзації, що визначає здатність ЄС формувати внутрішній розвиток інших країн, а також здатність самих цих країн сприймати процес європеїзації. У свою чергу, оцінку ефективності європеїзації авторка пропонує здійснювати на трьох рівнях: на рівні вибору правил у міжнародних переговорах і угодах, прийняття правил у вітчизняному законодавстві та застосування правил у вітчизняній політичній та адміністративній практиці. Оскільки інтеграція України до ЄС має суперечливий характер, то необхідною умовою забезпечення сталого євроінтеграційного курсу є моніторинг та оцінка впровадження євроінтеграційних реформ, які відображені, зокрема, в Угоді про асоціацію між ЄС та Україною. Моніторинг угоди свідчить про невідповідність офіційних оцінок результативності реформ та їх сприйняття населенням України. Тому в подальших дослідженнях варто акцентувати увагу на внутрішніх суб’єктах і структурах, на яких проявляються особливості внутрішнього українського політичного контексту – рівень політичних еліт і рівень громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрєйченко А. Європейський вибір як чинник модернізації українського суспільства // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2017. – Випуск №22. – С. 91-96. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/19352/1/Andrieichenko%2C%20A..pdf (Andryejchenko A. Yevropejs`ky`j vy`bir yak chy`nny`k modernizaciyi ukrayins`kogo suspil`stva // Naukovy`j chasopy`s NPU imeni M. P. Dragomanova. – 2017. – Vy`pusk #22. – S. 91-96)
2. Буряк П., Лівіновська О. Трансформація підприємницьких структур в умовах інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vldfa/2010_18/Burjak_Livivnovska.pdf (Buryak P., Livinovs`ka O. Transformaciya pidpry`yemny`cz`ky`x struktur v umovax integraciyi)
3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf (Zvit pro vy`konannya Ugody` pro asociaciyu za 2018 rik)
4. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка; за ред. Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с. (Kopijka V. Yevropejs`ky`j Soyuz: istoriya i zasady` funkcionuvannya : navch. posib. / V. V. Kopijka; za red. L. V. Gubers`kogo. – K. : Znannya, 2009. – 751 s.)
5. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 214с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_integhratsii.pdf (Pereformatuvannya yevropejs`koyi integraciyi: mozhly`vosti i ry`zy`ky` dlya asociaciyi Ukrayina-YeS / V. Sidenko (kerivny`k proektu) ta in. – Ky`yiv: Zapovit, 2018. – 214s.).
6. Попова Н. Концепція європеїзації та можливості її використання для аналізу відносин Україна – ЄС // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2017. – Т. 35-36. – С. 149-160 (Popova N. Koncepciya yevropeyizaciyi ta mozhly`vosti yiyi vy`kory`stannya dlya analizu vidnosy`n Ukrayina – YeS // Istory`ko-polity`chni problemy` suchasnogo svitu: Zbirny`k naukovy`x statej. – Chernivci: Chernivecz`ky`j nacional`ny`j universy`tet, 2017. – T. 35-36. – S. 149-160).
7. Borzel T. Pathologies of Europeanisation. Fighting Corruption in the Southern Caucasus / T. Borzel, Y. Pamuk // West European Politics. – 2012. – Vol. 35:1. – P. 79-97.
8. Bulmer S., Burch M. The «Europeanisation» of Central Government: the UK and Germany in historical institutional perspective / Aspinwall M. and Scheider J. (eds) // The Rules of Integration. – Manchester: Manchester University Press, 2000.
9. Featherstone K. Europeanization and the southern periphery / K. Featherstone, G. Kazamias. - London: Frank Cass Publishers, 2001. – 304 p.

10. Haas E. The Uniting Europe : Political, Social, and Economic Forces, 1950 - 1957 / Haas E. – Stanford CA: Stanford University Press, 1968. – 2nd Ed. – P. 62-74.
11. Inotai A. The CEECs: From the Association Agreements to Full Membership // The Expanding European Union. Past, Present, Future / Redmond J., Rosenthal G. (Hrsg.). - Boulder, 1998. – P. 159
12. Lavenex S. Schimmelfennig F. EU rules beyond EU borders: theorizing external governance // European politics. Journal of European Public Policy. – 2009. – Vol.16 (No.6). – P. 800-801].

Kostenko Andriana

Evaluating the Effectiveness of Implementing European Integration Reforms in Ukraine

Abstract. The article examines the effectiveness of implementing European integration reforms in Ukraine by analyzing the implementation of the Association Agreement between the EU and Ukraine and perceiving the effectiveness of reforms in society. Eurointegration involves fulfilling many of the obligations, most of which are in the sphere of internal politics. Therefore, the European choice of Ukraine is one of the determining factors of democratic transformations in our country. The author considers the comprehension and analysis of changes in domestic policy under the influence of European integration processes through the prism of Europeanization. Europeanization is the impact of European integration processes on the national level, as well as the ability of the country itself to perceive these changes. The author proposes to consider the effectiveness of Europeanisation at three levels: at the level of the choice of rules in international negotiations and agreements, the adoption of rules in domestic legislation and the application of rules in domestic political and administrative practice. The author proposed to conduct of behavioral changes that follow institutional changes.

The Association Agreements between the EU and Ukraine have become the road map for internal transformations in Ukraine, which requires the implementation of more than 350 directives and regulations of the European Union. According to the monitoring results in 2018, the Association Agreement was implemented at 52%, however, there is a rather marked mismatch between official assessments of the effectiveness of reforms and their perception by the Ukrainian population. According to the author, the key factors that determine this state of affairs are the specificity of the domestic political context, which does not foresee the interpretation and incorporation of new norms and rules in society.

Key words: Ukraine, EU, eurointegration, europeanization, association agreement, institutional changes, behavioral changes, internal political context.

Репецька Анастасія

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЛАДНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто законодавче забезпечення владних інститутів України в контексті європейської інтеграції. Вважаємо, що в євроінтеграційному процесі кожної країни настає момент, коли зовнішньополітичне питання перетворюється на ряд конкретних і досить складних завдань внутрішньої політики країни. Для України такий момент настав з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. Відтоді на перший план вийшли абсолютно технічні потреби, наприклад імплементація сотень європейських нормативних актів, щоб правила, за якими функціонує державний сектор, політика та економіка в Україні, були такими ж, як у Європі.

Розглянувши законодавче забезпечення владних інститутів в Україні щодо євроінтеграції, автор робить висновок, що зближення України з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні, що, в свою чергу, пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки країни.

Ключові слова: владні інститути, європейська інтеграція, євроінтеграційна політика України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Виклад основного матеріалу. Розглядати європейську інтеграцію України, перш за все, слід зазначити, що це – український цивілізаційний вибір, а також одна з ключових вимог Революції гідності. У системі зовнішньополітичних пріоритетів України вона посідає одне з передових місць.

Виступаючи на XVII саміті Україна – ЄС, який відбувся у Києві 27 квітня 2015 р., Президент України П. Порошенко наголосив, що перспектива членства у ЄС є стратегічним орієнтиром українських прагнень до перетворення і ключовою метою, заради якої проводяться реформи. Уперше Україна брала участь у саміті в статусі держави, яка уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом [1].

На нашу думку, європейська інтеграція для України – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, а після цього – вихід на світові ринки, а саме на ринок

ЄС. Як невід'ємна частина Європи, Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Згідно із Конституції України (ст. 6), державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [2, с. 141]. Під час дослідження діяльності владних інститутів України в контексті європейської інтеграції будемо спиратися на відповідні положення Основного Закону України.

Вважаємо, що діяльність владних інститутів України щодо європейської інтеграції розуміється як двоєдиний стратегічний курс української держави, тобто передбачається створення внутрішніх передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі та всебічне співробітництво з ним задля стабільності та розвитку єдиного європейського дому.

Стратегія інтеграції України окреслює основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом, а також передбачає, яким чином здійснюватиметься внутрішнє забезпечення інтеграційного процесу [16, с. 870]. Відповідно до положень Стратегії керівництво інтеграційним процесом покладено на Президента України, а на Кабінет Міністрів України – забезпечення її реалізації. З метою забезпечення скоординованої реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, створення передумов, необхідних для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі Розпорядженням Президента України від 27 червня 1999 року № 151 [11, с. 1323] (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням Президента України від 6 липня 2000 року № 240) було затверджено Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615 [16, с. 870]. До компетенції конкретних українських міністерств та інших органів виконавчої влади віднесено різні аспекти співробітництва з Європейським Союзом [11, с. 1323]:

- Міністерство економіки України – економічна інтеграція та розвиток торгівельних відносин між Україною і ЄС, регіональне та галузеве співробітництво, організаційне забезпечення інтеграційного процесу;
- Міністерство аграрної політики України – співробітництво у сфері сільськогосподарської кооперації;

- Міністерство внутрішніх справ України – співробітництво у запобіганні та боротьбі з організованою злочинністю і поширенням наркотиків;
- Міністерство екології та природних ресурсів України – співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища, охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;
- Міністерство закордонних справ України – інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки, політична консолідація та зміцнення демократії;
- Міністерство освіти і науки України – освітня і науково-технічна інтеграція;
- Міністерство палива та енергетики України – співробітництво у сфері трансєвропейських електроенергетичних, газо- та нафтотранспортних мереж;
- Міністерство праці та соціальної політики України – адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС;
- Міністерство транспорту України – співробітництво у сфері трансєвропейських транспортних мереж;
- Міністерство фінансів України – співробітництво у сфері бюджетної, податкової політики та у сфері страхування;
- Міністерство юстиції України – адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини, співробітництво в галузі юстиції, правове забезпечення інтеграційного процесу;
- Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України – інформаційне забезпечення інтеграційного процесу;
- Державний комітет зв'язку та інформатизації України – співробітництво з питань розбудови інформаційного суспільства;
- Державний комітет промислової політики України – співробітництво у сфері промислової кооперації;
- Антимонопольний комітет України – співробітництво у сфері конкурентної політики;
- Державна митна служба – співробітництво у митній справі.

На нашу думку, поява нових актуальних завдань у сфері інтеграції України до ЄС вимагає певного реформування існуючих органів державної влади та обґрунтованого створення нових органів та інституцій. Аналіз завдань, функцій перелічених вище органів виконавчої влади сприяв прийняттю рішень про доцільність їх розгляду як органів управління у сфері європейської інтеграції. Усвідомлюючи важливість та складність забезпечення реалізації одного з основних напрямів інтеграційного

процесу – адаптації законодавства України до законодавства ЄС, і Президент України, і Кабінет Міністрів України видали відповідні нормативно-правові акти. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 року № 852 [8] (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1998 року № 1666 [3], від 24 квітня 1999 року № 694 [7], від 23 квітня 2001 року № 367 [5, с. 115], від 9 серпня 2001 року № 1006 [4, с. 75]) було запроваджено механізм адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. З метою належного організаційного забезпечення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та відповідно до ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС) Кабінет Міністрів України поклав на Міністерство юстиції України координацію діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо зазначеної адаптації [18]. З метою вдосконалення роботи з підготовки проектів нормативно-правових актів, з урахуванням світового досвіду, Кабінет Міністрів України доручив Міністерству юстиції України створити при міністерстві Центр порівняльного права та затвердити Положення про Центр. Відповідні доручення були зроблені і Міністерству фінансів України щодо забезпечення фінансування Центру.

Крім того, Постановою було затверджено перелік міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [11, с. 1323]. Наприклад, в галузі боротьби зі злочинністю, в тому числі з наркобізнесом, відповідальними визначені Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство охорони здоров’я України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України, Міністерство закордонних справ України.

Також Постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 року № 1773 [9, с. 53] (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2003 року № 716 [14, с. 936]) було затверджено Положення про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка постає координаційним органом забезпечення процесу адаптації. З огляду на Положення [9, с. 53] основними завданнями Міжвідомчої ради є: координація діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення адаптації законодавства; розроблення рекомендацій до проектів законів, інших нормативно-правових актів у світлі реалізації положень УПС, забезпечення дотримання основних документів Ради з питань співробітництва між Україною і

Європейським Союзом та інше. Відповідно до визначених завдань закріплені наступні функції Міжвідомчої ради [9, с. 53]:

- в межах її компетенції виробляє єдині підходи до впровадження діяльності з адаптації законодавства;
- бере участь у розробленні програм і заходів щодо адаптації окремих галузей права;
- здійснює контроль за виконанням своїх рішень;
- бере участь у розробленні концепцій основних напрямків роботи з адаптації законодавства;
- вивчає та узагальнює пропозиції центральних органів виконавчої влади щодо реформування національного законодавства з метою його адаптації до законодавства Європейського Союзу;
- готує на основі вивчення світового досвіду узагальнені пропозиції щодо концептуального розвитку законодавства України;
- аналізує ефективність механізму адаптації.

Для реалізації одного із основних напрямів євроінтеграційного процесу – адаптації законодавства України до законодавства ЄС – був також виданий і Указ Президента України від 9 лютого 1999 року № 145 «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» [10, с. 189], яким установлено, що адаптація законодавства є невід'ємною складовою загального нормотворчого процесу в Україні. Згідно з цим Указом, Кабінет Міністрів України має запровадити єдину систему планування, координації та контролю за нормотворчою діяльністю органів виконавчої влади. На Міністерство юстиції України і покладено це завдання. Крім того, Міністерство юстиції України за погодженням із зацікавленими міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади уповноважено подати до Кабінету Міністрів України проект Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Для належного опрацювання проектів законів та інших нормативно-правових актів з урахуванням вимог щодо забезпечення їх відповідності основним стандартам законодавства ЄС Кабінету Міністрів України доручено затвердити відповідне Положення.

Під час проведення наступних парламентських слухань щодо розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом (20 листопада 2002 р.), які були запропоновані Комітетом з питань європейської інтеграції Верховної Ради України, Комітет мав на меті сприяти розвитку відносин України з Європейськими структурами. Як орган, що має право контролю за діяльністю виконавчих структур, Комітет звернув увагу на недоробки виконавчої влади при розробці напрямів співробітництва з ЄС.

Для покращення вирішення поставлених перед Комітетом завдань та забезпечення конкретних напрямів діяльності було створено і функціонують п’ять підкомітетів:

- з питань адаптації законодавства;
- з питань координації співробітництва з Європейським Союзом та Світовою Організацією Торгівлі;
- з питань співробітництва з НАТО;
- по зв’язках з європейськими країнами;
- з питань координації відносин з Радою Європи, Організацією з Безпеки і Співробітництва в Європі.

Також, вважаємо, за необхідне акцентувати увагу ще на одному напрямі діяльності Міністерства економіки з питань європейської інтеграції України, а саме напрям зв’язків із громадськістю та ЗМІ. Міністерство веде роботу щодо організації та проведення регулярних прес-конференцій та брифінгів з актуальних тем поточної діяльності Міністерства. Започатковано проведення регулярних семінарів і «круглих столів» з актуальних проблем економічного та соціального розвитку України за участю фахівців Міністерства, інших органів державної влади, неурядових інституцій із залученням представників ЗМІ. Міністерство здійснює постійне оновлення веб-сторінки Міністерства, у тому числі для оперативного оприлюднення інформації про діяльність Міністерства, широкого обговорення актуальних суспільних проблем та вивчення громадської думки про шляхи їх розв’язання.

Ще варто врахувати те, що стратегічною метою України є повномасштабна інтеграція до європейських структур та повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки. Тому держава спрямовує свою діяльність на розвиток конструктивного співробітництва з існуючими у європейському просторі структурами безпеки – Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), Європейським Союзом, Радою Європи, Радою Євро-Атлантичного Партнерства, Організацією з питань безпеки та співробітництва в Європі. Для всебічної реалізації цієї мети Указом Президента України від 30 серпня 2002 року була створена Державна рада з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України [12, с. 1676], яку очолив Президент України. Головною метою створення Державної Ради є координація та контроль за діяльністю органів влади у сфері реалізації стратегічної мети держави щодо забезпечення входження України до європейського політичного, економічного, правового простору та простору європейської безпеки. Указом Президента України від 30 січня 2003 року № 48 було затверджено Положення про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України

[12, с. 1676]. Положення про Державну раду [12, с. 1676] дозволило зосередити увагу на основних завданнях цієї структури:

- визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямів державної політики у сфері інтеграції України до ЄС та НАТО;
- схвалення рекомендацій відповідним органам державної влади з питань співробітництва України з ЄС та НАТО;
- розгляд стану виконання органами виконавчої влади Стратегії та Програми інтеграції України до ЄС, Державної програми співробітництва України з НАТО;
- розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, розгляд стратегічних рішень, проектів законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- сприяння взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади України у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;
- взаємодія з політичними партіями, громадськими об'єднаннями, забезпечення їх участі в обговоренні актуальних питань щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Таким чином, Президент України для виконання своїх повноважень керівника Стратегії інтеграції України до ЄС здійснює відповідні інституційні заходи, зокрема утворює певні структури, які сприятимуть організаційно-правовій діяльності Президента України.

Як відомо, Європейський Союз й Україна почали переговори щодо Угоди про асоціацію у 2007 р., а в 2008 р. – щодо поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) як невід'ємної складової частини Угоди про асоціацію. Довгі роки плідної роботи дали змогу Верховній Раді України та Європейському парламенту 16 вересня 2014 р. ратифікувати Угоду про асоціацію між ЄС та Україною [17]. Також це дало можливість розпочати тимчасове застосування відповідних положень Угоди про асоціацію з 1 листопада 2014 р., водночас тимчасове застосування розділу про ЗВТ розпочато з 1 січня 2016 р.

На першому засіданні Ради асоціації між Україною та ЄС 15 грудня 2014 р. сторони домовилися актуалізувати Порядок денний асоціації Україна – ЄС. Порядок – це практичний інструмент відносин Україна – ЄС, який був розроблений сторонами на заміну Плану дій Україна – ЄС, відповідно до домовленостей, досягнутих під час саміту Україна – ЄС у Празі (вересень 2008 р.), з метою підготовки умов і сприяння ефективній імплементації положень майбутньої Угоди про асоціацію [1].

З метою актуалізації Порядку денного асоціації, з урахуванням кардинальних змін, що відбулися у відносинах сторін у 2014 р., за дорученням тодішнього Прем'єр-міністра України А. Яценюка урядовий

офіс з питань європейської інтеграції, за участі зацікавлених центральних органів виконавчої влади, органів державної влади 10 березня 2015 р. завершив узгодження оновленого ПДА із Європейською службою зовнішніх дій. 13 березня 2015 р. Кабінет Міністрів прийняв Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№ 207) [15]. 16 березня 2015 р. Рада асоціації схвалила оновлений Порядок денний асоціації (шляхом обміну листами). Будучи узгодженим між урядом України та ЄС і його державами-членами, цей документ став основним політичним інструментом реалізації та моніторингу Угоди про асоціацію. У документі зазначено, що метою цього Порядку денного асоціації є підготувати та сприяти імплементації Угоди про асоціацію через створення практичного середовища, в якому можуть бути реалізовані найважливіші цілі політичної асоціації та економічної інтеграції, та через визначення переліку пріоритетів для спільної секторальної роботи [1].

Отже, на нашу думку, проблема наближення України до європейських стандартів потребує запровадження дієвого механізму функціонування державних інститутів. Тому здійснення процесу європейської інтеграції та проведення реформ вимагає централізованого керівництва, яке міг б забезпечити посадовець (віце-прем'єр-міністр чи міністр) спеціально призначений в уряді, наділений реальними повноваженнями та мати у своєму розпорядженні міністерську структуру. Повноваження посадовця, який відповідатиме за європейську інтеграцію України та реформи у цьому напрямі, має визначити закон, тобто повинен діяти принцип верховенства права.

Тому європейський вибір України має відкрити нові перспективи співробітництва з розвинутими країнами континенту, надасть можливості економічного розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин. Це, на нашу думку, найкращий спосіб реалізації національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Беззуб І., Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 22.02.2019). (Bezzub I., Suchasny`j stan i perspekty`vy` ukrayins`koyi yevrointegraciyi. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350 (data zvernennya: 22.02.2019).
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. (Konsty`tuciya Ukrayiny` vid 28 chervnya 1996 r. // Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. – 1996. – # 30. – S. 141.)

3. Про внесення доповнення до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 року № 852: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1998 року № 1666. URL: http://search.ligazakon.ua/ l_doc2.nsf/link1/KP981666.html (дата звернення: 22.02.2019). (Pro vnesennya dopovnennya do Postanovy` Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 12 chervnya 1998 roku # 852: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 21 zhovtnya 1998 roku # 1666. URL: http://search.ligazakon.ua/ l_doc2.nsf/link1/KP981666.html (data zvernennya: 22.02.2019).
4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 року № 1006 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 33. – С. 75. (Pro vnesennya zmin ta vy`znannya taky`my`, shho vtraty`ly` chy`nnist`, deyaky`x postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny`: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 9 serpnya 2001 roku # 1006 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 2001. – # 33. – S. 75.)
5. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 року № 367 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 17. – С. 115. (Pro vnesennya zmin ta vy`znannya taky`my`, shho vtraty`ly` chy`nnist`, deyaky`x postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny`: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 23 kvitnya 2001 roku # 367 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 2001. – # 17. – S. 115.)
6. Про внесення змін та доповнень в деякі укази Президента України: Указ Президента України від 15 травня 1998 року № 1019 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 37. – С. 1352. (Pro vnesennya zmin ta dopovnen` v deyaki ukazy` Prezy`denta Ukrayiny`: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 15 travnya 1998 roku # 1019 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 1998. – # 37. – S. 1352.)
7. Про внесення змін та доповнень до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 року № 852: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1999 року № 694. URL: http://search.ligazakon.ua/ l_doc2.nsf/link1/ KP990694.html (дата звернення: 23.02.2019). (Pro vnesennya zmin ta dopovnen` do Postanovy` Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 12 chervnya 1998 roku # 852: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 24 kvitnya 1999 roku # 694. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP990694.html (data zvernennya: 23.02.2019).
8. Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 року № 852. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-98-%D0%BF (дата звернення: 23.02.2019). (Pro zaprovadzhennya mexanizmu adaptaciyi zakonodavstva Ukrayiny` do zakonodavstva Yevropejs`kogo Soyuzu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 12 chervnya 1998 roku # 852. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-98-%D0%BF (data zvernennya: 23.02.2019).
9. Про затвердження положення про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 року № 1773 //

Офіційний вісник України. – 1998. – № 45. – С. 53. (Pro zatverdzhennya polozhennya pro Mizhvidomchu koordy`nacijnu radu z adaptaciyi zakonodavstva Ukrayiny` do zakonodavstva Yevropejs`kogo Soyuzu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 12 ly`stopada 1998 roku # 1773 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 1998. – # 45. – S. 53.)

10. Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 лютого 1999 р. № 145 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 6. – С. 189. (Pro zaxody` shhodo vdoskonalennya normotvorchoyi diyal`nosti organiv vy`konavchoyi vlady`: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 9 lyutogo 1999 r. # 145 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 1999. – # 6. – S. 189.)
11. Про перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу: Розпорядження Президента України від 27 червня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 27. – С. 1323. (Pro perelik central`ny`x organiv vy`konavchoyi vlady`, vidpovidal`ny`x za zdijsnennya zavdan`, vy`znacheny`x Strategiyeyu integraciyi Ukrayiny` do Yevropejs`kogo Soyuzu: Rozporyadzhennya Prezy`denta Ukrayiny` vid 27 chervnya 1999 r. // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 1999. – # 27. – S. 1323.)
12. Про створення Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України: Указ Президента України від 30 серпня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 36. – С. 1676. (Pro stvorennya Derzhavnoyi rady` z py`tan` yevropejs`koyi ta yevroatlanty`chnoyi integraciyi Ukrayiny`: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 30 serpnya 2002 roku // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 2002. – # 36. – S. 1676.)
13. Про Уповноваженого України з питань європейської інтеграції: Указ Президента України від 21 серпня 2001 року № 725. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725/2001 (дата звернення: 27.02.2019). (Pro Upovnovazhenogo Ukrayiny` z py`tan` yevropejs`koyi integraciyi: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 21 serpnya 2001 roku # 725. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 725/2001 (data zvernennya: 27.02.2019).
14. Про утворення Центру європейського і порівняльного права: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2003 року № 716 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 21. – С. 936. (Pro utvorennya Centru yevropejs`kogo i porivnyal`nogo prava: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 15 bereznya 2003 roku # 716 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 2003. – # 21. – S. 936.)
15. Розпорядження Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС від 13 березня 2015 р. № 207-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2015-%D1%80 (дата звернення: 22.02.2019). (Rozporyadzhennya Pro sxvalennya rekomendaciyi Rady` asociaciyi mizh Ukrayinoyu ta YeS pro implementaciyu Poryadku dennogo asociaciyi mizh Ukrayinoyu ta YeS vid 13 bereznya 2015 r. # 207-r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2015-%D1%80 (data zvernennya: 22.02.2019).

16. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – С. 870. (Strategiya integraciyi Ukrayiny` do Yevropejs`kogo Soyuzu: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 11 chervnya 1998 r. # 615 // Oficijny`j visny`k Ukrayiny`. – 1998. – # 24. – S. 870.)
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 28.02.2019). (Ugoda pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony`, ta Yevropejs`ky`m Soyuzom, Yevropejs`ky`m spivtovary`stvom z atomnoyi energiyi i yixnimy` derzhavamy`-chlenamy`, z inshoyi storony`. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (data zvernennya: 28.02.2019).
18. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. // Делегація Європейської Комісії в Україні. – К., 1994. – 89 с. (Ugoda pro partnerstvo ta spivrobitny`cztvo mizh Ukrayinoyu ta Yevropejs`ky`my` Spivtovary`stvamy` ta yix derzhavamy`-chlenamy` vid 16 chervnya 1994 r. // Delegaciya Yevropejs`koyi Komisiyi v Ukrayini. – K., 1994. – 89 s.)

Repetska Anastasia

LEGISLATIVE IMPLEMENTATION OF UKRAINIAN POWER INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. In the European integration process of each country, a moment comes when the foreign policy issue becomes a series of concrete and rather complex tasks of the domestic policy of the country. For Ukraine, such a moment came with the signing of the Association Agreement with the EU in 2014. From now on, absolutely technical requirements have come to the fore, for example the implementation of hundreds of European normative acts, so that the rules on which the public sector, politics and economy operate in Ukraine were the same, as in Europe.

But, unfortunately, in Ukraine, in our opinion, the association is not all good: the new government does not demonstrate rapid reforms, corruption scandals explode in the country - all this is happening against the backdrop of aggression in the Donbass and Russia's pressure to destabilize the situation in Ukraine.

Therefore, we believe that the appointment of the Deputy Prime Minister for European Integration and the creation of a profile ministry or a national agency could improve the situation.

Keywords: government institutions, European integration, European integration policy of Ukraine, President of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine.

Нечаєва-Юрійчук Наталія

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Дослідження євроінтеграційних процесів в Україні потребує об'єктивного та всебічного аналізу факторів, які впливають на розвиток даних процесів. Особливої уваги потребує вивчення взаємодії різних етнічних спільнот в даному контексті. У своїй науковій розвідці автор звертається до основних політико-правових документів, в яких йдеться про захист прав людини.

З перших днів незалежності Україна поставила за мету інтеграцію у світове співтовариство та Європейський Союз. Відповідно, необхідно було виконати ряд умов, серед яких – забезпечення високого рівня захисту прав національних меншин. Україна підписала та ратифікувала усі основоположні документи ЄС, що стосуються прав національних меншин, що не убезпечило її від використання етнонаціонального фактору у політичній взаємодії з державами-сусідами. Для ілюстрації актуального стану міжетнічної взаємодії в контексті євроінтеграційного руху України, автор робить спробу аналізу особливостей становлення взаємовідносин між національними спільнотами в регіоні на прикладі Чернівецької області.

Ключові слова: етнонаціональні спільноти, ЄС, права людини, національна меншина, міжетнічна комунікація, інтеграція.

Від середини 1980-х і до сьогодні в Україні залишаються актуальними дискусії щодо вектору подальшого політичного та економічного розвитку нашої держави. Проголошення курсу на перебудову тодішнім Генеральним Секретарем ЦК КПРС Михайлом Горбачовим сколихнуло громадськість в усьому колишньому СРСР. Відкриття «білих плям» в історії, можливості ревізії доцільності здійснення політики В.Ульяновим-Леніним та іншими знаними лідерами радянського будівництва призвело до активного громадського обговорення історичних передумов та факторів, що призвели до колапсу радянського світогляду. Подальший розпад Радянського Союзу де-факто засвідчив і колапс радянської дійсності. І хоча одразу були здійснені кроки щодо реанімації СРСР у вигляді СНД (Співдружності Незалежності Держав), кожна республіка постала перед питанням: яким чином вибудовувати власну державність?

1991 року Україна не лише проголосила незалежність, але й підтвердила прагнення до побудови суверенної держави участю та вибором населення на користь незалежності 1 грудня того ж року (понад

90% учасників референдуму підтримали незалежність України). Однак дещо наївні візії українського населення були швидко розвіяні дійсністю, в якій різко актуалізувалися економічні, соціальні та інші проблеми, що потребували швидкого та негайного вирішення.

Метою даної розвідки є аналіз євроінтеграційних процесів в Україні в контексті міжетнічної взаємодії на сучасному етапі, тож питання соціально-економічного розвитку України в останнє десятиліття XX століття залишаємо для подальших наукових досліджень. Варто відзначити, що питання європейської інтеграції є важливим напрямком досліджень вітчизняних науковців, серед яких особливе місце посідають чернівецькі дослідники, зокрема, А.Круглашов, Н.Ротар, В.Бурдяк, Є.Юрійчук та інші.

Варто підкреслити, що євроінтеграційний рух України був розпочатий ще в часи її буття однією з республік колишнього СРСР. Саме тоді на теренах нашої держави були реалізовані перші спільні проекти та поширена інформація про особливості створення та функціонування Європейського Союзу. Наприкінці 1980-х років була підписана угода про торгівлю та співробітництво між ЄЕС та СРСР.

У 1990 році учасники Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ), у т.ч. і СРСР, прийняли Паризьку Хартію для нової Європи. А у своїй статті «Орієнтири на майбутнє» вони наголосили на дедалі зростаючій ролі етнічного фактору у світовому розвитку та необхідності захисту прав національних меншин: «світ, справедливість, стабільність та демократія вимагають того, щоб етнічна, культурна, мовна та релігійна самобутність національних меншин була захищена і щоб були створені умови для заохочення цієї самобутності…» [16].

У 1992 році Верховна Рада України прийняла Постанову «Про основні напрями зовнішньої політики України», в якій були чітко визначені ключові вектори зовнішньої політики держави, зокрема, розширення участі у європейському регіональному співробітництві, співробітництво у рамках СНД, ООН та інших універсальних організаціях [17]. 18 грудня 1992 року Україна як країна-засновник ООН підтримала Декларацію про права осіб, що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин, прийняту Резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї. Відповідно до статті 5 Декларації, «національна політика та програми плануються та здійснюються за відповідного врахування законних інтересів осіб, що належать до меншин» [7]. У подальших нормативно-правових документах, прийнятих Україною, дана теза була закріплена на юридичному рівні. Таким чином наша держава підтвердила своє прагнення стати повноправним членом світового співтовариства, закріпити демократичні норми взаємодії між владою та громадянським суспільством.

Того ж, 1992-го, року, Верховна Рада України прийняла Закон «Про національні меншини в Україні». У Законі дано визначення «національній меншині», відповідно до якого до неї належать групи громадян України, які не є українцями за національністю і виявляють почуття національної самосвідомості та спільності між собою [9].

Вище вже йшла мова про спробу створення наддержавного об'єднання, яке б стало основою подальшого спільного розвитку пострадянських країн – СНД. Україна від самого початку брала участь у створенні та діяльності Співдружності і до 2014 року мала статус держави-засновника та держави-учасника даної міжнародної організації. Однак вона так і не підписала статут СНД у 1993 році. Водночас питання міжетнічної взаємодії було (і залишається) одним із найбільш актуальних на просторах СНД. Тож у 1994 році 11 країн колишнього СРСР, включаючи Україну, підписали Конвенцію про забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин. Згідно Конвенції, кожна сторона-підписант вживатиме заходів для недопущення на власній території дискримінації громадян за «ознакою їх приналежності до національної меншини» [11]. Окрім того, кожна сторона підтвердила свою позицію щодо поваги прав осіб, що належать до національних меншин, зобов'язалася забезпечити даним особам право на участь у громадському та державному житті, особливо у питаннях захисту їхніх інтересів на регіональному рівні.

Прийняття вищеназваної Конвенції було зумовлено рядом факторів, серед яких свою роль, на думку автора, відіграло прагнення РФ захистити широкі права для так званого «російськомовного населення» на пострадянському просторі. Саме Російська Федерація виявила найбільшу активність у підтримці власної національної меншини на території Договірних Сторін. Натомість Україна так і не спромоглася виробити комплексну програму підтримки своїх співвітчизників за кордоном і не тільки. Дане питання набуло особливої гостроти в останні роки, коли міжнаціональна взаємодія стала фактором безпосереднього впливу на внутрішню політику держави, що Україна відчула особливо гостро після прийняття «Закону про освіту». Однак про це мова йтиме нижче.

Вибудовуючи свої взаємовідносини із зовнішнім світом, Україна на початку 1990-х років взяла на себе ряд зобов'язань щодо захисту прав національних меншин. Виконання даних зобов'язань стало однією із обов'язкових умов подальшої інтеграції України у світове співтовариство, зокрема у Європейський Союз, який з 1993 року застосовує Копенгагенські критерії по відношенню до країн-кандидатів. Фактично ЄС став першою міжнародною організацію, одним із основних критеріїв вступу до якої є дотримання норми поваги прав людини, у т.ч., захисту меншин.

Верховна Рада України прийняла нову Конституцію уже незалежної держави лише у 1996 році. В Основному Законі визначаються основи державної політики щодо громадянства (стаття 4), державної мови, також мов національних меншин (стаття 10), розвитку української нації, а також збереження самобутності усіх національних меншин та корінних народів України (стаття 11: «Державною мовою в Україні є українська мова. І далі: «В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин»). Важливим фактором, що безпосередньо вплинув на формування правового поля України, стала стаття 9 Конституції, в якій наголошено: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України…» [12]. Власне, у своїй Конституції Україна підтвердила взяті на себе раніше зобов'язання і включила їх у національне законодавство. Нині Україна є активним учасником різноманітних інституцій, покликаних захищати права людини як у світовому масштабі, так і на рівні Європейського континенту. Україна є учасником Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, основних конвенціях ООН про права людини, конвенції Ради Європи з прав людини; Україна є підписантом Європейської хартії регіональних мов чи мов меншин, ратифікованої Верховною Радою нашої держави [15, с.28].

Варто підкреслити, що особливістю українського євроінтеграційного поступу стало те, що водночас вибудовуючи відносини з ЄС, Україна розбудовувала власну державність у не надто сприятливих етнополітичних умовах. Власне, після проголошення незалежності ситуація в країні була досить критичною: в офіційному обігу зберегла свої позиції російська мова, яка тепер отримала статус мови національної меншини (хай і найбільшої, але все ж національної меншини), менше половини школярів навчалися українською мовою [1]. Так, наприклад, у 1991 році лише 49% школярів навчалися в українських школах [1], що не могло не вплинути на характер міжетнічної та, відповідно, міждержавної комунікації між Україною та Росією. І хоча українців відповідно до даних перепису 1989 року нараховувалося 72,7% від усього населення, а росіяни – 22,1%, в країні сформувалася потужна «російськомовна спільнота», частина якої вважала себе «українцями, які розмовляють російською мовою», відкидаючи при цьому важливість мовного фактору у формуванні національної ідентичності. Фактично склалася ситуація, коли Україна повинна була, з одного боку, забезпечити повноцінний розвиток української нації як титульної, а з іншого – національних меншин та корінних народів (відповідно до Конституції). Склалася парадоксальна ситуація: якщо права національних меншин від першого дня незалежності

України були під пильною увагою сусідніх держав (батьківщин національних діаспор, що проживали в Україні), то права українців перебували виключно у компетенції держави, яка в силу об'єктивних та суб'єктивних умов так і не змогла у повній мірі їх задовольнити.

Повертаючись до останньої декади минулого століття та першої декади століття нинішнього, слід, на думку автора, звернути увагу на той факт, що українці за національністю, які проживали в Україні в цей час, часто були позбавлені можливості отримати якісний інформаційний, освітній, культурний продукт. Звертаючись до особистого досвіду автора, неодноразово доводилося чути коментар продавця відеопродукції на кшталт: «Для чого Вам переклад мультфільму (чи фільму) українською мовою? Є ж російський. Значно дешевший». Становлення українського культурно-інформаційного простору відбувалося і продовжує відбуватися у досить складних політичних умовах. Міжетнічна взаємодія та комунікація від самого початку відзначалися високим рівнем політизованості, а правові норми та зобов'язання України часто використовувалися (і все ще використовуються) для впливу на напрям розвитку держави, її внутрішню та зовнішню політику.

Прихід до влади В.Януковича та наступний розвиток подій в Україні засвідчили загострення політичної ситуації в країні, що не могло не вплинути на міжетнічний діалог. Події 2013-2014 років увійшли в новітню історію України як Євромайдан та Революція Гідності. В ході цих подій стало очевидним протистояння світоглядно-політичне, яке окремі гравці спробували перенести у етнополітичну площину. В ході протистоянь на головному Майдані країни етнічні суперечності відійшли на другий план. У першу чергу мова йшла про необхідність здійснення системних змін в країні, її інтеграції до ЄС як основи подальших конструктивних перетворень. Подальший розвиток подій вкотре підтвердив важливість національного фактору не лише у розбудові Української державності, а й, у першу чергу, при формуванні засад внутрішньої та зовнішньої політики. Саме тому автора вважає за доцільне звернути увагу на особливості міжетнічної комунікації в українському прикордонні, зокрема, у Чернівецькій області, та її вплив на євроінтеграційні процеси в Україні.

Україна межує з рядом держав, зокрема, Білорусь, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Угорщина. Історико-політичні взаємовідносини з кожною державою мають власну специфіку, що особливо яскраво виявилося після подій Євромайдану. За результатами всеукраїнського перепису 2001 року у Донецькій та Луганській областях найбільшою національною меншиною в цьому регіоні були росіяни (38,2% [2] та 39% [3]), що суттєво вплинуло на етнополітичну ситуацію у

даному регіоні та було використано зовнішніми силами для порушення територіальної цілісності України.

За даними вже згадуваного Всеукраїнського перепису населення 2001 року, на території Чернівецької області проживало близько 80 національностей та народностей, серед яких українці складали 75%, румуни – 12,5%, молдовани – 7,3%, росіяни 4,1%, поляки 0,4%, білоруси – 0,2%, євреї – 0,2% та інші національності, відсоток яких сумарно склав 0,4 [4]. Прикордонне розташування регіону обумовило той факт, що на певних ділянках кордону українці, румуни, молдовани складають єдиний етнічний масив, в якому з одного боку кордону вони виступають в якості національних меншин, а іншого – в якості титульних націй, що безпосередньо впливає не лише на взаємовідносини титульна нація – національна меншина [5], але й на особливості міжетнічної та міждержавної взаємодії.

Спільний кордон з Румунією сьогодні виступає спільним кордоном України з Європейським Союзом. Варто підкреслити, що міждержавні відносини у форматі Україна – Румунія мають безпосередній вплив на характер відносин між Україною та Європейським Союзом. З одного боку, після подій 2013-2014 років Румунія на офіційному рівні надала підтримку євроінтеграційним прагненням України, відкрила можливості для реабілітації дітей, що постраждали в результаті військових дій на Донбасі тощо. З іншого – Румунія від моменту розпаду соціалістичної системи і до нині обіймає активну позицію щодо захисту прав своїх співвітчизників в Україні.

У 1991 році в Законі про громадянство (Румунія) була передбачена можливість відновлення втраченого румунського громадянства для осіб, які народилися на території Румунії до 1940 року або для їх нащадків до третього коліна [18]. Що стосується Чернівецької області, то у міжвоєнний період вона була включена до складу Королівства Румунії, тож ті громадяни України, які народилися на її території у період від 1918 до 1940 року (або їх нащадки) отримали право на «відновлення румунського громадянства». Входження Румунії до складу ЄС сприяло зростанню попиту на румунське громадянство в регіоні, що у свою чергу призвело до актуалізації проблеми подвійного громадянства не лише в області, а й в Україні в цілому. Наступні поправки до даного закону ще більше спростили процес відновлення / отримання громадянства, що використали не лише етнічні румуни, але й представники інших національностей. Однією з причин отримання румунського громадянства стала складна економічна ситуація в Україні на фоні покращення соціально-економічної ситуації в Румунії, особливо після входження останньої до Європейського Союзу. Набуття другого громадянства є порушенням українського

законодавства. Наслідки цього широко обговорюються науковцями та експертами, однак до вирішення цієї проблеми в Україні так і не дійшли. У зв'язку з цим спотворюється взаємозв'язок громадянин – держава, оскільки порушник чинного українського законодавства уже вибудовує відносини з двома державами – у даному випадку, Україною та Румунією. На українсько-румунському прикордонні лише один із виявів проблеми подвійного громадянства в Україні, яка, на нашу думку, є актуальною для всієї держави.

Вище вже йшлося про те, що входження Румунії до ЄС позитивно вплинуло на формат відносин з Україною. Потепління у міждержавних відносин мало позитивний вплив на етнополітичні настрої в регіоні. Радикалізм щодо становища румунів в Україні, зокрема у Чернівецькій області, їхньої можливості здобуття освіти рідною мовою дещо зменшився. Однак окремі радикальні політичні сили з обох боків кордону продовжують використовувати національний фактор для реалізації власних політичних амбіцій, що деструктивно впливає на формат міжетнічної взаємодії у регіоні.

На нашу думку, заслуговує на увагу той факт, що міжетнічні взаємовідносини у Чернівецькій області від самого початку незалежності України формувалися на основі історичних традицій толерантності. Зміни у державній приналежності, міграція населення привчили місцевих мешканців до лояльного ставлення до іншого. Історичні джерела засвідчують, що на початку минулого століття кожен мешканець краю володів щонайменше трьома або навіть п'ятьма мовами на побутовому рівні, що значно полегшувало комунікацію у відповідному середовищі. Однак після розпаду Австро-Угорської імперії ситуація почала змінюватися: спершу процеси румунізації, потім - Друга світова війна та подальше включення до складу Радянської України, що була частиною СРСР і в повній мірі відчула на собі політику русифікації. Названі процеси стали основним фактором, що вплинув на міжетнічну взаємодію в регіоні у XX столітті.

Проголошення незалежності України у 1991 році підтримало майже 88% населення області, що було б неможливим без участі представників національних меншин регіону. Міська влада Чернівців підтримала прагнення національних громад, що проживали на території міста, зберегти власну національну ідентичність, розвивати національні традиції, мову, культуру, а також відродити атмосферу толерантності, що домінувала в краї на початку XX століття. Результатом активної взаємодії міської влади та національних громад стала передача частини приміщень національних домів, які були збудовані за часів Австро-Угорщини. Даний

акт засвідчив прагнення української влади зберегти традиції етнополітичної толерантності в регіоні.

За роки незалежності спостерігаємо зміни в етнічному складі населення області та зміни етнічної самоідентифікації частини населення краю. За перші 12 років незалежності відбулися зміни у процентному співвідношенні різних етносів, що проживають у регіоні. Порівняно з даними 1989 року у 2001 році значно зросла кількість румунського населення (на 14,2%). Дещо зросла кількість українців (на 3,4%). Водночас зменшилася кількість молдован – на 20,3%, росіян – на 39,9% тощо [4]. На думку автора, дані цифри є свідченням ряду процесів, що мали місце в області наприкінці XX століття. Тут можна вести мову про міграцію населення, що підтверджується певною мірою і статистичними даними (за 12 років кількість населення, що проживає у Чернівецькій області, значно зменшилося – з 940801 осіб у 1989 році до 919028 у 2001 році). Причому найбільших втрат зазнала єврейська громада регіону – за даними 2001 року у Чернівецькій області залишилося лише 1443 представники даної національної спільноти (замість 16467 у 1989) [10].

Що стосується процесів зміни національної ідентичності, то наведені вище цифри засвідчують, на думку автора, трансформації у етнічній самоідентифікації. Якщо у процентному відношенні кількість українців змінилася у незначній мірі, то кількість румун в області зросла більше, ніж на 14%. Значна частина населення, яка у радянські часи ідентифікувала себе молдованами, нині змінила свою національну ідентичність на румунську. Причинами даного явища є повернення до своїх національних коренів, а також ряд політичних та економічних факторів, про які вже йшла мова вище у зв’язку з актуалізацією проблеми подвійного громадянства. Окрім того, на процес самоідентифікації молдовського населення у Чернівецькій області вплинули й політичні події, що мали місце у сусідній Молдові. Не можна оминути увагою той факт, що практично від першого дня існування незалежних Молдови та України розгорнулася дискусія щодо існування молдовської нації, що водночас було і причиною, і наслідком розгортання суспільно-політичних подій в Республіці Молдова на початку 1990-х років. Поширення ідей уніонізму в Республіці Молдова призвело до радикалізації суспільно-політичної атмосфери у державі. Уніоністи виступали за об’єднання з Румунією, аргументуючи свої заяви екскурсами в історію та агітуючи за свої ідеї за допомогою різноманітних творчих акцій, на кшталт «мостів квітів» [6]. У свою чергу це дало поштовх розгортанню сепаратистських рухів у Молдові, розгортанню Придністровського конфлікту тощо.

Уніонізм як політична ідеологія має своїх апологетів як в Румунії, так і в Молдові. Більше того, ідеї спільності двох народів набули популярності

й у певних суспільно-політичних колах в Україні, що у свою чергу вплинуло на процеси національної самоідентифікації молдовського населення Чернівецької області. Уніоністські ідеї стали не лише підґрунтям для політичної та наукової дискусії, але й поштовхом до реальних змін в етнонаціональній свідомості певного проценту населення колишніх пострадянських республік, у першу чергу Молдови та України. На рівні Чернівецької області суть конфлікту полягає в тому, що окремі лідери румунської спільноти вважають, що існує лише одна нація – румунська, а молдовської нації не існує взагалі [5]. Одночасно лідери молдовських організацій стверджують право молдовської нації на самостійне існування [13]. В Україні свобода вибору національної ідентичності молдован та право молдован навчатися рідною мовою забезпечується як законодавчо, так і у практичній площині. У методичних рекомендаціях про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 н. р. розділені школи з молдовською та румунською мовами навчання [19]. Більше того, дискусія з приводу національної ідентичності стала фундаментом для розуміння складності й важливості даного питання для окремого громадянина. Останнє сприяє подальшому аналізу та вивченню різноманітних аспектів проблеми формування та трансформації національної самосвідомості на сучасному етапі.

Події 2013-2014 років суттєво вплинули на формат взаємовідносин як всередині українського суспільства, так і між Україною та країнами-членами Європейського Союзу. Підтримка, яку надав ЄС в цілому та його країни-члени суттєво впливає на динаміку розвитку нашої держави. Більше того, підтримка євроінтеграційних прагнень України з боку країн-сусідів є важливою складовою успішності процесів європейської інтеграції нашої держави. Водночас, етнополітичний фактор продовжує відігравати певну роль як на рівні двосторонніх відносин, так і у форматі Україна – ЄС.

Показовою, на нашу думку, стала реакція як українського, так і румунського суспільства на прийняття нового Закону про освіту в вересні 2017 року, яка значною мірою ґрунтувалася на спрощеному уявленні та історичних, етнополітичних стереотипах щодо ролі Української держави у забезпеченні прав національних спільнот і не тільки. Прийняття даного Закону стало своєрідним лакмусовим папірцем, який виявив слабкі місця міжетнічної взаємодії, особливості горизонтальної та вертикальної комунікації як між представниками різних національних спільнот, так і між державами. Позитивом обговорення переваг та недоліків прийнятого Закону, на нашу думку, стало з’ясування позицій кожної із сторін, розуміння важливості та необхідності змін та налагодження конструктивного діалогу на всіх рівнях, усвідомлення миттєвості реакції

суспільства на кроки влади в демократичній державі. Фактично, реакція і української, і румунської спільноти засвідчила глибокі трансформаційні процеси у поширенні та обміні інформацією, впливу останньої на особисту позицію громадянина держави, на його політичну поведінку та громадянську активність.

Не зважаючи на складнощі у сприйнятті нової освітньої політики в Україні її країнами-сусідами, останнє спровокувало ряд політичних дискусій, водночас утверджуючи тезу про те, що сучасний світ є мозаїчним в етнополітичному плані і що механізми та засоби, використовувані для вирішення подібних проблем на початку XX століття, є неприйнятними у XXI. Динаміка ж євроінтеграційних процесів в Україні значною мірою залежить від успіху реформ, здійснення яких країна чекає вже не перший рік.

Список використаних джерел

1. Все больше украинских школ переходят на украинский язык (Vse bol'she ukrainskih shkol perehodjat na ukrainskij jazyk). URL: http://ubr.ua/labor-market/education/vse-bolshe-ukrainskih-shkol-perehodiat-na-ukrainskii-iazyk-441198 (дата звернення: 15.06.2019).
2. Всеукраїнський перепис населення 2001. Донецька область (Vseukrayins`ky`j perepy`s naselennya 2001. Donecz`ka oblast`). URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/donetsk (дата звернення: 20.06.2019).
3. Всеукраїнський перепис населення 2001. Луганська область (Vseukrayins`ky`j perepy`s naselennya 2001. Lugans`ka oblast`). URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/lugansk/ (дата звернення: 20.06.2019).
4. Всеукраїнський перепис населення 2001. Чернівецька область (Vseukrayins`ky`j perepy`s naselennya 2001. Chernivecz`ka oblast`). URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/chernivtsi/ (дата звернення: 20.06.2019).
5. Гакман С., Нечаєва-Юрійчук Н. Конфліктний потенціал Чернівецької області в умовах українсько-російського протистояння (Hakman S., Nechayeva-Yuriychuk N. Konfliktnyj potencial Chernivecz`koyi oblasti v umovax ukrayins`ko-rosijs`kogo proty`stoyannya). URL: https://peace.in.ua/konfliktnyj-potentsial-chernivetskoji-oblasti-v-umovah-ukrajinsko-rosijskoho-protystoyannya/ (дата звернення: 16.07.2019).
6. Две идеи одного унионизма: как идея объединения Молдовы и Румынии стала модной (Dve idei odnogo unionizma: kak ideja obedinenija Moldovy i Rumynii stala modnoj). URL: http://newsmaker.md/rus/novosti/dve-istorii-odnogo-unionizma-kak-ideya-objedineniya-moldovy-i-rumynii-stala-modnoy-23575 (дата звернення: 15.07.2019).
7. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам (Deklaracija o pravah lic, prinadlezhashhih k nacional'nym ili jetnicheskim, religioznym i jazykovym

men'shinstvam). URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/minority_rights.shtml (дата звернення: 10.07.2019).
8. Декларация Хельсинской встречи СБСЕ на высшем уровне: Хельсинский Документ 1992 года «Вызов Времени Перемен» (Deklaracija Hel'sinskoj vstrechi SBSE na vysshem urovne: Hel'sinskij Dokument 1992 goda «Vyzov Vremeni Peremen»). URL: http://hrlibrary.umn.edu/russian/osce/basics/Rhelsnk92.html (дата звернення: 10.09.2017).
9. Закон України. Про національні меншини в Україні (Zakon Ukrayiny`. Pro nacional`ni menshy`ny` v Ukrayini). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12 (дата звернення: 07.06.2019).
10. Збірник «Національний склад населення Чернівецької області та його мовні ознаки (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) (Zbirny`k «Nacional`ny`j sklad naselennya Chernivecz`koyi oblasti ta jogo movni oznaky` (za dany`my` Vseukrayins`kogo perepy`su naselennya 2001 roku)). URL: http://www.cv.ukrstat.gov.ua/publiy/Zbir_4nac_.pdf (дата звернення: 12.09.2017).
11. Конвенция об обеспечении прав лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам (Konvencija ob obespechenii prav lic, prinadlezhashhih k nacional'nym men'shinstvam). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_050 (дата звернення: 10.06.2019).
12. Конституція України (Konsty`tuciya Ukrayiny`). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 11.06.2019).
13. Молдаване Украины призывают Европарламент защитить их от румынизации (Moldavane Ukrainy prizyvajut Evroparlament zashhitit' ih ot rumynizacii). URL: https://regnum.ru/news/1376969.html (дата звернення: 18.07.2019).
14. Національний склад УРСР (за даними перепису населення СРСР 1989 року) (Nacional`ny`j sklad URSR (za dany`my` perepy`su naselennya SRSR 1989 roku)). URL: http://likbez.org.ua/ua/census-1989-ussr.html (дата звернення: 08.07.2019).
15. Основной доклад: Обеспечение равенства по этническому признаку в Беларуси, Молдове и Украине. Нормативные рамки, организационные основы и общественные механизмы (Osnovnoj doklad: Obespechenie ravenstva po jetnicheskomu priznaku v Belarusi, Moldove i Ukraine. Normativnye ramki, organizacionnye osnovy i obshhestvennye mehanizmy). – European Center for Minority Issues, 2017. – 58 с.
16. Парижская хартия для новой Европы. 19-21 ноября 1990 года (Parizhskaja hartija dlja novoj Evropy. 19-21 nojabrja 1990 goda.). URL: http://hrlibrary.umn.edu/russian/osce/basics/Rparis.html (дата звернення: 12.06.2019).
17. Постанова Верховної Ради України Про основні напрями зовнішньої політики України (Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` Pro osnovni napryamy` zovnishn`oyi polity`ky` Ukrayiny). URL:

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12/ed19930702 (дата звернення: 11.07.2019).
18. Румынское гражданство (Rumynskoe grazhdanstvo). URL: https://moscova.mae.ro/ru/node/1149 (дата звернення: 12.07.2019).
19. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році (Shhodo metody`chny`x rekomendacij pro vy`kladannya navchal`ny`x predmetiv u zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladax u 2017/2018 navchal`nomu roci). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/568/56860/metod_rekom_2017.pdf (дата звернення: 06.07.2019).

Nechayeva-Yuriychuk Nataliya

The Ethnopolitical Dimensions of European Integration Processes in Ukraine

Abstract. The study of European integration processes in Ukraine requires an objective analysis of the factors which has the influence on them. Particular attention in this context needs to be paid to studying the interaction of different ethnic communities. In her scientific exploration, the author refers to the main political and legal documents that deal with the protection of human rights.

From the first days of independence, Ukraine has set the goal of integration into the world community and the European Union. Accordingly, a number of conditions had to be done, including the provision of a high level of protection of the national minorities' rights. Ukraine has signed and ratified all fundamental EU documents concerning the rights of national minorities, which has not prevented it from using an ethno-national factor in political interaction with neighbouring countries. In order to illustrate the current state of interethnic interaction in the context of the European integration movement of Ukraine, the author made the attempt to analyse the peculiarities of the formation of relations between national communities in Chernivtsi region.

Keywords: ethno-national communities, EU, human rights, national minority, interethnic communication, integration.

Круглашов Анатолій,
Сабадаш Наталія

РЕФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті досліджується напрямки удосконалення організації діяльності органів влади України щодо реалізації молодіжної політики на місцевому рівні з урахуванням завдань щодо реалізації євроінтеграційного курсу України. Особлива увага приділена європейському досвіду формування молодіжної політики у процесі об'єднання територіальних громад та здійснення політики децентралізації. Процеси об'єднання територіальних громад та децентралізація поступово призводять до збільшення повноважень суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики, однак ці повноваження не завжди підкріплені необхідною ресурсною спроможністю. Такий стан речей вимагає системного вивчення формування дієвих механізмів виховання патріотично налаштованого, конкурентоздатного покоління та визначення нових критеріїв ефективності реалізації молодіжної політики, відповідної сучасним суспільним процесам, здатної забезпечити правові та економічні гарантії достойного життя молоді, дотримання її соціальних та інших прав. Це обумовлює необхідність здійснення даного дослідження.

Ключові слова: молодіжна політика, органи влади, публічне управління, європейська інтеграція, децентралізація.

Становлення української державності, розбудова громадянського суспільства, інтеграція України у європейську спільноту створюють сприятливі умови для повноцінного використання потенціалу молоді, її знань, умінь і навичок у забезпеченні сталого розвитку країни. Особливо важливого значення реалізація молодіжної політики набуває на місцевому рівні, де зворотній зв'язок від об'єкта до суб'єкта відбувається досить швидко, а рівень чутливості та сприйняття змінних потреб органами влади має бути максимальним.

Питання молодіжної політики досліджувались багатьма українськими фахівцями у галузі гуманітарних наук, зокрема, державного управління, політичної науки, соціології, юриспруденції та педагогіки. Проблемні питань реалізації молодіжної політики та публічного управління розглядали дослідники у галузі науки державного управління: В. Баглик, Т. Донченко, А. Васильєв, В. Мотречко, І. Парубчак, Р. Сторожук, О. Штанська та ін.

Так, у роботі В. Баглика розглянуто проблеми молодіжної політики держави, яка є не лише одним із пріоритетних напрямів державної політики, але й визначальним чинником розвитку багатьох соціально-економічних і політичних процесів життя [4, с.19-28].

У статті А. Васильєва проаналізовано формування нормативно-правової бази державної молодіжної політики України, на основі чого запропоновано напрямки її вдосконалення [6, с. 47–58].

У праці Т. Донченко розглянуто теоретичні та прикладні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики країн Європейського Союзу та України, де автор акцентує увагу на тенденції демократизації і гуманізації суспільних відносин, прагнення держави узгодити інтереси різних верств і груп населення, суспільних інституцій і територіальних утворень [7].

У роботі Т. Дроздової проаналізовано способи залучення молоді до реалізації молодіжної політики. Доведено необхідність створення такої її моделі, яка сприяє активній участі молоді у формуванні та реалізації регіональної молодіжної політики. Показано, що розвиток молодіжного парламентаризму забезпечуватиме представництво молоді у вищих органах державної влади [9].

У кількох роботах В. Мотречко висвітлюються проблеми, що виникають у державному управлінні молодіжною політикою країн Європейського союзу, пропонуються рекомендації, які можуть бути використані для реалізації молодіжної політики в Україні, визначено напрями адаптації на місцевому рівні в Україні задля реалізації державної молодіжної політики та вирішення проблем молоді [11].

Разом з тим, ці праці не розглядають питання розробки та реалізації молодіжної політики в контексті її євроінтеграційних устремлінь.

Метою статті є дослідження шляхів удосконалення діяльності органів влади України щодо реалізації молодіжної політики та пропозиція науково-практичних рекомендацій стосовно їх впровадження на місцевому рівні.

Євроінтеграційний курс України орієнтує на детальне дослідження досвіду європейських країн задля пошуку орієнтирів для подальшого розвитку молодіжної політики. Визначенню та вирішенню її проблем сприяє системне дослідження європейського досвіду реалізації молодіжної політики. Своєрідність процесу формування й реалізації державної молодіжної політики в Україні полягає в тому, що як інститутам влади, так і громадянському суспільству необхідно враховувати особливості вітчизняних історичних традицій у роботі з молоддю, а також сучасні потреби молодих громадян, суспільства і держави з урахуванням євроінтеграційного курсу України.

Умовно молодіжну політику європейських країн можна поділити на статичну (країни Північної Європи) та динамічну (Великобританія, Данія, країни Середземномор'я). Власне, для України більш відповідною є динамічна модель, так як вона надає змогу забезпечити активну трансформацію молодіжної політики відповідно до змінних потреб молоді, тоді як статична модель передбачає мінімальний та сталий вплив на цільову категорію населення.

З точки зору участі представництва молодіжного сектора і способів координації молодіжної політики, особливостей відповідного молодіжного законодавства, розвинені країни Європи можна класифікувати за трьома категоріями:

– з розвинутим молодіжним сектором: така молодіжна політика концентрується в чітко визначених, домінуючих молодіжних секторах (Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія);

– з обмеженим молодіжним сектором: молодіжна політика частково здійснюється спеціалізованими молодіжними та традиційними секторами управління – такими, як освіта, працевлаштування, охорона здоров'я та ін. (Нідерланди, Франція, Бельгія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія);

– без спеціального молодіжного сектора, де молодіжна політика розподіляється поміж традиційними секторам та не має явно вираженого центру прийняття рішень (Великобританія, Ісландія, Італія, Данія) [9].

Необхідно наголосити, що існує декілька світових моделей молодіжної політики:

Неоконсервативна модель характеризується першочерговою турботою державних органів про соціально незахищені групи молоді. Типовими представниками цієї моделі молодіжної політики є США та Італія.

Соціал-демократична модель, за якої держава бере на себе відповідальність за розв'язання практично майже всіх проблем молоді. Вона притаманна більшості європейських країн: Австрії, Німеччині, Португалії, Фінляндії, Швеції.

За країнами-форматорами моделей також виділяють: американську, швецьку та німецьку.

За оцінкою дослідника Т. Донченко, загальною тенденцією розвитку молодіжної політики в західноєвропейських державах є перехід від допомоги окремим найбільш вразливим категоріям молоді до здійснення соціальних програм, що охоплюють більшість молодих людей. Така переорієнтація обумовлена приходом до влади соціал-демократичних урядів, які висунули і розвинули ідею визнання відповідальності держави за інтеграцію всієї молоді у суспільство [7].

Соціал-демократичній моделі, до якої можна віднести також і фінську модель молодіжної політики, притаманні певні патерналістські риси.

Співпраця державних установ з громадськими організаціями сприяє формуванню у молоді навичок прийняття відповідальних рішень та основ фінансового менеджменту, набуттю досвіду практичної роботи, що є передумовою подальшої роботи у державному секторі. Тому, існуюча в країні модель молодіжної політики формує певні методи залучення молоді до державно-управлінської діяльності.

У Швеції соціал-демократична модель вирізняється сильним державно-правовим механізмом регулювання відносин між молодими й іншими громадянами, соціальними групами. Спеціального закону про молодь тут немає. Однак, багато положень стосовно дітей і молоді знайшли відображення в законі про соціальні служби. Соціальні проблеми молоді у Швеції безпосередньо вирішує Соціальна рада, що створюється в кожній комуні в рамках соціальної служби. Така Рада має добре знати місцеві проблеми, координувати зусилля усіх організацій, закладів, установ, служб по роботі з молоддю. Для цього, у Швеції існує певна система заходів соціальної допомоги, яку надає держава молодим людям стосовно їх навчання, набуття кваліфікації, праці, побуту, дозвілля тощо. Деякі проблеми молоді Швеції розв'язуються через державну Раду у справах молоді, яка має можливість, зокрема надавати допомогу молодіжним організаціям безпосередньо з державного бюджету. Таким чином, молодь сама формулює свої проблеми, доносить їх до державних органів і одержує фінансову допомогу на їх вирішення [9].

У Німеччині, як і у Швеції, єдиного закону про молодь немає, а молодіжна політика здійснюється на основі декількох законодавчих актів. Безпосередньо реалізацією молодіжної політики в Німеччині займаються спеціальні державні установи. Тут функціонує спеціальне Федеральне міністерство у справах молоді, сім'ї, жінок та охорони здоров'я. Воно координує діяльність усіх установ, соціальних служб, що займаються проблемами молоді, видає спеціальні збірники «Повідомлення про молодь», розпоряджається коштами, виділеними державою на здійснення молодіжних програм тощо [9]. Основу молодіжної політики в Німеччині становлять спеціальні програми з різними термінами реалізації. Такі програми розробляються на ґрунтовній науково-методичній основі, а реалізуються, власне, молодіжними громадськими організаціями [12]. Але, механізм залучення самої молоді до їх розробки та здійснення чітко не визначається. Разом з тим, ґрунтовний науковий підхід та чітко сформована організаційно-управлінська структура роботи з молоддю можуть бути корисними при запроваджені нових механізмів реалізації молодіжної політики в Україні.

Аналізуючи сучасний стан організації діяльності органів влади у сфері реалізації державної молодіжної політики в Україні, за рівнем реалізації молодіжну політику можна поділити на:

національний (загальнодержавний);

регіональний (обласний та районний);

місцевий рівні.

– загальнодержавний рівень – центральні органи виконавчої влади (Міністерство молоді та спорту України, інші міністерства та центральні органи виконавчої влади, до повноважень яких відносяться окремі повноваження у сфері молодіжної політики, зокрема Міністерство освіти та науки України, Міністерство соціальної політики України тощо);

– регіональний рівень – місцеві органи державної виконавчої влади зі своїми структурними підрозділами по роботі з молоддю;

– місцевий рівень – органи місцевого самоврядування, їх виконкоми в особі спеціалізованих структурних підрозділів, соціальні служби для молоді (у т.ч. центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді), молодіжні установи.

За часи незалежності України було напрацьовано достатню нормативно-правову базу молодіжної, що засвідчує факт існування багатьох нормативних актів: Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (від 15 грудня 1992 р. № 2859-XII); Указ Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013 «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р.»; Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»; Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»; Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Закон України «Про освіту» та інші.

Зауважимо, що правоустановчі рішення щодо молодіжної політики в Україні приймалися головним чином у залежності від політичної кон’юнктури в суспільстві. Тим не менше, упродовж розвитку галузевої нормативно-правової бази молодь перестала сприйматися як пасивний об’єкт управління, а перетворилася на рівноправного партнера органів влади. До того ж, була сформована достатньо цілісна та потужна нормативно-правова база, яка передбачає регламентацію реалізації молодіжної політики за усіма її основними напрямами.

Події, які відбулися в Україні 2014 р. і продовжуються зараз, характеризуються піднесенням громадянської зрілості населення. Внаслідок цього оголилися проблеми законодавчо неврегульованих аспектів життя держави і молоді зокрема. Це питання національно-патріотичного виховання, внутрішньої та зовнішньої міграції молоді; внутрішнього переміщення, та забезпечення житлом вимушено

переміщених молодих осіб; військової мобілізації та участі молоді у бойових діях; адаптації молоді після демобілізації з війни, соціалізації молодих інвалідів війни тощо.

Вирішенням проблемних питань молоді на центральному рівні в Україні опікується декілька інституцій, діяльність яких потребує більшої координації зусиль, впорядкованості, системності і визначення стратегічного напряму розвитку молодіжної політики.

Певні кроки у цьому напрямку були здійснені. Так, у 2016 р. державою була прийнята нова Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020 рр. (далі – Державна програма). Задекларований у програмі варіант вирішення проблем нагадує німецьку модель, де до реалізації молодіжної політики залучають одночасно і органи влади і широкі суспільні кола та молодіжні організації. Так, з-поміж інших векторів окремий акцент зроблено на «посиленні ролі молоді у суспільно-політичному житті держави та становленні її як одного із ключових суб'єктів державної політики у молодіжній сфері» [10], що відповідає основним викликам сучасності та євроінтеграційним намірам України.

Так, основними пріоритетами програми визначені наступні: формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання; здоровий спосіб життя молоді; розвиток неформальної освіти; зайнятість молоді; житло для молоді; партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, з переліку було виключено положення, що дублювали пріоритети суміжних галузей (як наприклад якісна вища освіта, що є прерогативою відповідної сфери), максимально спрощено формулювання напрямів, хоча і надано пояснення їх змісту, приділено окрему увагу категорії молоді, що постраждала від подій в Криму та Донбасі тощо.

Відповідно до Державної програми у Чернівецькій області розроблено та прийнято Комплексну програму молодіжної політики у Чернівецькі області на 2016 –

2020 рр. (далі – Комплексна програма), з аналогічними пріоритетними напрямками її реалізації.

Одним із дієвих засобів у процесі розробки місцевих цільових програм, зокрема пов'язаних із вирішенням питань дітей та молоді, є проведення соціологічних опитувань цих цільових груп, з метою з'ясування їх запитів і потреб. Управлінням молоді та спорту Чернівецької обласної державної адміністрації у жовтні-листопаді 2015 р. здійснено соціологічне опитування серед молоді. У опитуванні взяло участь 800 осіб з усіх районів Чернівецької області у віці від 14 до 35 рр. Основними завданнями цього опитування було: визначення актуальних проблем

молоді у Чернівецькій області та місті Чернівці; вивчення освітніх, культурних і духовних потреб молоді; дослідження думки молоді щодо діяльності місцевих інститутів влади.

Як з'ясувалося, загалом, молоді цікаво відвідувати заходи молодіжного спрямування, які спрямовані на формування здорового способу життя, відродження національних свят, виховання патріотизму та пропагування сімейних цінностей. Опитані надають перевагу такого формату заходу як: концерти, фестивалі, конкурси, ярмарки, виставки, розважальні шоу, флеш-моби, менше цікавляться такими формами роботи як форуми, семінари, круглі столи та благодійні акції. На думку молоді, держава повинна проявляти підтримку молоді саме в забезпеченні 1-го робочого місця, у відкритті своєї власної справи та пільгового кредиту, у розширенні пільг.

За результатами опитування молодь в регіоні досить впевнена у собі та у власному майбутньому, спираючись в основному на підтримку батьків та віру у власні сили. Варто зазначити, що переважна більшість молоді мають вищу освіту, у непоодиноких випадках мають дві і більше вищих освіт. Окрім того, молодь обирає здоровий спосіб життя, більше 75% молоді не палить та активно займаються спортом.

Разом із цим, за результатами опитування виявлено, що 77% молоді області знайомі з роботою управління молоді та спорту Чернівецької обласної державної адміністрації. Найбільше про роботу управління молодь дізнавалась через засоби масової інформації та завдяки особистому відвідуванню заходів, організованими управлінням, також дізнавались від знайомих та у соціальних мережах [15].

Враховуючи динамічні зміни у молодіжному середовищі у 2017 р. були внесені зміни до Комплексної програми, де до виконавців програми включено і об'єднані територіальні громади. Адже у процесі децентралізації більшість ресурсів та повноважень у сфері молодіжної політики буде передано на рівень територіальної громади. Так, у грудні 2017 р. Міністерство молоді та спорту України представило модель реалізації молодіжної політики на рівні об'єднаних територіальних громад, де важливим елементом є необхідність створення підрозділу з реалізації молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах (далі - ОТГ). Проте, як свідчать дані поточних звітів, фінансової спроможності на створення окремого структурного підрозділу в ОТГ здебільшого не вистачає, тому виникає потреба поєднання молодіжного напряму з іншими. Так, спостерігається тенденція до створення департаментів гуманітарного розвитку, до яких, окрім молодіжних, входять ще й управління соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, культури та спорту.

Також, важливою проблемою у сфері реалізації молодіжної політики є питання формування відповідних підрозділів у структурі обласної державної адміністрації. У більшості областей України координують роботу з молоддю виконавчі органи, що поєднують різні напрями діяльності, зокрема має місце поєднання:

– молодіжної політики з спортом: Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, в тому числі і Чернівецька (13 регіонів);

– молодіжної політики і оздоровлення дітей: Харківська;

– сім'ї та молоді: Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Чернігівська (6 областей);

– сім'ї, молоді та спорту: Вінницька, Черкаська, місто Київ;

– і тільки у двох областей організаційна структура займається тільки молодіжною політикою - в Житомирській та Миколаївській.

Варто зазначити, що в Чернівецькій області управління молоді та спорту здійснює також функції з оздоровлення та відпочинку дітей.

Такий стан речей призводить до суперечливих результатів. З одного боку, ця функціональна інтеграція може розширювати координаційні зв'язки між відповідними напрямами та спрощувати взаємодію структур відповідних напрямків. Але, з іншого, відсутність вузькопрофільного структурного підрозділу зменшує значущість відповідного напряму, й може негативно позначатись на якості проведених заходів, фінансуванні та якості кадрового забезпечення.

Про організаційно-управлінські проблеми з реалізацією молодіжної політики на місцях свідчать і дані соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», згідно якого:

– близько 56% молоді оцінює децентралізацію в Україні позитивно;

– лише 49% володіють, але аж 40% зовсім не володіють інформацією щодо децентралізації та стану відповідних реформ;

– майже 47% осіб, які мешкають в об'єднаних територіальних громадах відчувають зміни для молоді після створення громад, але лише 13% – відчувають позитивні зміни [14, с. 71].

Результати зазначеного опитування дають можливість зробити висновок, що реалізація молодіжної політики на рівні об'єднаних територіальних громад не відігравала першочергової ролі після їх створення, адже майже половина молодих мешканців у них не відчувають відповідних змін.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачені повноваження місцевих органів виконавчої влади, що прямо або опосередковано стосуються забезпечення інтересів молоді у сфері

освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту. Але громади можуть вносити доповнення до них, коригуючи власні (самоврядні) повноваження. Це стосується забезпечення освітою, створення необхідних умов для виховання дітей, молоді, розвитку їх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів, сприяння діяльності дошкільних і позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій, пропагування здорового способу життя, розвиток культури, фізичної культури і спорту, допомоги у працевлаштуванні молоді, надання права на пільгове користування об'єктами культури, фізкультури і спорту.

З ініціативи Асоціації міст України розроблено примірні положення структурних підрозділів міської (селищної, сільської) ради, у тому числі відділу освіти, молоді та спорту [13]. Але, це типове положення виокремлює освіту, як пріоритет забезпечення захисту прав та інтересів дітей. Тобто, робота з молоддю не визначена одним із напрямів діяльності виконкомів. Для реалізації молодіжної політики, робота з молоддю має стати одним із пріоритетних напрямів роботи місцевих органів виконавчої влади.

Отже, вивчаючи напрями реалізації молодіжної політики на рівні громади зазначимо, що сільські/селищні/міські ради ОТГ зобов'язані формувати державну молодіжну інфраструктуру, підтримувати та фінансувати, створювати молодіжні центри, сприяти молодіжній роботі, оцінювати її ефективність тощо.

Молодіжна політика в громаді повинна охоплювати усі сфери відповідальності по роботі з молоддю (освіта, працевлаштування та розвиток підприємництва, культурний розвиток, соціальний захист тощо) та передбачати використання існуючих установ/закладів або формування нової структури, якщо її немає з урахуванням функцій різних відповідальних суб'єктів на місцевому рівні. Організація молодіжної роботи на рівні громади передбачає врахування усіх наявних ресурсів та налагодження взаємодії між спеціалістами різних сфер діяльності та залучення до співпраці представників громадського сектору та бізнесу (міжсекторальна взаємодія). В умовах децентралізації зростає роль виконавчих комітетів об'єднаних територіальних громад у визначенні напрямів та забезпеченні реалізації молодіжної політики.

За результатами соціологічних опитувань, молодь України, незалежно від місця проживання, висловлює єдину думку про бажання брати участь у розбудові держави, свого населеного пункту чи об'єднаної територіальної громади; висловлює бачення своєї участі у розробці та впровадженні молодіжних проектів й ініціатив, самоорганізації в молодіжні ініціативні групи. Молодь висловлюється за облаштування у своїх об'єднаних

територіальних громадах об'єктів інфраструктури, створення або реконструкцію спортивних закладів чи майданчиків, запровадження спеціалізованих установ для роботи з молоддю (молодіжні центри), закладів культури: клубів, бібліотек та інше [14, с.120].

За даними Організації об'єднаних націй (ООН) [2], на сьогодні в світі проживає 1,8 мільярдів молодих людей[9]- це найбільша її кількість за всю історію людства, і цей показник з кожним роком зростає. Кардинально протилежна тенденція вже упродовж багатьох років зберігається в Україні, де молоді стає все менше. За даними Міністерства молоді та спорту України, лише за останній рік молоді в Україні стало менше на 302 тисячі осіб. Разом з тим, з 11,2 мільйонів молодих людей, що наразі проживають в Україні, 43,5% так чи інакше замислюються про еміграцію[10]. На запитання «Чи хочете ви емігрувати з України?» 21% опитаних відповіли, що хотіли би попрацювати за кордоном і повернутись, ще 6,2% хотіли б поїхати на навчання в іншу країну і повернутись в Україну. При цьому 11,7% відповіли, що шукають можливості для еміграції, а 4,3% зізнались, що планують емігрувати найближчим часом [8]. Головною причиною еміграції молоді люди вважають незадовільний рівень життя вдома та можливість отримувати вищу заробітну плату за кордоном [14, с. 81].

Аналіз досвіду формування і здійснення молодіжної політики в розвинених країнах свідчить, що державне регулювання цієї сфери є найбільш складним і важливим питанням, і ефективність такої політики має тенденцію до зниження як у випадку перевищення повноважень держави та її надмірного втручання, так і при мінімізації використання державних механізмів. Головним аспектом успішності молодіжної політики є здатність суспільства забезпечити необхідний баланс державних і громадських впливів у зазначеній сфері.

Для цього необхідні орієнтири творять європейські практики молодіжної політики. Згідно з результатами досліджень А. Соколова, при формуванні молодіжної політики Рада Європи приділяє особливу увагу процесу формування європейської юнацької самосвідомості, що пов'язано з розширенням її можливостей щодо забезпечення освітнього, культурного і духовного розвитку. Важливою особливістю такої молодіжної політики є те, що молоді люди в країнах-членах Європейського союзу, за визначенням європейських інститутів, є «більшими європейцями», ніж попередні покоління. Потенційно саме вони можуть стати основною рушійною силою нового етапу інтеграції, внаслідок того, що в європейських країнах активність молоді супроводжується її вимогами автономності для розвитку

[9] ООН наводить дані про людей віком від 10 до 24 років, оскільки не існує єдиного міжнародного визначення для поняття «молодь».

[10] Згідно з українським законодавства, під поняття «молодь» підпадають люди віком від 14 до 35 років

та вираження своїх ідей. Тому, молодіжна політика повинна «пропагувати доступ до соціальної автономності» і «допомагати молодим бути автономними, надійними, креативними, відповідальними за інших» [18, с.84-99].

На наш погляд, у сфері молодіжної політики України доцільно впровадити рекомендації Ради Європи, яка визначає 11 індикаторів національної молодіжної політики. Уперше їх було публічно представлено у 2001 р. У преамбулі документу зазначалося, що 11 індикаторів необхідно сприймати як керівництво для службовців у сфері роботи з молоддю, а молодіжні громадські об'єднання, що відстоюють інтереси молоді, можуть використовувати їх як інструмент для лобіювання. Ці індикатори також можуть бути використані при оцінці поточного стану молодіжної політики [1]. Розглянемо ці індикатори у стислому порівнянні з національною специфікою відповідності їм.

Індикатор 1. Неформальна освіта (підвищення ролі неформальної освіти – освіти за межами формальної шкільної системи; розвиток молодіжних ініціатив, молодіжних клубів та молодіжних організацій). Щодо розвитку неформальної освіти, то тут маємо в Україні досить невтішні показники: лише 10% молодих людей залучалися до навчання в закладах неформальної освіти (3% – на платній основі, 7 % – на безоплатній) [8]. У низці місцевих програм визначено пріоритет розвитку неформальної освіти, але без наявної молодіжної інфраструктури, достатнього фінансування та інформаційного забезпечення збільшення зазначеного показника неможливе. Особливо гостро ця проблема нині постає на рівні новостворених об'єднаних територіальних громадах.

Індикатор 2. Молодіжна тренінгова політика (підготовка тренерів у молодіжному секторі, мультиплікаторів для підвищення інформованості молоді з різних питань). Щодо досвіду проведення тренінгів для молоді (особливо на безоплатній основі), то він недостатньо поширений, хоча цей напрям є досить актуальним. Так, задля реалізації як просвітницьких, так і освітніх (в частині загальноосвітнього рівня та формування вузькопрофесійних навичок) напрямів це є важливим. Особливу роль тут, на наш погляд, можуть відігравати створення та функціонування хабів із проведенням безкоштовних заходів, а також на оплатній основі та на умовах співфінансування.

Індикатор 3. Нормативно-правова база у молодіжній сфері (законодавство має визнавати участь молодих людей і молодіжних неурядових організацій в прийнятті політичних рішень, створювати законодавчу базу для роботи). Щодо нормативно-правової бази України, то необхідні правові підстави забезпечення участі молоді в ній наявні.

Проблема швидше не в нормотворчості, як такій, а в практичній реалізації існуючих правових документів.

Індикатор 4. Молодіжний бюджет (бюджет для сприяння розвитку молодіжних ініціатив та молодіжних організацій, виділення адміністративних грантів). Щодо молодіжних бюджетів, грантів, пільгового кредитування та різного роду фінансових ініціатив, то за цим показником досвід грантового фінансування у незначній кількості великих міст все ж наявний, однак на рівні новостворених об'єднаних територіальних громадах він відсутній.

Індикатор 5. Молодіжна інформаційна політика (прозорість державної політики щодо молодих людей, інформування молоді про різні можливості, які для неї існують). Щодо ефективності інформаційної політики також маємо досить цікаву ситуацію: нині активно починають функціонувати молодіжні центри, затверджено Типове положення про молодіжні центри, але лише чверть молоді поінформована щодо наявності таких центрів, а про можливості, які вони надають і того менше.

Індикатор 6. Багаторівнева політика (розробка планів дій, які будуть реалізовані не тільки на національному рівні, але на всіх рівнях державного управління). Щодо багаторівневості – дійсно, наявні цільові програми формують умовну ієрархію, водночас зміст цих програм не дає змоги вести мову про їх взаємозв'язок та належну координованість.

Індикатор 7. Дослідження в області молоді (політика повинна бути заснована не на припущеннях, а тільки на фактах і результатах досліджень молодіжного середовища). Позитивним у рамках виконання цього індикатору є наявність щорічних звітів та щорічних матеріалів соціологічних опитувань, що надає змогу сформувати певну загальну картину.

Індикатор 8. Участь (форми залучення молодих людей до процесу прийняття рішень, сприяння процесу, в якому молоді люди беруть участь і активно вносять свій вклад у життя суспільства). Практична реалізація форм залучення молоді в Україні до політики є недостатньо ефективною, деякі інституції (окремі молодіжні ради) мають суто формальний характер та не справляють суттєвого впливу на молодіжну політику.

Індикатор 9. Міжвідомча співпраця (відповідальність і співпраця між різними профільними міністерствами – молоді, спорту, освіти, культури, оборони, охорони здоров'я, транспорту, праці, сільського господарства тощо). Координаційні механізми міжвідомчої співпраці присутні, інколи представники зазначених напрямів об'єднані в єдиний гуманітарний департамент. Однак, варто наголосити лише на співпраці між профільними міністерствами, а не об'єднання чи дублювання міністерств.

Індикатор 10. Інноваційність (просування інновацій, креативний підхід до вирішення проблем і стимулювання творчості молоді). Щодо інноваційності та креативного підходу, то його прояви краще можна прослідкувати на місцевому рівні, ніж на загальнонаціональному.

Індикатор 11. Молодіжні консультативні органи (створення структур для консультацій та партнерства між державою з одного боку та молоддю і молодіжними організаціями, з іншого) [1]. Консультаційні органи почали функціонувати, однак досі вони не набули повноцінного функціонального характеру.

Важливим перспективним напрямом трансформації законодавства, що регулює освітні молодіжні проекти відповідно до сучасних запитів суспільства була участь української молоді у програмах ЄС «Молодь в дії» та Європейська волонтерська служба. Позитивну роль відіграє також реалізація розпорядження Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію», яким передбачено розширення участі України у програмі ЄС Erasmus+, що діятиме на період до 2020 р. [17]. Остання програма передбачає для молоді низку можливостей. Це освітня програма, яка враховує можливості кожного її учасника. Її вплив поширюється на навчання чи працевлаштування, а головне завдання програми – це участь в молоді в демократичному житті Європи, стимулювання активної громадянської позиції, міжкультурний діалог, соціальну інтеграцію та солідарність. Програма як комплексний документ, передбачає сприяння якісним змінам молоді через пропозиції щодо проведення реформ стосовно молоді місцевого, регіонального та національного рівня. Акцент зроблено на дієвості визнання неофіційної та неформальної освіти. Розвиток потенціалу молоді у рамках програми Erasmus+ – ключовий напрямок діяльності, який фінансується в її рамках Євросоюзом. Такі заходи передбачають удосконалення управлінської та інноваційної здатності, співпраці молодіжних організацій у країнах-партнерах, сприяють новим формам навчання молоді [3, с. 43-47]. Проекти підтримують розвиток діалогу з питань реформ, співпраці, розширення зв’язків, проведення різних молодіжних заходів навчального характеру. Такі програми, створюючи альтернативу звичайним заходам на рівні держави, вносять свіже розуміння інформаційно-просвітницької діяльності, методів, інструментів і методології для роботи з молоддю. Відомі також заходи з мобільності (Програми обміну для молоді, Європейська волонтерська служба та мобільність молодих працівників між країнами-членами та країнами-партнерами Програми, що відповідають вимогам).

Поруч із цим, ініціатива «EU4Youth» сприяє країнам Східного партнерства у заохоченні активної участі молоді в процесах економічному

розвитку. Молодіжне вікно Східного партнерства як частина програми, пропонує можливості прямого фінансування проектів молодіжних громадських організацій у рамках програми Erasmus+, до яких залучені організації та учасники з Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови й України.

17 березня 2016 р. вперше було підписано Український Пакт заради молоді-2020 з метою об'єднати зусилля компаній, держави та освіти для вирішення проблем працевлаштування молодих людей. Ініціатива здійснювалась Центром «Розвиток КСВ» спільно з Міністерством молоді та спорту України і реалізується в рамках Європейського Пакту заради молоді. Українська ініціатива - одна з найактивніших у Європі і на сьогодні вже об'єднала 38 організацій в Україні**,** які зобов'язались сприяти створенню мінімум 300 партнерства між бізнесом та освітнім сектором та спільно забезпечити 10 000 місць для стажування та першої роботи молоді.

В Україні набирає впливу Програма «Молодіжний працівник», що має на меті забезпечити належний рівень знань про пріоритети, тенденції та завдання молодіжних політик України та ЄС. Програма «Молодіжний працівник» розрахована на держслужбовців, посадових осіб місцевого самоврядування, які задіяні у роботі з молоддю в областях, та лідерів молодіжних організацій у форматі спільного навчання. Навчальна програма передбачає підвищення кваліфікації за трьома напрямами:

базовий тренінгів (основні поняття що таке поняття молодь, молодіжна політика);

спеціалізований тренінг (напрацювання компетентностей «молодіжного працівника», що пов'язані з особливостями роботи з різними групами молоді: сиротами, дітьми в складних обставинах);

тренінг для тренерів підготовка фахівців, що можуть самостійно викладати матеріал із підвищення кваліфікації й підготовки інших «молодіжних працівників»).

Основною загрозою впровадження новації, пов'язаної з підготовкою «молодіжних працівників» є законодавча невизначеність цього питання. Українська система освіти не передбачає підготовки фахівців за спеціальністю «молодіжний працівник». Фахова підготовка таких спеціалістів в Україні відбувається в рамках різноманітних програм підвищення кваліфікації. Проте, програм із підвищення кваліфікації не достатньо, щоб навчитися працювати з молоддю на місцевому рівні. На нашу думку, цей управлінський досвід має бути втілено в Україні, що дозволить органам місцевого самоврядування не реагувати з запізненням на різні проблеми молоді, а запобігати їх появі на місцевому рівні та використовувати молодіжний потенціал для розвитку територіальних громад.

Безпосередня реалізація молодіжної політики потребує спеціальної підготовки фахівців. Щодо роботи з молоддю в країнах Європи, то за висновками експертів Директорату Ради Європи, вона залежить від вектору державного впливу. Тому в Європі існують різні концепції роботи з молоддю, засновані на відповідних традиціях, змісті роботи та тих завданнях, поставлених перед фахівцями [19].

Попри ці відмінності у виборі моделей молодіжної політики в європейських країнах вдалося виробити спільні підходи до включення молоді у суспільні процеси. Про це свідчить прийняття Європейської хартії про участь молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівнях (далі – Хартія). Хартія заснована на трьох положеннях:

участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях має стати частиною загальної політики залучення громадян у суспільне життя;

місцеві та регіональні органи влади переконані, що стратегії, реалізовані в усіх областях, повинні містити молодіжний компонент. У зв'язку з цим, вони зобов'язуються дотримуватися положень Хартії і забезпечувати на практиці різні форми участі молоді в житті суспільства, які визначатимуться за погодженням і спільно з молоддю та її представниками;

проголошені в Хартії положення та різні форми участі в житті суспільства застосовуються до всіх молодих людей без будь-якої дискримінації [16].

Хартія пропонує основні напрямки інтеграції молоді в суспільство. По-перше, це – запровадження політики, орієнтованої на збільшення зайнятості молоді та боротьбу з безробіттям. А по-друге, запровадження політики, в галузі освіти та професійної підготовки, яка сприяє активізації участі молоді в житті суспільства.

Спільними позитивними рисами країн Європи щодо формування та реалізації молодіжної політики є:

наявність соціального взаємозв’язку між урядом, молоддю та суспільством шляхом задіяння механізму консультації;

проведення інформаційно-просвітницької діяльності;

гарантії свободи культурного, творчого та політичного вираження;

дотримання культури продовження загальної та професійної освіти;

надання державної підтримки молодим сім’ям;

забезпечення особливої уваги представникам «групи ризику», до яких відносять людей з особливими потребами та малолітніх (молодих) злочинців;

підтримка і заохочення активного проведення вільного часу;

дослідження труднощів, з якими стикаються молоді люди;

розширення міжнародних зв'язків між молодими людьми [6, с. 47-58].

Але найбільшій інтерес для України, на нашу думку, представляє механізм залучення молоді до управлінської діяльності у практиці органів державного управління Фінляндії. Молодіжна політика у цій країні є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави і громадських організацій. Тож, цілком зрозуміло, чому під час виборів до комунальних (тобто, місцевих) рад окремими пунктами практично усіх передвиборчих програм стоять питання, що стосуються молодіжного руху, організації працевлаштування і побуту молодих робітників, спеціалістів, студентів. Центральним органом, що координує розвиток молодіжної політики, є Державна рада з питань молоді Фінляндії. На місцевому рівні створено і активно діють Комісії у справах молоді (Молодіжні комісії) комунальних рад. Членами молодіжних комісій є депутати відповідної ради, що не звільнені від своїх основних обов'язків. Молодіжна комісія знаходиться на повному дотаційному утримані міської влади Фінляндії та не здійснює ніякої комерційної діяльності. Функціонери комісії мають заробітну плату, що дорівнює оплаті праці фінського громадянина з вищою освітою, який працює державним службовцем [5]. На нашу думку, саме фінський тип реалізації молодіжної політики найбільш придатний для адаптації до умов України.

Можна виокремити такі особливості фінської молодіжної політики:

підтримка державою діяльності молодіжних громадських організацій, їх суспільно-корисних ініціатив;

наявність спеціальної структури у справах молоді – молодіжної комісії, що узгоджує свої дії з діями молодіжних організацій партій, інших громадських об'єднань;

наявність значних фінансових відрахувань з держбюджету на потреби молоді і забезпечення «некомерційної» спрямованості молодіжної політики в цілому та фінансування молодіжних ініціатив;

активна фінансова підтримка з боку держави молодіжних організацій (тобто, фінансування молодіжних ініціатив);

розгалуженість структури державних органів, що опікуються справами молоді [1].

Узагальнюючи досвід Фінляндії та аналізуючи реалії України, можна зробити висновок, що саме Молодіжні комісії (Молодіжні ради) можуть стати тим органом, через який молодь України матиме змогу активно залучатися до державно-управлінської діяльності. Існуючі зараз в Україні молодіжні ради при більшості облдержадміністрацій та при органах місцевого самоврядування мають лише дорадчий характер, використовуються, переважно, як інформаційний ресурс взаємодії

державних органів, громадських організацій, органів студентського самоврядування. Конкретна діяльність цих структур, а саме регулювання фінансування молодіжних ініціатив, вплив на планування діяльності Управлінь у справах сім'ї та молоді, формування «Банку молодіжних ініціатив» не можливі, на відміну від фінської практики, внаслідок відсутності законодавчо закріплених за ними функцій та механізмів діяльності.

Нещодавно, 14 січня 2019 р., Міністерство молоді та спорті України розробило типове положення про молодіжні ради. Там, у якійсь мірі, перейнято досвід Фінляндії щодо створення молодіжних рад на зразок молодіжних комісій у Фінляндії. Створення молодіжних рад сприятиме перетворенню їх з органів дорадчого характеру в структури з реальними управлінськими повноваженнями. Запрацював також веб-сайт для створення та запуску молодіжних рад у малих громадах за посиланням: http://youthcouncil.com.ua/.

Підсумовуючи, пропонуємо узагальнений комплекс рекомендацій з питань удосконалення державної молодіжної політики в Україні: закцентувати увагу на розбудові молодіжної інфраструктури в новостворених об'єднаних територіальних громадах, розширити осередки неформальної освіти молоді; активізувати проведення просвітницьких тренінгів на безоплатній основі; проводити професійні тренінги на базі центрів зайнятості щодо перспектив вибору професії, започаткування власної справи, пошуку першого місця роботи, підготовки до співбесіди, написання конкурсних заявок щодо стажування закордоном; розширити інформаційно-просвітницьку роботу щодо проведення молодіжної політики; створити спеціальний напрямок у бюджетному фінансуванні проектів з місцевого розвитку, що стосувався б молоді (1 проект на 1 громаду), де молоді люди могли би представляти в рамках окремого конкурсу свої проекти; в рамках чинного законодавства передбачити стимулюючі пільги для започаткування власної справи молодими людьми; забезпечити формування дієвих молодіжних рад на місцевому рівні; проводити творчі та мистецькі акції, конкурси серед молоді щодо пошуку перспектив розвитку громади («Що б я зробив, якби був головою ОТГ?», «Якою я бачу свою громаду?», «Моя громада – молодіжна!» тощо); розширення діяльності молодіжних консультаційних центрів; проводити постійний моніторинг громадської думки та вивчення потреби молодих людей щодо заходів молодіжної політики, проводити соціологічні дослідження на місцевому рівні.

Враховуючи тенденцію до зростання відкритості, прозорості та громадської участі в процесі вироблення та реалізації молодіжної політики, а також в процесі здійснення управління нею, роль суспільної

складової зростає. Саме розширення участі широких кіл суспільства в реалізації молодіжної політики дасть змогу створити нову вітчизняну модель молодіжної політики з урахуванням найкращого європейського досвіду та у відповідності до стандартів Європейського Союзу.

Успіх здійснення публічного управління у сфері молодіжної політики, значною мірою, залежить від дотримання основного принципу, закладеного в Європейській хартії участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівнях: жодного управлінського рішення для молоді без участі молоді. Цей принцип має бути практично втілений в життя як на загальнодержавному, так і локальному рівні публічного управління та адміністрування.

Список використаних джерел:

1. A European framework for youth policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/3084919/ COE_european
2. Youth and the SDGs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/sustainabledevelopment/youth/
3. Артеменко І. Суб'єктні моделі взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у процесі формування і реалізації молодіжної політики [Текст] / І. Артеменко // Актуальні проблеми державного управління. – 2017. – № 1. – С. 43-47
4. Баглик В.С. Підходи до формулювання поняття державної молодіжної політики як особливого напряму діяльності Української держави / В.С.Баглик // Теорія та практика держ. управління, 2015. – Вип.1. – С.19-28
5. Бородін Є. І. Загальнодержавна молодіжна програма в Україні в контексті удосконалення механізму державної молодіжної політики // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/index.html
6. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 2. – С. 47–58
7. Донченко Т. Основні моделі державної молодіжної політики: закордонний та вітчизняний досвід. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2009. Вип. 18/19. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://masters.donntu.org/2012/iem/ gukova/library/2.htm
8. Дослідження «Молодь України 2018» проводилось ТОВ «Перша рейтингова система» на замовлення Міністерства молоді та спорту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/ 2019/01/08/9/ Doslidjennya_broshyra.pdf
9. Дроздова Т. В. Модель молодіжної політики як умова формування методів залучення молоді до державно-управлінської діяльності // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-4/index.html

10. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dimp.org.ua/ files/youth-conception-rev5.pdf
11. Мотречко В. В. Особливості формування державної молодіжної політики в ЄС та перспективи її імплементації в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2014. Вип. 2(12). URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/index.html;
12. Мунтян В. В. Державні цільові програми як інструмент фінансування молодіжної політики в Україні // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 6(2). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/evzdia_2016_6(2)__26
13. Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/index/ua
14. Результати загальнонаціонального опитування. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. – Київ, 2017. – с. 71-120.
15. Результати соціологічного опитування «Молодь Буковини» // Поточний архів Управління молоді та спорту Чернівецької обласної державної адміністрації
16. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні: Прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Європи (10-я Сесія. 21 травня 2003 г.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http: //www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/ Participation/ COE_charter_participation_ru.pdf
17. Позиційний документ Європейського молодіжного форуму до програми наступника «Еразмус 2020» від 2017 року Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://erasmusplus.org.ua
18. Соколов А. В. Современные институты молодежной политики в Европе: история становления и развития // Вестник международных организаций. – 2009. – № 1. – С. 84–99
19. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики // Державне будівництво: електрон. наук. фахове вид. – 2007. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html

Kruglashov Anatoliy,
Sabadash Nataliya

REFORMING THE YOUTH POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. The article deals with the directions of improvement of the Ukrainian authorities' activity with regard to the implementation of youth policy at the local level, taking into account the course of Ukraine on European integration. Particular attention is paid to the European experience of shaping up youth policy in the process of territorial communities' amalgamation and

decentralization process. This situation requires a systematic understanding of the effective mechanisms' formation for patriotic education, competitive future generation and identification of new performance criteria of youth policy. The goals of the reforms are aimed at directing the current public process towards establishment of legal and economic guarantees for young people, e.g. a decent life, respect for the most important social rights etc.

The European integration course of Ukraine requires detailed study of European countries experience in order to find benchmarks for the further development of youth policy.

Taking into account the leading tendency to increase openness, transparency and public participation in the process of development and implementation of youth policy, as well as in the process of their implementation, the role of the regional and local management is increasing considerably.

Further betterment of the wide circles of society participation in the implementation of youth policy will enable the creation of a new domestic model of youth policy, which is grounded on the best European experience and is in compliance with the standards of the European Union.

The implementation of public governance in the field of youth policy, to a greater extent, depends on respect for the fundamental principle enshrined in the European Charter for the Participation of Young People in Public Life, both on the local and regional levels. It means no management decision for youth without youth participation.

Keywords: youth policy, government, public administration, European integration, decentralization.

Манчуленко Галина

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ЛОКАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний процес децентралізації влади в Україні у контексті його впливу на формування європейської моделі місцевого самоврядування в державі. З цією метою не лише уточнено суть принципу децентралізації, поняття моделі локального управління та специфіку європейської континентальної моделі, але й здійснено короткий екскурс в історію реформування місцевого самоврядування в Україні. Оскільки ідея децентралізація влади перебуває в політичному дискурсі держави з початку 2000-х рр. також було звернено увагу на причини відтермінування реформи. Автором перераховано основні здобутки сучасного процесу децентралізації у галузі удосконалення нормативно-правової бази місцевого самоврядування в Україні, а також простежено спричинені наслідки в кількісному співвідношенні протягом 2014-2018 рр. Насамкінець було виокремлено незавершені та потрібні в подальшому кроки для формування в Україні місцевого самоврядування за європейською моделлю. Серед основних, виділених автором, внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади та прийняття Закону, що регулюватиме державний нагляд і контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеве самоврядування в Україні, децентралізація влади, континентальна європейська модель.

Децентралізація влади є одним з найбільш широкомасштабних політичних процесів в Україні, який включає як удосконалення роботи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, так і проведення адміністративно-територіальної реформи. Наразі децентралізація є однією з найактивніше впроваджуваних реформ в Україні, що зумовлено її нагальністю для суспільства. Потужна фінансова, методична та інформаційно-аналітична підтримка державною владою місцевих громад в рамках реалізації реформи, а також міжнародна підтримка стимулюють проведення децентралізації влади в досить стислі строки.

Гласність реформи проявляється у наявності офіційного сайту з актуальною інформацією [4] та окремого сайту [5], де зафіксовано надану міжнародну допомогу в рамках проектів. Слідуючи принципу транспарентності в діяльності органів публічного управління на сайтах

обласних державних адміністрацій також присутня інформація щодо провадження реформи. Проте, незважаючи на перебування реформи децентралізації на порядку денному останні чотири роки, залишається відкритим питання наближення практики місцевого самоврядування в Україні до європейської моделі.

Метою дослідження є аналіз процесів децентралізації в Україні для формування європейської моделі локального управління в державі. Для цього звернемось до уточнення суті європейської моделі місцевого самоврядування, аналізу здійснених в рамках реформи децентралізації змін, а також підсумуємо незавершені та потрібні в подальшому кроки для успішного завершення реформи.

Проблема місцевого самоврядування та децентралізації влади знаходиться в полі зору багатьох дослідників з галузі політичної і економічної наук, а також юриспруденції. Так, серед науковців, які займаються цією проблемою, можна назвати наступні імена: В. Авер'янов, В. Бакуменко, О. Бориславська, М. Братковський, І. Грицяк, В. Гройсман, Б. Данилишин, В. Кобець, О. Кучабський, А. Лелеченко, В. Мамонова, В. Свистун, О. Скрипнюк, А. Ткачук, І. Цурканова, О. Штирьов та ін. Незважаючи на те, що існує низка досліджень щодо удосконалення місцевого самоврядування в Україні в контексті євроінтеграції, проте вплив реформи децентралізації, на нашу думку, на сьогодні недостатньо досліджено та потребує постійного моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження впливу процесів децентралізації на формування європейської моделі локального управління в Україні варто розпочати з уточнення основних використовуваних понять. У політичному дискурсі Президента П. Порошенка та Прем'єр-міністра В. Гройсмана «реформа децентралізації», «децентралізація влади» стали поняттям, яке уособлює реформування місцевого самоврядування в Україні. Однак згідно Концепції реформи місцевого самоврядування децентралізація є принципом, який регулює оптимальний розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою з метою досягнення доступності та належної якості публічних послуг для громадян [21].

Визначення поняття моделі локального управління можна зустріти у багатьох науковців. І. Кульчій її розглядає як форму організації влади територіальною громадою з метою найбільш ефективного вирішення питань місцевого значення [6]. І. Щебетун під моделлю місцевого самоврядування розуміє форму організації місцевої влади, що втілює в собі усі найбільш істотні характеристики різних муніципальних систем і виступає в якості їх типового представника [23, с. 73].

Розглядаючи специфіку європейської моделі локального управління, насамперед, варто зауважити, що вона представлена не у всіх країнах Європи. На території континенту співіснують англосаксонська (Велика Британія), континентальна європейська (присутня у більшості європейських держав, типовий представник – Франція), іберійська (Іспанія, Португалія) та змішана (Німеччина) моделі. У нашому дослідженні фігурує саме континентальна модель.

Суть європейської континентальної моделі в розгляді місцевого самоврядування як установленої державою місцевої публічної влади, яка реалізується на території відповідного муніципального утворення шляхом управління, здійснюваного жителями, що проживають у межах цього муніципального утворення, органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Забезпечується реалізація функції місцевого самоврядування реальною матеріально-фінансовою базою [10].

Також в основі правового регулювання компетенції органів місцевого самоврядування у країнах континентального права лежить принцип негативного регулювання, відповідно до якого муніципальним органам дозволено всі дії, прямо не заборонені законом. Тому обсяг і зміст повноважень місцевих органів обумовлюються залишковим вільним простором, який за законом не наданий державним органам [9, с. 285].

Аналізуючи функціонування місцевого самоврядування в Україні, варто підкреслити, що відсутність реального інституту здійснення місцевого самоврядування в радянський період спричинила його хаотичну відбудову на початку 90-х років. Після прийняття Основного Закону було закріплено поліцентристську систему влади, яка передбачає співіснування на рівні області та в районі різних за своєю природою органів влади – місцеве самоврядування та міські державні адміністрації. По суті, ця система поєднувала в собі бюрократичну модель, що залишилась від колишньої радянської адміністративно-командної системи, та окремі елементи європейської моделі, зазначені в Конституції України та Європейській Хартії місцевого самоврядування. Протягом останніх двадцяти років науковці продовжували наголошувати на низькій ефективності такої системи та її відсутності в розвинених демократичних державах. До основних недоліків вони відносили: високу централізацію влади, неефективну організацію публічної влади на регіональному рівні, неефективне місцеве самоврядування, нераціональну систему адміністративно-територіального устрою України, а також низьку ефективність функціонування інститутів державної і муніципальної служб.

Питання побудови ефективної системи органів місцевого самоврядування знаходилось на порядку денному ще з початку 2000-х рр., проте лише з 2014 р. ідея децентралізації влади віднайшла своє

безпосереднє втілення. Першим нормативним актом, у якому йшлося про реформу місцевого самоврядування, була Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України Леоніда Кучми від 25 травня 2001 (№ 341/2001) [18]. Згодом було Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 900-р, в якому схвалено підготовлену відповідно до європейських стандартів Концепцію реформи місцевого самоврядування (проте вона була необґрунтовано скасована в 2012 р.) [20].

Однак впроваджувані у вказаний період реформи важко назвати результативними. На відсутності комплексного бачення шляхів та методів реалізації Концепції наголошував О. Кучабський, підкреслюючи, що зусилля муніципальної реформи щодо формування дієздатного суб'єкта місцевого самоврядування були знівельовані впровадженням жорстко централізованої фіскальної та бюджетної системи. Слабким місцем реформування науковець також вважав логічну послідовність реформ. На його думку, необґрунтованими були заклики окремих вітчизняних аналітиків до початку реалізації широкомасштабної адміністративно-територіальної реформи перед завершенням низки фундаментальних реформ (адміністративної, муніципальної, бюджетної, фіскальної), адже у даному випадку поставала загроза її перетворення для ініціаторів на самоціль, а не на інструмент впровадження управлінських новацій у територіальному зрізі [7, с. 172]. У сучасній реформі децентралізації враховані застороги автора і територіальна реформа, за задумом реформаторів, проводитиметься як завершальний її етап.

За часів президентства Віктора Януковича у Концепції внесення змін до Конституції України, прийнятій за основу 21 червня 2013 р. Конституційною асамблеєю, за основу запланованої в майбутньому реформи місцевого самоврядування було взято основні концептуальні положення теорії муніципального дуалізму. У науковому дискурсі такі кроки розглядались як концептуально-конституційне закріплення державницького начала місцевого самоврядування в Україні та його повний відхід від європейських стандартів.

Зауважуючи, що сформоване протягом 1991-2013 рр. законодавство у сфері регіонального розвитку «мало створити цілісну і взаємоузгоджену систему, що дає перелік стратегічних і планувальних документів у сфері регіонального розвитку, визначає інституції, котрі формують і реалізовують державну регіональну політику та реалізовують проекти регіонального розвитку, а також визначити й закріпити джерела фінансування регіонального розвитку», А. Ткачук натомість відзначав відсутність гармонії між законами, нормативно-правовими актами уряду і Президента України під час реформи 2010 р. Науковець резюмував, що

останні, будучи побудованими на різних концепціях, відрізняються окресленими пріоритетами та способами правового врегулювання [3].

1 квітня 2014 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 333-р було схвалено третю Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [21]. Її квінтесенцією є реалізація принципу субсидіарності, підвищення ефективності місцевого самоврядування і його вихід із зони впливу місцевих органів державної влади.

До основних результатів діючої реформи децентралізації влади варто віднести низку нормативно-правових актів, що затвердили нову модель функціонування місцевого самоврядування в Україні. Зокрема, Закони про внесення змін до Бюджетного [12] та Податкового [15] кодексів України забезпечили проведення фінансової децентралізації; Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [16] уможливив формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування; Закон «Про співробітництво територіальних громад» [19] сформував механізм вирішення спільних проблем громад (утилізація та переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури); Закон «Про засади державної регіональної політики» [17] затвердив нову модель внутрішньої політики України стосовно розвитку регіонів; Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» [13] розширив містобудівні повноваження міст і ОТГ; Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг [14] упростив життя людей в ОТГ у контексті отримання адмінпослуг.

Як зауважив Президент України П. Порошенко у Посланні до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році»: «Модель децентралізації, яку було обрано Україною в 2014 році, а саме – децентралізація до громад, а не до «регіонів» (яку нав'язливо пропагували російські і проросійські діячі), виконала також важливе завдання для національної безпеки. Така модель дозволяє зшивати державу – якраз через громади, які тепер тисячами ниточок пов'язані як власне з державою (через прямі бюджетні відносини з державним бюджетом України), так і між собою (через механізми співробітництва територіальних громад, обміну досвідом та кращими практиками, участі у проектах, які реалізовуються за рахунок Державного фонду регіонального розвитку та бюджетної підтримки Європейського Союзу тощо)» [1, с. 579].

З часу прийняття Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» на початку 2015 р. спостерігається стійка динаміка до об'єднання серед існуючих населених пунктів. Так, у 2015 р. було утворено 159 ОТГ, у

2016 їх стало 366, 2017 р. – 665, а в 2018 р. кількість ОТГ сягнула 878. Кількість людей, які мешкають в об'єднаних громадах, зросла з 1,4 млн. (2015 р.) до 9 млн. (2018 р.), а загальна площа територій ОТГ у 2018 р. становила 209,8 тис. кв. км. (37,6% від площі України) [8, с. 5]. До 2018 р. вже 1170 ОТГ використовують інструмент міжмуніципального співробітництва, кількість договорів між якими сягає 296. Рекордсменами є ОТГ Полтавської (89 договорів) та Вінницької (55) областей [8, с. 14].

Завдяки внесеним змінам до Податкового кодексу у 2015 р. частка місцевих податків у власних доходах місцевих бюджетів зросла з 0,7% (2014 р.) до 26,6% (2015 р.), а згодом до 28,8% (2016 р.) і 27,3% (2017 р.) [8, с. 16]. В Аналітичній доповіді до щорічного послання Президента до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» наводяться також дані про те, що Україна увійшла до групи найбільш фінансово децентралізованих європейських держав, а «Місцеві бюджети перевищили за розміром 15 % ВВП України і становлять понад 51 % консолідованого бюджету України» [1, с. 580].

Отримана фінансова децентралізація, в свою чергу, стимулює громади до більшої прозорості у власній діяльності.

Так, 50 громад-партнерів програми «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), з Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Тернопільської, Харківської і Херсонської областей за супроводу експертів Громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети!» вперше в Україні показали усі видатки та доходи місцевих бюджетів для громадян у зручному схематичному вигляді [2].

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» змінив систему державного архітектурно-будівельного контролю й передав відповідні функції та повноваження із загальнодержавного на місцевий рівень. До органів державного архітектурно-будівельного контролю відтепер належать виконавчі органи з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад (окрім міст Києва і Севастополя). У разі якщо сільські, селищні, міські ради не утворили виконавчі органи з даного питання, їх повноваження виконує центральний орган виконавчої влади з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду [13]. На початок 2019 р. лише 100 органів місцевого самоврядування (11,7%) отримали відповідні повноваження, у тому числі 12 ОТГ [8, с. 36].

До цього часу невирішеними проблемами залишаються затвердження Верховною Радою України Проектів Законів «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» та «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких законодавчих актів України щодо зменшення заходів та упорядкування системи державного нагляду і контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування» у редакції від 6.09.18. Проект внесення змін до Конституції України щодо децентралізації № 2217а був представлений та визначений як невідкладний Президентом України Петром Порошенком ще 1 липня 2015 р. Після його розгляду комітетом правової політики і правосуддя та висловлення висновку Конституційного суду України законопроект був попередньо схвалений Верховною Радою України 31 серпня 2015 р. [22]. Проте до цього часу суттєвих змін у статусі проходження документу немає.

Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких законодавчих актів України щодо зменшення заходів та упорядкування системи державного нагляду і контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування» у редакції від 6.09.18. є другою спробою Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України написати закон, який би регулював взаємовідносини державної влади і органів місцевого самоврядування. Незважаючи на пріоритетність прийняття відповідного закону та тривале обговорення в публічному просторі наразі відсутній консенсус щодо даного питання. Асоціація міст України вбачає такі недоліки у разі прийняття цього законопроекту: подальше ускладнення наявної системи державного контролю; неузгодженість з Конституцією України та Європейською хартією місцевого самоврядування, наявність концептуальних вад; створення спеціального наглядового органу для здійснення державного нагляду (у вигляді профільного міністерства і його територіальних підрозділів) не узгоджується з функціями місцевих державних адміністрацій та функціями прокуратури; організаційна залежність діяльності органів місцевого самоврядування від передбаченого законопроектом електронного державного реєстру всіх актів ОМС [11]. Незважаючи на існуючі проблеми врегулювання взаємовідносин органів державної влади і місцевого самоврядування, тривале публічне обговорення законопроектів лише засвідчує принципові зміни в функціонуванні інституту місцевого самоврядування в Україні.

Висновки. Перераховані зміни в контексті реформи децентралізації засвідчують, що місцеве самоврядування в Україні все більше відповідає

саме європейській моделі, а в центрі уваги реформи – мешканці громади та їх інтереси.

Закони про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», «Про засади державної регіональної політики», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства», Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг не лише розширили сферу повноважень новосформованих об'єднаних громад, а й забезпечили реальним фінансовим підґрунтям їх діяльність.

Окрім цього, місцеве самоврядування стає все більш автономним щодо державної виконавчої влади і унеможливлюються спроби незаконного обмеження її діяльності з ініціативи останньої. Принаймні, існуючий дискурс стосовно прийняття законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких законодавчих актів України щодо зменшення заходів та упорядкування системи державного нагляду і контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування» свідчить про таку тенденцію. З іншого боку, на місцеве самоврядування покладається повна відповідальність за життєдіяльність громади, а приклад відсутності опалення в листопаді 2018 р. у містах Сміла, Кривий Ріг і Шепетівка демонструє, що не всі представники місцевої влади наразі здатні реалізувати покладені на них завдання.

Таким чином, процес децентралізації влади має ключове значення для формування в Україні європейської моделі локального управління. Однак реформа все ще продовжується і на порядку денному залишаються прийняття змін до Конституції України щодо децентралізації влади, Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою», а також реалізація галузевих реформ децентралізації, насамперед – в медицині та освіті. З цієї точки зору процес децентралізації в Україні потребує подальших наукових досліджень з метою узагальнення накопиченого досвіду провадження реформи та вирішення ряду практичних завдань.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2018. 1289 с. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20(2)(1).pdf (Дата звернення: 11.03.19) (Anality`chna dopovid` do shhorichnogo poslannya Prezy`denta Ukrayiny` do Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` «Pro vnutrishnye ta zovnishnye

stanovy`shhe Ukrayiny` v 2018 roci» / Nacional`ny`j insty`tut strategichny`x doslidzhen`. Ky`yiv, 2018. 1289 s. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/ analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20(2)(1).pdf)

2. Громади-партнери програми USAID DOBRE відкрили свої бюджети у доступній для громадян формі/ Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.gov.ua/news/9933?page=9 (Дата звернення: 11.03.19) (Gromady`-partnery` programy` USAID DOBRE vidkry`ly` svoyi byudzhety` u dostupnij dlya gromadyan formi/ Decentralizaciya v Ukrayini. URL: https://decentralization.gov.ua/news/9933?page=9)
3. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку/ А. Ткачук та ін.// Дзеркало тижня. 2013. Вип. 41. URL: https://dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-vid-deklaraciy-do-regionalnogo-rozvitku-_.html (Дата звернення: 11.03.19) (Derzhavna regional`na polity`ka v Ukrayini: vid deklaracij do regional`nogo rozvy`tku/ A. Tkachuk ta in.// Dzerkalo ty`zhnya. 2013. Vy`p. 41. URL: https://dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-vid-deklaraciy-do-regionalnogo-rozvitku-_.html**)**
4. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.gov.ua/ (Дата звернення: 11.03.19) (Decentralizaciya v Ukrayini. URL: https://decentralization.gov.ua/)
5. Децентралізація: Міжнародна співпраця. URL: https://donors.decentralization.gov.ua/ (Дата звернення: 11.03.19) (Decentralizaciya: Mizhnarodna spivpracya. URL: https://donors.decentralization.gov.ua/)
6. Кульчій І., Штепа А. Формування та розвиток системи місцевого самоврядування: досвід країн Європейського Союзу// Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=975 (Дата звернення: 11.03.19) (Kul`chij I., Shtepa A. Formuvannya ta rozvy`tok sy`stemy` miscevogo samovryaduvannya: dosvid krayin Yevropejs`kogo Soyuzu// Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvy`tok: elektron. nauk. faxove vy`d. 2016. #6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/ ?op=1&z=975)
7. Кучабський О. Адміністративно-територіальна реформа в системі суспільних реформ України// Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 1. С. 168-175. (Kuchabs`ky`j O. Administraty`vno-tery`torial`na reforma v sy`stemi suspil`ny`x reform Ukrayiny`// Visny`k Nacional`noyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry` Prezy`dentovi Ukrayiny`. 2009. Vy`p. 1. S. 168-175.)
8. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування: станом на 10 січня 2019 (за грудень 2018)/ Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ, 2019. 40 с. URL: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/ library/file/359/10.01.2019.pdf (Дата звернення: 11.03.19) (Monitory`ng procesu decentralizaciyi vlady` ta reformuvannya miscevogo samovryaduvannya: stanom na 10 sichnya 2019 (za

gruden` 2018)/ Ministerstvo regional`nogo rozvy`tku, budivny`cztva ta zhy`tlovo-komunal`nogo gospodarstva Ukrayiny`. Ky`yiv, 2019. 40 s. URL: https://storage.decentralization.gov.ua/ uploads/library/file/359/10.01.2019.pdf)

9. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз// Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 1 (44). С. 283-289. (Nakonechny`j V. V. Osnovni svitovi modeli miscevogo samovryaduvannya: porivnyal`ny`j analiz// Teoriya ta prakty`ka derzhavnogo upravlinnya. 2014. Vy`p. 1 (44). S. 283-289.)
10. Наумкіна С., Бризгунова Т. Європейська система місцевого самоврядування та її креативне втілення в сучасній Україні// Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. 2013. № 2. URL*:* http://social-science.com.ua/ article/1040 (Дата звернення: 11.03.19) **(**Naumkina S., Bry`zgunova T. Yevropejs`ka sy`stema miscevogo samovryaduvannya ta yiyi kreaty`vne vtilennya v suchasnij Ukrayini// Osvita regionu. Politologiya. Psy`xologiya. Komunikaciyi. 2013. # 2. URL: http://social-science.com.ua/article/1040**)**
11. Позиція Правління Асоціації міст України щодо ініціатив Мінрегіону про зміну системи державного нагляду і контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування/ Асоціація міст України. URL: https://www.auc.org.ua/sites/ default/files/2018-10-24-minregion-kontrol-nad-oms.pdf (Дата звернення: 11.03.19) (Pozy`ciya Pravlinnya Asociaciyi mist Ukrayiny` shhodo iniciaty`v Minregionu pro zminu sy`stemy` derzhavnogo naglyadu i kontrolyu za diyal`nistyu organiv miscevogo samovryaduvannya/ Asociaciya mist Ukrayiny`. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/ 2018-10-24-minregion-kontrol-nad-oms.pdf)
12. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.14 р. № 79-VIII // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/79-19 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro vnesennya zmin do Byudzhetnogo kodeksu Ukrayiny` shhodo reformy` mizhbyudzhetny`x vidnosy`n: Zakon Ukrayiny` vid 28.12.14 r. # 79-VIII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/79-19)
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства: Закон України від 9.04.15 р. № 320-VIII// База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/320-viii (Дата звернення: 11.03.19) (Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` shhodo decentralizaciyi povnovazhen` u sferi arxitekturno-budivel`nogo kontrolyu ta udoskonalennya mistobudivnogo zakonodavstva: Zakon Ukrayiny` vid 9.04.15 r. # 320-VIII// Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/320-viii)
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10.12.15 р. № 888-VIII // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/

show/888-19 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` shhodo rozshy`rennya povnovazhen` organiv miscevogo samovryaduvannya ta opty`mizaciyi nadannya administraty`vny`x poslug: Zakon Ukrayiny` vid 10.12.15 r. # 888-VIII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-19)

15. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.14 р. № 71-VIII // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro vnesennya zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrayiny` ta deyaky`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` shhodo podatkovoyi reformy`: Zakon Ukrayiny` vid 28.12.14 r. # 71-VIII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19)
16. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5.02.15 р. № 157-VIII // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/ laws/show/157-19 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro dobrovil`ne ob'yednannya tery`torial`ny`x gromad: Zakon Ukrayiny` vid 5.02.15 r. # 157-VIII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/157-19)
17. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5.02.15 р. № 156-VIII // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro zasady` derzhavnoyi regional`noyi polity`ky`: Zakon Ukrayiny` vid 5.02.15 r. # 156-VIII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19)
18. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25.05.01 р. № 341/2001// База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro Koncepciyu derzhavnoyi regional`noyi polity`ky`: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 25.05.01 r. # 341/2001// Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001)
19. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.14 р. № 1508-VII // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro spivrobitny`cztvo tery`torial`ny`x gromad: Zakon Ukrayiny` vid 17.06.14 r. # 1508-VII // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/1508-18)
20. Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.07.09 р. № 900-р [Втрата чинності від 15.08.12 р.]// База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-%D1%80 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro sxvalennya Koncepciyi reformy` miscevogo samovryaduvannya: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 29.07.09 r. # 900-r [Vtrata chy`nnosti vid 15.08.12 r.]// Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-%D1%80)

21. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.04.14 р. № 333-р// База даних «Законодавство України». URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80 (Дата звернення: 11.03.19) (Pro sxvalennya Koncepciyi reformuvannya miscevogo samovryaduvannya ta tery`torial`noyi organizaciyi vlady` v Ukrayini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 1.04.14 r. # 333-r// Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80)
22. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) // База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 (Дата звернення: 11.03.19) (Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Konsty`tuciyi Ukrayiny` (shhodo decentralizaciyi vlady`) // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrayiny`». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812)
23. Щебетун І. С. Модель місцевого самоврядування: поняття, взаємозв'язок з концепцією та системою місцевого самоврядування // Правничий часопис Донецького університету. 2013. № 1. С. 67-74. *(*Shhebetun I. S. Model` miscevogo samovryaduvannya: ponyattya, vzayemozv'yazok z koncepciyeyu ta sy`stemoyu miscevogo samovryaduvannya // Pravny`chy`j chasopy`s Donecz`kogo universy`tetu. 2013. # 1. S. 67-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_1_12*)*

Manchulenko Halina

The meaning of decentralization processes for formation european model of local governance in Ukraine

Abstract. The article analyzes the modern process of power decentralization in Ukraine in the context of its influence on the formation European model of local self-government in the state. For this purpose the essence of decentralization principle, the concept of local governance model, and the specifics of the European continental model have been researched. Also we have made a brief excursion into the history of local self-government reform in Ukraine. Due to the idea of power decentralization is in the political discourse of the state since the early 2000's, the author has drawn attention to the reasons of the delay in the reform. We outline the main achievements of the modern decentralization process in the field of improving the regulatory framework of local self-government in Ukraine. There are: Laws on amendments to the Budget and Tax Codes of Ukraine, the Law «On Voluntary Amalgamation of Territorial Communities», the Law «On Cooperation of Territorial Communities», the Law «On Fundamental Principles of the State Regional Policy», the Law «On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine regarding the Decentralization of Powers in the Area of Architectural and

Construction Supervision and Improvement of the Town Planning Legislation», a package of laws pertaining to the enhancement of powers of local self-government bodies and the optimization of administrative services provision. Finally, the pending and necessary steps for the formation local self-governance in Ukraine according to the European model were identified. The author highlighted the main of them – the amendments to the Constitution of Ukraine on decentralization of power and the adoption of a law regulating state supervision and control over the activities of local self-government bodies.

Keywords: local government in Ukraine, decentralization of power, continental European model.

Чебаник Віталій

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА РИТОРИКА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. У статті наголошується, що упродовж 2014-2019 рр. євроінтеграційні орієнтації провідних українських політичних партій продовжують займали пріоритетне місце у їх публічній риториці. З'ясовано, що на сучасному етапі євроінтеграційний вектор чітко прослідковується у програмних документах, інформаціях, аналітичних виступах БПП, «Народного фронту», «Громадянської позиції», ВО «Батьківщина», «Самопомочі», а євроскептицизм виражений у політичній риториці «Правого сектора» та Опозиційного блоку. Доведено, що євроінтеграційна риторика тих політичних партій, які подолали виборчий бар'єр після Революції Гідності та мають шанс на ключові преференції у наступних парламентських виборах, не наповнена конкретним змістом та містить здебільшого декларативно-популістські тези щодо євроінтеграційного курсу держави.

Ключові слова: євроінтеграція, політична риторика, українські політичні партії, стратегічний курс, програмні документи, політичний дискурс, євроскептицизм.

Сучасні політичні процеси в Україні, що відбуваються у складних умовах триваючої зовнішньої агресії, актуалізували необхідність вивчення євроінтеграційних перспектив країни. Відповідно означена проблематика в українському політичному дискурсі не тільки почала займати одне з пріоритетних місць упродовж останнього п'ятиріччя, але й активізувала ідеологічне позиціонування головних політичних акторів – українських політичних партій. Водночас, дослідження євроінтеграційної риторики партій набувають актуальності напередодні виборів, оскільки дають змогу не тільки окреслити зміст майбутнього політичного курсу країни, а й відповідно, допомагають отримати цілісне бачення позицій провідних політичних партій щодо зовнішньополітичних векторів розвитку держави та дозволяють порівняти їх з відповідними преференціями громадян, зокрема потенційного електорату цих партій [16, с. 115].

Дослідженню окремих ідеологічних аспектів діяльності українських політичних партій, в тому числі й висвітленню євроінтеграційної ідеї в програмних документах та у їхньому політичному дискурсі, присвячені праці Богомолова О, Яворської Г. [2], С. Віднянського [4], С. Божка [3], А. Круглашова [11], Г. Кривенка [10], Е. Мамонтової [13], М. Примуша [19], С. Череватого [29], О. Тарнавського [25], В. Фісанова [27] та інш. Разом з

цим, варто зауважити, що в даний час відсутні дослідження євроінтеграційних орієнтацій сучасних політичних партій після Революції Гідності.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю окреслення зовнішньополітичних цілей та політичних орієнтацій сучасних українських політичних партій. Зважаючи на об'єктивну реальність українського політичного дискурсу, де існують і змагається за владу чимала кількість політичних партій, євроінтеграційна риторика залишається досить строкатою, що відображає доволі складну картину українського буття. Оскільки досліджувана тематика є різновидом політичної риторики та диференціюється на відповідні жанри, зокрема такі як політичні промови, доповіді інформації, огляди, варто вивчити і проаналізувати її з метою визначення напрямів активізації діяльності сучасних провідних політичних партій крізь призму суспільно-політичних реалій України.

Виходячи з актуальності досліджуваної проблематики та відсутності наукових розвідок у відповідній сфері, метою цієї статті є здійснення аналізу формулювання політичними партіями основних ідей щодо євроінтеграції України упродовж 2014-2019 рр. в українському політичному дискурсі, визначення пріоритетних напрямів політичної риторики стосовно сучасних проблем євроінтеграційної політики.

У цьому контексті варто підкреслити, що євроінтеграційний курс України – це комплекс політичних, соціальних, економічних стандартів, ідейних принципів ЄС крізь призму інтеграції певної країни, у даному випадку – України [19, с. 163]. Політичні партії відіграють значну роль щодо законодавчого оформлення зовнішньополітичного курсу держави, реалізовують євроінтеграційний курс в Україні [19, с. 160].

Дефініція «євроінтеграційна риторика» як контекстуальний синонім до євроінтеграційного дискурсу дедалі активніше почали використовувати у політології після подій 2004 р., коли йшлося про аспект об'єднання чи зближення з європейською спільнотою [10, с. 118]. Цьому передував розвиток євроінтеграційних амбіцій, які почали зростати в українському політикумі ще на рубежі ХХ ст. - ХХІ ст., коли визначено стратегічний курс країни на європейську інтеграцію до ЄС, і проголошено це довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України [7; 17]. Тоді всі найбільші політичні партії, окрім Прогресивної соціалістичної партії України, підтвердили свою прихильність щодо підтримки членства України в ЄС [3, с. 81]. Проте, власне євроінтеграційна риторика влади упродовж 2004-2006 рр., не забезпечила втілення національної ідеї, яка б об'єднала всі регіони України, а навпаки сприяла зростанню рівня євроскептицизму [3, с. 81]. Після подій Євромайдану, що «цементували» суспільство, євроінтеграційні процеси набули статусу стратегічного

напрямку зовнішньої політики України. Підтвердженням цьому є висловлена думка заступника голови профільного комітету Верховної Ради О. Семерака у листопаді 2015 р., який зазначив, що євроінтеграція для українського суспільства потрібна не для формальності чи членства в ЄС, а для того, щоб змінити ті стандарти і правила життя, які існують в Україні [8].

Продовженням даної тези слугує досить слушна думка С. Віднянського, яка не втратила актуальності впродовж останнього десятиліття. Науковець зазначав, що європейська дорога України починається не на кордоні з нинішнім і майбутнім ЄС, а глибоко всередині нашої держави і навіть глибше – у свідомості кожного українського громадянина [4, с. 20].

Цілком зрозуміло, що реалізувати євроінтеграційну ідею у такому контексті, наповнити її конкретним змістом (метою, етапами, перспективою тощо), насамперед покликані політичні партії [29, с. 4].

Зауважимо, що більшість українських партій у своїх програмах декларували вступ до ЄС як зовнішньополітичний пріоритет України. Приміром, у програмі ВО «Батьківщина» 2014 р. акцентовано на посиленні співпраці з ЄС у сфері політики і безпеки, а євроатлантичну інтеграцію визначено ключовим елементом безпекової політики [28]. Окрім того, пропонувалося провести референдум з означеного питання та здійснювати громадський контроль за цим процесом. У грудні 2014 р. фракція ВО «Батьківщина» у Верховній Раді ініціювала голосування за Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» [28].

Дещо іншу позицію зайняла ВО «Свобода», яка апелювала до положень Будапештського меморандуму, виступаючи за поглиблення співпраці з США та західними партнерами – гарантами. Окрім того стратегічним курсом Української держави визначено європейський україноцентризм, відповідно до якого Україна прагне стати не тільки географічним, але й геополітичним центром Європи. Декларувалося також вжити системних заходів щодо інтеграції України до євроатлантичних та європейських структур, зокрема, досягнення вигідних для України чітких гарантій, конкретних термінів можливого вступу до НАТО [20]. Перспективним планом ВО «Свобода» передбачено спрямувати зовнішньополітичні зусилля на побудову тісної економічної співдружності з країнами Балто-Чорноморської осі, встановити безвізовий режим з ЄС [26, с. 420]. Також пропонувалося розробити нову концепцію обороноздатності держави, відновити ядерний статус України [28]. Щодо останньої тези, то її артикулювати у своїх програмах Радикальна партія Ляшка, «Правий сектор». Водночас ці політичні сили у 2014 р.

проголошували курс на євроатлантичну інтеграцію, інструментом реалізації якої мала стати активізація європейської інтеграції.

Більш чітко й однозначно задекларовано євроінтеграційну ідею було у новій редакції програми партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність», затвердженій XII позачерговим з'їздом партії у лютому 2015 р. У документі виписано, що європейська інтеграція стала об'єднавчим чинником суспільства, спільною позицією політичного класу та громадян. Водночас обумовлено, що європейська інтеграція невіддільна від євроатлантичної інтеграції. Визначено також, що інтеграційні зусилля України – це своєрідна дорожня карта системних реформ, здійснення яких відкриє для країни перспективу стати повноцінним членом Європейського Союзу [21]. Інструментом реалізації означеної стратегічної мети визначено виконання Угод про Асоціацію, а також приведення у певну відповідність норм і стандартів до європейських вимог.

Досить ствердно заявлено про інтеграційні вектори зовнішньополітичної стратегії України радником П. Порошенка на щорічній зустрічі українських експертів у Брюсселі у лютому 2019 р. «Українська лабораторія», під час якої підкреслено, що до 2023 р. Україна має бути готовою подати заявку про вступ до ЄС і отримання ПДЧ в НАТО. Також було наголошено про неминучість вибору цього вектору, незважаючи на те, хто буде наступним президентом [24].

Євроінтеграційний вектор прослідковується також у програмі «Народного фронту», де обгрунтовано положення про необхідність вступу до ЄС та акцентовано, що це своєрідна історична перспектива повернення до цивілізованої сім'ї народів [28].

Середньостроковою перспективою названо приєднання України до ЄС у програмі партії «Укроп», а перехідними та підготовчими завданнями України визначено розвиток економічного співробітництва та створення законодавства, яке б відповідало критеріям вступу до ЄС [15]. Проте в програмних документах зовсім відсутні положення про необхідність вступу до ЄС.

На противагу лаконічно викладеним позиціям вищезазначеної політичної сили, партією «Удар» Віталія Кличко» до входження її до БПП, детально представлено ідеї та алгоритм інтеграції України до європейської спільноти. Обгрунтовано, що європейський вектор слугує органічним містком між зовнішньою та внутрішньою політикою України. Стартовою позначкою процесу інтеграції названо підписання й ратифікацію Угоди про асоціацію [9]. Також висловлено ствердну думку щодо відносно швидкого терміну для того, щоб Україна могла стати глибокою інтегрованою складовою внутрішнього ринку Європейського Союзу. Підкреслено, що асоціативні відносини, які вже запроваджуються, стануть

засобом адаптації України до ринкового середовища ЄС. Окрім того запропоновано замінити політику багатовекторності на багатопартнерство, яке передбачає побудову системи багатосторонніх відносин і партнерства з сусідніми країнами, в тому числі і з ближнім сусідом – країною агресором [9]. Такий концептуальний вимір зовнішньої політики євроінтеграції, на думку розробників програми, створить необхідне дипломатичне підгрунтя європейським реформам в Україні. Проте декларування взаємовигідних відносин з Російською Федерацією, в умовах агресій з боку останньої, є несумісним з безпековою політикою України.

Пріоритетною метою діяльності партії «Патріот» було визначено повноцінне повернення України до європейської сім'ї народів, сприяння виконанню Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, як принципово важливого етапу у реалізації європейського вибору [14].

Підготовка до президентських перегонів та майбутніх парламентських виборів 2019 року традиційно сприяла появі нових політичних партій, які не пропонують електорату чітких орієнтирів щодо євроінтеграційних процесів. Здебільшого декларують забезпечення пріоритетного виходу на стандарти і критерії, які необхідні для вступу України до Європейського Союзу та НАТО, наповнення стратегічного партнерства з державами ЄС з так званим «реальним змістом», тобто вихід на значимі позитивні результати співпраці. Зміст такої євроінтеграційної риторики знаходимо, приміром, у програмі політичної партії «Громадянська позиція» А. Гриценка, де пріоритетом діяльності визначена амбітна мета – становлення України як потужної європейської держави, регіонального лідера у політичній, соціальній та культурній сферах [6]. Проте зовсім відсутні чіткі шляхи реалізації ключової мети, кроки поступового виконання означених завдань з визначеної проблематики. Натомість партія пропонує українському суспільству «шлях випереджального розвитку», роблячи при цьому ставку на мораль, творчу енергію активних громадян [22].

Новостворені у 2014 році політичні партії, які досить активно розпочали підготовку до наступних парламентських виборів, декларували полярні думки щодо зовнішньополітичних векторів розвитку України. Приміром, політичною партією «За життя», створеною у липні 2016 році, визначено пріоритет зовнішньої політики – позаблоковий статус та міжнародне партнерство. Однак, після приєднання у липні 2018 р. до політсили «За життя» партії «Український вибір» на чолі з В. Медведчуком, до означених перспектив додано ще тезу щодо відновлення стосунків з Росією [23].

Радикально оновлена Соціалістична партія України, яку у 2017 р. очолив І.Ківа, заявила про курс на євроінтеграцію та вступ до НАТО. Створена у жовтні 2016 р. політична партія «Національний корпус»,

лідером якої став А.Білецький, орієнтується на співробітництво з країнами Балто-Чорноморської осі та створення міждержавного об'єднання, альтернативою ЄС [23].

Нечіткими є позиції щодо євроінтеграційної політики нових українських партій «Наші» (лідер Є. Мураєв) та «Слуга народу» (І. Баканов). Зокрема, президентська кампанія 2019 р. загострила зацікавленість щодо зовнішньополітичних орієнтирів з боку останньої політичної сили. Офіційно зареєстрована у 2013 р. «Партія рішучих змін» перейменована у грудні 2017 р. у зв'язку з виходом на українські екрани телесеріалу «Слуга народу» ТОВ «Студії Квартал – 95». Розмиті політичні позиції засновника товариства В. Зеленського, який став висуванцем на головний пост у державі, потрапили під хвилю критики під час президентських перегонів 2019 р. Більше того, провідні політологи України неодноразово підкреслювали, що на відміну від інших українських політичних партій, ця новостворена політична сила поки що існуючи формально, не веде активної політичної діяльності. Відповідно і давати оцінку її політичної риторики не має відповідних підстав. Власне євроінтеграційні ідеї партії та її лідера В. Зеленського можна розглядати скоріше як «очікуванням від цієї партії» [16, с. 115].

У цьому контексті цікавим є результати експертного опитування, проведеного фахівцями Центру Разумкова у жовтні – листопаді 2018 р. Підкреслимо, що для оцінки дослідження були обрані ті політичні партії, які за даними соціологічних опитувань мали шанс на подолання виборчого бар'єра на наступних виборах. Аналіз ранжування відповідей експертів з актуальної тематики засвідчив невизначеність позицій партії «Слуга народу» щодо важливості місця в публічній риториці теми інтеграції України до міждержавних союзів чи блоків (ЄС, НАТО). Так, за десятибальною шкалою партія посідає передостанні позиції (4,55 бали) разом з політичними силами «За життя» та Опозиційним блоком (відповідно 3, 57 бали та 3, 32 бали). Тематика вступу до міждержавних союзів/блоків (ЄС, НАТО) за оцінками експертів, найбільше присутня у БПП (9, 36 балів) та «Народного фронту» (8 балів), «Самопомочі» (7, 65 балів), дещо менше – у ВО «Батьківщина» (6, 88 балів), «Громадянської позиції» (6, 4 балів) [16, с. 133].

Запропонований євроінтеграційний курс утворених у березні-травні 2014 року політичних партій «Заступ» та «Правого сектору» також різнився полярністю. На думку вітчизняних політологів, політичну партію «Правий сектор» Дмитра Яроша можна вважати євроскептичною, адже її лідери неодноразово звертали увагу, що створювали політичну силу не заради євроінтеграції, а для того, щоб завершити національну революцію [1; 25, с. 42]. Відкрито виступаючи проти членства в ЄС, партійні лідери

«Правого сектору» порівнюють Європейський Союз з Радянським Союзом, називаючи його наднаціональним утворенням [25, с. 42].

Політична партія «Заступ», яка з'явилася, щоб «стати на захист інтересів українського хлібороба», у своєму політичному дискурсі підкреслювала про відданість ідеям європейського вибору та територіальної цілісності України [28]. Проте, як і вищезазначені політичні сили, задекларовані загальні тези щодо європейського вибору не містили перспектив його практичної реалізації, і спрямовані були, насамперед на приваблення електоральної підтримки. У цьому контексті досить доречною є думка віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе, яка виступаючи проти маніпулятивних дискусій стосовно євроінтеграційних ініціатив, підкреслила, що замість сперечань з євроінтеграційних питань, у риториці політичних партій повинно розгорнутися сперечання щодо конкретних процедур реалізації євроінтеграційного курсу [5].

Неоднозначні думки щодо актуального питання висловлювали і представники політичної еліти. Так, приміром, лідер Радикальної партії О. Ляшко у липні 2016 року пропонував керівництву країни переглянути зовнішньополітичну концепцію, спрямовану на євроінтеграцію та відмовитися від думок про членство в НАТО. На його думку, найбільш вдалий для держави варіант – вибрати статус нейтральної країни. А вже під час ухвалення змін до Конституції, політик заявив про те, що євроінтеграція має бути в житті кожного українця, а не на папері. Щодо стратегічного курсу держави на набуття членства у ЄС і НАТО у лютому 2019 року О. Ляшко разом з командою підтримав законопроект, підкресливши, що українцям потрібні не декларації, а європейський рівень життя [12].

Політичні оглядачі вважають, що курс на євроінтеграцію є наймасштабнішою обіцянкою Ю. Тимошенко упродовж 2014-2019 років. Лідер ВО «Батьківщини» досить часто у публічних виступах наголошувала про незмінність європейського та євроатлантичного вибору. А на засіданні Погоджувальної ради лідерів парламентських фракцій та комітетів у вересні 2018 року ініціювала підписання Меморандуму з означеного курсу [30].

Питання євроінтеграційних процесів і членства в НАТО займають пріоритетні позиції у політичній риториці лідера БПП, президента П. Порошенко. Вже у 2017 році під час виступу на Майдані Незалежності він зазначив, що на 26-му році незалежності України вдалося успішно завершити боротьбу за ратифікацію Угоди про Асоціацію з ЄС. Окрім того, політик заявив, що для України один шлях – широкий

євроатлантичний автобан, який веде до членства в Європейському Союзі та НАТО [18].

Підводячи загальні висновки зазначимо, що практично всі провідні політичні партії упродовж 2014-2019 років у своїй політичній риториці продовжують підтримувати ідею інтеграції України до європейської спільноти, окреслюючи здебільшого євроінтеграційні перспективи. Відповідно у своїх програмних документах, інформаціях, політичних виступах та доповідях їх партійних лідерів важливе місце посідає питання інтеграції України до міжнародних державних союзів/блоків (ЄС, НАТО). Так, євроінтеграційна проблематика яскраво прослідковується в публічній риториці БПП, «Народного фронту», «Громадянської позиції» ВО «Батьківщини» та «Самопомочі», «Удару» Віталія Кличка (до входу її до БПП). Проєвропейські погляди спостерігаються у публічній риториці лідера новоствореної партії «Слуга народу» та програмних документах «Заступу». Євроскептична налаштованість яскраво виражена у політичній риториці «Правого сектора» та Опозиційного блоку.

Проте усі вищезазначені політичні сили практично не виробили власного системного бачення євроінтеграційного курсу України, тому ними декларуються загальні положення щодо співробітництва з ЄС. Наслідком такої публічної риторики залишається надзвичайно низький рівень суспільної довіри до їхньої діяльності.

Поділяючи думки вітчизняних науковців, зазначимо, що українське суспільство ще не зовсім готове до практичної реалізації європейського вибору. Проте, українські політичні партії – головні актори політичного життя держави, покликані зорганізувати дієвий, демократичний євроінтеграційний дискурс для того, щоб кроки України до ЄС були суспільно значущими й ефективними. Цьому слугуватимуть усі форми політичної риторики.

Список використаних джерел

1. Абіс Т. Правий сектор. Ми йшли не за євроінтеграцію, а за те, щоб звершити національну революцію. [Електронний ресурс] / Тереза Абіс // Варіанти. – 2013. – Режим доступу: https://varianty.lviv.ua/16430-pravyi-sektor-my-yshly-ne-za-yevrointehratsiiu-a-za-te-shchob-zvershyty-natsionalnu-revoliutsiiu (Abis T. Pravy`j sektor. My` jshly` ne za yevrointegraciyu, a za te, shhob zvershy`ty` nacional`nu revolyuciyu).
2. Богомолов О., Яворська Р. Непевний об’єкт бажань. Європа в українському політичному дискурсі. – Київ: Вид.-во Д. Бураго, 2010. – 123с. (Bogomolov O., Yavors`ka R. Nepevny`j ob'yekt bazhan`. Yevropa v ukrayins`komu polity`chnomu dy`skursi).
3. Божко С. О. Інтеграція в Європейський Союз як зовнішньополітичний пріоритет в українському політичному дискурсі / С. Божко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Випуск 108 (Частина І). – С. 75-

84 (Bozhko S. O. Integraciya v Yevropejs`ky`j Soyuz yak zovnishn`opolity`chny`j priory`tet v ukrayins`komu polity`chnomu dy`skursi).
4. Віднянський С.В. Європейський вибір України та імперативи європейської інтеграції / С. В. Віднянський // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2003. – № 9. – С. 18-31 (Vidnyans`ky`j S.V. Yevropejs`ky`j vy`bir Ukrayiny` ta imperaty`vy` yevropejs`koyi integraciyi).
5. Віце-прем'єр: перед виборами маніпуляцій із євроінтеграційними законами побільшає. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// www. ukrinform. ua/rabric-polytics/2384220-vicepremier-period-viborami-manipulacij-iz-evraintegrazijnimi-zakonama-pobilsae.html (Vice-prem'yer: pered vy`boramy` manipulyacij iz yevrointegracijny`my` zakonamy` pobil`shaye).
6. Громадянська позиція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// gp.org.ua / pro-partiyu / programa-partii (Gromadyans`ka pozy`ciya).
7. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07. 2010 № 2411-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17 (Zakon Ukrayiny` «Pro zasady` vnutrishn`oyi i zovnishn`oyi polity`ky`» vid 01.07. 2010 # 2411-VI).
8. Зовнішній курс: чи актуальна ще стратегія євроінтеграції і що може її замінити. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://forbes.net.ua/nation/1405721-zov-nishnyi-kurs-chi-aktualna-sche-strategiya-evrointegraciy-i-sheho-mozhe-uiyi-zaminiti (Zovnishnij kurs: chy` aktual`na shhe strategiya yevrointegraciyi i shho mozhe yiyi zaminy`ty`).
9. Зовнішня політика та безпека. Силам безпеки і оборони – європейське обличчя. [Електронний ресурс] // Політична партія «Партія «Удар». – Режим доступу: http: //klichko. org / about / programa (Zovnishnya polity`ka ta bezpeka. Sy`lam bezpeky` i oborony` – yevropejs`ke obly`chchya).
10. Кривенко Г. Л. Євроінтеграційний дискурс: проблеми номінації та термінологізації / Г. Кривенко // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. Том 1. № 8, 2017. – С. 116-120 (Kry`venko G. L. Yevrointegracijny`j dy`skurs: problemy` nominaciyi ta terminologizaciyi).
11. Круглашов А. Европейская политика Киева: смена векторов / А. Круглашов // Moldoscopie. – 2010. - № 4. – С. 215-226 (Kruglashov A. Evropejskaya poly`ty`ka Ky`eva: smena vektorov).
12. Ляшко – владі: хочете євроінтеграції – підніміть рівень життя людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://liashko.ua/news/general/5104-lyashko-vladi-hochete-yevrointegraciyi-pidnimit-riven-zhittya-lyudej (Lyashko – vladi: xochete yevrointegraciyi – pidnimit` riven` zhy`ttya lyudej).
13. Мамонтова Е. Концепція «Євроінтеграції» в українському геополітичному дискурсі: символічний аспект / Е. Мамонтова // Вісник Одеського національного університету. – Серія «Соціально-гуманітарні науки». – 2009. – Випуск 13. – С. 654-658 (Mamontova E. Koncepciya «Yevrointegraciyi» v ukrayins`komu geopolity`chnomu dy`skursi: sy`mvolichny`j aspekt).

14. Політична партія «Патріот». Програма партії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapatriot.org/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%97/ (Polity`chna partiya «Patriot». Programa partiyi).
15. Політична партія «Укроп». Програма партії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrop.party/uk/about/program (Polity`chna partiya «Ukrop». Programa partiyi).
16. Політичні партії України, їх ідеології та політики: експертне опитування // Національна безпека і оборона. – Центр Разумкова. - № 3-4, 2018. – С. 115-133 (Polity`chni partiyi Ukrayiny`, yix ideologiyi ta polity`ky`: ekspertne opy`tuvannya).
17. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради. – 1993. - № 37. – С. 379 (Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` «Pro osnovni napryamy` zovnishn`oyi polity`ky` Ukrayiny`»).
18. Президент про євроінтеграцію і членство в НАТО: собаки брешуть, а наш караван іде. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2292289-porosenko-pro-evrointegraciu-i-clenstvo-v-nato-sobaki-bresut-a-nas-karavan-ide.html (Prezy`dent pro yevrointegraciyu i chlenstvo v NATO: sobaky` breshut`, a nash karavan ide).
19. Примуш М.В. Роль політичних партій у впровадженні євроінтеграційних процесів в Україні/ Європейська перспектива України та візова політика країн ЄС: виклики і можливості. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк, 15 листопада 2013 р. – С. 160-172 (Pry`mush M.V. Rol` polity`chny`x partij u vprovadzhenni yevrointegracijny`x procesiv v Ukrayini/ Yevropejs`ka perspekty`va Ukrayiny` ta vizova polity`ka krayin YeS: vy`kly`ky` i mozhly`vosti. Materialy` mizhnarodnoyi naukovo-prakty`chnoyi konferenciyi).
20. Програма ВО «Свобода» - Програма захисту українців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// svoboda.org.ua /party / program / viii/ (Programa VO «Svoboda» - Programa zaxy`stu ukrayinciv).
21. Програма партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність», нова редакція, затверджена XII позачерговим з'їздом партії (дев'ятий етап) 29. 10. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2016/12/statut_solidarnist.pdf (Programa partiyi «Blok Petra Poroshenka «Solidarnist`», nova redakciya, zatverdzhena XII pozachergovy`m z'yizdom partiyi (dev'yaty`j etap) 29. 10. 2016).
22. Програма політичної партії «Громадянська позиція» А. Гриценко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gpz.zp.ua/novini/item/126-programa.html (Programa polity`chnoyi partiyi «Gromadyans`ka pozy`ciya» A. Gry`cenko).

23. 5 відносно нових партій. Парламентські вибори – 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: web. arctive. org / 20190127065147 / https: //www. radiosvoboda. org/a/ 29602916.html (5 vidnosno novy`x partij. Parlaments`ki vy`bory` – 2019).
24. Сидоренко С. Від «Зе» до Порошенка: що думають команди кандидатів про НАТО, ЄС, та реформи [Електронний ресурс] / С. Сидоренко // Європейська правда. – 26 лютого 2019. Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/ rus/articles/2019/02/26/ 7093289/ (Sy`dorenko S. Vid «Ze» do Poroshenka: shho dumayut` komandy` kandy`dativ pro NATO, YeS, ta reformy`).
25. Тарнавський О. Р. Прояви євроскептицизму в публічному просторі України в період з 1991 по 2018 рік / О. Тарнавський // Молодий вчений. – 2018. - № 6 (58), червень. – С. 38-44 (Tarnavs`ky`j O. R. Proyavy` yevroskepty`cy`zmu v publichnomu prostori Ukrayiny` v period z 1991 po 2018 rik).
26. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю. Якименка. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 428 с. (Transformaciya partijnoyi sy`stemy`: ukrayins`ky`j dosvid u yevropejs`komu konteksti).
27. Фісанов В. П. Євроскептицизм: ідеї та політика / В. Фісанов // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – 2010. - № 2. – С. 38-41. (Fisanov V. P. Yevroskepty`cy`zm: ideyi ta polity`ka).
28. Центр прикладних досліджень. Порівняльний аналіз програм українських політичних партій (тематика безпеки та оборони). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// cpd.com.ua/ uk / порівняльний-аналіз-програм-провідн/. (Centr pry`kladny`x doslidzhen`. Porivnyal`ny`j analiz program ukrayins`ky`x polity`chny`x partij (tematy`ka bezpeky` ta oborony`)).
29. Череватий С.В. Євроінтеграційна перспектива України в програмних документах та практичній діяльності українських політичних партій / С. Череватий // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Київ, 2011. – 22с. (Cherevaty`j S.V. Yevrointegracijna perspekty`va Ukrayiny` v programny`x dokumentax ta prakty`chnij diyal`nosti ukrayins`ky`x polity`chny`x partij).
30. Юлія Тимошенко закликала кандидатів у президенти підписати Меморандум про європейську інтеграцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ba.org.ua/yuliya-timoshenko-zaklikala-kandidativ-u-prezidenti-pidpisati-memorandum-pro-yevropejsku-integraciyu. (Yuliya Ty`moshenko zakly`kala kandy`dativ u prezy`denty` pidpy`saty` Memorandum pro yevropejs`ku integraciyu).

Chebanyk Vitaliy

The EU integration rhetoric of political parties in Ukraine at the current stage

Abstract. This article is devoted to the peculiarities of the ideological positioning of the leading Ukrainian political parties on the course of Ukraine's

European integration for 2014-2019. Particular attention is paid to the EU integration rhetoric of those political parties which have overcome the electoral barrier after the Gidnist Revolution and have a chance for key preferences in the next parliamentary elections. It is proven that the development of European integration ambitions in Ukraine at the beginning of the XXI century has contributed to the support of the largest political parties to EU integration. It should be stressed that the European integration vector is clearly shown in the program documents, information, analytical statements of BPP, "Narodnyi Front", "Gromodynska Posytsiya", "Batkivshchyna" and "Samopomich", whereas the Euro- scepticism is expressed in political rhetoric of Pravyi Sector.

It is especially noted that the main instrument for the achievement of European integration is not only the implementation of the Association Agreement, but also the implementation of systemic reforms in Ukraine. It is reported that the EU integration rhetoric of the leading Ukrainian parties in the current stage is not meaningful and contains mostly declarative-populist thesis as for the state's European integration course.

***Key words**:* EU integration, political rhetoric, Ukrainian political parties, strategic course, program documents, political discourse, euroscepticism.

Конет Андрій

ПРАГНЕННЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ВИБОРЦІВ

Анотація. У статті проаналізовані програми кандидатів на посаду Президента України на виборах 2019 р., на предмет вступу нашої держави до Європейського Союзу. Автор доводить, що положення передвиборчих програм шести фаворитів президентських перегонів в Україні (шоумена В. Зеленського, нинішнього глави держави П. Порошенка, екс-прем'єра Ю. Тимошенко, двох екс-міністрів А. Гриценка та Ю. Бойка і лідера Радикальної партії України О. Ляшка) свідчать, що четверо з них підтримують інтеграцію до ЄС і НАТО, хоча по-різному розглядають саму мету інтеграції; дехто з них не сприймає її як реальну; частина кандидатів вважають її одним з чинників маніпулювання свідомістю виборців; інші кандидати взагалі не підтримують цю ідею. Водночас мало хто з кандидатів має чітке бачення того, як привести Україну до членства у двох провідних міжнародних організаціях сучасності. Натомість на даний час вступ до Європейського Союзу підтримують вже 57% українців, а 62% – готові проголосувати за вступ України до НАТО. Причина збільшення готовності населення голосувати за вступ до Європейського Союзу, крім іншого, полягає в запровадженні безвізового режиму, що, безперечно, посприяло збільшенню довіри до ЄС.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, маніпулювання свідомістю виборців.

Вступ. 2019 рік в Україні – рік президентських та парламентських виборів, що вказує на доволі значну актуальність, заявленої в дослідженні проблеми. Адже саме в період проведення виборчих кампаній багаторазово зростають можливості для маніпулювання свідомістю виборців. Перший тур виборів Президента призначений на 31 березня, оскільки, згідно з Конституцією України чергові вибори глави держави проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. Президентська кампанія в Україні офіційно стартувала наприкінці грудня 2018 р. 31 грудня Центральна виборча комісія оголосила про початок виборчого процесу, після чого кандидати почали подавати документи для реєстрації. Прийом документів завершився 3 лютого 2019 р.

Мета статті полягає у виявленні та комплексному аналізі заявленого у програмах кандидатів на посаду Президента прагнення вступу України в

ЄС, що за певних умов перетворюється на один з чинників маніпулювання свідомістю виборців.

Виклад основного матеріалу. За Конституцією України Президентом держави може бути обраний громадянин України, який досягнув тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою [4]. Можливе висунення кандидатів від політичних партій або ж самостійне висунення. Кожен кандидат у Президенти повинен надати паспорт, автобіографію, програму, заяву, а також внести заставу в сумі 2,5 млн гривень. У разі програшу, дана грошова застава не повертається. Загалом для участі у виборах 2019 р. в Україні зареєструвалися 44 кандидати.

Взаємовідносини між Україною та Європейським Союзом розпочалися ще в 90-х рр. XX ст., а сам процес укладення Угоди про асоціацію тривав майже десять років, долаючи різні виклики та пастки. Починаючи з березня 2007 р., наша держава, відповідно до Плану дій Україна – ЄС, вела переговори з Євросоюзом щодо укладення нової посиленої Угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво. Вже на Саміті Україна – ЄС *(вересень 2008 р., м. Париж)* сторони досягнули домовленості про те, що нова посилена Угода матиме назву «Угода про асоціацію». У 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів стосовно розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі [12].

19 грудня 2011 р. на Саміті Україна – ЄС сторони оголосили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей документ значно масштабніший у порівнянні з аналогічними угодами, укладеними Євросоюзом з країнами ЦСЄ. 30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію, а 19 липня 2012 р. був парафований розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі. З кінця 2012 р. і до середини 2013 р. здійснювався офіційний переклад проекту Угоди українською та мовами держав-членів Європейського Союзу. 15 травня 2013 р. Колегія Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді Європейського Союзу підписати Угоду, а також дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами-членами Євросоюзу. 9 серпня 2013 р. проект Угоди був оприлюднений на Урядовому порталі.

За пропозицією Європейського Союзу назву Угоди уточнили, і за згодою України вона отримала остаточну офіційну назву – «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони» [17]. У березні 2012 р. у Брюсселі текст Угоди був

парафований. Втім, активізація взаємин між Україною та Європейським Союзом викликала потужний спротив Російської Федерації та особисто її президента В. Путіна. У зв'язку з ув'язненням лідера опозиції Юлії Тимошенко та з ініціативи держав-учасниць Європейського Союзу підписання Угоди відклали. На цьому тлі Російська Федерація прагнула залучити Україну до свого геополітичного проекту – Митного союзу (РФ, Білорусь, Казахстан), який розглядався у Москві як інструмент «збирання пострадянських земель». Російська Федерація пропонувала Україні низку економічних преференцій (зокрема зниження цін на енергоносії) в обмін на звуження державного суверенітету та відмову від євроатлантичної інтеграції. В свою чергу, офіційний Київ бажав обмежити співпрацю переважно економічною сферою та пропонував формулу «3+1», на яку не погоджувалася Російська Федерація.

Влітку 2013 р. підхід Європейського Союзу до Угоди з Україною змінився – асоціацію почали розглядати як засіб гальмування авторитарних тенденцій режиму Президента В. Януковича. Натомість оточення В. Януковича вважало, що укладення Угоди буде вагомим аргументом на чергових президентських виборах 2015 р. У той час Україна розпочала підготовку низки законодавчих актів, необхідних для підписання Угоди. З свого боку, РФ, щоб запобігти підписанню Угоди, розгорнула системний тиск на Україну. В серпні 2013 р. вона ввела митні перешкоди для українських товарів, значно пожвавила міждержавні контакти. Організовувалися численні зустрічі на рівні президентів Російської Федерації та України, голів урядів, міністерств, заходи за участі політичних і бізнес-еліт двох країн. Попри це, Київ чітко відстоював власну позицію. Зміни настали після 9 листопада, коли на черговій зустрічі В. Януковича і В. Путіна, останній прямо погрожував захопленням території України. За відмову від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом В. Путін пообіцяв Президенту України знижки на російський газ, пільговий кредит на суму 15 млрд доларів і поступове зняття торгівельних бар'єрів. Очевидно, що В. Янукович здався, а українська опозиція, після цієї зустрічі двох президентів заговорила про зміну зовнішньополітичного курсу України [16].

21 листопада 2013 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про призупинення підписання Угоди з Європейським Союзом і через два дні В. Янукович на Саміті Східного партнерства у Вільнюсі заявив про відтермінування її укладення. Фактично це означало переорієнтацію зовнішньополітичного курсу держави на євразійський вектор інтеграції, що викликало масові акції протесту в Україні, які переросли в трагічні, криваві події на Європейському майдані у Києві. Згодом, саме це стало причиною дострокового позбавлення В. Януковича посади глави держави.

Новій українській владі було вкрай необхідно продемонструвати виконання ключової вимоги, з якої, власне, й розпочався Євромайдан і падіння режиму В. Януковича у кінці лютого 2014 р. Сам факт підписання Угоди мав продемонструвати визнання цивілізованими державами революційних змін у Києві, легітимності нової влади в середовищі європейської спільноти, а також підтримки нею України в умовах агресивних дій Російської Федерації, спрямованих на анексію Кримського півострова та війни на Донбасі.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувалося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС, сторони підписали політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту [13]. Зокрема були підписані Преамбула, Стаття 1, Розділи І «Загальні принципи», ІІ «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво і конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди [17]. На Саміті Україна також зробила заяву, що зобов'язання держави, які випливають із статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

27 червня 2014 р. на засіданні Ради Європейського Союзу Президент України П. Порошенко, керівництво Євросоюзу, глави держав і урядів 28 держав-членів Європейського Союзу підписали економічну частину Угоди – Розділи ІІІ «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» і VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з текстом Угоди формують єдиний документ [15]. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України і Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Угода про асоціацію за змістом і охопленням тем – найбільший міжнародно-правовий документ за всю історію України та найбільший міжнародний договір з третьою країною, укладений Європейським Союзом. Це якісно новий формат взаємин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції», який виступає стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. 1 вересня 2017 р., після тривалого процесу ратифікації, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом набула чинності у повному обсязі. Тож зазначимо, що розвиток відносин між Україною й Євросоюзом, пройшовши декілька етапів, передбачав поступове розширення та поглиблення взаємодії з одночасним втіленням Україною

необхідних інституціональних, економічних та правових реформ, які мали б наблизили її до відповідних стандартів ЄС. Діюча між Україною та Європейським Союзом Угода, передбачає економічну інтеграцію України до єдиного внутрішнього ринку Євросоюзу та політичну асоціацію. Аналіз тексту Угоди свідчить, що вона прямо не вказує на політичну інтеграцію України з Європейським Союзом, але непрямим чином зумовлює таку можливість.

Зважаючи на вище викладене, кандидати на посаду Президента на виборах 2019 р. у своїх програмах повинні були б (за логікою) звернути особливу увагу на зовнішню політику України, адже це одна з ключових сфер повноважень глави держави. На нашу думку, зовнішня політика України мала б зайняти чільне місце у програмах більшості кандидатів. Водночас програми мали б посилено акцентувати увагу на положеннях європейської та євроатлантичної інтеграції, найважливіших напрямах зовнішніх політичних пріоритетів України (чи відкидати їх). Адже так кандидати могли б продемонструвати своє ставлення до зовнішньої політики – її послідовності та неперервності, що вкрай необхідно для держави у період агресії з боку Російської Федерації. Для кандидатів у президенти важливо, щоб суспільство підтримало їх, віддавши свої голоси на виборах. І вони мали б зважати на бажання українських громадян, на соціологію, яка свідчить, що більшість прибічників європейської інтеграції висловлюється за якомога швидший вступ до Європейського Союзу. Нині більшість українців (58%) підтримують вступ України до Євросоюзу.

У порівнянні з 2012 р. частка прихильників вступу в Європейський Союз зросла на 6%. Водночас кількість противників приєднання до ЄС збільшилася несуттєво, їх наразі нараховується 31%. Такі результати опитування громадської думки DW-Trend в Україні (2013 р.). Репрезентативне опитування українського відділення соціологічного інституту IFAK на замовлення української редакції Deutsche Welle, охопило 1000 чол. віком від 18 до 65 рр. у містах із населенням понад 50 тис. мешканців. 37% прагнули приєднання до ЄС упродовж п’яти років. А ще рік тому швидкого вступу до Європейського Союзу бажали лише 26% опитаних. Навіть на Сході та Півдні держави, які традиційно орієнтовані на Російську Федерацію, 50% громадян у принципі ратують за вступ до Європейського Союзу. На Заході і в Центрі тих, хто виступають за вступ до Євросоюзу – 69% [1]. Наступні опитування громадської думки виявили ріст динаміки у підтримці Європейського Союзу. Вже у березні 2014 р. ЄС обирали в цілому по Україні – 45%; через два місяці, у травні 2014 р. – вже 50,5%, а за дослідженнями березня 2015 р. – 52% громадян [3]. Але вказані 52%, – це не максимум підтримки європейського вектору, який можливий у розколотому українському суспільстві. За даними опитування, яке провів

у листопаді 2017 р. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), вступ до Європейського Союзу підтримували вже 57% українців. Віце-прем'єр І. Климпуш-Цинцадзе заявила про те, що 62% українців готові проголосувати за вступ України до НАТО. Також, на її думку, причина збільшення готовності населення голосувати за вступ до Європейського Союзу полягає у запровадженні безвізового режиму, що безперечно сприятиме збільшенню довіри до Євросоюзу.

Наголосимо, що попри зростання підтримки євроінтеграції, частка тих, хто вважає, що Україні не слід приєднуватися ані до Європейського Союзу, ані до Митного союзу, – найбільша за останні 3,5 роки і становить 23%. Тож умовно додамо до цих 23% «неприєднанців» ще 13% тих, хто не визначився [3]. Разом вони складають 36% і мають бути пріоритетною цільовою аудиторією інформаційних та просвітницьких зусиль держави, експертів, засобів масової інформації та громадських діячів. Звичайно, пильну увагу до них мали б проявити і більшість кандидатів у президенти, озвучивши свою позицію та вказати на це у своїх програмах. Очевидно, враховуючи дану обставину, у президентських перегонах 2019 р. практично не має бути кандидатів, які б закликали зупинити зближення з ЄС чи виступали б проти впровадження стандартів НАТО. Втім, мало хто з них уже представив чітке бачення того, як привести Україну до членства у двох провідних міжнародних організаціях сучасності.

Серед шести фаворитів президентських перегонів в Україні, які вказані у вступі, четверо підтримують інтеграцію до Європейського Союзу і НАТО, хоча по-різному дивляться на саму мету. Американські науковці М. Ховард та Ф. Весслер відзначають, що «великі політичні зміни ніколи не відомі наперед, але часто це можливо. І хоча чинні посадовці деформують виборчий процес, щоб забезпечити собі переобрання, опозиційні рухи можуть і іноді долають принципово недосконалий процес» [19].

Наголосимо, що Євросоюз взагалі згадують у програмах лише двоє кандидатів. У П. Порошенка вона цілком вибудована довкола «місії» вступити до Європейського Союзу і НАТО. Натомість у програмі В. Зеленського Європейський Союз згадується лише побіжно, зокрема у контексті звернення по допомогу щодо питання завершення війни на Донбасі. Не додають ясності стосовно позиції цього кандидата і його нещодавні заяви. В одному з інтерв'ю В. Зеленський, відповідаючи на запитання Д. Гордона про членство України в Європейському Союзі та НАТО, наголосив, що «я ніколи не ходжу в гості, якщо мене не кличуть (...). Звісно, круто туди вступити» [7].

Глибше розібратися у поглядах кандидатів на це питання вдалося, проаналізувавши їх програми та переглянувши матеріали зустрічі

«Українська лабораторія», яка відбулася 25 лютого 2019 р. в Офісі зв'язку українських аналітичних центрів у Брюсселі. На щорічній зустрічі були присутні радники п'яти провідних кандидатів у президенти, яких відрядили штаби, щоб вони роз'яснили зовнішньополітичні позиції кандидатів [18].

Директор Національного інституту стратегічних досліджень Р. Павленко, який представляв кандидата П. Порошенка, вказав, що європейська і євроатлантична інтеграція – «суть і внутрішня логіка політики, яку буде проводити Президент Порошенко». Так само чітко висловила позицію радник А. Гриценка – голова підкомітету з євро- й євроатлантичної інтеграції Верховної Ради С. Заліщук. Вона заявила, що майбутній Президент України повинен зробити все можливе, щоб наблизити членство в ЄС і НАТО, адже інтеграція в ці організації – «абсолютний і незаперечний вибір» українського народу [6].

Радниця В. Зеленського – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського університету І. Венедіктова, підкреслила, що її кандидат «абсолютно проєвропейський, не хвилюйтеся» та аргументувала дану позицію не як ціннісний вибір, а як таку, що має конкретну корисну мету, адже без допомоги Європейського Союзу неможливо повернути Донбас та відновити його, а також виплатити зовнішній борг. Крім того, І. Венедіктова зауважила, що люди в Україні хочуть мати європейські стандарти життя та європейську судову систему. На запитання кореспондента DW, чи буде В. Зеленський, у випадку обрання Президентом, продовжувати курс на імплементацію Угоди про асоціацію, вона заявила: «про те, що домовилися, треба виконувати». Йшлося про виконання Угоди, але для цього потрібно підвищити рівень життя у державі. Тож, зазначені позиції суттєво відрізняють характеристику кандидата І. Венедіктової від оцінки своїх кандидатів радниками П. Порошенка та А. Гриценка.

Схожа аргументація була й у представника кандидата у Президенти Ю. Бойка – екс-дипломата О. Волошина. Для нього Європа – це стандарти. «Ніхто, за винятком божевільного, не буде використовувати Росію як взірець стандартів», – заявив він. Втім, представник не уточнив чи це його власна позиція, чи Ю. Бойка. Аналітики вважають Ю. Бойка, міністра енергетики за часів президентства В. Януковича, проросійським кандидатом. Водночас припинити інтеграцію до Європейського Союзу Ю. Бойко не закликає, хоч і за її поглиблення теж не агітує. «Ми не стукаємося у зачинені, на даний момент, двері членства у ЄС (...). Але ми точно зацікавлені у розвитку економічної та інших форм співпраці», – заявив О. Волошин. Зрозуміло, що, підписавши угоду про асоціацію, Україна перейшла у взаєминах з Європейським Союзом від простої

«співпраці» до політичної асоціації та економічної інтеграції. Яку ж позицію у цьому питанні займає Ю. Бойко – з відповідей радника не зрозуміло.

На зустрічі у Брюсселі Юлію Тимошенко представляв її близький соратник і народний депутат Г. Немиря, який у своєму виступі наголошував про Європу, але не про Європейський Союз: «Україна – це Європа (...). Україна хоче, і я твердо переконаний, має право бути учасником цього європейського незавершеного проекту» [6]. І знову не зрозуміло, чи ж Ю. Тимошенко теж дотримується подібних поглядів? Наприклад, на запитання кореспондента DW, чи буде Ю. Тимошенко у випадку обрання її Президентом продовжувати нинішній курс на імплементацію Угоди, Г. Немиря відповів, що «так, як зараз, вона не може продовжуватися». При цьому він вказав на звіт Уряду України про виконання у 2018 р. лише 52% від поставлених завдань з імплементації [2]. Г. Немиря працював в Уряді Ю. Тимошенко віце-прем'єром з європейської інтеграції, тож проблему добре розуміє і вважає, що у чинного віце-прем'єра з питань євроінтеграції не достатньо можливостей та механізмів для впливу на секторальні міністерства.

Раніше українські політики часто розмежовували інтеграцію до Європейського Союзу та членство у НАТО. Проте, у виборчій кампанії 2019 р. кандидати, які виступають за європейську інтеграцію, водночас підтримують і рух до НАТО. Так, П. Порошенко у програмі 2023 р. обіцяє подати заявку на членство в Європейський Союз і почати виконання Плану дій про членство (ПДЧ) у НАТО. Відомо, що подати заявку в обидві організації можна вже й нині. На жаль, ЄС поки не визнає навіть перспективу членства України. А НАТО, хоч і розглядає таку перспективу, але з ПДЧ не поспішає. На думку Г. Немирі, «безвідповідально» визначати якісь терміни у цьому напрямі. В свою чергу, Р. Павленко підкреслив, що ці заяви для внутрішнього користування, щоб «бути готовими». У програмі В. Зеленського вказано, що «ми повинні виборoти мир для України. Перед гарантами Будапештського меморандуму і партнерами з Європейського Союзу ми ставитимемо питання підтримки України у прагненні завершити війну, повернути тимчасово окуповані території і змусити агресора відшкодувати завдані збитки. Здача національних інтересів і територій не може бути предметом жодних перемовин. Рух України до НАТО та інших безпекових об'єднань – запорука нашої безпеки, в яку я вірю, та яка повинна отримати підтвердження через всеукраїнський референдум» [10]. На запитання, що мав на увазі кандидат, І. Венедіктова відповіла, що головна ідея Зеленського – народовладдя. «І тому він хоче почути, як бачить народ України рух у певні блоки». Радник Ю. Бойка заявив, що не бачить жодної можливості рухатися до членства в НАТО, адже в Росії

«вірять, що для них прийнятніше розпочати війну з Україною, ніж побачити, що Україна вступить до НАТО з усіма наслідками цього» [18].

Водночас у програмах жодного з шести кандидатів не має згадки про важливість виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Схожа ситуація і з інструментами взаємодії України з Альянсом – п'ять кандидатів з цієї шістки просто оминули їх своєю увагою. Висловлені завуальовані заяви радників кандидатів не дуже переконали аудиторію в Брюсселі, і їх попросили заявити більш чітко, чи підтримують лідери нинішніх президентських перегонів безумовне виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС і річних програм Україна-НАТО. Радники П. Порошенка, А. Гриценка і В. Зеленського відповіли на обидва запитання ствердно. Г. Немиря теж підтвердив позицію Ю. Тимошенко з цих питань, але не погодився зі словом «безумовний», оскільки вважає, що необхідно внести зміни до Угоди, зокрема для збільшення квот на безмитний експорт українських товарів до Європейського Союзу. Натомість радник Ю. Бойка ухилився від однозначної відповіді.

У президентській програмі кандидата А. Гриценка сформульовано понад півсотні коротких гасел-обіцянок. Зокрема, у програмі «Чесний Президент – служитиме людям!», він зазначає наступне: «Досить Україні пасти задніх. Наша мета – наступити на п'яти лідерам Європи! Вибори дають нам шанс – повернути у владу професійність, чесність та совість. Щоб людина, родина і наша країна жили гідно – в мирі, добробуті та безпеці! Потрібні швидкі рішучі зміни. Порядок і справедливість! Чого при моєму президентстві не буде – і що буде зроблено?». Далі представлені п'ять положень програми: 1. Чесний Президент задає стандарт – роби як я! 2. Чесний Президент – безпечна країна! 3. Чесний Президент – країна без олігархів і корупції! 4. Чесний Президент – заможна країна! 5. Чесний Президент – справедлива країна! [9]. У програмному документі цього кандидата про зовнішню політику і європейську та євроатлантичну інтеграцію України до ЄС та НАТО не має жодного слова. Відповідно, оцінити його програмні погляди чи можливі наміри в одній із головних сфер компетенції Президента не представляється можливим.

Передвиборча програма Ю. Тимошенко «Новий курс України» – найбільша з програм кандидатів першої шістки. Втім, положень про Європейський Союз та НАТО в ній небагато. У розділі «Нова стратегія миру та безпеки» вказано на ініціативу про створення нового переговорного формату, який нібито надасть Україні гарантії безпеки. «До складу «Будапешт плюс» увійдуть усі країни – гаранти територіальної цілісності України, – вказано у програмі. – Одразу після президентських виборів до нашої країни буде запрошено очільників країн-підписантів – США, Великої Британії та Росії, а також лідерів Франції, Китаю,

Німеччини та Верховного комісара ЄС з питань безпеки. Лише в цьому форматі переговорів Україна, яка виконала всі свої зобов'язання, буде мати сильну позицію та зможе добитися миру» [8]. «Я бачу Україну частиною європейської західної цивілізації, повноправним членом Європейського Союзу і НАТО і робитиму все для того, щоб наблизити цей історичний момент, – підкреслила вона під час першого свого форуму. – Але Україна, одна з найбільших європейських країн, не може чекати відчинених дверей в ЄС та НАТО. Якщо нас не хочуть бачити в Об'єднаній Європі, нам треба, не гаючи жодної хвилини, докласти надзусиль для самостійного швидкого розвитку!» [8]. З одного боку, сьогоднішня неготовність Європейського Союзу визнати Україну своїм майбутнім членом всім відома (НАТО це визнає, але не готове до конкретних кроків). З іншого боку, заявлена Ю. Тимошенко самостійність схожа на певний ізоляціонізм, дистанціювання від Європейського Союзу та НАТО у внутрішньому житті, відмову від дипломатичних зусиль з отримання перспектив членства та руху в ці організації. Тож у кожній з проаналізованих програм чітко простежуються маніпуляції свідомістю виборців.

Багато маніпулятивних положень також у програмах кандидатів на посаду Президента щодо мораторію на експорт лісу, який становить серйозну проблему у відносинах Європейського Союзу та України. Мораторій запровадили влітку 2015 р. і цим держава порушила Угоду про асоціацію, що стало однією з причин недоотримання Україною 600 млн євро макрофінансової допомоги ЄС, через що він запустив процедуру арбітражу. Вихід з ситуації є – Україна має можливість замінити мораторій на механізми контролю вирубки, що на практиці, а не на папері, врятувало б карпатські ліси, втім, не робить цього. Ідея накласти мораторій і на вивезення паливної деревини, тобто дров, ще більше поглиблює вказану проблему. З ініціативи Радикальної партії О. Ляшка парламент здійснив таку спробу у липні 2018 р., однак Президент П. Порошенко наклав вето на цей закон [5].

І в програмі, і в публічній риториці питанням інтеграції до Європейського Союзу та НАТО мало уваги приділяє А. Гриценко. Деякі з його тез співзвучні зі згаданими вище «нас там не чекають», тож вступ до цих організацій не визначений, і слід розраховувати найперше на власні сили. Як і А. Гриценко, О. Ляшко теж не згадує про Євросоюз та НАТО. Втім, у його програмі багато популістичних ідей, які подобаються виборцям своєю радикальністю, але значно ускладнили б відносини України з цивілізованим світом. У цілому, О. Ляшко в цій президентській виборчій кампанії намагається активно експлуатувати антизахідну-псевдопатріотичну риторику під гаслами «опору зовнішньому управлінню». «Замість того, щоб гнути спину перед «партнерами» –

вимагатиму від них виконання Будапештського меморандуму, – пише він у програмі «План Ляшка». – Якщо документ не виконується – ми маємо повне право заявляти про відновлення статусу ядерної держави» [14].

Яскравим прикладом маніпуляції фальшивою дилемою чи дихотомією наслідків, є білборди Радикальної партії **Олега Ляшка** «Робочі місця або рабство МВФ» та «Низькі податки або високі тарифи». У них позитивний наслідок «робочі місця» протистоїть явно негативному слову «рабство», а точніше – «рабству» від Міжнародного валютного фонду (йдеться про умови кредитування МВФ). При цьому незрозуміло, чим можна замінити гроші МВФ, які зараз складають левову частку економіки України, і при цьому ще знижувати податки та створювати робочі місця, тобто збільшувати бюджетні видатки. Чи можна вірити «їм» – залишається відкритим питанням.

Водночас, виступаючи на з'їзді Радикальної партії, який висунув його кандидатуру на вибори Президента, О. Ляшко пообіцяв поновити смертну кару «за корупцію, державну зраду і терроризм». Для України цей крок став би катастрофою для її євроінтеграції, адже запровадження смертної кари несумісне ані з членством у Раді Європи, ані з рухом до Європейського Союзу.

Лідер опозиційної платформи «За життя», проросійський кандидат Ю. Бойко теж не згадує про інтеграцію з Європейським Союзом і НАТО. Натомість обіцяє забезпечити «реальний нейтралітет та позаблоковість», подолати «протиріччя з усіма державами-сусідами, у тому числі з Росією». Симптоматичною видається і його думка щодо реалізації Мінських домовленостей. Ю. Бойко переконує, що «Україна виконає всі міжнародні зобов'язання для встановлення миру на Донбасі». Тож це ще одне опосередковане підтвердження того, що мінські домовленості розглядаються Кремлем як інструмент поновлення свого впливу та блокування євроатлантичного майбутнього України [11].

Висновки. Проаналізувавши передвиборні програми кандидатів на посаду Президента України, можна зробити наступні висновки. Вважаємо, що єдиним з кандидатів-лідерів, у програмі якого є багато положень щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, зовнішньої політики та безпеки, став чинний Президент П. Порошенко. Прозахідний курс держави – один з головних передвиборчих елементів цього кандидата. «Лише повноправне членство (в ЄС та НАТО)... остаточно і безповоротно гарантує державну незалежність, національну безпеку», – пише кандидат у своїй програмі. Втім, програма містить і багато суперечливих та маніпулятивних обіцянок. «У 2023 ми подамо заявку на вступ до ЄС, отримаємо і почнемо виконувати План дій щодо членства в НАТО. Завдяки членству в Європейському Союзі та НАТО забезпечимо: високі

стандарти життя людей, верховенство права і рівні правила для всіх, допомогу в розвитку економіки всієї держави і регіонів, доступ до найбільшого світового ринку, безпеку і захист», – обіцяв він, ніби проводячи знак рівності між подачею заявки і членством.

Насправді ж реальний вступ України до Європейського Союзу і НАТО – це справа десятиліть і багатьох президентських термінів. Зрештою, згадані переваги від інтеграції можна і потрібно отримувати вже тепер, зосередившись на проведенні основних реформ. З іншого боку, П. Порошенко не може також гарантувати й надання Альянсом ПДЧ. Водночас заявку на вступ до Європейського Союзу Україна може подати хоч завтра, адже відповідне право гарантоване їй Договором про ЄС. Втім, практичний сенс це матиме лише в тому випадку, якщо до цього часу Україна досягне успіху в реформах та матиме згоду інших держав-членів. До речі, можна пригадати, що П. Порошенко ще у вересні 2014 р. заявляв про плани щодо подання заявки на вступ до ЄС у 2020 р. Із наближенням дати в Адміністрації Президента цю обіцянку скоригували. У програмі Президент зовсім не згадує про важливість належного виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, при тому, що він похвалився її підписанням. Хоч це справа переважно парламенту й уряду, від позиції Президента і його політичної волі залежить теж чимало. Тож програма П. Порошенка хоч і містить ряд суперечливих моментів, але дає більше відповідей щодо поглядів кандидата на зовнішню політику й євроатлантичну інтеграцію, ніж програми інших кандидатів.

Сучасний стан виконання реформ в Україні та заплановане їх завершення до 2025 р., що передбачено Угодою про асоціацію з ЄС, швидше всього в силу різних причин буде відкладено. На нашу думку, повільний розвиток реформ у державі очевидно змусить відтермінувати заплановане, але саме за каденції наступного Президента мав би розпочатися конкретний діалог про те, якою є європейська інтеграційна перспектива України. Проаналізовані програми кандидатів на президентських виборах України на предмет вступу нашої держави в ЄС підтверджують, що не всі кандидати підтримують цю ідею. Дехто з них не сприймає її як реальну, дехто взагалі не відреагував на неї, а частина кандидатів розглядають її одним з чинників маніпулювання свідомістю виборців. На нашу думку, в кожній з проаналізованих програм більша частина пропозицій та обіцянок спрямована саме на маніпулювання свідомістю електорату, у розрахунку отримати їх голоси на виборах.

Список використаних джерел:

1. DW-Trend – більшість українців – за вступ до ЄС. URL: https://www.dw.com/uk/dw-trend/17230854 (DW-Trend – bilshist` ukrayinciv – za vstup do YeS. URL: https://www.dw.com/uk/dw-trend/17230854).

2. Звіт Уряду 2018. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/zvit-uryadu-za-2018-rik (Zvit Uryadu 2018. Serednostrokovyj plan priorytetnyx dij Uryadu do 2020 roku. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/zvit-uryadu-za-2018-rik).
3. Золкіна М. 52% за вступ до ЄС – це мало, багато чи достатньо? URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/05/26/7034173/ (Zolkina M. 52% za vstup do YeS – ce malo, bagato chy dostatn`o? URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/05/26/7034173/).
4. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (Konstytuciya Ukrayiny: zakon vid 28.06.1996 #254k/96-VR // Baza danyx «Zakonodavstvo Ukrayiny» / VR Ukrayiny`. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).
5. Ляшко вперше в історії українського парламентаризму відзвітував про роботу в Раді. URL: https://gordonua.com/ukr/news/politics/-ljashko-vpershe-v-istoriji-ukrajinskogo-parlamentarizmu-vidzvituvav-pro-robotu-v-radi-553256.html (Lyashko vpershe v istoriyi ukrayins`kogo parlamentaryzmu vidzvituvav pro robotu v Radi. URL: https://gordonua.com/ukr/news/politics/-ljashko-vpershe-v-istoriji-ukrajinskogo-parlamentarizmu-vidzvituvav-pro-robotu-v-radi-553256.html).
6. Марциновський А. На вибори без Європи: що сказали і про що забули шість лідерів президентських перегонів. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/02/8/7092587/ (Marcynovs`kyj A. Na vybory bez Yevropy: shho skazaly i pro shho zabuly shist lideriv prezydentskyx peregoniv. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles /2019/02/8/7092587/).
7. На YouTube-каналі «В гостях у Гордона» вийшло інтерв'ю із Зеленським. URL: https://gordonua.com/ukr/news/politics/-na-youtube-kanali-v-gostjah-u-gordona-vijshlo-interv-ju-z-zelenskim-609297.html (Na YouTube-kanali «V gostyax u Gordona» vyjshlo intervyu iz Zelenskym. URL: https://gordonua.com/ukr/news/ politics/-na-youtube-kanali-v-gostjah-u-gordona-vijshlo-interv-ju-z-zelenskim-609297.html).
8. Новий курс України. Програма дій кандидата в президенти Юлії Тимошенко. К.: Український центр реклами та поліграфії. 40 с. (Novyj kurs Ukrayiny. Programa dij kandydata v prezydenty Yuliyi Tymoshenko. K.: Ukrayins`kyj centr reklamy ta poligrafiyi. 40 s.).
9. Передвиборна програма кандидата на пост президента України Гриценка Анатолія Степановича «Чесний Президент – служитиме людям! URL: https://www.grytsenko.com.ua/programa-kandidata/ (Peredvyborna programa kandydata na post prezydenta Ukrayiny Grycenka Anatoliya Stepanovycha «Chesnyj Prezydent – sluzhytyme lyudyam! URL: https://www.grytsenko.com.ua/programa-kandidata/).

10. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. URL: https://program.ze2019.com/ (Peredvyborcha programa kandydata na post Prezydenta Ukrayiny Volodymyra Zelens`kogo. URL: https://program.ze2019.com/).
11. Передвиборча програма Опозиційного блоку. URL: http://opposition.org.ua/uk/ peredviborcha-programa-opozicijnogo-bloku.html (Peredvyborcha programa Opozycijnogo bloku. URL: http://opposition.org.ua/uk/peredviborcha-programa-opozicijnogo-bloku.html).
12. Підготовка та підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським союзом, її значення. URL: http://studies.in.ua/idpzk-shporu/3785-pdgotovka-ta-pdpisannya-ugodi-pro-asocacyu-mzh-ukrayinoyu-yes-yiyi-znachennya.html (Pidgotovka ta pidpysannya Ugody pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu i Yevropejs`kym soyuzom, yiyi znachennya. URL: http://studies.in.ua/idpzk-shporu/3785-pdgotovka-ta-pdpisannya-ugodi-pro-asocacyu-mzh-ukrayinoyu-yes-yiyi-znachennya.html).
13. Підготовка та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р., її значення. URL: http://ifreestore.net/5286/19/ (Pidgotovka ta pidpysannya Ugody pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu ta Yevropejs`kym Soyuzom 2014 r., yiyi znachennya. URL: http://ifreestore.net/5286/19/).
14. План Ляшка. Чергові вибори Президента України 2019. Програма кандидата в Президенти України Олега Ляшка. URL: http://liashko.ua/program (Plan Lyashka. Chergovi vybory Prezydenta Ukrayiny 2019. Programa kandydata v Prezydenty Ukrayiny Olega Lyashka. URL: http://liashko.ua/program).
15. Три роки підписання економічної частини асоціації з ЄС. Що здобула і втратила Україна? URL: https:// www.radiosvoboda.org/a/8581654html (Try roky pidpysannya ekonomichnoyi chastyny asociaciyi z YeS. Shho zdobula i vtratyla Ukrayina? URL: https:// www.radiosvoboda.org/a/ 28581654html).
16. У Путіна підтвердили зустріч з Януковичем. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131111_yanukovych_moscow_vc (U Putina pidtverdyly zustrich z Yanukovychem. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131111_yanukovych_ moscow_vc).
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 984_011 (Ugoda pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropejs`ky`m Soyuzom, Yevropejs`kym spivtovarystvom z atomnoyi energiyi i yixnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony. Verxovna Rada Ukrayiny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011).
18. Українська Лабораторія в Брюсселі – 25 лютого 2019 року. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%9696&aqs=chrome..69i57.1770j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (Ukrayins`ka Laboratoriya v Bryusseli – 25 lyutogo 2019 roku. URL:

https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%9696&aqs=chrome..69i57.1770j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8).
19. Howard M. M. Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. URL: http://www18.georgetown.edu/data/people/ mmh

Konet Andriy

PROMOTION OF UKRAINE'S ACCESSION IN THE EU AS ONE OF THE FACTORS OF MANIPULATION OF VOTERS' CONSCIOUSNESS

Abstract. The article analyzes the programs of candidates for the post of President of Ukraine in the 2019 elections, in terms of Ukraine joining the European Union. The author argues that the provisions of the election programs of the six favorites of the presidential race in Ukraine (entertainer V. Zelensky, the current head of state P. Poroshenko, Ex-Prime Minister Y. Tymoshenko, two Ex-Ministers A. Gritsenko and Y. Boyko and leader of the Radical party O. Lyashko) show that four of them support the EU and NATO integration although they see the goal of integration differently; some of them do not perceive it as real; a part of candidates considers it as one of the factors of manipulation of the voters' consciousness; other candidates do not support this idea at all. At the same time, few of the candidates have a clear vision of how to bring Ukraine to membership in two of the leading international organizations of our time. Although, 57% of Ukrainians are currently supporting the European Union, while 62% are ready to vote for Ukraine's accession to NATO. The reason for the increase of readiness of the population to vote for joining the EU is, among other things, the introduction of a visa-free regime, which undoubtedly contributed to increased confidence in the EU.

We would like to emphasize that despite the growth of support for European integration, the share of those who believe that Ukraine should not join neither the EU nor the Customs Union is the largest in the last three and a half years – 23%. If, however, we add these 23% of "non-affiliated" to 13% of those who are not identified, then together it will make up 36% and they should be the priority target audience of informational and educational efforts of the state, experts, mass media and public figures.

Key words: Ukraine, European Union, manipulation of voters' consciousness

РОЗДІЛ IV
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ:
НАУКОВИЙ ТА ОСВІТНІЙ ВИМІРИ ПОСТУПУ

Brie Mircea

ROMANIAN-UKRAINIAN COOPERATION IN THE EUROPEAN STUDIES. DIRECT INFLUENCE FACTORS

Abstract. The perspective of the analysis is oriented toward explaining determinism and conditionality which are involved in the cooperation process. To better understand this context, an overview of this cooperation is required. Therefore, our analysis's purpose is to find the factors that influence this cooperation, including from a political, economical, socio-cultural or educational perspective. All these are wanted to be viewed watching some levels, respectively the European one, national (Romanian and Ukrainian), local/regional (at this level the cross-border cooperation initiatives are important) and last but not least, for our study is important the institutional level of analysis. EU creates policies, institutions and a legislative framework in order to have a special and functional relationship with our neighbours. Through its politics, instruments and mechanisms, EU finances the studies/learning about EU and the development of European Studies at its borders. EU has created special programs that facilitates the knowledge and learning about Europe, for exemple: Lifelong Learning Programme; Erasmus+Programme; Jean Monnet Programme, etc. The cooperation at universitary level was also stimulated by European and national geopolitical directions. The common initiatives in the field of learning about Europe became parts of the European integration process of Ukraine. Romania as a EU member state has tried in a limited measure instead to create the prerequisites of a state meant to become a major supporter of the European integration of Ukraine.

Keywords: European Studies, EU, cross-border cooperation, Romania, Ukraine

Introduction

This study is not an exhaustive analysis of the entire sphere of influence factors which act positively or restrictively on the mechanisms and instruments of cooperation in the area of European Studies between Romania and Ukraine.The context of this cooperation is influenced by the bigger geopolitical reality, by Romania's status as State member of European Union, by Ukraine's attempt to get closer to EU and, also, by the bilateral relationships between Romania and Ukraine.

The purpose of this study is to identify and argue the big guidelines of public europeans and national politics which are leading to stimulating cooperation in the field of European Studies.

Methodologically, the perspective of the analysis is oriented toward explaining determinism and conditionality which are involved in the cooperation process. To better understand this context, an overview of this cooperation is required. Therefore, our analysis's purpose is to find the factors that influence this cooperation, including from a political, economical, socio-cultural or educational perspective. All these are wanted to be viewed watching some levels, respectively the European one, national (Romanian and ukrainian), local/regional (at this level the cross-border cooperation initiatives are important) and last but not least, for our study is important the institutional level of analysis (in particular we are interested in the level of university analysis-with a case study on the direct cooperation between University of Oradea and Yurity Fedkovych Chernivtsi National University).

1. European context of analysis. Geopolitical factors

The context of the European enlargement toward the east of the continent, but also by the new geopolitical realities introduced in the context of Russia's new manifestations of force in the proximity space, are able to mark definingly the romanian-ukrainian relationships, both at macro and micro levels. The EU's interests meet with those of Russia's, often in divergent positions. Russia's rhetoric of hostility towards the West, considered expensive, determined former soviet Eastern European states to reposition and renegotiate relationships with UE. In this context, UE is forced to reform its policies, including the privileged relationships with other partners as Ukraine[11]. European enlargement toward East gets different valences, more particular in relation to the new realities, including Ukraine's internal policy. Romania, as member of UE, has not only the privileged position, but also the responsibility of developing relationships between EU and Ukraine, including the implementation of the European Neighbourhood Policy (ENP).

European Union has proposed through the initiation of the Eastern Partnership at the Prague summit (2009) to consolidate and deepen ENP in Eastern European space. The purpose was to reform the European Neighbourhood Policy, to support and accelerate the rapprochement to EU of the Eastern European states. Ukraine was part of the six countries group included in this partnership since the official launch. At the basis of this partnership common values as democracy, rule of law, respect for human rights, applying market economy principles, sustainable development and good

[11] Mircea Brie, *Rethinking the European Neighborhood Policy. Eastern Partnership*, in *Analele Universității din Oradea. Relații Internaționale şi Studii Europene*, 2017, p. 55-71.

governance were set[12]. The Eastern Partnership was based on ”common interests and commitments, as well as on common commitments and responsibilities”, being governed by the principles of differentiation and conditionality[13].

The Eastern Partnership is EU’s political instrument designed to develop cooperation with partner countries both *bilaterally*[14] (signing and implementing association agreements, creating a deep and comprehensive free trade area, liberalization of the visa regime, creating country specific institutional development programs, cooperation for energy consolidation), and *multilateral*, which is achieved through thematic platforms and leading initiatives[15]. In order to identify and promote common interests it was decided, in principle, that heads of state and government within the Eastern Partnership should reunite every two years and the ministers of foreign affairs every year[16]. Synthesizing the *main purpose* of the Easten Partnership was to create, develop and accelerate the conditions for political association and deepening of EU economic integration with the East European partner countries[17]. In this regard, it was proposed ”to develop a specific Eastern dimension of the European Neighbourhood Policy”. In order to achieve this goal, EU supported the political and socio-economical reforms in partner countries, which favored a common commitment to stability, security and prosperity of EU, of partner countries and of the entire European continent[18].

The Eastern Partnership’s second summit, which was in Warsaw, on September 2011, captures the progress made by the EP states in the process of European integration, and also the need to find solutions to deepen this process. A special place is concerned with the strengthening of bilateral political agreements, the socio-economical integration and the mobility[19].

The next summit held in Vilnius, November 2013 had its main objective the signing of the Association Agreement with Ukraine, including the in depth

---

[12] Mircea Brie, *A New European Neighbourhood Policy toward Ukraine and the Republic of Moldova in the Context of the Eastern Partnership (EaP) and the Association Agreements (AA)*, in *Studii Europene*, nr. 10, Chisinău, 2017, p. 123-155

[13] *Declarația comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind Parteneriatul Estic*, Praga, 7 mai 2009, (1), p. 5, http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=RO&f=ST%208435%202009%20INIT, accessed in 10.07.2019.

[14] PaE is based on existing bilateral contractual relations and is complementary to them.

[15] *Parteneriatul Estic*, Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, site-ul oficial, http://www.mfa.gov.md/totul-despre-pae/, accessed in 10.07.2019. See Oana Mocanu, *The Eastern Partnership – A Premise for an Enhanced EU Eastern Neighbours Cooperation Relationship*, pp. 3-5, http://ssrn.com/abstract=1517754, accessed in 10.07.2019.

[16] *Declarația comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind Parteneriatul Estic*…, (10), p. 8.

[17] See more Iordan Gheorghe Bărbulescu (coord.), Mircea Brie, Nicolae Toderaş, *Cooperarea transfrontalieră între România şi Ucraina, respectiv între România şi Republica Moldova. Oportunităţi şi provocări între 2014-2020*, Tritonic, Bucureşti, 2016.

[18] *Ibidem*, (2), p. 6.

[19] *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29-30 September 2011*, 14983/11 PRESSE 341, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf, accessed in 02.06.2019.

and comprehensive Free Trade Agreement negotiated as part of the Association Agreement and the initialling of those with the Republic of Moldova and Georgia. The agreements with the Republic of Moldova and Georgia were initialed (they came into effect only after signing and ratification), while the agreements with Ukraine were suspended[20]. The participants at the summit took note of the decision to temporarily suspend the preparation of the signing of these agreements with the EU[21]. Kiev's decision, somewhat surprising, was taken only one week before the summit, when Ukraine's prime minister, Azarov, has signed a decree of "suspending the process of preparing the Association Agreement between Ukraine and EU", for reasons of "national security"[22]. A similar decision has been announced by Armenia since September[23]. From this point of view, given the importance of Ukraine in the region, its decision to interrupt the Agreement negociation was interpreted as EU's failure, although equally or even more could be perceived as a failure of Ukraine in its effort to democratize and progress. And then, given the complexity of negociation with EU, be they association or accession, their temporary interruption is a common tool in European relations and diplomacy, Turkey being a great example, so we should not be tempted to tax only the EU for this temporary situation, as it turned out later[24].

Ukraine's surprising decision came after this country had received positive assessments since 2011, when the negotiations for the Association Agreement were held[25]. The positive evolution was also noted in the PaE reports the following year[26]. What nobody expected was that the government refusal to sign AA with EU led to protests in the well known Euromaidan of Kiev, whose apogee was reached in February 2014 with the departure of president Victor Ianukovici[27]. Supporting separatism in the East and the annexation of Crimea by

---

[20] Iulia Monica Oehler-Şincai, *Uniunea Europeană - Parteneriatul estic: comentarii pe marginea celui de-al treilea summit*, Institutul de Economie Mondială, http://www.iem.ro/ro/articole-euroinfo/596-uniuneaeuropean-parteneriatul-estic-comentarii-pe-marginea-celuide-al-treilea-summit, accessed in 14.06.2019.

[21] *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Eastern Partnership: the way ahead*, Consiliul Uniunii Europene, Vilnius, 29 November 2013 17130/13 (OR. en) PRESSE 516, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf, accessed in 01.06.2019.

[22] Iulia Monica Oehler-Şincai, *op. cit.*

[23] Thorvaldur Gylfason, Inmaculada Martínez-Zarzoso, Per Magnus Wijkman, *Can and Should the EU's Eastern Partnership be Saved?*, CESifo Working Paper Series No. 4869. July 2014, p. 3, http://ssrn.com/abstract=2469729, accessed in 01.07.2019.

[24] Mircea Brie, *A New European Neighbourhood Policy toward Ukraine ...*, p. 123-155

[25] A se vedea *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2011. Regional Report: Eastern Partnership*, Joint Staff Working Document, Brussels, 15.5.2012, SWD(2012) 112 final, p. 2, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_regional_report_en.pdf, accessed in 01.06.2019.

[26] See *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2011. Regional Report: Eastern Partnership*, Joint Staff Working Document, Brussels, 15.5.2012, SWD(2012) 112 final, p. 2, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_regional_report_en.pdf, accessed in 01.06.2019.

[27] Jeff Lovitt (coord.), *European Integration Index 2014 for Eastern Partnership Countries*, Eastern Partnership Civil Society Forum, februarie 2015, p. 8, http://www.eap-index.eu/sites/default/files/EaP%20Index%202014.pdf, accessed in 01.07.2019.

the Russians led Ukraine into a political, economical and social chaos in general and also a major humanitarian crisis in Eastern Ukraine. On the relationship with EU, Ukraine urged signing the Association Agreement and the relationship between EU and Russia has deteriorated to the same level as before the fall of the Berlin's wall, the economical sanctions being the same as before 1989.

After postponing signing the Association Agreement at Vilnius (November 2013), it is entirely done between Ukraine and EU on June, 27th, 2014 in Bruxelles.

The steps that led to this new bond EU-Ukraine through the European Neighbourhood Policy (ENP) have been accompanied by complicated negotiations with Russia, and also,the continuous pressure exerted by Russia, which couldn't accept losing influence in a country considered part of historical legacy.

In the analyzed period, Ukraine made important steps in its relationship with Europe and the democratic world. So, they opened new negotiations toward a new agreement right before the launch of ENP, in 2007 and in 2008 Ukraine has been admitted in the World Trade Organization (a precondition for DCFTA). In 2009, the Association Agenda replaced the Action Plan, and on November 2010 at the EU-Ukraine summit it was announced an action plan regarding the liberalization of visa regime[28].

The negotiations between EU and Ukraine for the Association Agreement have taken place quickly. In December 2011 they were finalized, and in March 2012 EU and Ukraine approved the text from the Association Agreement (AA) and Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) [29]. This agreement, as in the case of the Moldovan Republic, provided for a political association and an economical integration of Ukraine in the EU. The AA signing was postponed because the ukrainian state reformation didn't meet EU's expectation. December 2012, EU reaffirmed the commitment to sign the AA when Ukraine will show steady progress in applying the Association Agenda. May, 15th, 2013, the European Commision decided to start the official procedures regarding the AA's signing between Ukraine and EU.

The Ukrainain authorities didn't show, prove enough determination regarding the signing process, this attitude being the result of the Russian political and economical pressure. The manipulations and misinformations created the perception of a future bankrupt Ukraine economy under the siege of a strong EU competition. A serious campaign of information regarding the importance of AA and DCFTA took place in September, 2013, just two months

[28] Hennadiy Maksak, *Position Paper 6: Ukraine*, în Felix Hett, Sara Kikić, Stephan Meuser (eds.), *Reassessing the European Neighbourhood Policy. The Eastern Dimension*, Friedrich-Ebert-Stiftung, iunie 2015, p. 22, http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11483.pdf, accessed in 28.06.2019.

[29] *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area. What's it all about?*, http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/vademecum_en.pdf, accessed in 01.07.2019.

prior to the Summit from Vilnius[30], but too late to avoid the postponing of the AA's signing.

It followed in Ukraine an unwanted episode for the country's democratic march, which is still far away from being finalized. The peaceful protests that followed Kiev's decisions were violently repressed, and their radicalization led to the president Viktor Ianukovici resignation (February 2014). It was the beginning of the crisis, Crimea being attached to Russia and in Eastern Ukraine a separatist war sustained by Russia.

EU's conclusion is edifying and it's a signal for other countries like Republic of Moldova. "The dramatic events in Ukraine are an example of how a government that has not committed itself, ignoring the larger aspirations of the population and is subject to an unacceptable external pressure is capable of creating a huge political and social disorder" [31].

The Kiev's new political authorities restarted the discussion with EU regarding an urgent signing of the AA. Against the backdrop of financial tensions with Russia "the European Commission announced, March, 5th, 2014, a support package for Ukraine, thus advancing and consolidating a lot of instruments and policies of the Eastern Partnership" [32]. On March, 21st, 2014, three days after the de facto annexation of Crimea, EU and Ukraine signed the political provisions of the AA, "confirming their commitment to proceed to the signing and the conclusion of the remaining parts of the agreement,together with the political provisions make a single instrument"[33]. The other parts of the Association Agreement was signed June, 27th, 2014 in Bruxelles[34]. It was followed by the ratification of AA and DCFTA in the ukrainian government and European Parliament (September, 16th). Following the negotiations between the two parties, the provisional application was decided starting November, 1st, 2014 and January, 1st 2016 the section DCFTA and AA to come into force[35].

[30] Kataryna Wolczuk, *Ukraine and the EU: turning the Association Agreement into a success story*, în *Policy Brief*, European Policy Centre, 23 April 2014, p. 3, http://ssrn.com/abstract=2430226, accessed in 22.06.2019.

[31] Comisia Europeană, Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe şi Politica de Securitate, *Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic şi Social European şi Comitetul Regiunilor*. *Politica de vecinătate la răspântie: punerea în aplicare a politicii europene de vecinătate în 2013*, p. 3, EUR-Lex, Access to European Union law, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014JC0012&from=RO, accessed in 29.06.2019.

[32] *Ibidem*.

[33] *Ibidem.*

[34] Hennadiy Maksak, *op. cit.*, p. 22.

[35] *Parlamentul European ratifică Acordul de Asociere UE-Ucraina*, Parlamentul European, Comunicat de Presă, 16.09.2014, http://www.europarl.europa.eu/news/ro/news-room/content/20140915IPR62504/html/Parlamentul-European-ratific%C4%83-Acordul-de-Asociere-UE-Ucraina, accessed in 22.07.2019.

2. The Romanian-Ukranian bilateral relationships and cross-border cooperation[36]. The national factors of influence

The bilateral relationships between Ukraine and Romania have been able to introduce additional stimuli and conditionality in the development of direct cooperation in the field of education and research of European studies. This also implies the stimulation of the European promotion in bilateral cooperation. European education is therefore part of the European and national mechanisms to achieve a level of understanding of the need for cooperation and integration. Preparing specialists to coordinate the European integration, to promote European values both at institutional level and the population level acquires the valency of integrative tools. The purpose of this cooperation goes beyond the sphere of good neighbourhood policy, either we talk about European dimension or the national one. Therefore, Romania and Ukraine, within European cooperation, are developing their own mechanisms of cooperation.

The national legislation, the state reformation (including the national, regional and local institutional level), the fight to promote the rule of law, to respect the European principles and values are directed through the acquis communautaire.

Cross-border cooperation can be defined in relation to the direct collaboration between neighboring regions found along a border, regardless of the levels at which this relationship is achieved. This cooperation can take place in all areas, among all national, regional and local authorities, involving all actors. The efficiency, reliability, authenticity and legitimacy of European construction, European integration are also related to the success of cross-border cooperation. "The basic principle of cross-border cooperation is the creation in the border areas of contractual spaces in order to find common solutions to similar problems, the state entities not defining, in relation to their peripheral collectivities, the peculiarity and specificity of the neighboring problems faced by them."[37] The cross-border cooperation proves to be "a kind of mutual cooperation between two neighboring border regions"[38]. This involves states, regions, administrative units from different levels and/or social groups, etc., covering all areas of everyday life and participating in the development of common programs, priorities and actions[39]. Cross-border cooperation is favored by cultural, ethno-linguistic, historical (see the case of the Habsburg legacy in Central Europe) or the presence of national minorities. The Romanian

[36] For more delails see Mircea Brie, *The Cross-Border Cooperation between Romania and Ukraine in the Context of the Eastern Partnership (EaP) and Association Agreements (AA)*, in *EUROPOLITY, Continuity and Change in European Governance*, Vol. 11, no. 2, 2017, p. 51-78.

[37] Charles Ricq, *Manual de cooperare transfrontalieră pentru uzul colectivităţilor locale şi regionale în Europa*, Ediţia a 3-a, Bucureşti, 2000, p. 10.

[38] *Cooperare transfrontalieră*, http://transeco.ecosv.ro/cooperare_trans_ro.htm, accessed in 22.06.2019.

[39] *Ibidem*

Community of Ukraine or the Ukrainian communities in Romania are favorable elements in the process of cross-border co-operation.

The cross-border cooperation between Romania and Ukraine has been marked by the general framework of bilateral relations, but also by the geopolitical context of the two states. Immediately after the fall of communism and the collapse of the USSR, there were difficulties in cooperation between the young Ukrainian state and the Romanian one. The relationship with Ukraine went through a period of mutual mistrust, so that the two countries have started a process of relaxation of their relations, and as a consequence, the EU has been contributing to it, as well. This cooperation has been marked by legislative and institutional changes stemming from a process of normalization and stimulation of relations with Ukraine, due inter alia to Euro-Atlantic integration. The ENP also contributes to this cross-border mechanism through financial instruments, as well as legislative harmonization on both sides of the EU's external borders. The European Neighborhood and Partnership Instrument, seen as an incentive in the process of developing relations with the EU's neighbors, was thus able to create bridges at both political, socio-economic, cultural and cross-border level.

As regards the legislative and institutional framework for facilitating cross-border cooperation, Romania has formally embraced European regulations in this area. In this context of the adoption of this legislation, bilateral and multilateral agreements have intensified. 'Various types of agreements, protocols, international treaties, conventions' have been identified to provide the widest possible regulatory framework and allow cross-border cooperation at local, inter-regional, intergovernmental and multinational level[40]. Different types of intergovernmental agreements, including conventions, protocols and treaties, continue to be part of the basic instruments needed to facilitate cross-border cooperation. The cross-border cooperation relations in Romania and Ukraine are established on the basis of the Treaty of Good Neighborhood and Cooperation between the two states, signed in Constanta on 2 June 1997 and ratified by Romania by Law 129/1997[41]. On the basis of this agreement, the two countries subsequently signed several bilateral agreements with an impact on cross-border cooperation.

European policies and directives, including the ENP, converge towards the need to make the cross-border cooperation more effective and bring the exercise of competences as close as possible to citizens. Cross-border cooperation from this perspective is no longer a state policy, but it is transferred to regional, local authorities, regional associations, transnational firms, etc. The regional

[40] Mihai Roşcovan, Veaceslav Bulat, Mariana Puntea, Viorel Miron, *Ghid de cooperare transfrontalieră*, Ediţia a II-a, Chişinău, 2010, p. 42.

[41] Cătălin-Silviu Săraru, „*Considérations sur les accords de coopération transfrontalières entre les unités administratives-territoriales limitrophes des zones frontalières de la Roumanie et les structures similaires dans les pays voisins*", in "Curentul Juridic" nr. 2(45)/2011, p. 89.

authorities at the Romanian borders with Ukraine and the development associations play a significant role in shaping and developing cross-border cooperation[42]. On the basis of the Romanian legislation, regional and local public authorities in border areas 'may conclude cross-border cooperation agreements with similar structures in neighboring states', leading to the creation of 'bodies that have legal personality according to national law', but without administrative powers[43]. Cross-border cooperation is therefore part of the regional development policy. From this perspective, European and national regional development policies are able to stimulate cross-border cooperation, both at the level of legal regulations and in the creation of an institutional framework. This institutional framework is necessary, both at the level of coordination and in the representation of regional interests in front of national or European structures[44]. At the regional level three Euroregions with Romanian-Ukrainian participation were created: the Carpathian Euroregion, the Prutul de Sus Euroregion and the Lower Danube Euroregion[45].

Cross-border cooperation between Romania and Ukraine has been achieved through European instruments and mechanisms. The financial period 2007-2013 coincides with the first years after Romania's accession to the EU, and in its new quality, the Romanian state became an active and interested ENP promoter. Thus, through the ENPI, cross-border cooperation at Romania's borders with Ukraine was financed through: Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Cross-border Operational Program; The Romania-Ukraine-Moldova Cross-Border Cooperation Operational Program, respectively the Black Sea Basin Operational Program. In addition to these programs aimed at explicit and direct support for cross-border cooperation, this was also supported by other European programs for the integration and development of the EU-Ukraine border areas.

The Operational Program for Cross-Border Cooperation Romania-Ukraine-Republic of Moldova had a total budget of 138,122,693 euros for the seven years of programming at its launch. Of this amount, the EU contribution through the ENPI is 126,718,067 euros, while the partner states have had to participate in financing projects with a total co-financing of approximately 11,404,626 euros[46]. The strategy of the program has been established in line with the four

[42] Iordan Gheorghe Bărbulescu (coord.), Mircea Brie, Nicolae Toderaş, *op. cit.*, p. 122.

[43] A se vedea *Legea nr. 215 din 23 aprilie 2001 (**republicată**)(*actualizată*) administraţiei publice locale (actualizată până la data de 3 iulie 2008*)*, art. 15, (1), (3).

[44] Transnational regional associations become promoters of the decentralization and application of the European subsidiarity principle. An example for this can be the European Association of Border Regions (AEBR) founded in 1971. Mihai Roşcovan, Veaceslav Bulat, Mariana Puntea, Viorel Miron, *op. cit.*, p. 15.

[45] See Iordan Gheorghe Bărbulescu (coord.), Mircea Brie, Nicolae Toderaş, *op. cit.*, p. 123/124; Mircea Brie, *European Instruments of Cross-border cooperation. Case study: the Romanian-Ukrainian border*, in *Identités, citoyennetés et démocratie, 20 ans après*, sous la direction de Fabienne Maron, Grzegorz Pozarlik, Editions Bruylant, Bruxelles, 2010, p. 265-280.

[46] *Programul Operaţional Comun România-Ucraina-Moldova 2007-2013* (versiunea 2008), p. 81, http://www.mdrl.ro/documente/coop_teritoriala/granite_externe/ro_uk_mo/POC%20Ro-Ua-Md%2029%20feb%20romana.pdf, accessed in 11.06.2019.

ENPI general objectives in the field of cross-border cooperation: 1. promoting a sustainable economy and social development; 2. Joint solving of environmental, security and public security issues or prevention and fight against organized crime; 3. secure and efficient border management; 4. promoting "people-to-people" activities. [47] Against this background the specific objectives of the program were set: '1. Stimulate economic and social development in the program area and adjacent areas; 2. Addressing environmental issues in the border area and ensuring a high level of preparedness for emergencies; 3. Encouraging contacts and cooperation between the inhabitants of the border areas'[48]. The eligible area of the program, covering a territory of 176.6 square kilometers, consists of regions belonging to the three neighboring states, respectively the counties of Botoşani, Galați, Iaşi, Suceava, Tulcea and Vaslui in Romania, the Odessa and Chernivtsi regions of Ukraine, and the whole territory of the Republic of Moldova. Besides these regions, the program also includes at the suggestion of the states, some adjacent regions, which 'can positively influence border co-operation'. In this category were included: 'the Romanian county of Braila, the Ukrainian regions Ivano Frankivska, Vinniytska, ten districts in the Khmelnytska region and twelve districts in Ternopilska'[49]. Eligible beneficiaries of this program were 'regional and local public authorities, non-governmental organizations, associations, universities, research institutes, educational / training organizations, etc.'[50]. The variety of these eligible beneficiaries is larger and takes into account the specificity of each priority, their list being announced at each call. Applicants must be associated in a partnership, including at least two partners on both sides of the border. One of the partners must be from Romania, and at least one partner from the Republic of Moldova and / or Ukraine[51].

One year after the program was approved by the European Commission, the first call for projects (the second half of 2009) was launched. Its budget was EUR 30 million for the first two priorities and for the third priority of EUR 5 million[52]. The deadline for projects submitted under Priority 3, being smaller

[47] *Programul Operaţional Comun România-Ucraina-Moldova 2007-2013* (versiunea 2008), …, p. 4.

[48] *Programul Operaţional Comun România-Ucraina-Republica Moldova ENPI CBC 2007-2013*, Secretariatul Tehnic Comun, Biroul Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Suceava pentru Graniţa România-Ucraina, http://www.brctsuceava.ro/pagini/programul-operational-comun-enpi-cbc-2007-2013/ro-ua-md/obiective-i-priorit-i-1.html, accessed in 11.06.2019

[49] *Programul Operaţional Comun România-Ucraina-Republica Moldova 2007-2013 - finanţat din ENPI*, http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/-2257/programe-de-cooperare-teritoriala-europeana/-3696, accessed in 11.06.2019.

[50] *Ibidem.*

[51] *Joint Operational Programme Romania-Ukraine-Republic of Moldova 2007-2013. Guidelines for Grant Applicants, Priority 1 – Towards a more competitive border economy and Priority 2 - Environmental challenges and emergency preparedness*, p. 14, http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/-2257/programe-de-cooperare-teritoriala-europeana/-3696, accessed in 11.06.2019.

[52] With the approval of the JCC, the possibility of extending the budget for this call according to needs was foreseen, the interest identified for each priority, as well as the identification of valuable projects.

projects, was September 28, 2009, and for the larger ones submitted on Priority 1 and Priority 2 was October 28, 2009[53]. During the project submission period, 422 applications were registered and the requested budget was 320 million euro[54]. Of these, 112 were applicants from Moldova and 382 proposals were received from Moldovan partners compared to 247 in Ukraine and 375 in Romania[55]. Due to the lack of instruments, procedures, institutional changes and political changes, the evaluation period for funding applications was very high. This was basically the first exercise on this program, both for the Romanian authorities and for the Moldovan and Ukrainian partners. The first Priority 3 contracts were signed only at the beginning of 2011 and those on Priority 1 and 2 only in October 2011 (2 years after the submission of projects) [56]. Following this first call for projects, a total of 85 winning applications totaling € 34,507,722.36[57] were contracted to finance.

The second call for projects, which was opened for applications in November 2011, had a deadline for submission of projects January 30, 2012[58] Up to which 1,060 applications have been registered[59], 272 being applicants from Moldova, 141 Ukraine and 637 from Romania. On an absolute level, the number of projects doubled in the second period, indicating a growing interest of the participating countries, but at the systemic level much more was needed[60]. According to the list of projects presented on the official website of the program, in the second call, 50 winning applications worth a total of EUR 35,602,720.65[61] were contracted for funding, plus the co-financing part.

---

[53] http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/-2257/programe-de-cooperare-teritoriala-europeana/-3696, accessed in 14.06.2019.

[54] Cristian Ghinea, Bianca Toma, *Bune practici în relaţia România - Republica Moldova. Modele de parteneriat*, Policy Memo, nr. 47, CRPE, September 2013, p. 7, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/10/policy-memo-47-crpe-Moldova-Bune-Practici-raport-final.pdf, accessed in 11.06.2019.

[55] Policy Memo, nr 46, *Centru Român pentru Politici Europene*, August 2013, p. 5, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Memo-Cooperare-Regionala-FINAL.pdf accessed in 20.06.2019.

[56] Dragoş Dinu, Ludmila Gamurari, *The Joint Operational Program Romania – Ukraine – Republic of Moldova. Current challenges and further developments*, Policy Memo, nr. 36, CRPE, *A new framework for better cooperation: Romania-Ukraine-Moldova*, Centrul Român de Politici Europene, February 2013, p. 4, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/02/Trilaterala-romania-ucraina-ok.pdf, accessed in 12.06.2019.

[57] A se vedea lista completă a proiectelor contractate, precum şi alocările financiare pentru proiect, este disponibilă pe pagina web a programului http://www.ro-ua-md.net/proiecte-3/proiecte-contractate/proiecte-contractate-apelul-1/, accessed in 14.08.2017.

[58] *Anunţ privind lansarea celui de-al doilea apel de propuneri de proiecte*, Programul Operaţional Comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007 – 2013, http://www.mdrap.ro/userfiles/ro_uk_mo_anunt_apel2.pdf, accessed in 11.06.2019.

[59] http://www.fonduri-structurale.ro/detaliu.aspx?t=Stiri&eID=10543, accessed in 11.06.2019.

[60] Policy Memo, nr 46, *Centru Român pentru Politici Europene*, August 2013, p.5, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Memo-Cooperare-Regionala-FINAL.pdf accessed in 11.06.2019.

[61] See the full list of contracted projects as well as the financial allocations for the project, available on the program's website http://www.ro-ua-md.net/proiecte-3/proiecte-contractate/proiecte-contractate-apelul-2/, accessed in 11.06.2019.

List of the major investment projects

No.	Beneficiary	Country	Country/ Region of implementation	Name of project/intervention	Value of the European financing (EUR)
1	Customs Service of the Republic of Moldova	MD	RO, MD	IMPEFO – Improve the cross-border cooperation between the Republic of Moldova and Romania in the field of oil and food products	3.094.194,60
2	Ministry of Internal Affairs - General Inspectorate for Emergency Situations	RO	RO, MD	Improvement of Mobile Service for Emergency, Resuscitation and Extrication (SMURD) response capacity through an integrated system for effective monitoring and mitigation of disaster consequences for the population located between the common borders of Romania, Ukraine and the Republic of Moldova	6.008.363,41
3	National Agency for Mineral Resources	RO	RO, MD	Gas pipeline for the interconnection of the natural gas transmission system in Romania and the Moldovan gas transmission system from Iasi (Romania) - Ungheni (Moldova)	7,000,000.00
4	Department of Environment and Natural Resources of the State Regional Administration of Odessa	UA	UA, MD, RO	Inventory, evaluation and remediation of sources of anthropogenic pollution in the Lower Danube Region between Ukraine, Romania and the Republic of Moldova	5.181.782,42
5	Ministry of Economy of the Republic of Moldova	MD	MD, UA, RO	Feasibility Study for Synchronous Interconnection between Power Supply Systems in Ukraine and the Republic of Moldova with the ENTSO-E European Continental Power Transmission System	6.360.639,12
6	Ministry of Transport and Infrastructure, Romania	RO	RO-UA-MD	Cross-Border Infrastructure (Communications Infrastructure between Romania, Ukraine and the Republic of Moldova)	4.700.000
7	Ministry of Finance of Ukraine	UA	UA-RO	Strengthening the border infrastructure by modernizing the customs crossing points between Ukraine and Romania	3.500.000
8	Ministry of Environment and Climate Change, Romania	RO	RO-UA-MD	Prevention and protection against floods in the rivers Prut and Siretul de Sus by implementing a modern monitoring system with automatic stations - EAST AVERT	8.329.000

Source: Official website of the program, http://www.ro-ua-md.net

In addition to applications that received funding from the two calls for projects, a total of 8 major investment projects worth 44,173,979.55 euros[62] were

[62] The list of these projects can be consulted on the official website of the program, http://www.ro-ua-md.net/proiecte-3/proiecte-contractate/proiecte-majore-de-investitii/, accessed in 07.06.2019.

selected for the three program priorities, plus the co-financing part. These projects are the result of identifying major special needs by the representatives of the three partner countries. Analyzing the 8 major investment projects, we find that half of them are implemented in all three Member States of the program, 3 are implemented in Romania and Moldova and only 1 in Romania and Ukraine. In 4 cases, project leaders are institutions in Romania, and in 2 cases they are from the Republic of Moldova and Ukraine. Moldova is part of 7 projects, while Ukraine is in only 5 out of 8 major investment projects. Beyond the privileged position of Romania (as a member of the EU was ensured presence in all cross-border projects), the Republic of Moldova is the main beneficiary of these investments, also taking into account the size of grants to projects involving institutions in this country. We consider, however, that an important factor contributing to this position was the privileged relationship with Romania, plus the financial support granted by the Romanian state for the implementation of these projects.

For the purpose of streamlining and facilitating implementation during the 2014-2020 period, a special program was created for cross-border cooperation between Romania and Ukraine, the Joint Operational Program Romania-Ukraine, fed by the EU through the European Neighborhood Instrument (ENI). The program addresses the border area between Romania and Ukraine and will contribute to the overall objective of the European Neighborhood Instrument: the evolution towards a region of prosperity and good neighborliness through cross-border cooperation actions for the benefit of Member States and non-EU members in the adjoining area[63]. The eligible area of the program includes the Romanian counties: Botoşani, Suceava, Tulcea, Maramureş, Satu-Mare, and the Ukrainian regions: Odessa, Ivano-Frankivsk, Zakarpatska, Cernăuți. The budget of this program is € 66 million (66 million total budget - of which 60 million are funded by the EU through the European Neighborhood Instrument - ENI and 6 million euro co-financed by partner countries).

3. The universitary cooperation between Oradea and Chernivtsi in the field of European Studies

EU creates policies, institutions and a legislative framework in order to have a special and functional relationship with our neighbours. Through its politics, instruments and mechanisms, EU finances the studies/learning about EU and the development of European Studies at its borders. The closer cooperation between the University of Oradea and Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University can be placed in this category.

[63]Ministerul Fondurilor Europene/România, http://www.fonduri-ue.ro/ro-ua#contact-am-ro-ua, accessed in 19.06.2019.

EU has created special programs that facilitates the knowledge and learning about Europe, for exemple: Lifelong Learning Programme; Erasmus+Programme; Jean Monnet Programme, etc.

EU supports the creation and the development of the European identity, as a level superimposed on the national and the regional. Also, EU supports the active citizenships projects in the field of the European Studies. So, the European Studies, learning about Europe at the University of Oradea and Chernivtsi gets not only regional/national relevance, but also European. The educational, research programs and the scientific events organized in Oradea and Chernivtsi regarding the development of the European Studies are sponsored in recent years by the European Union. Amongst the successful initiatives are the projects promoted by the partnership between the Research Institute of European Integrations and Regional Studies (Chernivtsi) and the Institute for Regional Studies (Oradea).

EU sponsored financially over 27 projects of IES Oradea (18 Jean Monnet projects) for the development of the European Studies in Oradea and the eastern border of EU. A lot of these projects had partners from Ukraine. EU financed tens of conferences, magazines and other publications to which our fellows from Oradea and Chernivtsi contributed. EU supports the mobility of teachers and students from Romania to Ukraine and from Ukraine to Romania through the Erasmus program. Through this program in the last 2 years, 4 students from Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University came to Oradea. The program financed the exchange of teachers both ways. The main purpose of these exchanges/mobilities between these two higher education institutions is represented by the elaboration of a similar curriculum in the field of the European Studies, based on the experience and the european know-how of the University of Oradea's professors in conjunction with the local realities and needs, experienced by the professors from Chernivtsi.

The University of Oradea, through the accumulated expertise in the field of the international relationships, the european studies, the borders studies through the Institute of the Euro Regional Studies, the regional development, respectively their own publications in this field makes available to our fellows from this partnership the infrastructure and the necessary know-how to implement these projects. We stress the importance of the assumed responsibility of University of Oradea to promote the European values and the benefits of the European integration. Also, this project will be associated with a strategy by which University of Oradea proposes the creation of a network of specialists in the field of the study of eastern european space from the perspective of the differentiated Euro Atlantic integration.

Conclusion

The relations between Romania and Ukraine have seen many changes over the last two decades. They were marked by an increasingly visible opening, generated by normalization of the bilateral relationship, but also due to the process of European integration. Upon joining the European Union, the Romanian border with Ukraine has become an external border of the EU, with all the consequences arising from this reality. Cross-border cooperation at the Romanian-Ukrainian border is part of the overall parameters of the European Neighborhood Policy, being supported, including financially, by the European mechanisms. Then geopolitically Ukraine has become an increasingly interesting area for the EU. The conflicts in eastern Ukraine, Russia's interference in these conflicts, have complicated this process. The EU message to Ukraine is one of openness; however cooperation has become more complex, with the Ukrainian state having to reset its internal priorities, including its regional development at the western borders.

In particular, the Romanian-Ukrainian bilateral relations have been influenced by the historical and demographic realities at the borders. The presence of a large Romanian community in Ukraine, as well as of a Ukrainian community in Romania, was often a decisive element in stimulating this cooperation.

There are still many impediments to this cross-border cooperation. They are equally related to domestic political realities and to the wider geopolitical context. At the legislative level, we often find discrepancies and gaps that prevent the implementation of initiatives promoted by the European Union. These realities are then determined by the significant differences of administrative nature, by the competences of local and regional authorities. Last but not least, we note that the process of cross-border cooperation can be influenced by the level of political will, by the general framework of bilateral relations. Such cooperation may be accompanied by legislative measures or political actions that run counter to the interests of the partners. An example of this is the new education law approved by Kiev which provides for the gradual implementation of Ukrainian education in national minority schools (including Romanian). The prospects for cross-border cooperation depend then on factors external to the bilateral relationship, the positions and new geopolitical realities.

The cooperation at universitary level was also stimulated by European and national geopolitical directions. The common initiatives in the field of learning about Europe became parts of the European integration process of Ukraine. Romania as a EU member state has tried in a limited measure instead to create the prerequisites of a state meant to become a major supporter of the European integration of Ukraine.

Bibliography

1. *Anunț privind lansarea celui de-al doilea apel de propuneri de proiecte*, Programul Operaţional Comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007 – 2013, http://www.mdrap.ro/userfiles/ro_uk_mo_anunt_apel2.pdf
2. Cătălin-Silviu Săraru, „*Considérations sur les accords de coopération transfrontalières entre les unités administratives-territoriales limitrophes des zones frontalières de la Roumanie et les structures similaires dans les pays voisins*", in "Curentul Juridic" nr. 2(45)/2011.
3. Charles Ricq, *Manual de cooperare transfrontalieră pentru uzul colectivităţilor locale şi regionale în Europa*, Ediţia a 3-a, Bucureşti, 2000
4. Comisia Europeană, Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe şi Politica de Securitate, *Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic şi Social European şi Comitetul Regiunilor. Politica de vecinătate la răspântie: punerea în aplicare a politicii europene de vecinătate în 2013*, p. 3, EUR-Lex, Access to European Union law, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/ ?uri=CELEX:52014JC0012&from=RO
5. *Cooperare transfrontalieră*, http://transeco.ecosv.ro/ cooperare_trans_ro.htm.
6. Cristian Ghinea, Bianca Toma, *Bune practici în relaţia România - Republica Moldova. Modele de parteneriat*, Policy Memo, nr. 47, CRPE, September 2013, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/10/policy-memo-47-crpe-Moldova-Bune-Practici-raport-final.pdf
7. *Declaraţţia comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind Parteneriatul Estic*, Praga, 7 mai 2009, (1), http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=RO&f=ST%208435%202009%20INIT
8. Dragoş Dinu, Ludmila Gamurari, *The Joint Operational Program Romania – Ukraine – Republic of Moldova. Current challenges and further developments*, Policy Memo, nr. 36, CRPE, *A new framework for better cooperation: Romania-Ukraine-Moldova*, Centrul Român de Politici Europene, February 2013, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/ 2013/02/Trilaterala-romania-ucraina-ok.pdf
9. Hennadiy Maksak, *Position Paper 6: Ukraine*, în Felix Hett, Sara Kikić, Stephan Meuser (eds.), *Reassessing the European Neighbourhood Policy. The Eastern Dimension*, Friedrich-Ebert-Stiftung, iunie 2015, p. 22, http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11483.pdf
10. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2011. Regional Report: Eastern Partnership*, Joint Staff Working Document, Brussels, 15.5.2012, SWD(2012) 112 final, p. 2, http://eeas.europa.eu/ enp/pdf/docs/2012_enp_pack/e_pship_regional_report_en.pdf
11. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2012. Regional Report: Eastern Partnership*, Joint Staff Working Document, Brussels, 20.3.2013, SWD(2013) 85 final, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/ 2013_enp_pack/2013_eastern_pship_regional_report_en.pdf;

12. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013. Regional Report: Eastern Partnership*, Joint Staff Working Document, Brussels, 27.3.2014, SWD(2014) 99 final, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/ regional/eastern_partnership_report.pdf
13. Iordan Gheorghe Bărbulescu (coord.), Mircea Brie, Nicolae Toderaş, *Cooperarea transfrontalieră între România şi Ucraina, respectiv între România şi Republica Moldova. Oportunităţi şi provocări între 2014-2020*, Tritonic, Bucureşti, 2016
14. Iulia Monica Oehler-Şincai, *Uniunea Europeană - Parteneriatul estic: comentarii pe marginea celui de-al treilea summit*, Institutul de Economie Mondială, http://www.iem.ro/ro/articole-euroinfo/596-uniuneaeuropean-parteneriatul-estic-comentarii-pe-marginea-celuide-al-treilea-summit
15. Jeff Lovitt (coord.), *European Integration Index 2014 for Eastern Partnership Countries*, Eastern Partnership Civil Society Forum, februarie 2015, p. 8, http://www.eap-index.eu/sites/default/files/ EaP%20Index%202014.pdf
16. *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Eastern Partnership: the way ahead*, Consiliul Uniunii Europene, Vilnius, 29 November 2013 17130/13 (OR. en) PRESSE 516, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf
17. *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29-30 September 2011*, 14983/11 PRESSE 341, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf
18. *Joint Operational Programme Romania-Ukraine-Republic of Moldova 2007-2013. Guidelines for Grant Applicants, Priority 1 – Towards a more competitive border economy and Priority 2 - Environmental challenges and emergency preparedness*, p. 14, http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/-2257/programe-de-cooperare-teritoriala-europeana/-3696
19. Kataryna Wolczuk, *Ukraine and the EU: turning the Association Agreement into a success story*, în *Policy Brief*, European Policy Centre, 23 April 2014, p. 3, http://ssrn.com/abstract=2430226
20. *Legea nr. 215 din 23 aprilie 2001 (**republicată**)(*actualizată*) administraţiei publice locale (actualizată până la data de 3 iulie 2008*)*, art. 15, (1), (3).
21. Mihai Roşcovan, Veaceslav Bulat, Mariana Puntea, Viorel Miron, *Ghid de cooperare transfrontalieră*, Ediţia a II-a, Chişinău, 2010
22. Ministerul Fondurilor Europene/România, http://www.fonduri-ue.ro/ro-ua#contact-am-ro-ua.
23. Mircea Brie, *A New European Neighbourhood Policy toward Ukraine and the Republic of Moldova in the Context of the Eastern Partnership (EaP) and the Association Agreements (AA)*, in *Studii Europene*, nr. 10, Chisinău, 2017, p. 123-155
24. Mircea Brie, *European Instruments of Cross-border cooperation. Case study: the Romanian-Ukrainian border*, in *Identités, citoyennetés et démocratie, 20 ans*

après, sous la direction de Fabienne Maron, Grzegorz Pozarlik, Editions Bruylant, Bruxelles, 2010, p. 265-280.
25. Mircea Brie, *Rethinking the European Neighborhood Policy. Eastern Partnership*, in *Analele Universității din Oradea. Relații Internaționale şi Studii Europene*, 2017, p. 55-71.
26. Mircea Brie, *The Cross-Border Cooperation between Romania and Ukraine in the Context of the Eastern Partnership (EaP) and Association Agreements (AA)*, in *EUROPOLITY, Continuity and Change in European Governance*, Vol. 11, no. 2, 2017, p. 51-78.
27. *Parlamentul European ratifică Acordul de Asociere UE-Ucraina*, Parlamentul European, Comunicat de Presă, 16.09.2014, http://www.europarl.europa.eu/news/ro/news-room/content/20140915IPR62504/html/Parlamentul-European-ratific%C4%83-Acordul-de-Asociere-UE-Ucraina
28. *Parteneriatul Estic*, Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, site-ul oficial, http://www.mfa.gov.md/totul-despre-pae/, accesat în data de 10.07.2019. A se vedea Oana Mocanu, *The Eastern Partnership – A Premise for an Enhanced EU Eastern Neighbours Cooperation Relationship*, pp. 3-5, http://ssrn.com/abstract=1517754
29. Policy Memo, nr 46, *Centru Român pentru Politici Europene*, August 2013, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Memo-Cooperare-Regionala-FINAL.pdf
30. Policy Memo, nr 46, *Centru Român pentru Politici Europene*, August 2013, p.5, http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Memo-Cooperare-Regionala-FINAL.pdf
31. *Programul Operațional Comun România-Ucraina-Moldova 2007-2013* (versiunea 2008), http://www.mdrl.ro/_documente/coop_teritoriala/granite_externe/ro_uk_mo/POC%20Ro-Ua-Md%2029%20feb%20romana.pdf,
32. *Programul Operațional Comun România-Ucraina-Republica Moldova 2007-2013 - finanțat din ENPI*, http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/-2257/programe-de-cooperare-teritoriala-europeana/-3696
33. *Programul Operațional Comun România-Ucraina-Republica Moldova ENPI CBC 2007-2013*, Secretariatul Tehnic Comun, Biroul Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Suceava pentru Granița România-Ucraina, http://www.brctsuceava.ro/pagini/programul-operational-comun-enpi-cbc-2007-2013/ro-ua-md/obiective-i-priorit-i-1.html
34. *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area. What's it all about?*, http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/vademecum_en.pdf
35. Thorvaldur Gylfason, Inmaculada Martínez-Zarzoso, Per Magnus Wijkman, *Can and Should the EU's Eastern Partnership be Saved?*, CESifo Working Paper Series No. 4869. Iulie 2014, p. 3, http://ssrn.com/abstract=2469729

Равлик Ірина

Роль європейських програм обміну у підвищенні кваліфікації дослідників європейської інтеграції

Анотація. Розглядається роль європейських програм академічної мобільності у підвищенні кваліфікації дослідників з питань європейської інтеграції. Аналізуються нормативно-правове та організаційне забезпечення процесів інтернаціоналізації вищої освітив ЄС та Україні. Визначаються основні напрямки удосконалення та розвитку програм академічної мобільності в Україні, як чинника підвищення кваліфікації дослідників європейської інтеграції.

Ключові слова: *академічна мобільність, програми академічної мобільності, підвищення кваліфікації, європейська інтеграція, інтернаціоналізація вищої освіти. єдиний освітній простір.*

Державна політика сучасної України формується у фарватері європейської інтеграції, яка, по-суті, стала ключовим шляхом для забезпечення конкурентоспроможної економіки, демократизації суспільно-політичних процесів, залучення українськи вищих освітніх закладів до європейського освітнього та наукового простору. Фактичним початком реформування вищої освіти в Україні стала імплементація ключових принципів Болонського процесу, як засадничого елементу європейської системи вищої освіти з 1999 року. Зокрема, Болонський процес передбачає підвищення стандартів освіти згідно вимог ЄС, тобто їх гуманізацію, випереджаюче навчання, освоєння сучасних освітніх технологій, перехід від принципу «навчання на все життя» до «навчання протягом усього життя» та ін. Орієнтація на сучасні знання та підходи у сфері освіти допоможуть українським науковцям та педагогам не тільки протистояти викликам нового тисячоліття, а й усвідомити спільних європейських цінностей та належності до єдиної соціальної сфери.

У даному контексті актуалізується проблематика академічної мобільність, темпи якої щороку зростають, а українські дослідники нарощують свій міжнародний потенціал. Протягом останніх десятиліть серед багатьох країн світу спостерігалося стійке зростання академічної мобільності. Серед ключових чинників даних змін варто назвати цілеспрямовану політику стимулювання мобільності з боку органів управління у сфері освіти, а також зростання дисбалансу серед країн, який спричинений різними рівнями їхнього економічного розвитку. Інтенсифікацію академічної мобільності також стимулює факт, що, внаслідок економічної кризи між країнами Європи посилилася нерівність щодо фінансування наукових і прикладних досліджень. Як результат, у

країнах Європи виникла реальна загроза того, що так звана «циркуляція мізків» може перетворитися на «втечу мізків» [5].

Активізація академічної мобільності може стати одним зі шляхів підвищення не тільки якості вищої освіти, загалом, а й кваліфікації дослідників європейської інтеграції, зокрема. Дана форма мобільності, для сучасно науковця, стає запорукою доступ до провідних наукових здобутків розвинених країн та сприяє розвитку міжкультурної взаємодії.

Для того, щоб зрозуміти сутність, принципи та інструменти академічної мобільності, необхідно проаналізувати ключові норми наднаціонального рівня, що регулюють даний процес. Так можна виділити чотири основні документи у європейській інтернаціоналізації вищої освіти, що є найбільш актуальними в даний час: 1) «Європейська вища освіта в глобальних умовах. Стратегія для зовнішньої сторони Болонського процесу» [1]; 2) Постанова форуму Болонської політики (Відень, 12 березня 2010 року) [11]; 3) Будапештсько-Віденська декларація про Європейський простір вищої освіти (12 березня 2010 року) [11]; 4) Комюніке конференції Європейських міністрів освіти, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 квітня 2009 року («Болонський процес 2020 року – Європейський простір вищої освіти в новому десятилітті») [12].

Також, у процесі дослідження європейської інтернаціоналізації вищої освіти, слід звернути увагу на аналітичний огляд під назвою «Перше десятиріччя роботи в сфері вищої освіти Європи. Основні положення, огляд і висновки», підготовлений Центром з вивчення політики вищої освіти (CHEPS), Міжнародним центром дослідження вищої освіти в м. Кассель і ECOTEC, за участю Європейської комісії і Болонської групи контролю (Bologna Follow-Up Group (BFUG). Проте, варто зазначити, що всі вище перелічені документи лише включають загальні принципи, підходи і цінності, які слугують основою для їх реалізації на національному рівні, як і решта аспектів Болонського процесу.

Аналізуючи національну складову нормативно правового регулювання академічної мобільності науковців, варто звернути увагу на наступні документи: 1) Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [7]; 2) постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [8]; 3) постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про умови матеріального забезпечення осіб, направлених за кордон на навчання та стажування» № 287 від 4 березня 1996 року [9]; 4) постанова Кабінету Міністрів України «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за

рахунок бюджетних коштів» від 2 лютого 2011 року № 98 [10]; 5) постанова Кабінету Міністрів України «Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» від 13 квітня 2011 р. № 411 [6].

Розвиток академічної мобільності в українських закладів вищої освіти наразі передбачає: відкриття в українських ЗВО філій міжнародного університету для організації обміну студентами; створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності; інтернаціоналізація навчальних планів; розробка веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах; створення необхідної системи кураторства, яка б дозволяла практичну реалізацію потреб студентів щодо мобільності; організація служб для адаптації студентів у новому середовищі; забезпечення належного рівня підготовки студентів до навчання в іноземному ЗВО за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм; створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка б задовольняла реалізацію важливого загальноєвропейського принципу – «освіта через усе життя»; упорядкувати систему наукових ступенів в Україні, яка відповідала б міжнародним стандартам [4].

Таким чином, академічна мобільність, як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації освіти, не тільки сприяє інтеграції дослідників європейської інтеграції у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору, а й забезпечує їх доступ до освітніх здобутків провідних країн Європи, сприяє розвитку компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію. Учасники обмінних програм отримують можливість не лише поліпшити свій професійний рівень завдяки академічному навчанню, стажуванню і проведенню досліджень, але й відчути суспільство та культуру країни, в якій вони живуть і навчаються. Програми міжнародного обміну пропонують надзвичайні можливості долучитися до діалогу і співпраці з європейськими колегами, що допоможе позбутися бар'єрів і творити на засадах спільних цінностей.

Академічна мобільність викладачів, залом, та дослідників європейської інтеграції, зокрема, може вважатися однією з найбільш важливих форм інтернаціоналізації вищої освіти, хоча вона вивчена не так повно як мобільність студентів. Традиційно, міжнародна мобільність серед професорів забезпечувалася науковими грантами і стимулювалася зростаючою конкуренцією в наукових сферах при проведенні конференцій,

семінарів, виконанні спільних проектів, також доступністю повітряних сполучень.

Звичайно, що існують певні складнощі у повноцінній реалізації програм обміну для дослідників європейської інтеграції, зокрема географічна нерівність в мобільності потоків. Спостерігається висока поляризація між країнами з великою академічної міграцією, в низці випадків як результат залучення викладачів з різних країн для розвитку своєї вищої освіти, і країнами з низьким рівнем інтернаціоналізації спеціальностей. Так, Великобританія є головними експортерами і імпортерами академічної праці у Європі. Тоді як країни, що розвиваються, і східноєвропейські, пострадянських країни постали перед проблемою еміграції наукових співробітників науково-дослідні центри більш економічно розвинутих країн ЄС.

Вагомою проблемою сучасності став масовий «відтоку мізків», який існує в глобальному масштабі за рахунок країн, що розвиваються. Такі програми як ERASMUS / SOCRATES / DAAD об'єднують проект щодо мобільності студентів і викладачів, обмін викладачів розглядається як частина постійної співпраці. Для дослідників європейської інтеграції мобільність означає можливість проведення наукових досліджень і здійснення викладацької діяльності, а також стажування і обмін професійним досвідом в різних країнах-учасницях Болонського процесу з дотриманням їх прав в установленому законом порядку [5].

Одним з головних завдань реформування національного освітнього простору є якість вищої освіти, яка є основою створення Європейського простору вищої освіти та євроінтеграційних прагнень України. Відповідно, кадровий потенціалу українських ЗВО відіграє у цих процесах одну з ключових ролей, а ефективне використання інструменту академічної мобільності здатне його суттєво покращити.

У цьому контексті, варто звернутися на дослідження проведене Інститутом освітньої аналітики протягом травня – серпня 2018 р., у формі анкетування студентів та науковців щодо участі у програмах академічної мобільності (за допомогою Google Forms). Участь у даному опитуванні взяли 92 респондента. Відповідно до якого, розподіл учасників академічної мобільності за її напрямами має наступний вигляд:

- навчання за програмами академічної мобільності – 65 %;
- наукове стажування – 20 %;
- free mover (самостійний рух студентів) – 7,5 %;
- мовне стажування – 2,5 %;
- викладання – 2,5 %;
- staff exchange (обмін персоналом) – 2,5 % [5].

Як ми бачимо, більшість учасників (65%) відзначили, що здійснювали «навчання за програмами академічної мобільності», що пов'язане із широким контингентом учасників, які віддають перевагу даному виду мобільності. Якщо розглянути процес мобільності крізь призму гендерної характеристики, то на жінок припадає 60 % в загальному розподілі, тоді як чоловіків – 40 %. Даний феномен є доволі цікавим для вивчення, адже може розвинути дослідження гендерної структури дослідників зацікавлених у академічній мобільності на якісно новий рівень, демонструючи в подальшому причини та стимули, які виявляються переважаючими для осіб жіночої статі. Найбільша питома вага в загальному розподілі припадає на міжнародні програми і проекти (Erasmus+ тощо) – 65 %, за ними йдуть договори про співробітництво між ЗВО – 30 %, потім – власна ініціатива (2,5 %) та DAAD (2,5 %) [5].

Аналізуючи статистичні дані, можна помітити, що відсоток викладачів, науковців, які долучаються до європейських програм обміну значно менший, порівняно зі студентами. Не дивлячись на те, що спостерігається стійка динаміка до збільшення кількості викладачів, які скористалися можливостями академічної мобільності, це все ж таки меншість від їх загальної кількості в Україні.

Для підвищення кадрової ефективності дослідників європейської інтеграції необхідна актуалізація академічних обмінів та ознайомлення науково-педагогічних колективів ЗВО з потенційними можливостями участі у програмах обміну. На даний час, в європейських країнах встановлена й успішно розвивається потужна інфраструктурна база, яка займається інтернаціоналізацією вищої освіти. До даного фактору належить забезпеченість персоналом, можливість розповсюдження інформації серед об'єктів академічної мобільності та мережа консультаційних центрів. Наприклад, в Німеччині функціонує DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst – Німецька служба академічного обміну), у Великобританії – British Council (Британська рада), в Іспанії – Instituto Cervantes (Інститут Сервантеса) тощо [4]. Кожен з таких закладів відповідає за проведення академічних обмінів, поглиблене вивчення рідної мови та культури за кордоном, а також підвищення кваліфікації викладацького складу, поширення інформації та консультування у справах мобільності.

Виходячи з вищезазначеного основними напрями подальшого удосконалення та розвитку процесу академічної мобільності викладачів, науковців в Україні є:

- оцінка можливостей фінансового забезпечення українських вчених щодо їхньої участі в програмах мобільності в країнах Європейського Союзу та інших країнах світу;

- удосконалення механізмів публічного адміністрування процесів, пов’язаних з організацією академічної мобільності;

- оцінка можливого запровадження єдиної форми щодо статистичної звітності українських ЗВО в академічній мобільності протягом конкретного навчального року;

- вивчення досвіду країн-членів ЄС щодо організації збору статистичної інформації щодо академічної мобільності та її подальшої обробки [4].

Відкритий, сучасний і конкурентний освітній простір, з кваліфікованими мобільними вченими, може реалізувати себе через упровадження освітніх програм, через підтримку співпраці між вузами та інтенсифікацію академічного, дослідницького обміну в різних галузях й в європейській інтеграції, зокрема. Участь у європейських програмах обміну сприяє міжвузівській співпраці та розвитку досліджень європейської інтеграції. Таким чином, учасники програми підвищують свій академічний статус, отримують можливість здобути досвід викладання та дослідження у європейських країнах, а також можливість взаємодії з іншими університетами на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: Навчально-методичний посібник / Т. М. Димань,.О. А. Боньковський, А. Г. Вовкогон. 2017. БНАУ. Одеса.: НУ «ОМА». 106 с. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/603/1/european-higher-education-area-and-the-bologna-process_17_09_2017.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

2. Зустріч міністрів у Будапешті та Відні (11-12 березня 2010р.). Впровадження освітніх інновацій в Україні – важлива передумова інтегрування в європейський освітній і науковий простір. Інформаційний бюлетень наукового проекту «Інноваційний університет — інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір». 2015. Ужгород. Випуск 5. С. 112-118 URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10064/1/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%205.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

3. Костюк Т.О. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2016. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298 (дата звернення: 8.10.2019).

4. Основні напрями удосконалення та розвитку академічної мобільності в Україні. *Інститут освітньої аналітики.* URL: http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/9_Kuznetsov_K._V._AZ_Osnovni_napryami_udoskonalennya_ta_rozvitku_akademichnoi.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

5. Оцінка стану та проблем академічної мобільності в Україні. *Інститут освітньої аналітики.* URL: http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/

2019/04/10_Kuznetsov_K._V._AZ_Otsinka_stanu_ta_problem.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

6. Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 411. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/411-2011-%D0%BF (дата звернення: 16.10.2019).

7. Про вищу освіту: Закон України від 9 лютого 2019 року № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 16.10.2019).

8. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579. URL:: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248409199 (дата звернення: 16.10.2019).

9. Про затвердження Положення про умови матеріального забезпечення осіб, направлених за кордон на навчання та стажування: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 року № 287. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-96-%D0%BF (дата звернення: 16.10.2019).

10. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 року № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF?lang=ru (дата звернення: 16.10.2019).

11. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area (March 12, 2010). – 2 p.

12. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade: Communiquй of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education (Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009). – 6 p.

Ravlyk Iryna

THE ROLE OF EUROPEAN EXCHANGE PROGRAMS IN PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION RESEARCHERS

Abstract. The role of European academic mobility programs in the continuing education of researchers on European integration issues is examined. The author analyzes the legal and organizational support of the processes of internationalization of the highest highlighted by the EU and Ukraine. The main directions of improvement and development of academic mobility programs in Ukraine are determined as a factor in the advanced training of researchers of European integration.

Key words: *academic mobility, academic mobility programs, advanced training, European integration, internationalization of higher education, the only educational space.*

Недокус Ігор

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Анотація. Стаття присвячена вивченню діяльності дослідницьких та аналітичних центрів, наукових та освітніх програм розвитку європейських студій в Республіці Білорусь. Серед центрів-лідерів у цій сфері варто відзначити: Міжнародний консорціум «ЄвроБілорусь», Центр європейської трансформації, Центр європейських досліджень, Інститут політичних досліджень «Політична сфера», Білоруський інститут стратегічних досліджень (BISS), експертне співтовариство і сайт «Наше мнение» та ін.

Головними тенденціями розвитку неурядових дослідницьких центрів Республіки Білорусь, які є лідерами у дослідженні європейських студій в країні є: утворення нових центрів; спеціалізація між ними; професіоналізація та легалізація діяльності в Білорусі; охоплення нових тем/сфер, які раніше не розроблялися або зачіпалися спорадично; затребуваність з боку опозиційних політичних партій і рухів: консультації і допомога в складанні законопроектів, програм просування інтересів соціальних груп і т. д.; затребуваність аналітики в ЗМІ, передусім незалежних: практично кожен медіапривід супроводжується коментарями незалежних аналітиків.

Ключові слова: європейські студії, дослідницькі та аналітичні центри, експертне середовище, громадянське суспільство.

Вивчення ідеї спільності на європейському континенті, особливостей і перспектив розвитку політичних процесів, економіки, права, соціальної сфери, культурних процесів у Європейському Союзі набуває особливої актуальності з огляду на укладення Україною угоди про асоціацію з ЄС. Необхідність об'єктивної оцінки можливостей подальшого поглиблення співробітництва з ЄС, доцільності використання досвіду країн ЄС для реформування і розвитку соціально-економічної та інституційної структури нашої держави, забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності, вимагає належної уваги до ролі цього наукового та освітнього напряму в Україні.

Розвиток європейських студій в країнах пострадянського простору демонструє широкий спектр інституційних форм, наукових і псевдонаукових шкіл, оцінок, видань тощо. Тому у своїй розвідці ми зупинимось на проблемах становлення європейських студій у країні-сусідці України – Республіці Білорусь.

На думку проф. А.М. Круглашова належної інституціоналізації європейських студій у цій країні не відбулось. Впродовж останніх двох десятиліть можна відзначити декілька успішних практик започаткування наукової та освітньої діяльності у сфері європейських студій в Білорусі, проте вони мали, на думку дослідника, розрізнений характер. [3]

Останні роки демонструють продовження існуючих та пошук нових форм діяльності, появу нових дослідницьких та аналітичних центрів у сфері європейських студій в Білорусі, їх спеціалізацію та професіоналізацію. Зупинимось коротко на напрямах діяльності центрів-лідерів у цій сфері.

Міжнародний консорціум «ЄвроБілорусь» заснований в 2007 році для стимулювання і підтримки європейського розвитку Білорусі як повноправного суб'єкта європейських стосунків на усіх можливих рівнях. Згодом, в 2010 році, в ході розвитку співпраці у рамках консорціуму, його учасники прийняли програму Культурної політики як ширшу і довгострокову програму своєї діяльності. Міжнародний консорціум «ЄвроБілорусь» бачить свою місію в розвитку, формуванні і просуванні позиції громадянського суспільства як рівного, компетентного і представницького суб'єкта у білоруському суспільстві та білорусько-європейській співпраці на основі ідей і принципів програми Культурної політики і Європейської Хартії активної громадянськості.

Пріоритетними завданнями «ЄвроБілорусі» є:

1. Зміцнення і розвиток сфери публічної політики (public policy) у Білорусі, що формується за участю громадянського суспільства на принципах компетентності, відкритості, прозорості і громадського контролю.

2. Підвищення якості інформаційного і аналітичного забезпечення представників громадянського суспільства Білорусі, а також їх місцевих і міжнародних партнерів.

3. Організаційний розвиток суб'єктів громадянського суспільства, їх активна і усвідомлена участь в процесах дерадянізації, білорусизації та європеїзації.

4. Розвиток комунікативних майданчиків та інших видів платформ, націлених на обговорення проблематики білорусько-європейських стосунків і активної громадянськості у Білорусі і Європі.

Міжнародний консорціум «ЄвроБілорусь» не є традиційною мережею, асоціацією. Це особливий вид альянсу, об'єднуючий ряд лідерів, експертів і організацій громадянського суспільства Білорусі та інших європейських країн навколо ідеї відновлення ролі і місця Білорусі в сучасній Європі. Правильніше буде сприймати «ЄвроБілорусь» як співтовариство, об'єднане єдиними цілями, цінностями і способами дії. До складу Міжнародного

консорціуму «ЄвроБілорусь» входить Міжнародна неурядова організація «EuroBelarus» (зареєстрована в Литві), заснований нею Центр європейської трансформації, а також ще дванадцять білоруських і європейських неурядових організацій.

За роки своєї діяльності «ЄвроБілорусі» вдалося реалізувати цілий ряд ініціатив у форматі публічних слухань, конференцій, круглих столів, інформаційних кампаній і кампаній по просуванню громадських інтересів. Аналітика і дослідження, підготовлені фахівцями Центру європейської трансформації, стали міцною основою для самоорганізації і формування багатьох груп інтересів, партнерств і коаліцій в громадському секторі Білорусі. Активно включившись в 2009 році в ініціативу ЄС «Східне партнерство», незважаючи на існуючі складнощі і перешкоди, «ЄвроБілорусь» була і залишається одним з головних «локомотивів» Форуму громадянського суспільства Східного партнерства і створеної на його базі Білоруської національної платформи. Сайт консорціуму EuroBelarus.Info із службою інформації «ЄвроБілорусі», що діє на його основі, є одним з головних інформаційних ресурсів, які висвітлюють тему розвитку білоруського громадянського суспільства та білорусько-європейських відносин.[4]

Центр Європейської трансформації (ЦЄТ), який входить до консорціуму «ЄвроБілорусь», заснований в березні 2010 року. Основними цілями діяльності ЦЄТ є:

дослідження процесів європейської трансформації в регіоні Східного партнерства і Східної Європи;

організація дискусій за участю основних стейкхолдеров на високому змістовному рівні;

аналітичний супровід і підтримка процесів ухвалення рішень основних стейкхолдеров, залучених до трансформаційних процесів.

Основні предметні сфери досліджень і аналітики:

європейські дослідження і східна політика Європейського Союзу;

політико-економічні трансформації;

розвиток громадянського суспільства;

трансформації в гуманітарних сферах: освіта, культура, якість і спосіб життя.

Нині основний фокус дослідницької і аналітичної роботи ЦЄТ спрямований на ініціативу Європейського Союзу «Східне партнерство», зокрема, на розвиток механізмів участі громадянського суспільства в у Східному партнерстві, проблеми посилення трансформаційного потенціалу Східного партнерства, тематичні питання культури, освіти, наукових досліджень, візової політики.[7]

Центр європейських досліджень – незалежна організація, що об'єднує дослідників і експертів, що виступають за європейський вибір для Білорусі. Місією організації є:

поліпшення розуміння ключових процесів і викликів у сфері білорусько-європейських стосунків;

сприяння розвитку і поширенню знань про Європу і Європейський Союз;

створення майданчика для діалогу і дискусій з різноманітних питань білорусько-європейських стосунків, доступною як для фахівців, так і для широкої громадськості.

Центр створює умови для проведення досліджень незалежних експертів, організовує дискусії з міжнародних питань і пропонує можливі варіанти їх вирішення. Центр також залучає до співпраці молодих фахівців, випускників вузів по відповідних спеціальностях (міжнародні відносини, європейські дослідження та ін.), розширюючи тим самим базу фахівців в цій області. Центр публікує дослідження експертів і методичну літературу, виконує переклади статей і книг на теми, пов'язані з різними аспектами політичного, економічного і культурного розвитку Європи і ЄС.

Центр європейських досліджень запустив першу у Білорусі програму, у рамках якої можна отримати неформальну освіту по п'яти концентраціях (напрямах): «Інтернет і суспільство», «Сучасне суспільство, етика і політика», «Масова культура і медіа», «Публічна історія», «Сучасне мистецтво і театр». У рамках «Європейського кафе» пройшов цикл відкритих лекцій і дискусій.[5]

Інститут політичних досліджень *«Політична сфера»* – дослідницька і експертна установа, яка проводить свою діяльність в Білорусі, Литві та Польщі. Метою роботи інституту є:

1. Системне вивчення політики і суспільства Білорусі та Центрально-Східної Європи.

2. Формування професійного співтовариства дослідників політики у Білорусі, у тому числі створення необхідної інфраструктури для їх професійної діяльності.

3. Інтеграція білоруських дослідників в регіональний, європейський і міжнародний академічний контекст.

Серед досліджень та експертної діяльності Інституту: політичні дослідження (political studies), з особливим ухилом в емпіричні дослідження з використанням кількісних методів; соціологічні дослідження, а також дослідження у сфері історії і культури; експертні і практичні дослідження (policy studies). До важливих напрямів видавничої діяльності інституту належать: видання журналу політичних досліджень «Політична сфера» та англомовного журналу Belarusian Political Science

Review, монографій, перекладів, антологій в області політології і інших соціальних дисциплін. Також у діяльності Інституту відзначимо адміністрування щорічного Міжнародного Конгресу дослідників Білорусі.[2]

Білоруський інститут стратегічних досліджень (BISS) є незалежним аналітичним центром, що керується у своїй діяльності принципами наукової об'єктивності, відкритості і відповідальності. Сьогодні дослідницька робота інституту організована навколо наступних основних напрямів.

1. Людський капітал.

Дослідження якості білоруського людського капіталу в різних секторах. У фокусі цього дослідницького напряму віддача інвестицій в освіту і людський капітал, вплив людського капіталу на продуктивність праці у Білорусі, організація науки і виробництва інновацій, організація системи вищої і професійної освіти, рівень включеності білоруської науки у світовий академічний ринок і конкурентоспроможність білоруського людського капіталу, проблеми міграції.

2. Соціальний контракт.

Дослідження BISS 2008-2009 рр. виявило умови, які забезпечують згоду білорусів з існуючим політичним режимом і входять в неписаний «соціальний контракт» між державою і громадянами. Сьогодні білоруське суспільство і білоруська влада пережили серйозні політичні та економічні кризи, що вплинули і на неформальний «соціальний контракт». У 2013 році BISS, ґрунтуючись на результатах національного опитування і фокус-груп, запропонував продовження цього дослідження, що дозволило зрозуміти динаміку «соціального контракту» у Білорусі.

3. Модернізація та інституціональні зміни.

У рамках цього дослідницького напряму BISS фокусується на реформах економічного регулювання, імпорті кращих практик з різних країн і регіонів, а також реформах в інших сферах.

4. Євразійська інтеграція Білорусі.

Дослідження впливу інтеграційних процесів на політику, економіку і суспільство Білорусі, а також впливи Білорусі на формування загальних правил гри. Основними темами цього блоку досліджень є інституціональне середовище євразійської інтеграції, нові правила для білоруського бізнесу, транснаціоналізація білоруської економіки і політики, а також усі аспекти білорусько-російських стосунків і їх динаміка.

5. Стосунки Білорусі і Європейського Союзу.

Дослідження різних аспектів білорусько-європейських стосунків. Аналіз можливостей ЄС у сфері модернізації Білорусі. Пошук можливих шляхів виходу з ситуації конфронтації і переходу до нормалізації відносин.

Рекомендації по підвищенню інтенсивності взаємовідносин Білорусі з ЄС у сфері контактів між людьми.

6. Стосунки Білорусі з країнами, що розвиваються.

У рамках цього напряму досліджень вивчаються питання про місце і роль стосунків Білорусі з країнами, що розвиваються, в зовнішній політиці країни, особливості цих стосунків і можливі варіанти їх розвитку. Білоруська політика в країнами, що розвиваються, розглядається також як важлива складова політики, спрямованої на компенсацію дисбалансу сил в стосунках з Росією з одного боку і на подолання міжнародної ізоляції, – з іншого.

Серед видань Білоруського центру стратегічних досліджень відзначимо довгостроковий колективний проект білоруського і міжнародного експертного співтовариства, що реалізується під егідою сайту «Наша думка» – «Белорусский ежегодник». Разом з іншими аналітичними центрами, BISS бере участь в створенні цього щорічного видання, що представляє комплексний аналіз стану справ в найважливіших сегментах держави і суспільства Білорусі. До 2014 року «Білоруський щорічник» видавався під егідою BISS.

Значна кількість досліджень BISS присвячена зовнішньополітичній тематиці – стосункам з Росією, Україною, Євросоюзом. З періодичних видань інституту продовжували виходити «Зовнішньополітичний індекс BISS» і «Євразійський огляд».[1]

Експертне співтовариство і сайт *«Наше мнение»* опублікували близько 250 аналітичних матеріалів, присвячених різним темам (політичні процеси, державне управління, економіка, соціальна, культурна, гендерна і інші політики).

Білоруський економічний дослідницько-освітній центр *BEROC* традиційно проводить економічну аналітику (основні теми: макроекономіка, ринок праці, державні підприємства, державний борг, податкова система, іноземні інвестиції, приватизація, торгівля, соціальна політика), випускає щоквартальні економічні огляди (частина матеріалів – тільки англійською мовою). Центр проводить активну освітню діяльність: школа аспіранта, студентська школа, інші програми і відкриті лекції. Спільно з Віденським інститутом міжнародних економічних досліджень (WIIW) видана книга «Білоруська економіка: виклики тих, що застопорилися» [6].

Головними тенденціями розвитку неурядових дослідницьких центрів Республіки Білорусь, які є лідерами у дослідженні європейських студій в країні є:

утворення нових центрів (Центр європейських досліджень, BEROC, Центр Острогорского, «Стратегічна думка», BIPART, IDSM, Belarus

Security Blog, Центр європейської трансформації, Центр стратегічних і зовнішньополітичних досліджень, Болонський комітет та ін.);

спеціалізація і розподіл праці між центрами (за об'єктами докладання зусиль – економіка, міжнародні відносини, державне управління і т. п.; за «жанрами» – концентрація на аналітиці для широкого читача, академічних дослідженнях і т. п.);

професіоналізація та інституціоналізація: багато центрів знайшли способи легалізації своєї діяльності у Білорусі;

охоплення нових тем/сфер, які раніше не розроблялися або зачіпалися спорадично;

затребуваність з боку опозиційних політичних партій і рухів: консультації і допомога в складанні законопроектів, програм просування інтересів соціальних груп і т. д.;

затребуваність аналітики в ЗМІ, передусім незалежних: на відміну від 2008-2009 років, тепер практично кожен медіапривід супроводжується коментарями незалежних аналітиків [6].

Державний дослідницький сектор Республіки Білорусь, який дотичний до вивчення європейських студій в країні, представлений передусім Інформаційно-аналітичним центром (ІАЦ) при Адміністрації Президента Республіки Білорусь. Аналітика, центру замовляється органами державного управління. На сайті ІАЦ представлені тільки нечисленні публікації в ЗМІ, присвячені в основному результатам власних соціологічних опитувань (про відношення громадян до ЄС, релігії, деномінації тощо)

Слід також відмітити посилення діяльності незалежних дослідницьких центрів з провладною позицією (платформа «Імхоклуб», проект «Цитадель» та ін.). Вододіл між ними та іншими незалежними дослідницькими організаціями проходить не лише з питання підтримки діючої влади, але також і з питання євразійської інтеграції: провладні центри бачать Білорусь виключно частиною євразійського простору (ціннісно, ментально, історично).

Також важливо, що Європейський Союз прийняв рішення про відкриття і активізацію для білоруських учених, викладачів, студентів багатьох науково-освітніх програм загально-європейського значення. Важливе знайомство білоруської спільноти з цими програмами відбулося у Виконавчому агентстві з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури Європейської комісії (The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA). Зважаючи на формальну близькість гуманітарних проектів ЄС для білоруських учасників, агентство здійснює і необхідну консультативну допомогу у поясненні деталей функціонування тих або інших аспектів європейських науково-освітніх акцій. Отже, сьогодні

білоруські учені і педагоги також можуть включитися в процес реалізації діючих програм і проектів ЄС в науково-освітній сфері.

Список використаних джерел

1. Деятельность BISS URL: https://belinstitute.com/ru/what-we-do (дата звернення: 03.12.2018) (Dejatel'nost' BISS URL: https://belinstitute.com/ru/what-we-do (data zvernennja: 03.12.2018).
2. Концепция Института URL: http://palityka.org/instytut/institute_consept (дата звернення: 03.12.2018) (Koncepcija Instituta URL: http://palityka.org/instytut/institute_consept (data zvernennja: 03.12.2018).
3. Круглашов А. Европейские студии в Беларуси: состояние и возможности развития URL: http://icbs.palityka.org/wp-content/uploads/2013/10/04_03_Kruglashov.pdf (дата звернення: 03.12.2018) (Kruglashov A. Evropejskie studii v Belarusi: sostojanie i vozmozhnosti razvitija URL: http://icbs.palityka.org/wp-content/uploads/ 2013/10/04_03_Kruglashov.pdf (data zvernennja: 03.12.2018).
4. Международный консорциум «ЕвроБеларусь» URL: https://eurobelarus.info/consortium (дата звернення: 03.12.2018) (Mezhdunarodnyj konsorcium «EvroBelarus'» URL: https://eurobelarus.info/consortium (data zvernennja: 03.12.2018).
5. О Центре URL: https://eurocenter.by/about-center (дата звернення: 03.12.2018) (O Centre URL: https://eurocenter.by/about-center (data zvernennja: 03.12.2018).
6. Рябова Н. Исследовательские и аналитические центри URL: https://nmnby.eu/yearbook/2017/page24.html (дата звернення: 03.12.2018) (Rjabova N. Issledovatel'skie i analiticheskie centri URL: https://nmnby.eu/ yearbook/2017/page24.html (data zvernennja: 03.12.2018).
7. Центр европейской трансформации URL: https://cet.eurobelarus.info/ ru/about (дата звернення: 03.12.2018) (Centr evropejskoj transformacii URL: https://cet.eurobelarus.info/ru/about (data zvernennja: 03.12.2018).

Nedokus Ihor

Development of European Studies in post-soviet space states

Abstract. This article is dedicated to the study of research and analytical centres, scientific and education programmes for the development of European Studies in the Republic of Belarus. It is necessary to point out the leading centres in this sphere: International Consortium “EuroBelarus”, the Centre of European transformation, the Centre of European Studies, Institute of Political Research “The Political Sphere”, Belorussian Institute of Strategic Research (BISS), the expert community and web-site “Nashe Mneniye” (“Our Opinion”) etc.

The main tendencies of the development of non-governmental research centres of the Republic of Belarus, which are the leaders in the exploration of

European Studies in the country are: the creation of new centres; specialization between them; professionalization and legalization of activities in Belarus; coverage of new topics / areas that have not been developed or affected sporadically; demand from opposition political parties and movements: consultations and assistance in drafting bills, programs which are promoting social group interests, etc .; the demand for analysts by the media, primarily independent: practically every media drive is accompanied by comments from independent analysts.

Key words: European Studies, research and analytical centres, expert community, civic society

Богачик Тамара

ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ У СИСТЕМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті доведено, що формування пізнавальних орієнтацій про європейську систему цінностей та розвиток обізнаності школярів щодо участі України в процесах євроінтеграції неможливо здійснити виключно на уроках історії. Представлено окремі форми європейських студій в закладах освіти Чернівеччини як засобу формування у старшокласників поняття європейського виміру. Презентовано програми факультативних спецкурсів з філософсько-світоглядних дисциплін – складової навчально-методичного комплексу для проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Формування ключових компетентностей учнів ліцею через систему європейських цінностей». Акцентовано, що дослідження українського виміру процесів європейської інтеграції у співпраці з вищими навчальними закладами є перспективною формою шкільних євростудій.

Ключові слова: європейські студії, процеси євроінтеграції, ключові компетентності, європейські цінності, експериментально-дослідний майданчик, український вимір, учнівська науково-дослідна конференція.

Модернізація загальної середньої освіти, яка поставила завдання сприяти формуванню необхідних для життя у європейському співтоваристві компетентностей та набуття важливих для цього знань, актуалізує поширення комплексних знань про Європу у системі шкільництва.

Зауважимо, що дослідження змісту європейської шкільної освіти здійснено українськими науковцями О. Локшиною [5,6], Л. Пуховською [13], а європейські цінності в освіті вивчалися О. Матвієнко [7], Н. Онуфрієнко [8], О. Яровою [19] та інш. Дослідниками розглядалися поняття явища європейського виміру як одного з принципів модернізації змісту освіти, досліджувалися шляхи інтеграції його до змісту початкової та загальної середньої освіти, вивчалися основні принципи освіти для європейського виміру України.

Проте детальний аналіз змісту освіти для формування поняття європейського виміру засвідчує, що у наукових розвідках досить побіжно розглянуто форми та методи впровадження знань про Європу у старшій ланці загальної середньої освіти та засоби формування європейських цінностей у позакласній роботі з старшокласниками. Тому означена проблематика ще потребує окремого детального дослідження з огляду на його наукову актуальність, адже формування пізнавальних орієнтацій про європейську систему цінностей, розвиток уявлення про значення

європейської полікультурності та обізнаності школярів щодо участі України в процесах євроінтеграції неможливо здійснити виключно на уроках історії.

Мета стаття полягає у тому, щоб змалювати практичний досвід щодо інтеграції європейського виміру у позакласну та позашкільну освіту старшокласників шляхом співпраці з вищими навчальними закладами.

Для досягнення мети автор ставить наступні завдання:

- представити модель формування ключових компетентностей школярів крізь призму розуміння ними європейських цінностей;
- розкрити роль окремих форм європейських студій як засобу для формування європейської компетенції та європейського виміру освіти;
- проаналізувати практичні результати міждисциплі-нарного підходу для активізації впровадження нових інтерактивних форм навчання, які сприяють формуванню у старшокласників європейських демократичних цінностей.

Розвиток державотворчих процесів в Україні, її прагнення бути високорозвинутою європейською країною, зумовлює чималий інтерес до формування європейських цінностей учнівської молоді. Адже завдання Нової української школи – готувати не лише носія знань, а й творчу особистість, яка здатна використовувати здобуті знання для конткурентноспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя [16, с.6].

Існуюча українська шкільна освіта покликана формувати ключові компетенції школярів шляхом використання новітніх технологій навчання і виховання. Ще державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») пріоритетом визначено орієнтацію освіти на забезпечення особистісних потреб учнів, адекватних сучасним тенденціям суспільного розвитку; органічну інтеграцію освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів в освітньому процесі [12].

Водночас нагальною вимогою часу є формування в учнів здатності розуміння європейських цінностей, почуття національної відповідальності, європейської правової культури та правовідносин. При цьому недостатньо тільки дати певну суму знань, а вкрай необхідно навчати їх майстерно поповнювати й використовувати, адже компетентність у широкому розумінні відповідно до «Закону про освіту» – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити подальшу навчальну діяльність [2, 8]. Тому власне оновлені стандарти сучасної української освіти дають можливість здійснити та забезпечити навчання в загальноєвропейському контексті, де поєднуються національні та

загальноєвропейські компоненти, що включають необхідні знання про Європу, європейські надбання, цінності та орієнтири [3].

Означене завдання є актуальним для учнів старшої ланки шкільної освіти, адже саме в зазначений період закладаються підвалини пізнавальних орієнтацій (знання про європейську систему цінностей), розвиваються емоційні орієнтації (почуття та настрої щодо функціонуючих європейських вимірів), складаються оцінні судження (уявлення про цінність європейської полікультурності стосовно ціннісних стандартів). Важливо, щоб набуття знань про Європу базувалися не тільки на вже апробованих загально педагогічних і дидактичних принципах (гуманізму, демократичності, науковості, наступності і безперервності, інтегрованості), а й мали практичну спрямованість, що передбачає формування вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, які виникають у європейському середовищі з позицій молодого громадянина України. Окрім того не менш актуальним є і виховання молодої особистості на засадах міжетнічної толерантності та поваги до представників інших культур, а також поваги до свої національної самобутності в контексті загальноєвропейської та світової культури [3].

У системі освіти Чернівецької області упродовж останнього п’ятиріччя зроблено важливий крок у формуванні поняття європейського виміру як певної системи інтегрованих знань, у процесі оволодіння якими створюються умови для розвитку європейських цінностей, необхідних для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві. Враховуючи вищеозначені завдання та принципи, кафедрою політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (завідувач кафедри А. М. Круглашов, доктор політичних наук, професор) за підтримки Департаменту освіти і науки Чернівецької державної адміністрації та у тісній співпраці з кафедрою методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (завідувач кафедри О. Є. Сахновський, кандидат історичних наук; старший викладач кафедри В. І. Чебаник, кандидат політичних наук) у листопаді 2013 року на базі Чернівецького ліцею № 2 Чернівецької міської ради зініційовано відкриття дослідно-експериментального майданчика на тему «Формування ключових компетентностей учнів ліцею через систему європейських цінностей». Це стало однією з форм європейських студій серед шкільної молоді, окремим міждисциплінарним напрямом роботи, який охоплює вивчення сучасних та минулих подій в Європі. На думку наукового керівника майданчика А. М. Круглашова, для того, щоб було зреалізоване прагнення України вступити до Європейського Союзу, потрібна не лише воля державних службовців, а й обізнаність суспільства, і в першу чергу, молоді [4, с. 1].

У процесі науково-експериментального дослідження передбачалося створення такої системи педагогічних впливів, яка була б біфункціональною, тобто орієнтованою як на формування знань, вмінь і навичок щодо системи європейських цінностей, так і на формування ключових компетентностей учнів. Організаційно-кадрове забезпечення експериментальної роботи здійснювали: А. М. Круглашов, завідувач кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича; І.С. Недокус, доцент кафедри політології та державного управління, кандидат політичних наук; У.Ю. Гев'юк, викладач кафедри політології та державного управління, кандидат політичних наук; В.І. Чебаник, старший викладач кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат політичних наук; А. І. Сігітов, директор ліцею № 2 Чернівецької міської ради; Л. І. Кравчишин, заступник директора з навчально-виховної роботи ліцею № 2 [16, с. 6].

Відповідно до мети експерименту визначено об'єкт дослідження – процес навчання учнів в середній і старшій ланці загальної середньої освіти, а предметом дослідження стали зміст і методика процесу формування ключових компетентностей учнів через систему європейських цінностей. Також сформульовано гіпотезу дослідження, яка полягала в тому, що існує принципова можливість такої організації процесу навчання учнів середньої школи, за якою поряд з формуванням фундаментальних знань, вмінь і навичок відбуватиметься цілеспрямоване формування їх ключових компетентностей через систему європейських цінностей.

Варто відзначити, що з самого початку експерименту координатори висловили ствердну думку щодо неможливості здійснення такої трансформації системи педагогічних впливів з допомогою використання тільки шкільних підручників [14, с. 8]. Тому було прийнято рішення щодо створення навчально-методичного комплексу, який буде забезпечувати реалізацію основних змістових ліній шкільного курсу, що дозволить цілеспрямовано та системно розвивати ключові компетентності учнів через систему європейських цінностей в процесі їх навчання. Окрім цього уточнено зміст поняття «ключові компетентності» в учнів на основі психолого-педагогічної літератури і педагогічного досвіду та проведено констатуючий педагогічний експеримент з метою обстеження рівня ключових компетентностей учнів-старшокласників щодо їх уяви про систему європейських цінностей.

На підготовчому етапі функціонування дослідно-експериментальної роботи розроблено відповідні спецкурси: «Взаємини України та Європейського Союзу», «Сучасні процеси європейської інтеграції», «Основи державного управління», які були розглянуті Вченою радою

Інституту післядипломної педагогічної освіти, а відтак отримали гриф Міністерства освіти і науки для використання в закладах загальної середньої освіти (Лист ІІМЗО від 05.03.2014 № 14, 1/12-Т-385). Після розміщення електронних версій на сайті МОНУ, ці спецкурси як складові робочих навчальних планів, обрані ще кількома навчальними закладами м. Чернівці та Заставнівського району [1, с.7].

Відрадно, що викладачами спецкурсів стали власне їх автори: А. М. Круглашов, І. С. Недокус, У. Ю. Гев'юк, А. І. Сігітов.

Розроблені навчальні дисципліни, які пропонувалися для учнів 10-11 класів, стали певною частиною складової у реалізації наскрізної змістової лінії громадянської освіти. Приміром, програма спеціалізованого курсу для учнів 11 класу «Сучасні процеси європейської інтеграції» (автори Круглашов А. М., Гев'юк У. Ю.) мала на меті ознайомлення старшокласників з основними особливостями виникнення, розвитку і трансформації європейської інтеграції, проблемами і тенденціями її розвитку, сучасною співпрацею України з країнами Європейського Союзу, головними проблемами і перспективами її вступу до ЄС. Авторами передбачено, що у результаті засвоєння навчального курсу школярі повинні вміти визначати тенденції розвитку європейської інтеграції в цілому, аналізувати передумови, фактори і тенденції розширення європейської спільноти, виявляти головні проблеми реалізації євроінтеграційних прагнень України та оцінювати ймовірні сценарії вступу України до ЄС [11].

У пояснювальній записці до програми спецкурсу, яка складається з 9 тем і розрахована на 17 годин, акцентовано на тому, що для ефективного опанування учнями запропонованого обсягу навчального матеріалу надзвичайно важлива інтенсивна самостійна робота з різноманітними джерелами інформації: збірниками документів, законодавчими актами, підручниками, навчальними посібниками, енциклопедіями, науковими монографіями та статтями, науково-популярною літературою тощо.

Важливо підкреслити, що у програмі окремо прописані вимоги до рівня компетентностей учнів при вивченні кожної з тем, що надало їй більшої внутрішньої структурованості та довершеності. До прикладу, вивчаючи тему «Передумови та історія створення Європейського Союзу», старшокласники визначали вплив воєнно-політичних, економічних та ідеологічних чинників на політичні процеси в повоєнній Європі; пояснювали передумови інтеграції як спроби подолання конфліктності на європейському континенті; характеризували діяльність провідних західноєвропейських політиків: У. Черчілля, Шарля де Голля, Ж. Моне, Р. Шумана, аналізуючи при цьому їх ключові промови, плани, меморандуми та декларації. Окрім того, учні 11 класу тлумачили такі поняття та терміни: Європейський рух, Рада Європи, план Маршалла,

Організація європейського економічного співробітництва, Європейський платіжний союз тощо; показували на карті етапи входження європейських країн до Європейського Союзу. А у ході опрацювання теми «Взаємини ЄС – Україна» називали особливості формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки в ЄС; визначали сутність ЄС щодо європейських держав, які не є членами ЄС, особливості політики ЄС щодо пострадянських країн. Водночас аналізували інтеграційні процеси в Європі та участі в них України; характеризували основні програми співробітництва між Україною та ЄС, намагалися моделювати ймовірні сценарії вступу України до ЄС, тлумачити поняття і терміни: країни – нові сусіди ЄС, саміти «Україна – ЄС» тощо [11].

Інша розроблена програма спеціалізованого курсу для учнів 10 класу «Взаємини України та Європейського Союзу» (автори Круглашов А. М., Недокус І. С.) спрямована на поглиблення в учнів знань щодо розвитку взаємовідносин України і ЄС, державної політики України у сфері європейської інтеграції, ознайомлення з основними напрямами співробітництва України та Європейського Союзу [11]. У програмі факультативного курсу, що складається з чотирьох ключових тем, визначені державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки старшокласників. Зокрема, передбачено, що у процесі засвоєння навчального матеріалу учні зможуть пояснити передумови європейського вибору України, аналізувати інтеграційні процеси в Європі та участь в них України, а також вміти характеризувати діяльність провідних українських та західноєвропейських політиків у євроінтеграційній сфері.

Моніторинг результативності викладання вищезазначених спецкурсів у рамках експериментально-дослідної роботи на базі ліцею № 2 Чернівецької міської ради засвідчив неабияку зацікавленість учнівських колективів 10-11-их класів у їх впровадженні. Старшокласники зазначили, що маючи можливість вивчати процеси євроінтеграції поглиблено, дізналися чимало цікавого й навчального, змогли вивчати як насправді живе Європа, що включає поняття «європейські цінності». Цікавим став для них аналіз думок українців щодо євроінтеграції, а також можливість працювати на уроках з викладачами вузу на засадах рівного партнерства, обговорюючи сучасні політичні процеси [16, с. 7].

Відповідаючи на запитання анонімного анкетування, 85 % старшокласників-респондентів зазначили, що навчилися не тільки визначати основні тенденції розвитку європейської інтеграції, а й ознайомилися з культурою Європи, структурою влади та визначними датами в історії ЄС; культурою і традиціями різних європейських народів тощо. Найбільше їх зацікавили такі теми спецкурсів: «Правові засади співпраці України та ЄС», «Економічні та політичні зв’язки країн-

учасниць ЄС», «Інституційні агенти, стан виконання Угоди про асоціацію», «Безвізовий режим з ЄС» [14, с.8; 16, с. 6-7].

Водночас адміністрація ліцею підкреслила, що зазначені спеціальні курси філософсько-світоглядного спрямування розвивають практико-орієнтований аспект знань, здобутих у процесі вивчення суспільних дисциплін, а також забезпечують професійну підготовку старшокласників, розширюють зміст окремих розділів профільних предметів та містять додаткові розділи, що не включені до навчальних програм [16, с. 6-7].

Позитивно, що розроблені та апробовані програми спецкурсів вже використовуються на сучасному етапі в окремих закладах загальної середньої освіти м. Чернівці, Заставнівського та Хотинського районів Чернівецької області, а також у ЗНЗ Вінницької, Харківської та Київської областей.

Підкреслимо, що результати дослідно-експериментальної роботи з означеної проблеми доповідалися на засіданні Ради директорів Чернівецької області 13 червня 2016 р. в присутності керівництва Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації, а також розглядалися у рамках зустрічі з представниками робочої моніторингової групи національного проекту Європейського Союзу Інституту лідерства, інновацій та розвитку «Національний Еразмус + офіс в Україні», яка відбулася 9 червня 2017 року на базі факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [17, с. 2; 1, с. 7].

З метою поширення об’єктивних знань про Європу, заохочення учнівської молоді до критичного, самостійного мислення у рамках дослідно-експериментального майданчика запроваджено ще одну ефективну форму європейської студії – проведення щорічного конкурсу учнівських наукових творів-есе, які упродовж 2013-2019 рр. привселюдно захищали на обласній учнівській конференції «Український вимір процесів європейської інтеграції». Розроблено відповідне Положення про його проведення, яке затверджено наказом Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА [10].

Захід проводився щорічно на базі ліцею № 2 Чернівецької міської ради напередодні Дня Європи. За цей період у І етапі (районному(міському) конкурсу взяло участь 283 учні ЗНЗ області, а на ІІ етапі (обласному) 101 учень, з яких – 36 старшокласників визначено переможцями. За твердженням наукового керівника експерименту, цей конкурс став одним з найкращих патріотичних конкурсів, адже засвідчує віру у майбутнє України [15, с.1].

Зауважимо, що проведенням конкурсу завжди опікується місцева влада. Так, затверджена Комплексна програма підвищення якості національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Чернівецькій

області на 2017-2021 рр., якою передбачено фінансування на щорічне відзначення переможців конкурсу [18]. Перший заступник голови Чернівецької ОДА М. Павлюк неодноразово підкреслював важливість проведення такого заходу [13, с.1].

Оцінювало конкурсні роботи висококваліфіковане журі, до складу якого входили провідні науковці Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича: професори А. М. Круглашов, В. І. Бурдяк, Н. Ю. Ротар, В. П. Фісанов; доценти кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин І. С. Недокус, С. М. Швидюк, М. М. Гуйтор; асистенти кафедри, кандидати політичних наук У. Ю. Гев'юк, І. О. Равлик; викладачі та методисти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області та кращі учителі суспільних дисциплін області.

Ураховуючи позитивний регіональний досвід європейських студій у системі освіти краю, у лютому 2019 р. розпочато новий етап дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток громадянської освіти старшокласників в умовах формування полікультурного українського суспільства» на базі одинадцяти закладів області. Одним з напрямків роботи передбачено проведення шкільних євростудій, у ході яких буде напрацьовано регіональну модель громадянської освіти – важливого напрямку формування громадянських якостей на основі відповідного історико-генетичного та соціально-педагогічного аналізу. У червні 2019 р. на кафедрі політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича проведено науково-методичний колоквіум з означеної проблеми, основним лейтмотивом якого стало обговорення питання впровадження в освітній процес області системи соціально-педагогічних впливів на розвиток громадянської компетентності старшокласників [9].

Підсумовуючи зазначимо, що у старшу ланку закладів загальної середньої освіти Чернівецької області інтегровано цикл різнопланових форм європейських студій, метою яких є формування ключових компетентностей школярів крізь призму розуміння ними європейських цінностей. Позитивну результативність їх функціонування забезпечено шляхом здійснення якісного науково-методичного супроводу та створення біфункціональної системи педагогічних впливів. Напрацьований фахівцями вищої школи навчально-методичний комплекс, апробований у межах дослідно-експериментальної роботи, заслуговує на впровадження у 10-11 класах ЗЗСО як засіб для реалізації наскрізної змістової лінії громадянської освіти. Традиційний регіональний конкурс учнівських творів-есе та обласна учнівська конференція «Український вимір процесів європейської інтеграції», під час яких старшокласники набувають навичок

демократичної дискусії, стали вдалими навчальними проектами, які потребують географічного розширення.

Список використаних джерел

1. Богачик Т. С. Формування сучасних знань про європейську інтеграцію: досвід позитивний /Т. С. Богачик // Освіта Буковини. – 30 червня 2017 р. – С. 7.
2. Закон України «Про освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
3. Концепція змісту освіти для європейського виміру України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: osvita.ua/schoo/wethood/581/.
4. Круглашов А. М. Євроінтеграція очима школярів / А. М. Круглашов // Освіта Буковини. - № 18-19 (186-187). – 22 травня 2013 р. – С. 1.
5. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX ст. – початок XXI ст.): [монографія] / О. І. Локшина. – Київ: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
6. Локшина О.І. Європейський вимір в освіті /О. І. Локшина // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – С. 276-277.
7. Матвієнко О.В. Стратегії розвитку середньої освіти у країнах Європейського Союзу: [монографія] / О. В. Матвієнко. – Київ: Ленвіт, 2005. – 381 с.
8. Онуфрієнко Н. О. Європейські цінності у професійній підготовці вчителів історії (кінець XIX – початок XX ст.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/ 123456789/98285.
9. Офіційний сайт Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації. Учимося будувати громадянську освіту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oblosvita/navigaciya/ novyny/27986-uchimosya-buduvati-gromadyansku-ostu. H1-tml.
10. Офіційний сайт Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА. Український вимір процесів європейської інтеграції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oblosvita.com/navigaciya/novyny/7302-ukrayinskij-vimir-procesiv-yevropejskoyi-integraciyi.html.
11. Офіційний сайт Інституту інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі закладів середньої освіти з навчанням українською мовою (Лист МОН від 20.08. 2018 № 1/9-503). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/.
12. Постанова Кабінету Міністрів України. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). – 3 листопада 1993. № 896. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF.

13. Пуховська Л. Перспективи формування світового освітнього простору в XXI столітті /Л. Пуховська // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2003. – Вип. 33. – С. 16-18.
14. Сігітов А. І. Роль дослідно-експериментальної роботи у формуванні сучасних компетентностей учнів через систему європейських цінностей / А. І. Сігітов // Освіта Буковини. – 17 вересня 2013 р. – № 27. – С.8.
15. Тащук Ю. У Чернівцях відбулася ювілейна учнівська науково-дослідна конференція «Український вимір процесів європейської інтеграції» / Ю. Тащук // Освіта Буковини. – 19 травня 2017 р. – С. 1.
16. Чебаник В. І. Формування ключових компетентностей ліцеїстів через систему європейських цінностей /В. І. Чебаник // Освіта Буковини. – 26 лютого 2015 р. – С. 6-7.
17. Чебаник В. І. Черговий крок у європейський вимір /В. І. Чебаник // Освіта Буковини. – 22 квітня 2016 р. – С.2.
18. Чернівецька обласна рада. Рішення XIV сесії Чернівецької обласної ради VII скликання від 04.07. 2017. Про внесення змін та доповнень до Комплексної програми підвищення якості національно-патріотичного виховання дітей та молоді Чернівецької області на 2017-2021 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oblrada.cv.ua/ document/list/3789.
19. Ярова О. Тенденції упровадження Європейського виміру у початкову освіту Євросоюзу / О. Ярова // Порівняльно-педагогічні студії, 2013. - № 4 (18). – С. 63-72.

Bogachyk Tamara

Integration of European Studies into the Schooling System of Chernivtsi region

Abstract. The results of the study show that solely in the lessons of history it is impossible to carry out the formation of cognitive orientations about the European system of values and the development of students' awareness concerning Ukraine’s participation in the processes of European integration.

Some forms of European studies in educational institutions of Chernivtsi region are presented as a means of forming the notion of European dimension among (the seniors) high schoolers.

The article provides the reader with programs in elective special courses in philosophical disciplines as a component of a training and methodological complex for conducting experimental work on the problem "Formation of key competences of students of the Lyceum through the system of European values".

It is especially noted that the study of the Ukrainian dimension of European integration processes in cooperation with higher education institutions is a promising form of European study schools.

Keywords: European Studies, European Integration Processes, Key Competences, European Values, Experimental Research Site(Platform), Ukrainian Dimension, Student Scientific Conference

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Наталія Ротар, Ірина Цікул

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ОНОВЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

(Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України: монографія / А. М. Костенко. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 411с.)

Обговорення шляхів європейського майбутнього України виносить на порядок денний питання про те, якою мірою суспільство готове і здатне стати суб'єктом даного процесу. Фактично, це питання функціонального стану громадянського суспільства, питання складне і важливе як для політичної науки, так і для практики публічної політики, адже жодна політична реформа в сучасному світі не буде ефективною, якщо її результат не передбачатиме якісний розвиток інституціональних можливостей для участі суспільства в політиці. У даному контексті рецензована монографія сумської дослідниці євроінттеграційних процесів А. М. Костенко є дуже своєчасною й актуальною.

Поняття «громадянське суспільство» настільки ж складне та багатогранне, як і поняття «політика» та «політичне». І це цілком природно, оскільки саме воно визначає ключового суб'єкта політики й, одночасно, об'єкт впливу політичної сфери − самоорганізовану людську спільноту. Змістовний континуум, в якому використовується поняття «громадянське суспільство», надзвичайно широкий: від філософських узагальнень, що трактують поняття держави, особистості, суспільного договору, універсального та партикулярного, релігійного та світського до прикладних проблем діяльності громадських організацій і так званого третього, або неурядового, сектора.

Коли в Україні, оглядаючись на західний досвід, намагаються виробити стратегії розвитку «третього сектора», часто недооцінюються відставання в рівні розвитку громадянського суспільства в широкому розумінні цього слова. Зазвичай воно проявляється в низькому рівні міжособистісної довіри, довіри між громадянами і державою, популярності та авторитету інститутів громадянського суспільства в очах громадськості, громадянської політичної культури і багатьох інших факторів. Саме тому, в оцінках нинішнього стану і перспектив євроінтеграції України, необхідно задати правильний суспільно-політичний контекст, вивчити інституційний

устрій, ключові складові громадянського суспільства і дослідити вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси.

Монографія Костенко А. М. ґрунтується на широкій джерельній базі, що включає як вітчизняні, так і зарубіжні дослідження з проблем громадянського суспільства. Автор зауважує, що українські науковці у своїх дослідженнях акцентують увагу на європейській політичній інтеграції, еволюції становлення і перспективах спільної зовнішньої політики ЄС та її інституціональному вимірі, регіональних аспектах європейської інтеграції, теоретичному і практичному вимірах розширення ЄС, а також формах стратегічного партнерства України з країнами ЄС.

Заслуговує на увагу стрункa й логічно вибудована структура монографічного дослідження. В її основі – ідея послідовного і поетапного дослідження впливу інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України, що базується на аналізі основних концепцій громадянського суспільства крізь призму трансформації підходів до розуміння ролі та місця інститутів громадянського суспільства в процесі ухвалення політичних рішень. При цьому значну роль відіграє глибоке засвоєння автором сучасних наукових здобутків з цієї проблеми у різних галузях гуманітарного знання (історії, філософії, політології, праві, соціології, культурології тощо). Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків і включає в себе бібліографічну базу та додатки.

В монографії розглядається процес євроінтеграції у трирівневому вимірі: *(1)* процес трансформації самого Європейського Союзу шляхом пошуку оптимальної моделі управління та прийняття рішень, *(2)* просування відповідних рішень на рівень національних політик держав-членів та *(3)* рівень політик держав-кандидатів на вступ до ЄС. В роботі зазначається, що євроінтеграція України є процесом впровадження узгоджених реформ в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя спрямованих на розбудову ринкової економіки, демократії та зміцнення громадянського суспільства з подальшим входженням до ЄС. При чому така політика має бути систематично здійснюваною та забезпечувати функціонування та розвитку суспільства як єдиного європейського цілого.

У дослідженні визначено чинники, що впливають на можливість України стати повноправним членом Європейського Союзу, які авторка умовно розділяє на дві групи: чинники, що залежать власне від України, її внутрішньої та зовнішньої політики, успіху на шляху реформ у сфері економічного, політичного, соціального розвитку, виконання своїх міжнародних зобов’язань тощо та чинники, що не залежать від України, тобто такі, що виникають у самому Євросоюзі, процесі розвитку ЄС і

третіх країн, а також характеризують ставлення третіх країн до європейських прагнень України і, таким чином, тією чи іншою мірою впливають на можливість реалізації нашою державою політики європейської інтеграції. А також визначено, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС є механізмом переходу нашої держави від декларативного зовнішньополітичного курсу до комплексну внутрішньої політики реформ, що забезпечать трансформацію політичної та економічної системи України. У зв'язку з цим авторкою обґрунтовано необхідність проведення моніторингу виконання Угоди про асоціацію та розроблено систему індикаторів для такого моніторингу, серед яких виділено: зміни нормативно-правового характеру, інституційно-організаційні реформи, інформаційно-комунікативнй аспект.

Авторка розгортає й достатньо досліджений аспект взаємозв'язку євроінтеграції та громадянського суспільства, наголошуючи, що забезпечення ефективної взаємодії інститутів громадянського суспільства з державою можливо лише за умов залучення громадськості шляхом інформування, консультування, діалогу, партнерства та контролю на кожному з етапів політичного циклу (розробка політики, реалізація політики та вивчення політики). Тому ефективність євроінтеграційної політики буде визначатися саме за принципом залученості.

В монографії здійснено оцінку виконання Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки на державному та регіональних рівнях і визначено її вплив на процес інституціоналізації громадянського суспільства; розглянуто комунікаційний елемент Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 р, та Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр.; досліджено механізми інформаційно-комунікаційної діяльності Платформи громадянського суспільства, Центрів європейської інформації, Євроклубів.

До сильних сторін рецензованої монографії належить також підрозділ 2.3. «Особливості формування інститутів громадянського суспільства в Україні», який містить інформацію про історію їх виникнення, фінансування, діяльність, включає нові дані (з 2017 р.), містить багато графіків, таблиць і схем. Варто також відзначити підрозділи 4.1 і 4.2, що відповідно висвітлюють механізми партнерства інститутів громадянського суспільства та держави і механізми громадського контролю над перебігом євроінтеграційних процесів у державі.

Варто відзначити, що монографія має й практичне значення, оскільки описує форми і методи діяльності інститутів громадянського суспільства, представляє законодавчу базу процесу здійснення євроінтеграції,

досягнення співпраці інститутів громадянського суспільства і держави. Рецензоване видання може бути адаптоване під спеціалізовані курси.

Монографія містить багато додатків (с. 299–373), але суттєвим недоліком є те, що додатки не позначені (не понумеровані або до них не приписана літера), тому не відомо, до якої частини тексту відноситься відповідний додаток (так само не відомо, до якого додатку авторка відсилає читача у тексті). До інших недоліків варто віднести й те, що в частині англомовних джерел немає загальної кількості сторінок, а є лише сторінка, на яку посилається авторка. Але вказані недоліки не випливають загалом на позитивну оцінку рукопису.

Підсумовуючи, відзначимо професійний рівень дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів впливу інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси в Україні. Висновки та пропозиції А. М. Костенко можуть бути рекомендовані науковцям, викладачам, представникам органів публічної влади та управління, політичним і громадським діячам, молоді, студентам, усім, хто не байдужий до сьогодення і майбутнього України.

Анатолій Павко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

(Актуальні проблеми міжнародно-політичних процесів сучасності: український вимір. Рецензія на підручник О. С. Кучика «Україна в міжнародних організаціях». – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2014 р. – 411 с.)

Складні, динамічні, нерідко контроверсійні тенденції і процеси глобальної світової політики значно активізують та суттєво посилюють науково-пізнавальний і прикладний інтерес дослідників до комплексного, системного вивчення різних аспектів функціонування сучасних постбіполярних міжнародних відносин. Слід наголосити на тому, що в умовах сьогодення професіоналом, який отримав університетську освіту у будь-якій галузі гуманітарного знання, зокрема, і в царині міжнародних відносин, може вважатися лише той випускник вищого навчального закладу , який має системне уявлення про сучасні міжнародно-політичні процеси, їх напрямки та трансформації.

Необхідно підкреслити, що Україна є невід'ємною складовою нової системи європейських і глобальних зв'язків та міжнародних відносин, сформованих на зламі XX- XXI століття. При цьому слід зважати на те, що процеси національної консолідації та європейської інтеграції України не лише діалектично взаємопов'язані між собою, а і є необхідним підгрунтям для забезпечення перспективного цивілізаційного вектору розвитку української держави [3, с. 12–13]. Варто прислухатися до слушної думки академіка НАН України В. Семиноженка про те, що у європейському розумінні євроінтеграція виглядає не так, як розуміємо її ми. Якщо для Європейського Союзу це, передусім, єдина фінансова та податкова політика, то для нас– переважно партнерство і співробітництво [4, с. 210]. З точки зору вітчизняних експертів, Україна має співпрацювати з інституціями ЄС з метою поглиблення її інтеграції з Євросоюзом.

Зауважимо, що міжнародно-політичні процеси сучасності у фаховій літературі традиційно представлені у вигляді двох систем. По-перше, це система відносин, елементами якої є відносини взаємодії, що мають, переважно, конфліктологічний характер, а також відносини взаємозалежності, які обумовлюють необхідність співробітництва їх учасників. По-друге, це система інститутів. У свою чергу, інституційні структури спираються у своїй зовнішньополітичній діяльності, з одного

боку, на сукупність правових норм, а з іншого – на механізми міжнародного співробітництва або міжнародні організації. Невід'ємною, прикметною рисою сучасних міжнародних відносин є багатостороння, різноаспектна співпраця суверенних держав, інституційним інструментом якої виступають міжнародні організації. Доцільно зазначити, що міжнародні організації відіграють значну роль у забезпеченні пріоритетних векторів перебігу політичних процесів сучасності, а їх кількість на світовій арені постійно збільшується. Так, за підрахунками зарубіжних фахівців, за останні 50 років чисельність міжурядових організацій зросла більш ніж у 6 раз, що складає приріст в 100 % за кожні 17 років. Необхідно звернути увагу на те, що міжнародні організації являють собою систему, в центрі якої знаходиться Організація Об'єднаних Націй. Їх основна роль у світовій політиці полягає, зокрема, в обмеженні міжнародної анархії, наданні міжнародним відносинам упорядкованості, стабільності, сприянні формуванню клімату довіри між всіма інституційними суб'єктами міжнародних відносин. Хоча існування міжнародних організацій і залежить значною мірою від волі суверенних держав, проте вони відіграють у сфері міжнародного життя досить важливе самостійне значення, і ця роль стає все більш значною і різноманітною.

Разом з тим, міжнародні організації та їх діяльність залишаються одними із найменш досліджених суб'єктів світової політики у вітчизняній політичній думці. У зв'язку з цим, важливого значення набувають ті наукові дослідження, які присвячені аналізу теоретико-методологічних і політико-правових засад співробітництва України з глобальними та регіональними організаціями. Слід підкреслити, що стрімкий розвиток і удосконалення принципів та механізмів міжнародного співробітництва національних держав висувають проблему діяльності України в системі міжнародних відносин на одне з чільних місць в структурі продуктивного історико-політичного та політологічного аналізу міжнародних організацій, членом яких є Україна. Саме тому значною подією в освітньо-науковому університетському житті нашої країни можна вважати опублікування у видавництві Львівського національного університету імені Івана Франка ґрунтовного за якісними науковими параметрами підручника «Україна в міжнародних організацях», підготовленого авторитетним фахівцем у царині міжнародних відносин, кандидатом історичних наук, доцентом славнозвісного університету О. Кучиком. До речі, цей підручник затверджений рішенням Атестаційної колегії МОН України в якості базового для студентів-бакалаврів, які навчаються за спеціальністю «міжнародні відносини». Він став логічним продовженням і доповненням низки навчальних посібників, які вийшли у світ за безпосередньої участі О. Кучика та його наукової редакції і витримали декілька видань [1; 2].

Наукова новизна рецензованого видання у синтетичному вигляді полягає в тому, що її автор на основі творчого, конструктивно-критичного підходу до здобутків історичних, політичних та юридичних наук з окресленої проблематики здійснив одне із перших ґрунтовних, узагальнюючих досліджень, присвячених співробітництву України з міжнародними організаціями. Характерною рисою цієї книги є й те, що вона має чітку, логічну структуру, яка забезпечила належний теоретичний рівень осмислення та послідовного, системного викладення важливого інформаційно-аналітичного матеріалу. Структурними компонентами підручника є, зокрема, передмова, список абревіатур і скорочень, 9 розділів з відповідними параграфами, зразки тестових завдань для самоконтролю, а також додатки (наприклад, програма і методичні рекомендації до навчального курсу «Україна в міжнародних організаціях»). До беззаперечних наукових здобутків підручника доречно, на нашу думку, віднести розробку О. Кучиком теоретико-методологічних засад співробітництва України з міжнародними організаціями, зокрема, понятійно-термінологічного апарату цього сегменту проблеми. Адже термінологічні поняття – це наукова мова відображення системи понять певної галузі знань, в даному випадку міжнародних відносин. Враховуючи складність у забезпеченні визначення універсального поняття міжнародної організації, критеріальні чинники та параметри міжнародних інституцій, О. Кучик запропонував, зокрема, цілком слушний, певною мірою модифікований варіант цієї наукової категорії. На його думку, міжнародна організація – це стабільний інститут багатосторонніх міжнародних відносин, заснований щонайменше трьома учасниками, які досягають спільних цілей завдяки створенню постійних органів та діють у межах визначених норм і принципів (с. 13). Автор, зокрема, наголошує на тому, що основним підґрунтям для створення міжнародної організації є процеси глобалізації та регіоналізації , що еволюціонують у розвинену систему співпраці країн, як у всьому світі, так і окремо визначеному регіоні. Важко не погодитись з вартісною думкою О. Кучика про те, що нова епоха «постбіполярної системи» породжує нові ситуації та нові загрози для міжнародного співробітництва і лише ефективна боротьба із застосуванням позитивного досвіду міжнародних організацій може дати плідні результати. Разом з тим, викликає заперечення авторська позиція щодо необхідності розробки «єдиного вірного та універсального визначення поняття «міжнародна організація» [с.13].

Слід також підкреслити, що на підставі окреслених автором теоретичних підходів, змістовно удосконалених термінологічних концептів і понять у зазначеному виданні висвітлено основні етапи розвитку міжнародних організацій, їх класифікацію, типологію та функції.

Автором аргументовано розкрито зміст, форми, напрямки, проблеми та перспективи співробітництва України з іншими державами в рамках міжнародних міжурядових організацій.

Значну увагу у підручнику автором приділено діяльності України в міжнародних організаціях, серед яких чільне місце посідають організації системи ООН. І це цілком закономірно, оскільки ООН є найбільшою універсальною міжнародною організацією, яка об'єднує 193 держави, тобто майже всі країни світу. Нагадаємо, що вона здійснює свою діяльність майже за 60 напрямками, виконує миротворчу та гуманітарну місії у глобальному масштабі. Важливе місце у книзі займає також висвітлення питань, пов'язаних із співробітництвом України з такими міжнародними регіональними організаціями як СНД (Співдружність Незалежних Держав), ОЧЕС (Організація Чорноморського економічного співробітництва), ГУАМ (Організація за демократію та економічний розвиток) та іншими. Актуальним з точки зору сучасних викликів євроінтеграційного вибору України є висвітлення низки питань, пов'язаних з участю України у роботі європейських регіональних організацій. Це, зокрема, ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі) , РЄ (Рада Європи), ЦЕІ (Центрально-європейська ініціатива) та ін. Зокрема, ґрунтовно проаналізовано автором основні проблеми співробітництва української держави з ОБСЄ. Чільне місце у підручнику відведено також діяльності галузевих організацій, членом яких є Україна. За допомогою цих міжнародних інституційних утворень наша держава намагається реалізувати власні інтереси у сфері технологічного регулювання міжнародних відносин, освоєння прогресивних інноваційних технологій, обмін досвідом в освоєнні космічного простору. У підручнику також розкрито механізми діяльності та співробітництва України з організаціями безпекового характеру, насамперед, неурядовими інституціями у сфері захисту прав людини.

Позитивно, в цілому, оцінюючи смислове, інформаційне наповнення вказаного підручника, глибокі авторські теоретичні ідеї та підходи, скрупульозність у дослідженні актуальної міжнародно-політичної проблеми, варто, на наш погляд, звернути увагу і на ті питання, які б мали стати об'єктом більш предметного, прискіпливого вивчення дослідником на сторінках цього видання. Вони, зокрема, пов'язані з необхідністю більш ґрунтовного, всебічного аналізу завдань і механізмів формування інституційних структур в системі ООН, розкриття їх значення для формування культури миру у міжнародній співпраці держав, осмисленням і узагальненням нових тенденцій у міжнародно-правовому регулюванні діяльності міжурядових організацій, висвітленням місця і ролі України в новому геополітичному просторі та європейському політичному процесі.

Проте, незважаючи на окремі змістовні та стилістичні недоліки, технічні огріхи, не реалізований повною мірою авторський фаховий потенціал, рецензований підручник має беззаперечну наукову цінність і є вагомим внеском у вивчення актуальних, дискусійних, не достатньо досліджених проблем сучасних міжнародно-політичних процесів. Крім того, він має суттєве науково-пізнавальне та предметно-практичне значення для удосконалення підготовки майбутніх фахівців у сфері міжнародних відносин у класичних університетах України. На наше глибоке переконання, ця книга стане в нагоді студентам, аспірантам, викладачам, науковцям, представникам органів законодавчої та виконавчої влади, а також дипломатичних установ.

Список використаних джерел

1. Кучик О. С. Зовнішня політика України. Навч. посіб. / О. С. Кучик, О. А. Заяць; Львівський національний ун-т.ім. І. Франка. Факультет міжнародних відносин. – К.: Знання, 2010. – 573 с.
2. Міжнародні організації: навч. посібник / О. С. Кучик (ред.) . – Львівський національний ун-т.ім. І. Франка. Факультет міжнародних відносин. – 2-е видання, переробл. і допов. – К.: Знання, 2007. – 734 с.
3. Павко А. Діалектичний процес взаємозв'язку національної консолідації українців та їхнього євроінтеграційного вибору // Віче. – 2013. – №24. – С. 12–14.
4. Семиноженко В. П. Украина. Шанс есть/ Худ. оформитель О. А. Гапон. – Харьков: Фолио, 2018. – 240 с.

ХРОНІКА ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЧАС НОВИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ»

Важливим кроком на шляху до європейської інтеграції України є відкрита інтелектуальна дискусія, яка засвідчує демократичний плюралізм думок та прагнення до конструктивного діалогу. Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція України в час нових викликів і загроз», організована кафедрою політології та державного управління спільно з Науково-дослідницьким інститутом європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету мені Юрія Федьковича та Чернівецькою обласною державною адміністрацією, об'єднала 5 грудня 2018 року у Червоній залі університету науковців та практиків з різних країн світу, у т.ч. з Румунії, Словаччини, Польщі та України.

Конференція розпочалася з нагородження викладачів кафедри політології та державного управління подяками, грамотами та цінними подарунками від Чернівецької ОДА, Чернівецької обласної ради, Чернівецької міської ради, Департаменту освіти та науки ЧОДА з нагоди 20-річного ювілею кафедри.

Учасників конференції тепло привітав ректор ЧНУ імені Юрія Федьковича проф. Степан Мельничук, який відзначив важливість зусиль політологів у дослідженні проблем реалізації євроінтеграційного курсу України. Зі словами подяки та закликом до подальших зусиль у підтримці євроінтеграційного курсу держави виступив в.о. голови Чернівецької ОДА Михайло Павлюк. Вітання пролунали також у виступі Миколи Борця – керуючого справами Чернівецької обласної ради, секретаря Чернівецької міської ради Василя Продана. Декан факультету історії, політології та державного управління проф. Олександр Добржанський позитивно охарактеризував діяльність кафедри, зокрема в царині Європейських студій. Дружні побажання пролунали у виступі декана факультету суспільних наук Ужгородського національного університету проф. Юрія Остапця. Зі стислою характеристикою доробку кафедри та завдань конференції звернувся до присутніх завідувач кафедри політології та державного управління проф. Анатолій Круглашов. Вітальну адресу від

професора Хорги Іоана – декана Університету Орадя (м. Орадя, Румунія), зачитав проф. Мірча Брі.

Під час пленарних засідань та роботи круглого столу молодих науковців дослідники та експерти обговорювали питання європейського поступу України, інституційних та етнополітичних вимірів євроінтеграційних процесів, впливу українсько-російського конфлікту на міжнародні відносини у сучасному світі. Вони уважно проаналізували досвід і значення розвитку Європейських студій в Україні та за її межами й визначили завдання щодо їх подальшого розвитку.

ОБГОВОРЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ВИТОКІВ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИН

8-9 березня 2019 року у румунському місті Сату-Маре відбувся IX Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність», у якому взяла участь делегація науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у складі декана факультету історії, політології та міжнародних відносин, професора Олександра Добржанського, доцента кафедри історії України Тадея Яценюка, доцента кафедри політології та державного управління Наталії Нечаєвої-Юрійчук, завідувача кафедри української літератури, професора Володимира Антофійчука, доцента кафедри сучасної української мови Алли Антофійчук. Учасників симпозіуму привітали Микола-Мирослав Петрецький – депутат парламенту Румунії, голова Союзу українців Румунії; Олександр Баньков – посол України в Румунії; Даріус Філіп – префект повіту Сату-Маре; Михайло Павлюк – в.о. голови Чернівецької ОДА та інші високоповажні учасники заходу.

Під час пленарного засідання обговорювалися питання румунсько-українських відносин на сучасному етапі, особливості становища національних меншин у Румунії та Україні, вплив гібридної війни Росії проти України на румунсько-українські відносини. Секційна робота була організована за трьома напрямами: «Археологія. Джерелознавство. Історія», «Політологія. Етнологія. Державне управління» та «Мовознавство. Літературознавство. Освіта і мистецтво». Робота кожної секції була сповнена як презентацій різноманітних аспектів українсько-румунських взаємин, так і дискусій, обговорень та полеміки.

9 березня науковці нашого університету взяли участь Днях Тараса Шевченка, що організував Союз українців Румунії у місті Сату-Маре. Під час заходу були заслухані виступи, присвячені життю та творчості Великого Корбзаря, пролунав його «Заповіт» румунською та українською

мовами. Після церемонії покладання квітів відбувся урочистий концерт, присвячений знаменному дню в історії та сучасності України.

В КАНАДІ НЕБАЙДУЖІ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

13 березня 2019 року на запрошення місцевого осередку Наукового товариства імені Тараса Шевченка в місті Едмонтон завідувач кафедрою політології та державного управління ЧНУ імені Юрія Федьковича, професор Анатолій Круглашов виступив із публічною лекцією на тему «Інтеграційні устремління України: пройдений шлях та завдання на майбутнє». Захід відбувався в залі засідань Сенату Університету Альберти.

Тема виступу зібрала науковців із Університету Альберти та представників української громади. Лектор послідовно висвітлив історію стосунків України з ЄС, проаналізував сучасний стан їх відносин, охарактеризував новітні тенденції взаємин після підписання Угоди про Асоціацію. Окремо він зупинився на проблемах євроінтеграційного курсу України, внутрішніх та зовнішніх чинниках її євроінтеграційного поступу. Учасники обговорення висловили своє зацікавлення обговоренням теми, задавали питання промовцю, висловлювали власні думки щодо того, що відбувається із реалізацією європейського курсу України. Успішно модерувала зустріч професор Департаменту сучасних мов та культурних студій Університету Альберти Алла Недашківська.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ З ПОЛІТОЛОГІЇ – 2019

28 березня на базі кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича було проведено підсумкову науково-практичну конференцію Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з політології. Цього року для участі у конкурсі було подано 59 студентських наукових робіт з 34 вищих навчальних закладів.

Для участі у роботі підсумкової конференції було запрошено авторів 25 наукових робіт з 19 вищих навчальних закладів України. У ході роботи конференції учасники представили виступи з презентаціями своїх наукових робіт, які оцінювали члени конкурсної комісії.

Студенти 2 курсу спеціальності «Політологія» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Назарко Любов і

Кучер Юлія гідно представили результати досліджень, за що були нагороджені дипломами І та ІІ ступенів відповідно.

ПУБЛІЧНА ДИСКУСІЯ «ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ 2019: ВПЛИВ КРЕМЛЯ VS НАРОДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

29 березня 2019 року кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Сергій Швидюк взяв участь у публічній дискусії «Президентські вибори в Україні 2019: вплив Кремля vs народження європейської демократії», що відбулася в залі Брудзінського у Варшавському університеті.

Захід організували Студії Східної Європи Варшавського університету (Польща) та Подільська агенція регіонального розвитку (м. Вінниця, Україна). Участь у дискусії також взяли: Сергій Висоцький – народний депутат України, заступник голови парламентського Комітету зі свободи слова та інформаційної політики; Олег Левченко – директор Центру розвитку місцевого самоврядування у Вінницькій області; Ян Маліцький – директор Студій Східної Європи Варшавського університету; Ірина Швець – представник громадянської мережі «ОПОРА»; Євген Магда – політолог, журналіст, директор Інституту світової політики (м. Київ). Також у форматі відеозвернення у дискусії виступив депутат Європарламенту від Польщі Міхал Боні.

У рамках дискусії обговорювалися політичні і безпекові питання українських президентських виборів 2019 року. Зокрема Сергій Швидюк представив тези «Російське втручання у вибори: гібридні загрози для демократії». У ній проаналізовано російське втручання у вибори України та інших держав, зокрема США, Великої Британії, Франції, Нідерландів та Іспанії. Таке втручання розцінюється як інструмент гібридної війни, що застосовується з метою підриву довіри до демократичних інститутів та процедур, послаблення західних демократій, а також створення умов для приходу до влади лояльних або явно проросійських сил.

УКРАЇНСЬКІ РЕФОРМИ: ПОМІЖ ПРИМАРОЮ ФЕДЕРАЛІЗАЦІЇ ТА ПОТРЕБАМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Під час наукового відрядження до Канади, проф. Анатолій Круглашов був запрошений Торонтським офісом Канадського інституту українських

студій виступити з меморіальною лекцією імені Володимира Дилинського на тему «Українські реформи: поміж примарою федералізації та потребами децентралізації». Лекція відбулася 21 березня 2019 року в Інституті Св. Володимира англійською мовою.

Доповідач дав розгорнуту характеристику розвитку системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні, детально зупинився на її кризових моментах. А. Круглашов розкрив зміст ініційованого Кремлем плану федералізації для України і його небезпеки для нашої державності. Детально ним було проаналізовано правову базу реформ, спрямованих на децентралізацію влади в Україні, наголошено на певних позитивних здобутках в ході їх реалізації; критично розглянуто існуючі й невирішені проблеми. Спираючись у тому числі на свій дослідницький та експертний досвід, доповідач пропонував власне бачення шляхів вирішення проблемних питань.

Лекція викликала чимало запитань, як з приводу теми доповіді, так і в більш широкому контексті – провідних і суперечливих тенденцій суспільно-політичного розвитку України, перебігу та можливих наслідків президентської та парламентської виборчої кампанії цього року. На лекцію завітали і були активними учасниками обговорення фундатори програми меморіальної лекції подружжя Мирон і Олена Дилинські, проф. Франк Сисин – керівник торонтського філіалу КІУСу й директор Центру історичних досліджень імені Петра Яцика при КІУСі; проф. Юрій Даревич – іноземний член НАН України і член ради директорів Українсько-канадського дослідно-документаційного центру; Марта Базюк – виконавча директор Дослідно-освітнього центру Голодомору при КІУСі; Ольга Купльовська – президент Канадської фундації українських студій; Ліда Смілка – культурний референт Інституту Св. Володимира; Віктор Остапчук – професор Торонтського університету; Галина Остапчук – бібліотекарка Інституту Св. Володимира; Володимир Левицький – член виконавчого комітету Канадської фундації українських студій; проф. Олександр Фісун – завідувач кафедрою політології ХНУ імені Василя Каразіна та інші небайдужі представники української, в тому числі чернівецької діаспори в Торонто.

Модерував захід Роман Сенькусь – організатор і модератор Меморіальних лекцій пам’яті Володимира Дилинського, старший редактор КІУСу і виконавчий редактор Інтернет Енциклопедії України.

СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ 2019

16 квітня на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відбулася щорічна студентська наукова конференція Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Під час пленарного засідання секції «Історія, політологія та міжнародні відносини» студент 3 курсу спеціальності «Політологія» Василь Бурега представив доповідь на тему «Феномен "нових медіа" в комунікаційному просторі України».

В ході роботи підсекції «Політологія, публічне управління та адміністрування» обговорювалися питання ролі соціальних мереж та політичної пропаганди в сучасному світі, були проаналізовані передвиборчі програми кандидатів на пост Президента України, державне управління в Україні тощо.

IX МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ»

IX Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» відбулася в ЧНУ імені Юрія Федьковича. Вона проходила 14 травня на факультеті історії, політології та міжнародних відносин.

Цього року у конференції взяли участь представники з України, Румунії, Молдови, США і Польщі. Також були представлені матеріали білоруських колег, які не мали змоги приїхати. На конференції у межах кількох панельних засідань обговорювалися методологічні проблеми використання емпіричних даних та їх вимірювання у сучасній політичній науці, електоральні процеси в Україні та Європі, експертний і комунікативний супровід політичної діяльності та здійснення публічної політики. Виступи та доповіді учасників заходу торкалися також іншої тематики, зокрема впливу Російської Федерації на країни світу, аналізу діяльності законодавчих та виконавчих органів влади, корупції, національної безпеки тощо. «Ця конференція вже вдев'яте проходить на цьому факультеті. Конференція важлива, тому що є можливість зібрати науковців, обговорити найважливіші питання, які цікавлять політологів. І головне – дати ці нові знання студентам. Головна мета університету: дати гідну якість підготовки фахівців, у тому числі студентів спеціальності

політологія», – зазначив у вітальному слові І проректор ЧНУ проф. Роман Петришин.

Також учасників конференції тепло привітали керівник апарату Чернівецької ОДА Олег Стецевич, Чернівецький міський голова Олексій Каспрук, заступник декана ФІПМВ доц. Василь Карпо. Про цілі та основні завдання конференції, склад її учасників та організацію роботи у вступному слові повідомив зав. кафедри політології та державного управління, директор НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень ЧНУ імені Юрія Федьковича проф. Анатолій Круглашов.

Обговорення обраних тем виявилося плідним та насиченим. Варто відзначити змістовні доповіді гостей конференції з Польщі на чолі з професором Валентином Балюком, а також вітчизняних професорів – Анатолія Круглашова, Євгенії Юрійчук, Віри Бурдяк, Наталії Ротар, Володимира Фісанова, Марії Пірен та інших. Можливість поділитися своїми результатами наукових пошуків мали молоді дослідники. Гості конференції радо скористалися можливістю відвідати як Резиденцію, так і інші культурні пам'ятки Чернівців. Організаторами конференції були кафедра політології та державного управління, НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень нашого університету, за участю зарубіжних партнерів-співорганізаторів: Гродненського університету імені Янки Купали (Білорусь), Університету Орадя (Румунія) та Люблінського університету імені Марії Склодовської-Кюрі (Польща).

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

17 травня 2019 року в Чернівцях відбувся обласний етап конкурсу учнівських творів-есе та учнівської науково-дослідної конференції «Український вимір процесів європейської інтеграції». Проходили інтелектуальні змагання традиційно на базі Чернівецького філософсько-правового ліцею №2.

Конкурс та конференція були ініційовані проф. Анатолієм Круглашовим за активної підтримки колективу кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. З 2013 року вони проводяться Департаментом освіти і науки Чернівецької ОДА, Інститутом післядипломної педагогічної освіти спільно з кафедрою вже всьоме. Мета конкурсу полягає в широкому інформуванні учнівської молоді про зміст європейської інтеграції; ознайомлення з її

українськими вимірами. Цього року на конкурс було заявлено 16 учасників, 12 з яких безпосередньо взяли участь в учнівській конференції.

З вітальними словами до учасників звернулися Василь Гостюк – заступник голови Чернівецької ОДА; Олександр Паскар – заступник голови Чернівецької міської ради; Олександр Добржанський – доктор історичних наук, професор, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича; Анатолій Круглашов – завідувач кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та державного управління ЧНУ ім. Ю. Федьковича, керівник Кафедри імені Жана Моне, доктор політичних наук, професор, голова журі; Тамара Богачик – заступник директора ІППОЧО з науково-методичної роботи, кандидат історичних наук; Андрій Сігітов – директор Чернівецького філософсько-правового ліцею №2.

Промовці у своїх виступах наголосили на тому, що європейська інтеграція – важливий етап у розвитку будь-якої демократичної, правової держави. Україна як розвинута європейська країна робить важливі кроки у цьому напрямку. Приємно, що учнівська молодь не байдужа до цієї проблеми. Конкурс учнівських творів-есе та науково-дослідна конференція «Український вимір процесів європейської інтеграції», які проводяться відповідно до «Комплексної програми підвищення якості національно-патріотичного виховання дітей та молоді Чернівецької області на 2017-2021 роки», затвердженої 12-ою сесією обласної ради VI скликання від 24.03.2017 №9-12/17, показали високий рівень зацікавленості старшокласників євроінтеграційними процесами, майбутнім України як європейської держави.

Роботи та виступи учасників оцінювалися за такими критеріями: чіткість постановки проблеми, формулювання мети та завдання дослідження; самостійність, оригінальність і доказовість суджень, наявність елементів наукової новизни; обґрунтованість поданих висновків та їхня відповідність темі, поставленим завданням і меті дослідження; відповідність вимогам щодо оформлення дослідницьких робіт. За результатами оцінок журі бронзовими призерами стали Олександра Процюк, Василь Семенюк і Крістіан Бирзу. Друге місце посіли Юлія Дулеба та Надія Сарафінчан. Перемогу здобув Ігор Комлєв.

ФАКТОР РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКІ І ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ

31 травня 2019 р. Комітет виборців України (КВУ) спільно з Науково-дослідницьким інститутом Європейської інтеграції та регіональних досліджень (НДІ ЄІРД) і кафедрою політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ ім. Ю. Федьковича провів круглий стіл з обговорення питань виявлення та протидії дезінформації з боку Росії у виборчий період.

Метою заходу стало привертання уваги науковців і експертів до означеної проблеми, а також налагодження діалогу між регіональними представництвами КВУ, депутатами України різних рівнів, представниками ЗМІ та громадянського суспільства, що міг би сприяти напрацюванню рекомендацій для виборців з розпізнання й уникнення впливу дезінформації під час майбутніх виборів.

Доктор політичних наук, професор Наталія Ротар присвятила свій виступ темі «Україна як об'єкт російської пропаганди: динаміка предметного поля та ареалу поширення». Про російське втручання у вибори та гібридні загрози демократії розповів кандидат політичних наук, доцент Сергій Швидюк. Особливості російської пропаганди та техніки дезінформування населення розповів учасникам круглого столу заступник голови Чернівецької обласної організації «Комітет виборців» Ігор Бабюк.

ОБГОВОРЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

31 травня – 1 червня 2019 року в Університеті Орадя (Румунія) відбулася міжнародна наукова конференція «Одна Європа – єдиний ринок праці крізь консультативну допомогу в кар‘єрі». На ній обговорювалися проблеми та можливості створення єдиного ринку праці в Європі та роль освіти у досягненні успіху в умовах його розвитку.

На цю конференцію її організаторами було запрошено виступити як ключового спікера проф. Анатолія Круглашова – зав. кафедри політології та державного управління, директора НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Тема його доповіді: «Європеїзація українських університетів: управління внутрішніми та зовнішні ризиками». У своїй доповіді А. Круглашов розкрив особливості участі українських університетів у «Болонському процесі», охарактеризував демографічні, управлінські, кадрові та інші виклики, які постають перед вітчизняними

університетами, порівняв їх проблеми з розвитком ЗВН в окремих країнах ЄС. Наголосив на необхідності належного врахування найбільш важливих ризиків та адекватного й своєчасного управлінського реагування на них. Доповідь була з цікавістю сприйнята учасниками конференції.

Важливо відзначити, що на захід було запрошено не лише викладачів та експертів з питань, які виносилися на обговорення, але й учнів випускних класів, орієнтованих на здобуття вищої освіти та використання, після її отримання, переваг єдиного ринку праці.

ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ – З НАУКОВОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ТОЧОК ЗОРУ

Напередодні відзначення Дня державної служби України 19 травня 2019 року кафедра політології та державного управління ЧНУ імені Юрія Федьковича, Чернівецький регіональний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій та Управління персоналом та нагород апарату Чернівецької обласної державної адміністрації провели міжрегіональний науково-практичний семінар «Проблеми та перспективи розвитку персоналу на державній службі у контексті реформування публічного управління». Під час проведення семінару були розглянуті питання формування сучасних компетентностей державних службовців місцевих органів влади України та проблеми реформування інституту державної служби в Україні.

У своєму виступі директор центру Микола Ярмистий розкрив основні віхи становлення державної служби у незалежній Україні, звернув увагу на запровадження європейських стандартів оцінювання державних службовців. Завідувач кафедри політології та державного управління проф. Анатолій Круглашов охарактеризував проблемні питання розвитку інституту державної служби та підготовки державних службовців і зокрема акцентував увагу на тому, що формування державного замовлення на державну службу повинно відбуватися більш прозоро, аніж це має місце нині в Україні, а якість підготовки повинна відповідати сучасним викликам, які постають перед держслужбовцями. Викладач Івано-Франківського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій Богдан Волошинський охарактеризував особливості організації роботи державної служби в регіоні. Богдан Сторощук – доцент економічного факультету висловив пропозиції щодо покращення освітнього рівня державних службовців.

Своїми поглядами на проблеми формування сучасного державного службовця поділилася Наталія Житарюк – заступник начальника територіального управління Нацдержслужби України по Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій областях та інші учасники семінару з числа практиків державного управління. Захід проходив у Чернівецькій обласній державній адміністрації, де його роботу модерували М. Ярмистий та А. Круглашов.

ФОРМУЄМО НОВУ СИСТЕМУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Сучасні соціокультурні процеси, які відбуваються в Україні, диктують необхідність теоретичного осмислення завдань громадянської освіти, що відображено певним чином у нормативно-правових актах. Важливість громадянської освіти зумовлена новими соціально-політичними реаліями українського суспільства, пошуком спільних для громадян демократичних цінностей і національних ідеалів, розширенням участі України в європейських та загальносвітових політичних, економічних і соціокультурних процесах. Виклики, які постали перед нашої державою, вимагають якісно нового рівня освіти для демократичного громадянства через систематичне формування громадянської ідентичності, здатності й готовності молодої людини до усвідомленого вибору шляхом критичного аналізу різних можливостей та варіантів, активної участі в суспільних процесах, установлення конструктивних відносин з іншими людьми на засадах соціального партнерства.

Історичне минуле Чернівецької області, що сформувало полікультурну (поліетнічну) спадщину, сприяє формуванню регіонального досвіду з громадянської освіти. Тому створення регіональної моделі громадянської освіти є важливим напрямком формування громадянських якостей молоді. Необхідність поєднання актуальних і перспективних завдань освітнього процесу вимагає впровадження у практику роботи сучасних форм, засобів та прийомів громадянської освіти. Це і зумовило вибір теми дослідно-експериментальної роботи «Розвиток громадянської освіти старшокласників в умовах формування полікультурного українського суспільства» на базі закладів освіти області: Чернівецького філософсько-правового ліцею №2 (директор А.І. Сігітов), Чернівецької гімназії №5 (директор Т.Г. Мінакова), Чернівецької ЗОШ №2 І-ІІІ ст. Чернівецької міської ради (директор О.М. Покальська); Глибоцького ліцею (директор Д.І. Глобак); Сторожинецького ліцею (директор В.І. Багрій); Сторожинецької гімназії (директор С.П. Алієва); Новоселицької ЗОШ № 3 І-ІІІ ст.(директор С.А. Кока); Новоселицької гімназії (директор О.М.

Петров), Новоселицького ліцею (директор І.М. Каліструк); Боянської ЗОШ І-ІІІ ст. Новоселицького району (директор А.В. Бота); Кіцманської гімназії (директор В.І. Гешко). 12 червня на кафедрі політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича був проведений науково-методичний колоквіум з означеної проблеми.

З вітальними словами до учасників заходу звернулися Ірина Ісопенко, заступник директора Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА та Олександр Добржанський, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича, доктор історичних наук, професор. Вони наголосили на важливості нового експерименту та побажали успіхів його учасникам.

Анатолій Круглашов, завідувач кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, доктор політичних наук, професор, як ініціатор експерименту, окреслив у своїй доповіді питання про реалізацію дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток громадянської освіти старшокласників в умовах формування полікультурного українського суспільства» у закладах освіти області. Він відзначив: «Цей експеримент, який ми починаємо, вкрай важливий, оскільки події в Україні переконливо засвідчують фундаментальні дефіцити громадянської освіти наших співвітчизників. Здебільшого українці не мають належної орієнтації щодо того, якими є їхні права і обов’язки, що і від кого можна вимагати, де і для чого потрібно проявляти свою ініціативу, щоб отримати позитивні результати і для громадянина, і для громади, і для країни в цілому. Тому брак системної громадянської освіти в Україні стає надто тривожним. Ми раді, що ряд шкіл нашої області приєдналися до експерименту, який розрахований на 5 років. Сподіваюся, що разом ми знайдемо форми тієї роботи, яка буде прикладом і для інших закладів освіти нашої та інших областей України».

Наталія Ротар, доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича проаналізувала завдання науково-консультативного супроводу створення регіональної моделі громадянської освіти й поділилася своїми думками та пропозиціями щодо наповнення кожного з етапів реалізації проекту.

Детально зупинилася на практичних і організаційних аспектах впровадження в освітній процес системи соціально-педагогічних впливів на розвиток громадянської компетентності старшокласників Тамара Богачик, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту

післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат історичних наук.

Андрій Сігітов, директор ліцею Чернівецького філософсько-правового ліцею №2 Чернівецької міської ради, у своїй презентації акцентував увагу на формуванні ключових компетентностей старшокласників через оволодіння системою європейських цінностей. Насамкінець відбувся зацікавлений обмін думками учасників заходу про регіональну модель громадянської освіти, попередні досягнення й проблеми освіти Буковини. Учасники колоквіуму мали змогу обмінятися досвідом, а також внести власні пропозиції щодо практичної організації відповідної роботи у закладах освіти.

ОБГОВОРЕННЯ ПРОБЛЕМ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ У СТРАСБУРЗІ

Наприкінці минулого тижня в Раді Європи (м. Страсбург, Франція) відбулася щорічна зустріч Групи незалежних експертів з європейської Хартії місцевого самоврядування, в роботі якої взяв участь проф. Анатолій Круглашов – завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як експерт від України.

На дводенному засіданні обговорювалося широке коло питань місцевого самоврядування та регіонального управління, зокрема реалізації принципів Хартії в країнах-членах Ради Європи; аналізувалися результати моніторингових місій до країн, де проводилися місцеві вибори. Регулярно згадувалася Україна, особливо в контексті майбутнього проведення місцевих виборів.

Широку та гостру дискусію викликала ініціатива Бюро Конгресу регіональних та місцевих влад Ради Європи щодо проведення дослідження в так званих «сірих зонах» Європи – тобто, на територіях заморожених конфліктів, які не контролюються своїми національними урядами. Особлива увага була прикута до незаконно анексованого Росією Криму та до частини окупованого Донбасу. З цих та інших питань проф. А. Круглашов брав активну участь у дискусіях та вносив відповідні пропозиції щодо вирішення питань, які обговорювалися. Враховуючи високий експертний рівень присутніх, А. Круглашов також здійснював роботу щодо розширення партнерських зв’язків нашого університету з університетами провідних європейських країнах.

УЧАСТЬ У КОНГРЕСІ ІНІЦІАТИВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Делегація Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на чолі з ректором, проф. Романом Петришиним, взяла участь у VIII Конгресі ініціатив Східної Європи, що проходив у польському місті Люблін. У роботі цього престижного форуму взяли участь завідувач кафедри міжнародних відносин проф. Юрій Макар, завідувач кафедри політології та державного управління проф. Анатолій Круглашов, а також директор університетського видавництва «Рута» Василь Бакай,

Члени нашої делегації брали участь у роботі сесій «Східна Європа між євразійською і європейською політичними моделями» – доповідач проф. Ю. Макар; «10-ліття Східного партнерства: підведення підсумків і перспективи на майбутнє» – доповідач проф. А. Круглашов; «Безперервне навчання, як невід'ємний елемент регіонального розвитку – рекомендації для країн Східного партнерства на прикладі польського досвіду» – доповідач проф. Р. Петришин.

Крім участі в обговоренні названих проблем, ректор ЧНУ ім. Юрія Федьковича, проф. Роман Петришин провів зустріч із ректором Університету ім. Марії Склодовської-Кюрі, проф. Станіславом Міхальським щодо розширення взаємодії на виконання діючої угоди про співпрацю між обома університетами.

Обидва завідувачі кафедр під час Конгресу проводили також активні перемовини зі своїми польськими колегами щодо напрямків і форм подальшої співпраці з відповідними підрозділами польських ЗВО.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Балюк Валентин – професор, д-р габ. політичних наук, Факультет політології УМКС, Директор Центру Східної Європи УМКС. Сфера наукових інтересів: трансформація, зовнішня та внутрішня політика держав Східної Європи.
E-mail: w.baluk@poczta.umcs.lublin.pl

Богачик Тамара – кандидат історичних наук, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Сфера наукових інтересів представлена дослідженням історія Північної Бессарабії, проблемами розвитку та європеїзації регіональної освіти, етнонаціональних відносин в Україні.
E-mail: tamara_bogachik@ukr.net

Бурдяк Віра – доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького Національного Університету імені Юрія Федьковича. Досліджує політичні, правові та духовні проблеми суспільного розвитку, зокрема специфіку трансформаційних змін, становлення партійних систем і політичних еліт, етнічних взаємин у країнах ЦСЄ, зв'язок країн з глобальними міжнародними організаціями. Учасник всеукраїнських і міжнародних наукових конференцій і конгресів. Автор понад двохсот наукових публікацій.
E-mail: v.burdjak@chnu.edu.ua

Конет Андрій – аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: akonet@ukr.net

Костенко Андріана – кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.
E-mail: kostenkopr@ukr.net

Круглашов Анатолій – доктор політичних наук, професор, зав. кафедри політології та державного управління, директор НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: історія і теорія політичної науки, процеси демократизації, європейська інтеграція, політична регіоналістика та етнополітологія, публічна політика, державне управління та місцеве самоврядування.
E-mail: akruglas@gmail.com

Манчуленко Галина – аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
E-mail: galinakuzub@gmail.com

Недокус Ігор Ігор – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сфера наукових інтересів: політичний режим Республіки Білорусь, трансформаційні процеси на пострадянському просторі.
E-mail: igornedokus@yahoo.com
Нечаєва-Юрійчук Наталія – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
E-mail: n.nechayeva-yuriychuk@chnu.edu.ua
Павко Анатолій – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних і політичних наук Національної академії управління, лауреат премії ім. М. С. Грушевського НАН України, заслужений працівник культури України, відмінник освіти України.
Равлик Ірина – кандидат політичних наук, асистент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів охоплює дослідження політичних еліт, процесу мобільності політичної еліти Україна, політичного лідерства, механізмів захисту прав людини, ефективних механізмів державного управління.
E-mail: irynaravlyk@ukr.net
Репецька Анастасія – аспірантка кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та аспірантка кафедри історії Сучавського університету «Штефан чел Маре».
E-mail: nastasia_queen94@ukr.net
Ротар Наталія – доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сфера наукових інтересів: політична участь громадян в умовах трансформаційних процесів, принципи формування електоральної, протестної та дискурсивної моделей політичної участі, проблеми становлення демократії участі в Україні.
E-mail: nata_rotar@ukr.net
Сабадаш Наталія – магістр публічного управління та адміністрування, головний спеціаліст відділу управління молоді та спорту Чернівецької обласної державної адміністрації. Сфера наукових інтересів: публічне управління, соціально-гуманітарна політика, молодіжна політика, процеси децентралізації.
E-mail: natalia.sabadash@ukr.net

Токар Маріан – кандидат історичних наук, професор кафедри політології і державного управління, директор НДІ політичної регіоналістики Ужгородського національного університету.

Цікул Ірина – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сфера наукових інтересів: особливості становлення та розвитку інституту парламентаризму, комунікативні стратегії політичних акторів, проблеми комунікативної взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства.

E-mail: i.cikul@chnu.edu.ua

Чебаник Віталій – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат політичних наук. Коло наукових інтересів: регіональна політика, євроінтеграційні процеси, політична історія Східної Європи.

E-mail: vitalis20@ukr.net

Швидюк Сергій – кандидат наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

E-mail: s.shvydiuk@chnu.edu.ua

Brie Mircea – професор кафедри міжнародних відносин та європейських досліджень університету Орадя, доктор наук з міжнародних відносин університету Бабеш-Болай, Клуж Напока, Румунія. Сфера наукових інтересів: міжнародні відносини, європейська інтеграція, європейські студії, транскордонна співпраця країн ЄС та його сусідів.

E-mail: briedri@hotmail.com

Godlewska Ewa – факультет політичних наук університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, відділ прав людини. Сферу наукових інтересів складають захист національних меншин у Європі, інституційні гарантії захисту національних меншин у Раді Європи, національних меншин у німецькомовному регіоні, національних та етнічних меншин у Польщі.

E-mail: ewa.godlewska@poczta.umcs.lublin.pl

Lesińska-Staszczuk Magdalena – факультет політичних наук університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, відділ прав людини.

E-mail: magdalena.lesinska-staszczuk@poczta.umcs.lublin.pl

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

ТОМ XVI

Тематичний випуск

Європейська інтеграція України в час нових викликів та загроз

Видавництво Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.

Папір офсетний. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 16,74. Зам. № 37. Тираж 300 прим.
Виготівник: ПВКФ «Технодрук»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85